

HARSÁNYI ZSOLT

ÉS MÉGIS
MOZOG A FÖLD

GALILEI ÉLETÉNEK REGÉNYE

MÁSODIK KÖTET

Országos Széchényi Könyvtár

BUDAPEST,
SINGER ÉS WOLFNER IRODALMI INTÉZET R-T.
KIADASA

Fenntartunk minden jogot, a fordítás, színpadra alkalmazás
és filmesítés jogát is.

Copyright by Singer és Wolfner Rt., Budapest. 1937.

Országos Széchényi Könyvtár

232 033/2

Budapesti Hírlap nyomdája. — Felelős: Nedeczky László.

I.

„Én, Galilei Galileo, úgy a magam, mint testvéröcsém, Galilei Michelagnolo nevében kötelezem magam, hogy a nagyszerű Galletti Taddeo úrnak ezernyolcszáz dukátot fizetek, egy dukátra hat líra négy soldót számítva és pedig a következőképpen: készpénzben kifizetek Livia testvérhúgomnak hatszáz dukátot és ugyancsak az ő használatára adok kétszáz dukát értékű ruhaneműt, a hátralévő ezer dukátot öt év alatt kétszáz dukátos részletekben tartozom kifizetni úgy, hogy egy részlet elmulasztása esetén az egész tartozás esedékessé válik. Úgy én, mint fentnevezett öcsém örököseink és utódaink nevében is felelősek vagyunk ezért a hozományért minden mostani és leendő, bárhol felfedezhető ingó és ingatlan vagyonunkkal, s ha egyikünk a fizetés bármely részletét elmulasztja, az egész tartozásért másikkunk egyetemlegesen felelőségre vonható. Külön megállapodások, vagy a jelen szerződéssel ellenkező bírói ítéletek a szerződő felekre nézve már eleve érvénytelenek.“

Férjhez adta Liviát is. A leány eredetileg egy Baldi nevű fiatalemberhez szeretett volna feleségül menni, de arról annyi rossz dolgot lehetett hallani, hogy Galileo nem egyezett bele a házasságba. Livia hamar beletörődött a dologba és megelégedett második számú udvarlójával, Galletti nevű fiatal firenzei nemessel, akinek egyelőre nem volt ugyan biztos

állása, de jó összeköttetései voltak Velencében, ott szándékozott megtelepedni és nagyon fogadkozott, hogy óriási üzleti terveket fog megvalósítani, ha a hozományra biztosan számíthat. A házassági szerződést már velencei közjegyzőnél csinálták. A jegyespár odautazott, mert Galileo nem akart Firenzébe menni. Tartott tőle, hogy Landucci sógor azonnal a törvény kezére adja. Mikor ugyanis a Livia tetemes hozományaért kezességet vállalt, a Virginia hozománjának jórészével még mindig tartozott. Hogy ezeket a pénzeket honnan fogja előteremteni, arról fogalma sem volt. Majd lesz valahogyan, — csitította gondjait. S ha olyasforma aggodalmaj támadtak, hogy testveri szeretetből és családfői kötelességérzetből teljesíthetetlen kötelezettségeket vállalt, az öcsétől várható segítséggel igyekezett magát megnyugtani.

Michelagnolo ugyanis állást kapott. Lengyelországban szerzett összeköttetéseit buzgó levelezéssel ápolta s egy szép napon bejelentette, hogy be tud jutni egyik leggazdagabb lengyel főúr, a Litvániában lakó Radziwill herceg házi zenekarába. Összeszedte holmiját és nekivágott ismét a nagy útnak. Krakkóból még írt a családnak néhány felületes sort, de több hírt nem adott magáról. Később hallotta a család harmadkézből, hogy írt egy Segni nevű barátjának Lublinból, értesítvén, hogy onnan Vilnába utazik. Azóta több hírt nem adott magáról. De mivel személyesen sem jött vissza, ebből azt lehetett következtetni, hogy az állást valóban elfoglalta. A fivérek közt az volt a megállapodás, hogy Michelagnolo, ahogy Litvániába érkezik, azonnal tetemes előleget vesz fel és azt elküldi Galileonak. De ez a pénz nem érkezett meg. Galileo csak várt, várt, a határidő kezdett a körmére égni, kénytelen volt uzsorásokhoz fordulni és magas kamatú kölcsönre váltót adni, még pedig nagyon rövid lejáratral. A litván pénz még mindig nem jött. Ekkor szorultságában előkelő bará-

taihoz fordult. Sagredo és a doge-családból származó Venier kifizették a váltót. Most már ezeknek tartozott. De ez kínosabb volt, mint az uzsora-adósság. Most már legalább azt szerette volna elérni, hogy Michelagnolo írást küldjön és elismerje, mint szerződő fél, a hozománylevelet. Ezért hosszabb-rövidebb időközökben négyszer írt Litvániába, de Michelagnolo mind a négy levelet válasz nélkül hagyta.

Nem volt mit csinálni: le kellett számolnia azzal, hogy ezt a terhet is egészen maga fogja viselni. Egyszerű vállrándítással vette ezt tudomásul. Amit egyszer apjának megfogadott, hogy testvéreiről hűségesen fog gondoskodni, azt a kegyelet mélyen a szívébe véste. De ugyanígy tett volna fogadalom nélkül is. Olyan görcsös ragaszkodással szerette családját, akárcsak a családi érzésükről híres giudeccai pénzváltó zsidók. Hiúságosan büszke öröme is telt abban, hogy az egész familia mindig csak őrá néz, a tudósra és híresre és tőle várja a megváltást. Akármit kértek tőle, első szóra vállalt mindent. Akkor aztán a közeledő lejáratok előtt főtt a feje. De valahogyan mindig kimászott a csávából és látván, hogy igazi nagy baj soha semmiből sem származik, a következő alkalommal vígan vállalt még többet. Pénz ehhez nem kellett, csak a nevét kellett odaírnia valahová. Livia elragadtatott hálával ugrott a nyakába s ő békével mehetett vissza tudományos írásaihoz.

De ha most, tanulmányai közben utána kellett valaminek lapoznia a régi tudományos irodalomban, már nem mehetett a derék, öreg Pinelli házába, hogy kedve szerint dúskáljon a könyvtárban. Pinelli meghalt, a házat nápolyi rokonsága örökölte, a hagyatéki végrehajtó lezárt mindent. Pádua és a Bo öreg rajongóját eltemették a Santo-templomban. A Bo tanárai, akik annyi éven át ültek és vitatkoztak vendégszerető házában és használták könyveit, azon-

nal arra gondoltak, hogy méltó márvány- emlékműre pénzt adnak össze. De a temetésen résztvevő egyik Pinelli-rokon, Accerenza herceg, elhárította ezt a baráti kegyeletet. Kijelentette, hogy az emlékművet majd ő maga állíttatja fel. Galileo és Sarpi, akik az emlékmű gondolatát felvetették, szerényen visszavonultak. És Galileo tovább várta tudományos töprengései közben a csodát. Úgy érezte: Krisztusnak magának kellene közbelépnie, hogy csoda történjék, valami olyan csoda, amely megvilágosítaná elméjét és szikrát lobbantana benne: hogyan lehet Kopernikuszot bebizonyítani. Mert ha a bizonyítás kétségtelen módját megtalálná, akkor az egyház roppant hatalma sem tarthatná vissza a nyilvános kiállástól. Az egyháznak is vannak tudósai, mint Clavius s a nyilvánvaló bizonyíték azokat is meggyőzheti. De ez a nyilvánvaló bizonyíték hiányzik. Talán mindig hiányozni is fog. És Galilei Galileo úgy fog meghalni, hogy egész életében olyat tanított a katedráról, amit hamisnak tartott. Ez mélyen leverő tudat, valósággal elviselhetetlen. A hétköznapi élet apró örömei közé kell menekülni előle.

A nagy háznak szőleje is volt a kertben. Galileo teljes passzióval a kertészkedésre adta magát. Hozzászokott, hogy jóval korábban keljen, mint azelőtt. Ahogy kiugrott az ágyból, gyorsan megmosakodott és magára kapott valamit, hogy kisiethessen a kertbe. Minden nap valami érdekes és izgalmas újságot tudott adni a kis szőlőben. Fején szalmakalap, oldalán kertészkosár szerszámokkal és hánicsfonállal: így jártul egyenként minden tőkéhez. Ezek személyes ismerősei lettek és emberi tulajdonságokat vettek fel. Akadt közöttük a jó szóra hajló, készséges és engedelmes. Akadt köztük konok és ellenséges, amelyet hiába kötözött óvatos gonddal: az gonosz csökönyösséggel követte a saját szeszélyét és minden rendreutasításnak kihívóan elleneszegült. Aztán volt

kicsattanó egészséges, pajkos, rendetlenkedő hajtás; ez úgy növekedett a nap erejétől, hogy öröm volt nézni. Viszont akadt csenevész, betegeskedő; ezt gyengéden ápolni kellett és naponta figyelmesen megnézni hogylétét. Naponként így váltogatták egymást az apró újságok, hetenként és havonta a még nagyobbak. Csodálatos szórakozás volt megfigyelni a fürt kezdődő, zöldecske szándékát, azt a kocsányt, amelyen nevelni való zöld serét keletkezett. Aztán a serét piciny golyói dagadoztak. Eljött az idő, mikor már valóságos szőlőfürt lett a serétesomóból, de még fanyar és esetlen, mint a gyermekleány. Aztán színesedtek a duzzadó, mézes gömbök. Már kóstolgatni lehetett a szemeket. Már becsülgetni lehetett, hogy hány akót ad az egész kert. Egy napon megjelentek az asztalon az esztendő első fürtjei. Aztán jöttek a szüretelés izgalmai, a kádak, a musttal való bajlódás, a seprő kesernyés őszi illata. Majd rőt-lila színpompába borultak a megkoppasztott tőkék, mélabúsan hullatták leveleiket s végül nyirkos, fekete testökkel mentek neki dideregni a télnek. Hogy aztán eljöjjön a nap, mikor megjelenik rajtok az első, alig látható zöld pörsenés. És megint ott járkált a harmatos reggelben a szalmakalapos matematikus a tőkék között, hogy matatva, piszkálva, lépegetve fizikai problémákon játszassa képzeletét.

Ugyanakkor pengő, reszelő, csattogó zajjal megindult a munka az udvar túlsó végén, Mazzoleni műhelyében. Ezt Galileo, ha akarta volna, saját gyárának is nevezhette volna. Mert az volt, magánvállalkozású gyáracska. Szorgosan gyártotta a kompasszokat, amelyek kelendően viselkedtek. Amennyi elkészült, annyit mindig el lehetett adni. De már nemcsak kompasszokat készített a műhely. Mazzoleni mester két segéddel dolgozott. Szeksztánsokat, kvadránsokat csináltak, fizikai gépek részeit, kísérleti szerszámok állványait. Tudományokkal foglalkozó gazdag műkedvelők, katonatisztek, földesurak va-

gyonkezelői, idegen földről jött jómódú diákok voltak vevői a gyárnak.

S valamivel később belépett a ház kapuján Messer Silvestro, a ház szerződttetett íródeákja. A gyáraeska úgy árulta a kompasszt, hogy használati utasítást is adott hozzá. De nem nyomtatottat, mert az a magánórákat rontotta volna, csak kéziratosat. Messer Silvestro nekifogott reggel, bemártotta a lúdtollat a kalamárisba és másolta a használati utasítást délig, ebédután megint hozzáült és másolta alkonyatig. Néha idegesen kikialtott az ablakon és csendet követelt, mert szórakozottságában beleírta a szövegbe a hancurozó diákok behallatszó szavait.

A diákok jöttek-mentek. Üresen álló diákszoba alig akadt a két emeleten. Egyikben skót fiú lakott, a másikban lengyel, a harmadikban német. Volt, aki csak két napra jött erődítéstani leckékért, volt aki már ott ült harmadik esztendeje és serényen dolgozott a Bo bakkalaureátusáért. Ebédnél, vacsoránál zsvajlott a nagy asztal a társalgástól, Galileo ott ült az asztalfőn és nagyokat nevetett a fiúkkal együtt. Diákcsinyekről, a különböző országokból idezarándokolt fiúkról, szerelmi szerenádokról, vagy a jezsuita-iskolásokkal folytatott verekedésekről beszélgettek. Azokban most főleg két magyar vett részt, akiknek a nevét külön meg kellett tanulni, olyan furesa volt és nehéz. Egyik így írta a nevét: Samarjai Giovanni. De így kellett kiejteni: Sciamariai. A másik még furesább volt: Göcsi Paolo. Ennek nevét úgy, ahogy ő mondta magát, csak németek és franciák tudták kiejteni, olyan olasz azonban nem volt, aki a „Gocci“ szót kiejtvén az o betűre a két pontot kiejtésben felrakhatta volna.

Ha a magánórák időt adtak, Galileo elment a Cornaro-palotába. Mióta Pinelli meghalt, ez a ház lett a tudós világ vendéglátó otthona. A Ricovratia-akadémia rendszeres üléseket tartott, amelyek szerfelett unalmasak voltak, de az akadémia élt, s akik

nem voltak benne, nagy dolgot csináltak abból, hogy bekerüljenek.

És vacsora után Marina következett, a gyerek-sírástól hangos családi környezetben. Pontosan egy évvel a kis Virginia születése után megjött a másik leányka. Ennek Livia lett a neve. A két gyereket úgy hívták, mint Galileo két nővérét. A másodiknál Galileo felkínálta ugyan Marinának, hogy adjon keresztnevet a saját családjából, de Marina vállat vont és nem élt az ajánlattal. Senkije sem volt, aki után gyereket nevezhetett volna. Anyját alig ismerte, csak egész homályosan emlékezett rá. Nőrokona nem volt. Így hát Galileo örömmel kapott az alkalmon, hogy a második gyereket Liviának keresztelje.

Ha megjelent a kis lakásban, rendszerint megkérdezte, hogy vannak a gyerekek és van-e valami ujság. Mindig ugyanazokkal a szavakkal. És Marina is ugyanazokkal a szavakkal felelte, hogy a gyerekek jól vannak, ujság nincs. Akkor az apa ölbe vette a nagyobbik gyereket és játszott vele. Csiklandozta, beszélni tanította, fejcskékjét simogatta. Mikor ebből elég volt, akkor letette a gyereket, pipára gyújtott és könyvet húzott elő zsebéből. Marina járt-kelt, lefektette a kicsinyeket, aztán leült, a másik karos-székbe és kézimunkázott. Nem szóltak egymáshoz óraszámra egy árva szót sem.

Így multak a napok után a hónapok, a hónapok után az évek. Kopernikusz műve olyan mélyen feködött az azóta érkezett sok könyv alatt a rendetlen halmazban, hogy jó időbe telt volna előkeresni. De nem is jutott eszébe, hogy előkeresse. Élete esendes polgári kerékvágást kapott. Tanár volt Páduában, tanította Eukleidészt és az Almagesztet, régi lázadozásából csak az maradt, hogy a mechanikai kérdések magyarázatánál élénken cáfolta Arisztotelészt és fejtegette saját eredményeit a szabad esés gyorsulásáról. Nyugalmas életében az képviselt nagyobb eseményt, hogy fizetési előleget kért a Bótól

és többször be kellett mennie Velencébe, hogy a két riformatore hajlandóságát megnyerje. Vagy kirándulást tett régi pajtásainál, Zorzival, Magagnatival, Boccalinivel valahova a környékre. Vagy átjött Velencéből Sagredo, más alkalommal Fra Paolo Sarpi. Nagyot beszélgettek, s azzal az élet megint belesüppedt a régi keréknymba.

Valami kis frissülést az hozott a tespedtségbe, hogy a városba két idegen érkezett. Capra nevű vivómester és a fia. Gyorsan híruk terjedt a városban, hamarosan sok tanítványra tettek szert. Galileo is felkereste őket, mert a testgyakorlat hiányát is érezte, aztán meg valami ösztön dolgozott benne, hogy jól kiverekedje magát, ha csak ilyen ártatlanul is. Már az első leckénél megkedvelte ezt a mulatságot és egyre nagyobb kedvvel járt az órákra. Alaposan kifárasztotta magát, a féltermet keresztüldobantotta egy-egy raddoppióval, s ha Capra mestert meg tudta döfni, diadalmasat ordított sikerében. Utána olyan étvággyal evett, mint a farkas, nagyot ivott rá és úgy találta, hogy az étel, az ital és Marina szépsége igen kellemetessé tudják tenni az életet.

Igy érkezett el negyvenedik évéhez. De ezt a születésnapot nem lábon töltötte. Még januárban ágynak esett. Azelőtt is érezte olykor, főként időváltozásnál, hogy izületeiben sajog valami, de nem sok ügyet vetett rá. Most ugyanezek a fájdalmak jelentkeztek balcsuklójában és mindkét térdizületében, de százszoros erővel. Ezeken a helyeken megdagadt a hajlás és a legkisebb mozdulat is olyan fájdalmat okozott neki, hogy felüvöltött kínjában. Eleinte azt gondolta, hogy egy-kettőre kiheveri, de a baj rosszabbodott ahelyett, hogy javult volna. Végre elszánta magát és orvost hivatott. Sőt magát az egyetemi orvosprofesszort, az öreg Fabriziót. Az megvizsgálta, fejét csóválta és így szólt:

— Nem volt kegyelmednek valaha torokgyulladás? Persze, hogy volt, emlékszem is rá.

— Nos? Mi köze a torkomnak a térdemhez?

— Nagyon sok. A tudomány már régen tudja, hogy a torokgyulladás olyan betegség, amely sokszor csak színleg szűnik meg, valójában a torokból eltávozik és az ízületekben rejtőzik el, hogy évek múltán ott újra jelentkezzen. Bármilyen furcsának hangzik tehát, higgye el kegyelmed a tudománynak, hogy a térdeiben és a csuklójában torokgyulladása van.

— Én elhiszem, ha kegyelmed elhiszi nekem, hogy a föld forog a nap körül.

Az öreg professzor nevetett.

— Még akkor is ilyen figurás ember, mikor kínlódik. Ez bizony igen fájdalmas betegség.

— És meddig tart?

— Mit hazudjam kegyelmednek: élethossziglan. Pár hét alatt, esetleg pár nap alatt elmúlik, aztán jövőre megint kiújulhat. Olykor sok év szünetet is tart s megint előlről kezdi. De az ember élélhet vele száz évig is.

— No, ez csinos prognózis. És hogy kezeljük?

— Forró korpába kötjük, az jót tesz neki. Majd elküldöm a városi orvost, azt a Grossót, hogy naponta nézze meg a kötést. Ez micsoda könyv, amit olvas?

— Ez? Kedvenc költőm.

— Ja úgy, Ariosto.

— Nem, Ariosto már a második helyre szorult. Ezt az én költőmet úgy hívják, hogy Berni.

— Berni, hogyne. A nevét hallottam. De sohasem olvastam tőle semmit.

— Akkor ezt hallgassa meg, kegyelmes uram. Címe: „Szonett asszonyomhoz.“ Szép, fenkölt vers, ilyen koturnus-szavalással kell előadni, ahogy én most szavalni fogom. Tehát:

Hajad borzas, szétkócolt színezüstje

Rendetlenül köríti aranyorcád,

S vagy Ámor, vagy Mars isten nyílazott rád

Szép homlokodra számos árkot ütve.

Szemed két törtfényű gyöngyöcske tükre,
 Hogy apró mindkettő, úgy illik hozzád!
 Annál nagyobb hatalmas két mancsocskád,
 Szép ujjad vastag, s gömbölyű a bütyke.

Ónajkad, hópillád, öklömnyi szájad
 Ebenfogadnak ritka szép sorával, —
 Mindez csodás egységgel ihlet engem.

Tartásod gögös, egyben rossz a májad...
 Mily jól esik lantom zengő szavával
 Szépségedet így őszintén elzengnem!

— Mit szól ehhez, kegyelmes uram, — tette a deklamációhoz természetes hangon — hát nem aranyos? Ez az ember abban a Firenzében élt, amely a páthosz és pompa magaslatán tündökölt. És ilyen hangú szonettet merészelt írni! Milyen modern, mintha ma verselne, nem igaz? Gyorsan elmondok még egyet, mielőtt Marina jön, mert őt várom. Tesék, már meg is találtam. „Szonett a házasság ellen.“

Rossz rákot és sovány madárkasültet
 És sós húst kapni úgy, hogy nincs sör rája.
 Rossz elfáradni, szék nélkül, csak állva,
 S hideg bor nélkül lenni felhevültnek.

Rossz drágán venni és olesón eladni.
 Rossz pénzt kapni és rögtön elfizetni.
 Rossz hóban fázni és hőben lihegni.
 Rossz ünnepélyen hely nélkül maradni.

Kavics cipődben szintén rossz, az biztos.
 Rossz, hogyha bolhát érzel társaságban,
 Mely víg stafétaként szökell gatyádban.
 Rossz észrevenned, hogy a körmöd piszkos, —

S hogy két különböző harisnyát vettél.
 Rossz, ha váratnak, bár nagyon sietnél,
 S mondhat ki-ki több rosszat mindezeknél:

De bú, baj, szégyen, kín és gond, az semmi.
 A legrosszabb mégis: házasnak lenni.

— Csakugyan nagyon mulatságos, — nevetett az öreg professzor, — ezt szeretném felolvasni a feleségemnek. Nem adná kölcsön kegyelmed a kötetet?

— Isten őrizz, magam is úgy loptam. Szegény boldogult Pinellitől hoztam el és az örökösöknek sem

adtam vissza. Nem is adom. A fájdalmaikat már nem is tudnám elviselni Berni nélkül. Nem csodálom, hogy Michelangelónak is ez volt a kedvenc könyve.

— Valóban?

— Úgy bizony. Fel van jegyezve, hogy Michelangelo egyszerűen isteninek nevezte Bernit. Hanem ezt a házasságról szóló szonettet lediktálom Messer Silvestrónak és elküldöm kegyelmednek orvosi honorárium fejében.

— Nagyon jó lesz. Hát csak fel a fejfel, beteg úr, az a meleg korpa majd segít. Holnapra Grosso itt lesz és elkezd a kúrát.

Mialatt a professzor búcsúzott, kopogtattak. De nem Marina jött, hanem a beteg nagy meglepetésére a vívómester és a fia, Capra Aurelio és Capra Baldassare. Sohasem jártak még nála, nem voltak látogatási viszonyban. Az öreg Capra roppant résztvevőnek mutatkozott, aprólékosan kérdezősködött a betegség tüneteiről, aztán kibökte a nagy dolgot:

— Azért jöttem, kegyelmes uram, hogy ne csak mint vívót, hanem mint beteget is megnyerjem magamnak. Ugyanis az orvosi pályára lépek. Már több leckét vettem Grosso őkegyelmességétől, aki rendkívüli önzetlenséggel oktat és azt állítja, hogy bámulatos érzékem van az orvosi mesterség iránt.

— Ne mondja, Messer Capra, ez érdekes. Ha már kitanulta a medikát, nagyon jó lesz, ha meggyógyít, mert embertelen fájdalmaim vannak.

— Mindent el fogok követni. Azonfelül még egy másik dologban jöttem. Jelenlevő fiamat szeretném kegyeibe ajánlani. Ő ugyanis most pótolja műveltségét, mert Milanóban, ahol eddig laktunk, nem igen volt kitől tanulni. Arra gondoltunk tehát, hogy az én Baldassare fiam a vívóleckék fejében eljönne egy-két matematikai leckét venni. Különösen érdekelné az a híres-nevezetes kompassz. Azt hallottuk, hogy azt kegyelmed itt gyártja a házban.

— Úgy van.

— Nem lehetne a gyártást megtekinteni, csak úgy kíváncsiságból?

— Sajnálom, Messer Capra, de rosszkor jöttek. Kompassz most éppen nincs munkában. De ha felépültem, szívesen megmagyarázom a használatát, akárcsak másnak. A leckék ára ne okozzon gondot, nem fogunk összeveszni.

Ekkor lépett be Marina. Capráék udvariasan üdvözölték, még váltottak egy-két mondatot, aztán hajlongva eltávoztak. Marina forró korpát hozott mosdótálban és gyolcskendőket. Jövet találkozott Fabrizioóval és miután kikérdezte, nem sokat teketóriázott.

— Tartsd a térdedet, — mondta — be fogom kötni. Ne félj, vigyázok, hogy ne fájjon. De mondd csak, mit keresett itt ez a két haszontalan?

— Nem tudom. Én is csodálkoztam, hogy beállítottak. Bolond ez mindakettő. Az apa orvos akar lenni, a fiú csillagász. Ha nem fájna úgy a lábam, most jóízűen nevetnék rajtok.

— Csak ne ne vess. Ezek kémek.

— Kémek? Már te is bolond vagy, nemcsak ők? Ugyan mit kémlenének? Jaj de jól esik ez a forró...

— Majd megmondom. Ki az a Mayr Simone?

— Simone Mayr de Guntzenhausen, az szegény, nyomorult matematikus. Itt végzett Páduában még az én időm előtt, Molettit hallgatta. Aztán német létére sem ment vissza a hazájába, hanem itt maradt a városban. Elemi iskolás gyerekeknek ad számtanórákat. Nem sok vizet zavar.

— De igen, zavar. Tudod te, hogy ez a Mayr Simone úton-útfélen szid téged?

— Hallottam valamit, de mindjárt el is felejtettem. Hogyne szidna szegény féreg. Soldókért is nehezen kap magánórát, az én házam pedig tele van jól fizető, gazdag diákokkal. Még csak ne is szidjon?

— És azt tudod, ki a legjobb barátja? Ez a fiatal Capra. Sülve-főve együtt vannak. Te Galileo, ezek akarnak valamit.

— Ugyan mit akarhatnának, a fiú a kompasszra kíváncsi. Hát majd megtanítom, ha felkelek. Hogy vannak a gyerekek?

— Jól vannak. Holnap elhozom őket a születésnapodra köszönteni. Már nagyon izgatottak.

— Nincs semmi újság?

— De igen. Egy volt cselédem keresett fel, az beszélte, hogy milyen botrány történt Velencében. Emlékszel arra a Pesaro Lionardóra?

— Arra a párbajhimpellérre? Hogyne. Sagredo sokat mesélt róla. Mi van vele?

— Most rajtavesztett. A Minotto di Barba-családnál nagy esküvőt rendeztek álarcosbállal. Ő is ott volt. A bálon találkozott Lion Paolóval, akire már rég fente a fogát. Belekötött a bálon. De Lion Paolo a menyasszonyával beszélgetett, Baglioni Lucreziával, el akarta kerülni a botrányt és rendreutasította Pesarót. Erre Pesaró elment a bálból és felverte egyikét hírhedt barátját, többek közt azt a Trevisan Camillót...

— Igen, igen, Sagredo ezt is említette.

— Szóval összeszedett néhány embert és ezekkel visszament a bálba. Egyenesen nekiment Lion Paólónak és a bál kellős közepén kardot rántott rá. Lucrezia sikoltozva közbeugrott. Pesaro Lucreziát leütötte, aztán vívni kezdett Lionnal és leszúrta. A vendégek jajveszékeltek és menekülni akartak, a háziak pedig orvosért akartak küldeni, hátha a keresztüldöfött Liont megmenthetik. De a palotából senki sem tudott kimenni, mert Pesaro társai elállták a kapukat. Lion elvérzett. Pesaro meztelen karddal rohant fel és alá, végig a termeken. Társai szintén. Rettenetes verekedés keletkezett, a bálozóknál persze nem volt fegyver, székeket kaptak fel. Végül valahogyan valakinek sikerült kiosonni a házból és segítséget hívni. Pesarót székekkel leütötték, aztán megkötözték. Minotto di Barba felverte a Tizek Tanácsának egy tagját, mert Pesarót, akinek

előkelő rokonsága van, nem merték letartóztatni. A tanácsos megparancsolta, hogy őrizték megkötözve reggelig. Reggel magának a dogénak jelentették az egészséget, hogy döntsön. A doge azt mondta, hogy Pesaróból elég volt, vigyék az ólomkamrákba. El is vitték. Most ki fogják végezni. Te találkozál vele valaha?

— Hála Istennek, soha.

— Én elég jól ismertem. Egy bálon udvarolt is nekem, és azt hittem, hogy végem is van, de közben annyira lerészegedett, hogy elaludt és elvitték. Jó a kötés rajtad? Megvan mindened? Akarod, hogy itt maradjak?

— Nem, köszönöm. Ha nem veszed rossz néven, jobban szeretnék egyedül lenni.

— Dehogy veszem rossz néven. Késő este még átnézek új kötést tenni. De ezekre a Capráékra vigyázz.

— Jó, jó, — mondta idegesen, — majd vigyázok, eredj már.

Marina könnyedén homlokon csókolta a beteget, aztán elment. A beteg pedig mohón kapott ügyetlen félkezevel a könyv után. Belemerült ismét, lapozgatott benne. Tudata felével megadóan tűrte a kemény fájdalmat, másik felével angyali módon élvezett. „Szonett a firenzei érsekről.“ Mialatt olvasta, részint fogát csikorgatta a testi szenvedéstől, részint mosolygott a lelki gyönyörűségtől. Tovább lapozott. Prózai művecskére bukkant: „Párbeszéd a költők ellen.“ Most már fájdalmát is elfelejtette.

— Ah, Messer Marche, — mondta a dialógus Giovanni nevű bohókás szereplője, — e' ve voie ben; mo sappià che sti poietè son mala zente!

Ettől összefutott a gyönyörűség a szájában, mintha valami isteni falatot ízlelt volna. Egyszerre rájött, hogy mit élvez annyira ebben a régi költőben. Azt, hogy annyira firenzei. Ez az édes, zamatos tájszólás leglelkéig hatott és gyerekkora legbensőbb emlékeinek húrját rezgette meg, olyan csodálatosan,

mint amilyen meglepően és váratlanul megszólal az ablaküveg a szobában zengő hangszer egy bizonyos hangjára. Leejtette a könyvet a takaróra, imádott városára, a szép Fiorenzára gondolt, és szívét elöntötte a meghatottság áradata. Az Arno-part ötlött fel előtte, a Ponte Vecchio ékszerész-sora, a templomok testének vízszintes fehér-fekete csíkozottsága, az ott-honi békés, nyugalmas élet íze.

— Hazaköltözni, hazaköltözni, — sóhajtott a magában a honvágy kimondhatatlanul édes fájdalomával.

II.

II. Vincenzio, a Gonzaga-herceg, Mantua híres pompakedvelő uralkodója, a Corte Reale falai között fogadta a matematikust, akit tárgyalás végett meghívott magához Páduából. Galileo eljött fejedelmi hívásra, de tudta, hogy céltalanul jön el. Hogy a mantuai uralkodóházhoz szerződjk udvari matematikusnak, ahhoz nem volt nagy kedve. A Bo tanszéket legfeljebb Firenze kedvéért adta volna fel.

Az uralkodó herceget már személyesen ismerte. Az járt egyszer Páduában, s akkor a matematikust egy ünnepi lakomán bemutatták neki. Beszélgettek is vagy egy negyedórát, s ez a negyedóra elég volt ahhoz, hogy Galileo a herceget nem ostoba, de különös módon csapongó, szeszélyes, hóbortos embernek ismerje meg. Ilyen természetű emberrel a tárgyalás nem ígérkezett könnyűnek.

A pompa és az udvari ceremónia itt nagyobb volt, mint Firenzében. Vincenzio herceg egész Itáliában nevezetes volt arról, hogy nemcsak legnagyobb kedvelője minden színháznak és látványosságnak, de saját magánéletét is színházzá rendezi. Hétköznapijai is reggeltől estig tartó színielőadásoknak hatottak: ha a palota falai között az Appartamento Ducaléból átment az Appartamento degli Arazziba, abból már

részletesen kidolgozott felvonulást rendezett. Galileot is így fogadta: a tudóst hajbókoló, vagy feszesen lépkedő udvaroncok kísérték, adták kézről-kézre, mintha csak a színpadon mozogtak volna, mígnem a vendég az esztelenül pazar pompa látványai közepette az uralkodó színe előtt nem állott.

— Engedje meg főméltóságú fenséged, — mondta Galileo mélyen meghajolva, — hogy tudományom egy szerény találmányával mutassam be hódolatomat.

És átadott Mantua hercegének egy remekbe készült kompasszt, amelyet Mazzoleni különös gonddal állított ki.

— Mi ez? — kérdezte a fejedelem.

— Én proporcionális körzőnek neveztem el. Mindeztudó jószág. Főméltóságú fenséged parancsára szívesen elmagyarázom, hogy főként katonai szempontból milyen becses hasznát lehet venni.

— Katonai szempontból, — szólt a fejedelem szórakozottan, — igen, hogyne. Mondja csak, kegyelmes uram, tudna-e színpadon olyan várat építeni, amely a kellő pillanatban összeomlik és lángot vet?

— Miért ne, ez nem olyan boszorkányság.

A fejedelem élénk lett és izgatott.

— Igazán? Tudna? És nézze csak, angyaloknak kellene átrepülni a színen, hogy egy mártírra virágot dobjanak. De a szárnyuk mozogjon. Ezt meg lehet oldani?

— Nagyon könnyen. Az angyalokat láthatatlan huzalokon keresztül kell vontatni, a szárnyakat ők magok egyszerű zsinórszerkezettel könnyen mozgathatják.

— Végre, végre! Kegyelmed az én emberem. Ilyen tudós kell nekem. Most tehát felteszem a kérdést, amelyet levél útján már pedzettem is: lenne kedve udvarom szolgálatába állani?

— Anyagi kérdés, fenség. Aztán elfoglaltság

kérdése. Tudnom kellene, mennyi időm marad saját tudományos munkám számára. Nagy családom is van, amelyet eltartani, vagy támogatni kell.

— Igen. És mondja csak, földrengést tudna színpadon ábrázolni, de vízzel és hullámokkal?

— Az sem nehéz. Minden technikai dolognak van valami ügyes megoldása.

— Nagyszerű. De a hullámoknak tornyosulni kell. Az is menne? Óriási! Szóval volna kedve Mantuába jönni?

— Ismétlem, fenség, ez elfoglaltság és fizetség kérdése.

— Persze, persze. De tudna-e például itt a tavon tengericsatát rendezni görögtűzzel?

Így folyt ez jó óra hosszat. A fejedelem egyetlen percig sem tartotta meg a beszélgetés fonálát, egyik tárgyról a másikra ugrott. Amit az egészből ki lehetett hüvelyezni, az abból állott, hogy az udvarnak a színielőadások, parádék, kerti ünnepélyek és felvonulások technikai vezetésére tudós ember kellene, a fizetés nagyságáról azonban még tanácskozni kell a gazdasági emberekkel. A kihallgatás azzal ért véget, hogy Galileo sebtiben tervrajzokat fog felvázolni az említett mutatványos problémákról.

Kapott csinos lakosztályt, benne írószerszámot és minden szükségeset. Két napig fűt,örészve és könnyedén rajzolgatott, majd az udvari színházi emberek kettejével megjelent a fejedelem előtt. Vincenzio el volt ragadtatva a tervektől. De komoly tárgyalásra most sem lehetett rábírni. Csapongott, lelkesedett, magyarázott. Galileo tízszer is elkezdte magyarázni a maga dolgát, a fejedelem már a második szónál mindig közbevágott. Galileo később udvari hivatalnokokkal igyekezett zöld ágra vergődni, s azoktól végre meghallotta, hogy javadalmazás dolgában évi háromszáz aranyra számíthat, valamint maga és szolgálja teljes ellátására. Ezzel uta-

zott el Mantuából, miután megígérte, hogy otthon majd gondolkodik és még egyszer eljön.

Otthon, Páduában, nem sokat gondolkozott a dolgról. Abbahagyta volna az egészet, de mikor egy ízben bement Velencébe, hogy a lejáráthoz közelgő szerződésről szót ejtsen a két riformatore előtt, elmondta a mantuai ajánlatot Fra Sarpinak.

— Ne hagyja abba a világért sem, fiam. Megmondom, miért: új szerződését nagyon nehéz lesz letárgyalnia, mert az összes hivatalos uraknak most másban fő a fejök. Igen hasznos lesz megijeszteni őket ezzel a mantuai ajánlattal. Így még valami emelést is kicsikarhat.

— Nem értem. Miben fő a fejök a hivatalos uraknak?

— Ennyire nem tud semmit? Óriási az izgalom. Harcban állunk a pápával.

— A pápával? Miféle harcban?

— Hol él, kedves fiam? Jól figyeljen, elmondom az egészet, hogy tudja magát mihez tartani. De többet nem mondom el.

Galileo megígérte, hogy figyelni fog. És Fra Paolo elmondta a háborúság eddigi izgalmas történetét. A Serenissima tavaly törvényt hozott, hogy tekintettel a templomok túlszaporodott, rengeteg számára, ezentúl csak kormányengedelemmel szabad bárminő ajtatossági helyet építeni. Ezért már nagyon haragudott a pápa. Növelte haragját, ami Sarraceno vicenzai kanonokkal történt. Ez a Sarraceno szóváltásba keveredett egy előkelő velencei patricius feleségével és botrányosan megsértette. Ezért letartóztatták. A pápa nagy haragra gerjedt és Rómában maga elé citálva a velencei követet, tombolva tiltakozott az ellen, hogy főpapot világi bíróság elé állítsanak. Kijelentette, hogy akár élete árán is megvédelmezi a papságnak azokat a jogait, amelyek Szent Péter kulcsaival szállottak rá. Most tehát áll a harc. A pápa ragaszkodik ahhoz, hogy

egyházi személy felett csak ő ítélkezhessek és senki más. Viszont a Serenissima, Fra Sarpi egyházjogi szakvéleményére támaszkodva, azt bizonygatja, hogy ha papok világi bűnöket követnek el, világi eljárás elé tartoznak, s ha a pápa egy lopáson kapott papot el akar vonni a velencei bíróság elől, nyilvánvalóan a Serenissima felségjogaiba avatkozik.

— Most tehát mi van? — kérdezte Galileo.

— Most az van, hogy két párt harcol Velencében. Az egyiket Offredo vezeti, a nuncius, a másikat én. De nemcsak mi magunk verekszünk hanem az egész államgépezet úgy nyüzsög, mint a hangyaboly, amelybe beleléptek. A szenátorok napokon át nem alszanak. Húszféle bizottság ülésezik naponta, a futárok Velence és Róma között óránként érkeznek jegyzékekkel, ellenjegyzékekkel, jogi szörszálhasogatások árkusaival. De a java még most jön. Először is a szenátus már régebben javaslatot készített elő, mely szerint templomok és szerzetek számára ajándékozni és hagyakozni nem lehet, mert így az állam rengeteg adótól esik el. A nuncius jól tudja, hogy ez a javaslat tárgyalás alá fog kerülni és tüzet okádik. Aztán meg nagy baj lesz a narvesei apáttal. Ez közönséges gonosztevő. Beteges hajlamai vannak, s akire kedveltjei közül ráún, azt bérgyilkosokkal megöleti. A Tizek Tanácsa nem akarja elhamarkodni a dolgot, csínyján gyűjti az adatokat. Mikor a cáfolhatatlan bizonyítékok együtt lesznek, az apátot bizony lefogadjuk.

— Nem fél, Fra Paolo?

— De félek. Szeretnék páncélinget viselni, azonban ez lehetetlen. A nuncius figyeltet. A multkor feljelentést küldött ellenem Rómába, hogy nem sarut hordok otthon, hanem papucsot, már pedig szerzetem szabályzata a sarut írja elő. Ez igaz. Mivel fájós a lábam, otthon papucsot húzok munkaközben. Nyilván közvetlen környezetemben a nuncius fizet

valakit. Most le kell mondanom a papucsról. De páncélinget sem húzhatok. A servita-rend szabályzatában nincs páncéling. Így hát vigyázok magamra, ahogy tudok, nappal nem járok egyedül, szűk utcákba nem megyek, este nem járok ki. De figyelmeztetem kegyelmedet, fiam, hogy velem most már veszedelmes barátkoznia.

— Lehet, — mondta hűséges pillantással Galileo, — de erről a barátságról nem tudok lemondani.

A hivatalos urakkal csakugyan nem lehetett tárgyalni. Mindíg mindenki ülésen volt, vagy ülésre sietett. Már pedig Galileónak fontos volt jövőjét tisztázni. Második szerződése még egy esztendeig tartott, de ő már most tudni akarta, mi lesz vele. Vagyis főként a fizetésével. Megfogadta tehát Fra Paolo tanácsát és, mivel személyesen nem tudott elébök jutni, levélben juttatta a két riformatore tudomására, hogy tárgyal a mantuai udvarral. Hogy ez ne lássék hiábavaló beszédnek, fenntartotta a levelezést Vincenzio herceggel, sőt végül még egyszer elutazott Mantuába. A herceg rögtön fogadta és áradozva dicsérte a színpadi terveket, amelyek tökéletesen beváltak. Új problémákkal lépett elő: tűzhányót óhajtott építtetni egy ünnepélyre, kitöréssel, lávával és hamuesővel, de a láva borból legyen, s a hamueső cukorkából. Galileo viszont folyton arról beszélt, hogy ha évi ötszáz aranyat kap és három személyre teljes ellátást, akkor hajlandó tovább tárgyalni. Nem tudtak dűlőre vergődni, mert Galileo folyton az ötszáz aranyról beszélt, a fejedelem pedig folyton a vulkánról.

A vége az lett, hogy a tudós hazautazott Páduába. Levélben tisztázták, hogy a tárgyalások eredménytelenül végződtek. A mantuai fejedelem, ha józanul tárgyalni nehéz volt is vele, gavallérnak bizonyult. Ajándéku arany nyakláncot küldött, s egy akkora arany emlékérmét, mint egy tányér, azonfelül két ezüst csészealjat. A tanártársak s a

diákok csodájára jártak a fejedelmi ajándéknak. Mazzoleni mester mindjárt meg is becsülte az egészet és kijelentette, hogy ötvösi forgalomban ennek a holminak kétezerháromszáznegyven líra az értéke.

Ugyanekkor Velencében is megmutatkozott a mantuai ajánlat hatása: a két riformatore végre megígérte, hogy új szerződésekor jelentős emelést fog kapni, még pedig úgy, hogy az emelés mostantól számítható, tehát majd megcsinálják az új megállapodást visszaható érvénnyel. Általában minden dolgában meg kellett volna mutatkoznia annak, hogy anyagi helyzete állandóan javul. A kompasszüzlet kitünően ment, nagy háza tele volt jól fizető diákokkal. És most már, miután Marina évekig piszkálta ezért, egy idő óta rászántamagát, hogy minden kiadást és bevételt feljegyezzen. Mégis folyton tele volt anyagi bajokkal. A Landucci-adósság alig fogyott, és az újabb sógorral, Gallettivel is folytonos bajai voltak a határidők elmulasztása miatt.

— Lopnak téged jobbról-balról, — mondta Marina, — csak nem veszed észre.

— Lopnak? — kérdezte ő csodálkozva.

— Persze. Mit gondoltál? Szégyenkezni fognak?

— De hogyan lophatnának, mikor a vasládát mindig zárva tartom?

— Ó, te égi ártatlanság. A házvezetőnőd annyit lop elszámoláskor, amennyit akar. Az inasok annyi borral számolnak el, amennyivel akarnak. Mazzoleni úgy csap be, ahogy akar. A szemedet kilopják. Nekem elvégre semmi közöm hozzá, de mégis szólok, mert végeredményben a gyerekeidtől lopják el.

— A gyerekeknek mindig meglesz, ami kell nekik. Te és a két gyerek, ti vagytok az elsők. A többivel nem is nagyon törődöm.

Marina nem vitatkozott. Nem is volt nagyon vitatkozás természet, rendesen mindegy volt neki is minden, aztán még régen belenyugodott abba, hogy ennek a csillagásznak a természetét sohasem fogja

megváltoztatni senki: ez mindig a mennyboltra fog bámészkodni s közben minden apró kavicsban megbotlik.

Nemcsak Marina gondolkozott így róla. Már tanártársai is legyintettek, ha Galileo szóba került. Tizenkét esztendeje volt már tanára a Bónak, jöttek nála újabbak is, például elhalt az öreg botanikus, és annak tanszékét egy Alpino nevű új tanárral töltötték be. Ő már a törzsökös Bo-professzorok közé tartozott, bogarait elkönyvelték, az egész városban ismeretes vadházasságát megszokták, a közügyek iránt tanusított érzéketlenségét már nem is hányták szemére. Pedig most éppen időszerű is lett ez a kérdés, mert a Velence és a Vatikán közötti feszültség ideges hullámai a Bóra is eljutottak. A Bónak teológus tudósai is voltak, a tanári testületben egyház-történész, egyházjogász is akadt, és a szenátus már kezdte egyes jogi részletkérdésekről a tanári kar szakvéleményét kérni. Sarpi gyakran jött Páduába, mert a tanárok mind az ő Serenissima-párti hívei voltak, és az izgalom egyre érezhetőbbé változott. Mindenki vitatkozott, mindenki politizált, csak Galileo nem. Ült a maga diákjai között, és legfeljebb azt tekintette nagy eseménynek, ha Michelagnolótól, vagy Kepplertől levelet kapott. Mert az öccs megszólalt Lengyelországból. Panaszzkodott ugyan anyagi helyzete felől, nyilván, hogy a hozományhátralékok dolgában rá ne számítsanak, de különben leveleinek derűs hangja és minden részlete arra vallott, hogy odakint a jól elhelyezkedett zenekari muzikus nyugalmas életét éli. Keppler viszont annál több bajról tanuskodó leveleket írt. Ő örökölte az elhalt Tycho de Brahe állását, ő lett a prágai udvari matematikus. De Tycho de Brahe után maradt egy vő is, Tegnagel nevezetű, aki az udvari csillagászat műszereit és kéziratait magánhagyatéknak nyilvánította és nem adta ki az utódnak. Keppler kétségbe volt esve. Műszerek nélkül

nem tudta dolgát ellátni, kéziratok nélkül nem tudta a feljegyzéseket szervesen folytatni. Két évi hareba került, míg Tengenagelt felsőbb nyomással kényszeríteni tudták a holmi kiadására, de az udvar esérében megígértette Kepplerrel, hogy hálából valami szép tudományos művet fog írni Rudolf császár nagyobb dícsőségére. Ezt meg is írta, de nem Kopernikusról, hanem optikai kérdésekről. Kopernikusz ügye szép csendesesen kezdett elaludni. Már maga Galileo is kezdett lemondani róla, hogy meggyőződésével valaha is a világ elé léphet. Lemondó bele-törődésében annyira ment, hogy még azzal az Arisztotelész-ellenes dologgal sem lépett ki, amelyet nyilvánvalóan bizonyítani tudott. Mert az egyetemen ugyan Arisztotelész-ellenesen adta elő a diákoknak a szabad esés által felfedezett törvényeit, és ezeket az előadásokat gondosan kidolgozott könyvalakban is összefoglalta. „Ferde síkok az eső testek törvényeinek bebizonyítására.” Ebben a napnál világosabban bebizonyította, hogy a peripatétikus felfogás a súlyok esése dolgában merőben helytelen. De a kész könyvet vonakodott nyomdába adni. A hajdani verekedő kedv fanyar érdektelenséggé kezdett változni benne, a hajdani vakmerő lázadó nyugalmas, szőlejében motoszkáló páduai nyárspolgárrá kezdett ülepedni.

És még az jelentett számára eseményt, hogy anyja meglátogatta. Landucci miatt restellt Firenzébe menni, viszont az öregasszonyt nagyon vágyott látni már. Giulia asszony meg is érkezett egy forró nyári napon, rengeteg kosárban és összevarrt lepedőben hozván magával vénasszonyos retyemutyáját, még kedvenc cinegét is elhozta kalitkában. A nagy házban kapott szállást. Hatvanhat esztendő volt már, haja teljesen megfehéredett, háta meggörbült, járása elnehezedett. Galileo meghatottan ölelgette és cirógatta, minden módon igyekezett gyengédnek mutatkozni szegény anyóka iránt, aki a hajdan

dúló-fúló hárpiából ilyen fonnyadt, segélytelen öreggé változott. Giulia asszony ámulva szemlélte fia palotának is beillő lakását, áhítattal nézegette a jövő-menő német, francia és lengyel grófi diákokat, a Mazzoleni-műhely láttára szemét törölgette, hogy a rossz fiú ilyen sokra vitte, aztán elment megismerkedni Marinával és a két kicsivel. Marinába túláradó módon azonnal beleszeretett, folyton ölelgette, csókolgatta, magasztalta, rajongott érte. Úszott a család a meghitt és benső családi boldogságban öt napig. A hatodik napon valami gyermek-egészségügyi kérdésen összeveszett Marinával. Dúltan jött haza tőle, pörölt, csapkodott, mindent kifogásolt, mígnem sikerült fiával is hatalmas botrányt csapnia. De ez már nem olyan otthoni botrány volt, amelyre a kis utca szomszédai szaladtak össze. Itt a diákok mind odagyültek az ablakokba, a Mazzoleni-műhely legényei abbahagyták a munkát, a tágas udvaron pedig ott állt Giulia asszony, a botrányesapás kéjében egyszerre kiegyenesedve és visszafiatalodva. Ősz haja lengett a felindulástól, harsogó szitkozódása elemi erővel öntötte el az egész környéket. Este dacosan nem jött a vacsorához és újabb botrányt csapott, azt állítván, hogy nem is hívták vacsorázni. De másnap már békésen ébredt és olyan derűsen ebédelt a nagy asztalnál, mintha mi sem történt volna. Ettől kezdve harmadnaponként szabadjára eresztette perlő szenvedélyét, s végül torkaszakadtából kiáltozván, hogy egy percig sem marad többé ebben a házban, gyorsan összeszedte a holmiját és olyan órában ment el, mikor fia az egyetemen tanított. Csak távozása után tűnt ki, hogy úgy Mazzolenitől, mint Messer Silvestrótól elég tetemes összegeket kért kölcsön. Galileo visszafizette a pénzt és egy álló hétig a ház minden lakójának azt magyarázta, hogy anyja szerencsétlen természete fölött szemet kell hűnyni, ő alapjában a legjobb asszony a világon.

Ezek a polgári életbe trespert tanárember egyforma életének polgári eseményei voltak. De ekkor jött valami, ami a régi Galileót rázta fel: az új csillag.

Egy októberi napon nem lévén egyetemi előadása, jegyzeteit rendezgette otthon, mikor hanyatt-homlok berontott hozzá egyik legkedvesebb tanítványa, a kispap Castelli gróf. Tizenhétéves fiú volt ez, családja mint kisebbik gyereket papi pályára adta, belépett a bencések közé és a teológia mellett főként matematikával foglalkozott. Galileo nagyon kedvelte nemcsak gyors felfogású, nyílt eszéért, hanem mert gavalléros lelkű, előkelő, kitűnő jellemű fiúnak ismerte meg. A bencés ifjú betorpant az ajtón, csak állt, a lihegéstől nem tudott szólni, de arcára igen nagy felindulás volt ráírva.

— Mi az, mi az, fújja ki magát kegyelmed és beszéljen. Ég a ház?

— Kegyelmes uram... kegyelmes uram... új csillag...

— Micsoda? Üljön le, fiam, vegyen hosszú és mély lélegzeteket. Így. Most beszéljen. Mi az az új csillag?

— A fiatal Capra és az a Mayr von Guntzenhausen új csillagot fedeztek fel.

Galileo jóízűen elnevette magát.

— Új csillagot? Talán itt a világ vége.

— Ne tessék nevetni, kegyelmes uram. Cornaro Giacomo Alvise őkegyelmessége azt üzeni, hogy azonnal tessék átfáradni hozzá, úgysis mint a Ricovrati-akadémia főembere, úgysis mint csillagász. Mert monsignore Cornaro maga is látta a csillagot.

Szó nélkül vette a kalapját Galileo és indult. Magában némi kis kárörömet érzett. Capra és Mayr, akik őt szidják a háta mögött, nyilván valami bakot lőttek és ki fogják neveltetni magokat Cornaróval együtt, aki ezt szintén megérdemli, mert kissé

nagyképűen tudományoskodik és közművelődési vezérnek játssza ki magát.

— Jöjjön, jöjjön, carissino, — szólt Cornaro, aki láthatólag izgatottan várta, — itt valami hihetetlen dolog történt. Új csillag van az égen. Ma éjjel a saját szememmel láttam. Már elnökünknek, Queringo gróf úrnak, is jelentettem.

Erre már felfigyelt Galileo. A hangban volt valami, amire figyelnie kellett.

— Foglaljon helyet, — folytatta Cornaro, — elmondom pontosan az egészet időrendben, belevéve már azt is, amit Capráék nekem elmondtak. Tehát. Hat nappal ezelőtt, vagyis ezerhatszáznégy október tizedikén a fiatal Capra Baldassare, mint minden este szokta, a Mayr Simone társaságában végignézte az álló csillagokat. Mint tudja, Capra csillagászati tanulmányokat folytat és Mayrt választotta mesterének.

— Ami azt illeti, engem is választott. Mayrról nem szólt semmit, de viszont apjával együtt járt nálam és...

— Bocsánat, ez más kérdés. Egyszóval ők minden este asztronómiai lecke gyanánt meg szokták nézi az álló csillagokat. A jelzett napon társaságukban tartózkodott egy calabriai barátjuk is, bizonyos Sasso Camillo. Capra, ahogy ezt Mayrtól tanulta, beállította a kvadránst Pádua csillagászati magasságába. Egymásután belenéztek a kvadráns nyílásába és csillagászati alaptételekről beszélgettek. Egyszer csak Mayr felkiáltott. A mennybolt egy eddig üres helyén csillagot látott. És pedig meg is mondom, milyen helyen: a Marsot a Jupiterrrel összekötő vonal meghosszabbításában. Sasso a kiáltásra kíváncsi lett és ő is odanézett. De mivel a csillagászatban nem képzett ember, közömbösen kérdezte: „Hát ezt a csillagot, amelyet nem ismerek, hogy hívják?” Mayr nem felelt, hanem odahúzta a készülékhez Caprát. Csak mikor az is odanézett,

akkor mondta: „Új csillag van az égen.“ Saját valomása szerint vigyorogva mondta ezt, annyira meg volt zavarodva. Capra is elámult, mert nyolc napja minden áldott este megnézte azt a helyet és azelőtt ott nem volt csillag. Mindjárt megmérték, hogy az új csillag negyvenkilenc percnyi távolságban van a Marstól. Tanácstalanul dörzsölték szemüket és tízszer is, hússzor is újra megnézték a csillagot. Hosszú habozás után abban állapodtak meg, hogy a felfedezést egyelőre titokban tartják, mert féltek, hogy nevetségessé teszik magokat. Másnap végigböngészték az egész szakirodalmat, de a jelzett helyen az irodalom nem ismert csillagot. Izgatottan vártak estig, azonban az idő borúsra fordult és nem láthattak semmit. A borús idő négy napig tartott. Végre tegnap kiderült az ég. Ahogy a csillagok feltűntek, ők azonnal az újat keresték. Meg is találták ugyanazon a helyen. Többé nem volt kétség. Este tízkor embert küldtek hozzám, hogy menjek oda. Odamentem és a saját szememmel láttam. Negyedik nagyságú csillag, pirosas fénye van. Éjfél után egy óráig néztem elképpedve. Hazajövet be akartam szólni kegyelmedhez, de a házában már nem láttam világot.

— Nem is voltam otthon, — mondta Galileo, arra gondolva, hogy éppen akkor bontakozott ki Marina karjai közül.

— Most első dolgom volt értesíteni kegyelmedet. És kérdem, mit szól ehhez a csodához?

— Kétlem.

— De ismétlem, hogy a saját szememmel láttam.

— Az ember érzékszervei megbízhatatlanok. Este majd magam is odanézek. Míg magam nem láttam, nem szólhatok semmit. De kétlem.

Ezen még eldisputáltak egy darabig, mert a türelmetlen Córaro mindenáron már így láthatatlanban akarta hallani a Bo hivatalos csillagászának szakvéleményét. Aztán még a Ricovrati folyó ügyeiről ej-

tettek szót. És ezúttal sem mulasztotta el Cornaro egy mellékes megjegyzéssel, mint mindig szokta, arra a családi büszkeségre utalni, hogy annakidején Bona lengyel királyasszony ebben a szobában lakott, mint a Cornaro-nemzetség vendége.

De Galileo nem figyelt a lengyel királyasszonyra. Mély gondolatokba merülve ment haza. Útközben felnézett a felhőtelen égre és szemmértékkel kikereste azt a bizonyos helyet: negyvenkilenc perenyire a Marstól, a Mars-Juppiter-tengely vonalában. Ott most, napvilágnál, nem látszott semmi. Csak a Galileo mélyen töprengő esze fúrt láthatatlan lyukat a titokzatos kék kárpitnak arra a pontjára. Azonban mint a szemével, úgy az eszével sem tudott semmitsem látni ottan.

Bevette magát könyvei közé. Keresett, olvasott, pontosan számbavett mindent: azon a helyen nem lehetett csillag. Délfelé már izgatottan szaladt hozzá Cremonini, hogy véleményét kérdezze. Cornaro révén már elterjedt a nagy hír a Bo falai közt is. Ebédnél a Bóról hazajött diákok mind az új csillagról beszéltek. Ebédután beállított az öreg Fabrizio, s ugyanakkor Alpino is, az új botanikus. Izgatottan jöttek, hogy a szaktanártól halljanak valamit. Végül kénytelen volt bezárkózni, mert egyre-másra jöttek az emberek. Várta az estét és folyton-folyvást tűnődött.

Mikor alkonyodni kezdett, kiment a szőlőbe és kivitte a kvadránst, mert dolgozószobájában nem talált alkalmas ablakot a fák miatt. Kivitte magával Castellit is. Az égen alig kivehetően már kezdtek kiütközni a hunyorgó fénypontok. Castelli toporzékoltt az izgalomtól. De Galileo leintette.

— Megvárjuk, míg tisztán kivehetőek lesznek. Csak akkor. Addig türelem. Addig nem szabad odanézni.

Sajátmagát is vissza kellett tartania. Heves izgalom lüktetett benne. Mert töprengései között rájött egy gondolatra, amelyen nagyon sok fordult

meg. A csillagok gyémántfénye erősödött. Az ifjú beñcsés reszketett a türelmetlenségtől. Végre Galileo nagy lélegzetet vett.

— Most.

Odanézett a kellő pontra. Eddig is odanézhethetett volna, és már eddig is megláthatta volna kvadráns nélkül, amit keresett. Hiszen pontosan tudta már, hova kell néznie. Az új csillag valóban ott volt. Ott fényeskedett a csodálatos jövevény, a titok és rejtelem maga. Galileo nagyot sikoltott, földhöz vágta a kalapját, nekiesett Castellinek és viharosan megcsókolta.

— Győztem, — kiáltotta, — győztem! Nézzen oda kegyelmed is! Ott van! Ott van! Új csillag!

A fiú odanézett.

— Látom. De miben győzött kegyelmed?

— Hát nem érti? Hát nem emlékszik, hogy Arisztotelésznek mi a legelső és alapvető csillagászati tétele? „A csillagos mennybolt örökérvényű, végleges, keletkezhetetlen és megváltozhatatlan.“ Tessék! Nem igaz! Rajtakaptam! Rajtakaptam! Most már minden másképpen lesz, fiú! Jaj de kimondhatatlan boldog vagyok!

És még egyszer megölelte és megcsókolta a reverendás kis grófot. Aki a palota valamelyik ablakából nézte a szőlős kertben a kvadráns körül újjongó és csókolódzó tanárt, azt hihette, hogy megtébolyodott.

III.

Éppen november következett, az új kollégium megkezdésének ideje. Mikor a főpedellus megkérdezte, hogy mit írjon be a tanrendbe, Eukleidészt-e. vagy pedig az Almagesztet, Galilei ezt válaszolta:

— Egyiket sem. Új kollégiumot hirdetek az idén. Írja be kegyelmed, hogy előadásaim címe: „A bolygók.“

— Hogyan?

— Érthetően mondtam. „A bolygók.“ Lehet azt is hirdetni a diákság között, hogy miután egy-két órán az alapelemeket a kezdők kedvéért elmagyaráztam, külön három előadást tartok az új csillagról.

A főpedelius megcsóválta tisztos és méltóságteljes fejét.

— Most már nem tudom, mit csináljak. A jogi kar aulája is kevés lesz. Végül már ott tartunk, hogy kegyelmed csak a szabad ég alatt tarthat előadást. Ide ezren és ezren fognak eljönni, az ajtókat egészen biztosan eltörik nekem.

Csakugyan, mikor híre ment, hogy Galilei professzor az új csillagról fog beszélni, vad izgalom kerekedett. Reggeltől estig nem hagyták nyugodni. Tanártársai részint kíváncsiságból kopogtattak be hozzá minduntalan, részint ismerni akarták elvi álláspontját. Már eddig is tudták róla azt a hóbortját, hogy hajlik a Kopernikusz-féle örültséghez, de mivel meggyőződtek róla, hogy az Aimagesztet az Arisztotelész és Ptolemaiosz szellemében adja elő a diákoknak, ártalmatlan bolondságnak tekintették bogarát. Cremonini, a fő-peripatétikus, akivel személy szerint igen nyájas barátságot tartott fenn, aki anyagiilag is jól állt érte egy ízben, aki minden jel szerint igen szerette, olykor tett egy-egy csípős megjegyzést a matematikus kerge rögeszméjéről, de ez nem vitára való felhívás volt, nem is veszekedő szándék, csak amolyan dévaj ingerkedés, amilyen jóbarátok között inkább a barátság, semmint az ellentét jele. Most azonban az új csillag megjelenése megriasztotta a tanártársakat. Galilei a csodálatos és megmagyarázhatatlan tüneményt még képes lesz valahogyan Kopernikusz javára magyarázni, és abból szörnyű tudományos botrány keletkezhetik, amelynek az egész világ előtt a páduai Bo lesz a középpontja. Hasonlóképpen izgult a fiatal Cornaro, aki becsvágyában mindent dődelgetett alapítására, a Ricovrati-akadémiára vo-

natkoztatott. Szerette volna az izgalmas kérdést oda-terelni a Cornaro-palotába, hogy ott vitaestélyeken megbeszéljék az égi csoda mibenlétét. Más tanárok egyszerűen látni akarták a csillagot, de nem lévén ismerősök a mennyboltok térképével, a szakember kollégával akarták magoknak megmutattatni és elmagyaráztatni. De nemcsak tanárok kopogtattak sűrűn a Galilei-portán, hanem mindenféle páduai urak is. Mindezt természetesen kellett tartani, hiszen ha Pádua egén rejtelmes módon új csillag jelent meg, mindenkinek első gondolata volt a hivatalos páduai csillagászhoz fordulni felvilágosításért.

Az első napokban különösen izgalmas volt a dolog. A város képe is megváltozott: a nép nem feküdt le, hanem az emberek csoportokba verődtek az utcán és az eget nézték. Elterjedt, hogy közeledik a világ vége, mások viszont biztosra vették, hogy háború lesz. Az a mészáros, aki nem messze lakott Galileo házától és eddig fukarságáról volt nevezetes, most teljesen kikelt magából és minden este hatalmas dáridókat rendezett a közeli kocsmákban, két kézzel szórva a pénzt, hogy gyorsan élvezhessen valamit az életből, amíg a világnak vége nem lesz. A templomok gyóntatószékei előtt zsúfolt sorban várakoztak az ijedtek, hogy hamar, az utolsó pillanatban biztosítsák lelkök üdvösségét. Több pap tüzes prédikációban magyarázta az új csillagot égi jelnek, amely Velencét figyelmezteti, hogy ne húzzon újját Isten egyedül való anyaszentegyházával.

A világnak nem lett vége, a nép megszokta az új csillagot, az élet visszatért rendes medrébe. De a tanárok izgalma nem csökkent. Galileo kénytelen volt naphosszat bezárkózni. Az új csillag igen sok dolgot adott neki. Levelezése háromszorosra szökkent, mert más egyetemek csillagászaival, akiket személyesen vagy hírből ismert, ki kellett cserélni megfigyeléseit, fontos volt tudnia, hogy más földrajzi szélesség és hosszúság alatti városok nem látják-e másképpen a

csillagot. Aztán egyetemi előadásainak új anyagát is elő kellett készítenie, kivált pedig azt a három előadást, amelyet az új csillagra szánt. S mihelyt este felesillantak az égitestek, magával az új csodával kellett foglalkoznia, odaállni, vagy odaülni a kvadránshoz, és nézni, nézni szabad szemmel a fényes pontot, míg csak a szabad szem könnybe nem lábbad az erőlködéstől.

Otthon folyton zavarták, meg kellett szöknie. A nap és az este legnagyobb részét a Santa Giustinánál töltötte, a bencés zárdában. Volt itt egy bencés pap, Spinelli Girolamo nevű, nem éppen képzett csillagász, hanem egészséges, paraszti eszű, józan ember. Ezzel és a kis Castellivel töltötte óráit, oktatva őket az égi tudomány sarkalatos tételeire és velők együtt szemlélve tiszta estéken a rejtelmes fénypontot. Más városokból kapott levelei és saját megfigyelései is azt tanúsították, hogy az új csillag alig észrevehetően veszít fényéből és mintha kisebbednék, helyét azonban változatlanul megtartja.

Mielőtt az első egyetemi előadást megtartotta volna az új csillagról, előző napon Cremonini izent neki, hogy komoly és részletes beszélőnivalója volna vele. Bár a sok dologtól azt sem tudta, hol a feje, a barát és kolléga kérését nem tagadhatta meg. Kijelölte az órát, Cremonini eljött. Gondterhes, komoly arccal érkezett, letette holmiját és azonnal a tárgyra tért.

— Azért jöttem, Galileo, hogy megtudakoljam felfogásodat, mert féltelek téged is, féltem a Bót is, féltem a tudomány nekem szent hírét is. Te hajlamos vagy a fantasztikumra, képes vagy elvetni a sulykot. Még hozzá tudom, hogy megmagyarázhatatlan bizalmatlansággal viseltetel a tudomány legősibb alaptételei iránt.

— Ez nem így van. Bizalmatlansággal viseltem Arisztotelész iránt. De viszont bizalommal viseltem Plátó és Pithagorász iránt.

— Ezek törpék a gigász mellett. Arisztotelész a tudomány alfája és ómegája. Mondd meg nekem, mit akarsz végső következtetés gyanánt levonni az állítólagos új csillagból.

— Miért nevezed állítólagosnak?

— Mert szerintem nem csillag. A föld felszínéről elszabadult villó gáztömeg, amely az úgynevezett elementáris szférába került. Olyan, mint a mocsári lidérc, amelyet tűznek néz a gyermek. Arisztotelész ismerte az ilyen tüneményeket, idézhetem a...

— Ne idézd, tudom kívülről. Hát ez nem lidérc, öregem, ez csillag.

— Ne mondd, hogy csillag, mikor nem lehet csillag.

— Dehogyan nem lehet, miért ne lehetne?

— Ezt te kérdezed, a professzor? Mert a mennybolt „tökéletes, keletkezhetségtelen és változhatatlan.”

— Mondja a te Arisztotelészed. De ő téved. Már többször tévedésem kaptam. Most megint. A mennybolt változható. Éppen ezt akarom az egyetemen kifejteni: Arisztotelész mechanikájáról már bebizonyítottam, hogy hamis. Most világrendszeréről mutatom ki az új csillaggal, hogy megbízhatatlan.

— Komolyan meg akarod tagadni Arisztotelészt, te a tudós?

— Meg ám, alaposan.

— De hát nem érzed, milyen szörnyű dolog ez? Mintha egy pap megtagadná a bibliát.

Galileo hevesen közbevágott.

— Nem igaz, nem igaz! A biblia hit dolga, ez pedig tudás dolga. Egész életed abban telt el, hogy a teológusokat visszaszorítottad a reális tudományoktól, mert önmagad ellen beszélsz, Cremonini! A hitnek és tudásnak szigorú határai vannak, a saját tételeidet olvasom a fejedre! Amíg én tudom, hogy az a valami nem lidércfény, hanem csillag, addig ne beszélj bibliáról.

— Jól van. Tehát megtagadod Arisztotelészt, a kútfőt, az örök forrást, a legnagyobbat. Nagy híred van és tekintélyed. Sokakban összerombolod a tudás alapját. Felrobbantasz egy tudási rendszert. És teszel helyébe valamit? Mit adsz a gondolkodó embereknek kárpótlásul azért, amit elveszel tőlök? Kopernikusz nem, mert hiszen többször mondtad, hogy azzal nem lépsz ki, míg bizonyítani nem tudod. Szóval rombolsz, de az építéssel adós maradsz? És nézd, a világ minden tudósai, mi peripatétikus alapon tanítunk. Százan és ezren hirdetjük a tudás igéjét százvezreknek és millióknak. Amit mondunk tanítványainknak, azt ők engedelmesen és vakon elfogadják, mert Arisztotelész mondta. A művelt világ tudományos oktatásának van egy megbecsülhetetlen fundamentuma, amely a tudásnak rendet és fegyelmet ad. Ezt a levegőbe akarod röpíteni?

— Igen, ezt akarom. Mert ez a fundamentum a világ átka. Ettől nem lehet előremenni. Ettől gondolkodik mindenki az Arisztotelész fejével, ahelyett, hogy a maga fejével gondolkodnék. A világ megy tovább, de a világ tudása marad egy helyben. Megolvashatod az ujjaidon, hogy kétezer esztendeje kik merészelték a saját agyvelejükét gondolkodásra használni. De ha valaki merte, abból azonnal született valami, Kopernikusz merte: megszületett az új világrendszer. Bruno Giordano merte: megszületett az új metafizika. Én mertem: megszülettek a szabad esés törvényei. És mennél erősebben taszítom trónjáról Arisztotelészt, a ti hamis bálványotokat, annál többen kapnak majd bátorságra, hogy gondolkozzanak.

— Annál többen, igen. Annál nagyobb káosz lép a mostani szép és bölcs rend helyébe. Ahány ember lesz, annyifélét fog beszélni, és nem lesz tekintély, aki a rettenetes zűrzavarban rendet teremtsen. Galileo kérve kérlek, szállj magadba. Mert még nem késő, gondold meg. Hirdesd a hallgatóknak,

amit akarsz, de ne állítsd, hogy ez az új jelenség felborítja mindazt, amiről eddig meg voltunk győződve. Tégy le lázadó hevedről, légy fegyelmezett és hű. Tekintsd az emberi lélek mai világát, milyen boldogító a megállapodottság és szilárdság tudata ebben az egymást kiegészítő kettősségben: a hit az anyaszentegyház hite és feje a pápa, a tudás a peripatétikum tudása és feje Arisztotelész. Ez örök és békés állapot, miért dolgozol ellene?

Galileo tanártársára pillantott és megcsóválta a fejét.

— Nem Sarpi mellett szavaztál a legutóbbi szakértő-ülésen? Tehát a pápa ellen? Ez az örök és békés állapot? Nem vagy-e kénytelen belátni, hogy a szabad esés dolgában irgalmatlanul megcáfoltam Arisztotelészt? Ez az örök és békés állapot? Bámulatos, hogy mennyire tele vagytok ellentmondással, ti peripatétikusok, és behúnyjátok a szemeteket és befogjátok a fületeket! Tudd meg, hogy az emberi észnek elég volt kétezer évi rabszolgaság. Az emberi ész most fellázad. Már voltak a lázadásnak titkos izgatói is, hangos vértanui is. Voltak Tartagliák, Liönardók, Molettik és voltak Brunók. Most itt vagyok én és itt van Keppler. Mi nem nyugszunk, amíg a tudományok fel nem szabadulnak, hogy haladhassanak. Tudom, hogy nem könnyű az egész világ ellen harcolni. Nem is remélem, hogy most fel fogom dönteni az egész peripatétikus épületet. Csak egy oszlopát lököm ki. A mennybolt nem változhatatlan. Ezt tudván tudom és hirdetni fogom. Ki tilthatja ezt meg nekem? Emlékezzél vissza arra a vacsorára, mikor Pinellinél, mint idegent köszöntöttél engem. Akkor a Bo gondolatszabadságát magasztaltad. Miért tagadnád meg most tőlem ezt a gondolatszabadságot?

— Én nem tilalommal jöttem hozzád, Galileo, hanem kéréssel. Arra kérlek, hogy ne bántsd az emberiség tudományos eszményeit. Ne válaszd ketté a

Bo tudósait. Hogyan lehet az, hogy kétfélét tanítsunk?

— Nem is kell kétfélét tanítani. Tanítsd azt, amit én.

— Megtagadjam Arisztotelészt? Inkább meghalok.

— Én pedig ragaszkodom hozzá, hogy a mennybölt nem változhatatlan.

Cremonini felállt. Megrendülten várt maga elé nézve, keze remegett. Aztán vállat vont.

— Akkor útaink elváltak. Szívből sajnálom.

Elfordult és lassan kiment. Galileo még akkor is nézett utána, mikor az ajtó már becsukódott mögötte. Ő is szívből sajnálta, hogy ennek a derék és jó embernek szemmel látható fájdalmat okozott. De aztán eszébe jutott, hogy nem ér rá tünődgetni, mert nagyon sok a dolga. Beletemetkezett ismét munkájába.

Másnap csakugyan életveszélyes volt a tolongás az előadóteremben. A kint rekedtek a folyosón is sűrű tömeget alkottak. Maga a tanár is csak úgy tudott bejutni, hogy egyetemi szolgák csináltak neki helyet. Nagynehezen vergődött fel a jobbsarokban álló, gyalultatlan deszkából összerótt ormótlan katedrára, amelyet tizenhárom éve sebtiben ácsoltak neki, s azóta sem cseréltek ki újjal. A préselten szorongó hallgatóság között legelől megpillantotta Caprát, aki öntudatos büszkeséget hordott ábrázatán. Az emlékezetes októberi nap óta úgy járkált Páduában az a fiatalember, mint egy új Kolombus, hiszen az új csillagot ő fedezte fel, úgyszólván magántulajdonának tekintette, és most is úgy jött el az előadásra, mint ahogy a büszkeségben úszó apa jelenik meg fia doktorrá avatásán: a hírneves Galilei az ő csillagjáról fog előadni a világ egyik leg híresebb egyetemi tanszékéről. Egy-két érdeklődő tanártárs is helyet szorított magának a zsúfoltság-

ban, de a kikiáltottan peripatétikusok hiányoztak. Cremonini aznap tüntetően bement Velencébe.

Galileo ezúttal stílus dolgában is ki akart tenni magáért. Úgy határozta, hogy ünnepélyes szónoklatot tart, nem a maga szokott közvetlen, jóízű, mókás hangján, hanem emelkedett latinsággal, orátori módra, hogy az előadást aztán nyomtatni is lehessen, „*Testes vos estis, numerosa juvenus, qui huc convolastis...*“

— Ti vagytok föltanuim, nagyszámú ifjúság, kik ide sereglettetek, hogy halljatok engem értekezni ama esodálatos jelenségről, egyesek megrendülve és hiú babonától áthatva, hogy megtudják, vajjon micsoda gonosz óment jelent a hihetetlen csoda, mások kíváncsian, vajjon igazi csillag-e az az égen, és kérdezvén, nem lángoló kigőzölgés-e csupán a föld közelében, — de valamennyien egyaránt buzgón és izgatottan vitatkozva a jelenség anyagáról, mozgásáról, helyéről és értelméről. Istenemre mondom, nagyszerű éréklődés ez, és tehetségetekhez méltó...

Így óhajtotta tovább is folytatni, de nemsokára érezte a született előadók kitünő hatodik érzékével, hogy amit mond, az általános csalódást kelt. Sok volt a mozgolódás, köhögés, fészengés. Mindjárt csavart egyet a hangon és közvetlenebb lett. A köhögés azonnal megszűnt. Abbahagyta a koturnust, folytatta a megszokott vidám, csevegő nyelven. Mindenekelőtt megmagyarázta a hallgatóknak, hogy a csoda nem olyan nagy csoda. Részletesen elmesélte azokat a feljegyzéseket, amelyek szerint ezelőtt harminckét esztendővel, tehát 1572-ben, ugyanígy, mint most, új csillag jelent meg az égen, jó darabig ott tartózkodott, aztán eltűnt. Azóta a csillagászat nem szeret róla beszélni, mert a téma kényelmetlen. Arisztotelész kimondotta, hogy a mennybolt térképe egyszer s mindenkorra örökös érvényű és változhatatlan. Mit tehetnek Arisztotelész követői egy ilyen új csillaggal,

amely alaptételökbe ütközik? Nem tehetnek egyebet, mint gyorsan eltagadják, cáfolják ottlétét, s ha már eltűnt, igyekeznek mennél hamarább elfelejteni és elfelejtetni. Mert vannak tudósok, akiknek nem kell a szemmellátható valóság, ha felállított tételeikkel ellenkezik. Nem tudásukat alkalmazzák a kézzelfogható valósághoz, amely szinte szemöket szűrja, hanem a valóságot bírálják tételeik szerint, s ha az nem alkalmas nekik, egyszerűen kijelentik, hogy a hold nem lehet az égen. Hiába rimáncodik nekik a tanulatlan ember, hogy pillantsanak az égre, meglát-hatják, hogy ott, a hold. Ők mereven hátat fordítanak az égnek és kijelentik, hogy a hold a fennálló tételek szerint nem lehet ott, tehát nincs ott és punctum.

Itt szólalt meg az első taps. Galileo élénkületen, nekilendülve folytattta. Elmondta a csillag eddigi viselkedésére vonatkozó megfigyeléseket, és felolvasta azokat a leveleket, amelyeket idegen városok csillagászaitól kapott. Mindenütt, idegenben is, egyformán látták a csillagot, a mennyboltnak ugyanazon a helyén, pernyi pontossággal, s egyformán jelentik most is mindenünnen, hogy a csillag alig észrevehetően halványodik és kisebbedik, de helyét nem változtatja. Ott van abban az egyenes vonalban, amely a Korona-csillagképet a Hattyú farkával összeköti. Az eddigi eredmények összegezésével fejezte be az első előadást, és bejelentette, hogy a következő órán fel fogja sorolni az eddig tudomására jutott magyarázatokat, egyszersmind valamennyit bírálni fogja.

S ha az első órán zsúfolásig telt meg a terem, a másodikon még nagyobb volt a szorongás. Érdekes új ember is került a terembe. Volt Galileónak egy Collalto nevű kosztos diákja, Montepulcianóból való dúsgazdag fiú. Ez engedelmet kért, hogy egy földije, Lorenzini, tudós magánzó és műkedvelő csillagász, meghallgathassa az előadást. Megint ott

volt Capra is és Mayr Simone is, a két büszke felfedező.

Galileo felvetette a kérdést: csillag-e a csillag? Vannak, akik égő földpárának hiszik. Hosszasan fejtegette, hogy nem lehet az. Elmondta ennek az égő földpára-feltevésnek az ókortól kezdődő történetét és élesen támadta. Nyilván minden évszázadban ugyanígy megtörtént, hogy új csillag bukkant fel az égen, majd eltűnt. Nincs ok feltenni, hogy ilyen esemény kétezer esztendőn belül csak kétszer fordult volna elő, és pedig a legutóbbi harminchét éven belül. A megmerevedett peripatétikus tudomány nyilván az ilyen csillagokra eszelte ki az egész teóriát, csak hogy a mennybolt változhatatlanságáról szóló szent alaptörvényt ne kelljen feladni. Aztán kitért arra a feltevésre, hogy ez a csillag mindig ott volt a helyén, de csak most vették észre, tehát a mennybolt nem változott, csak az emberi megfigyelés lett teljesebb. Ezt a magyarázatot vígan gúnyolta. Lehetséges, hogy kétezer éve millió és millió megfigyelő éber szemét ez az egy gonosz csillag következetesen kikerülte volna? Még több ilyen kósza feltevést sorolt fel, megcáfolta valamennyit, és legutoljára hangot adott annak a magyarázatnak is, amely jezsuita forrásból származott: Isten azon a helyen éppen most új csillagot teremtett, mert Arisztotelész helyes tétele szerint az égbolt természeti törvényei nem változhatnak ugyan, de Isten mindenható. Itt Galileo lelkesen magasztalni kezdte tanártársa, Cremonini, a nagy peripatétikus bölcse álláspontját, mely szerint Istent imádni kell és nem szabad belekeverni sem a nyelvészetbe, sem a geometriába, sem a csillagászatba. A teológusok, ha az égre néznek, a csillagokon túl keressék Istent, a csillagoknak útközben hagyjanak békét.

— Következő, harmadik előadásomban el fogom

mondani, hogy mit tartok én magam erről a csillagról és milyen következtetéseket vonok le belőle.

A bejelentést nagy taps fogadta. S a harmadik előadásra eljött a podeszta is, több velencei személyiség, a két rektor. Feszült izgalom várta a magyarázatot. De míg az első két előadást a kevésbbé avatottak is megérthették, ebben a harmadikban a laikusoknak nem sok örömük tellett. Galileo szigorúan tudományos fejtegetésekbe bocsátkozott. A táblát telerajzolta koncentrikus körökkel, azokat mindenféle érthetetlen átlókkal húzkodta keresztül, a bolygókat csillagászati jegyeikkel jegyezte, tehát nem azt írta oda, hogy Vénusz, hanem kis kört rajzolt s alája keresztet. A Marsot másik köröcskével jelezte, melyből jobbra felfelé nyíl ágazik ki. A Juppiter olyan volt, mint az arab négyes szám, a Szaturnusz mint egy há betű, felül áthúzva. Röpködtek a műszavak, az eklipszisek, a paralakszisok, az apogeák. A hallgatók sem mind értették ezt a tudományos beszédet. Csak a végső összefoglalást értették: az új csillag igenis csillag, ott van az égen, még pedig az emberi értelem számára elképzelhetetlen távolságban, mert mint az előbbi tudományos érvek igazolják, helye túl van a bolygók birodalmán is, a legkülső szférában. Ez a rettenetesen távoli csillag csak látszólag áll egy helyben, a valóságban mozog, még pedig tőlünk távozó irányban. Amilyen titokzatosan jött, ugyanolyan titokzatosan el is fog tűnni. De távozásának iránya azonos a föld tengelyével. Azért véljük, hogy egy helyben áll, viszont azért látjuk, hogy nagysága és fénye csökken. Egyszer majd egészen láthatatlanná válik, de itt marad az a világmozdító tanulság, amelyet az emberiségre hagy.

— Jól halljátok meg, amit most messzire kiáltó szóval mondok: tagadom, amit Arisztotelész állít, hogy a mennyboltt változhatatlan. A mennyboltnak vannak állandó és szilárd jelenségei, de vannak

változók is. A nap nyilván soha nem fog eltűnni felőlünk, de a mostanihoz hasonlatos meglepő égi csodák mindig voltak és mindig lesznek. Arisztotelész felállította a maga világrendszerét s ennek ptolemaioszi kidolgozására én is oktatlak benneteket. Vegyétek tudomásul, hogy ez az oktatás feltételes. Nem bizonyos, jól figyeljeteK ide, nem bizonyos, hogy ez a világrendszer helyes. Sohase felejtsetéK el, ha ezenkívül csillagászatról beszélek neKtek, hogy minden, amit mondok, csak feltevés. És egyszer majd jön egy új elképzelés, amely ennél igazabb, természetesebb, beláthatóbb és helyesebb lesz, amelynek majd nem kell attól reszketnie, hogy az égen váratlanul megjelenő egyetlen fénypontocska felborítja egész épületét. Mikor Eukleidészt adok elő neKtek, ne gondolkozzatok, hanem lássátok be: a háromszög szögeinek összege száznyolcvan fok. Ez nem feltevés, ezt minden gyermek kirakhatja magának papírdarabkákból. De mikor Almagesztet adok elő, minden egyes mondatom elé gondolatban tegyétek oda: „amennyiben és amíg az Arisztotelész világrendszerénél jobb nincs.“ Isten veleteK.

IV.

Az a montepulcianói műkedvelő csillagász, Messer Lorenzini Antonio, aki bebocsáttatást kért az előadásokra, ott maradt Páduában. Hírtett, hogy a Galilei-előadásokról kicsinylően nyilatkozott és kijelentette, hogy majd ő megmagyarázza az egészet, jobban, mint az a hivatalos tudós, akivel a Bón olyan nagyra vannak. Nyilván már előbb is dolgozott ezen a könyvön, mert egy-két hét alig telt belé, a könyv megjelent Páduában. Ilyen rövid idő alatt aligha írhatta meg.

Galileo azonnal megszerezte és azonnal elolvasta. „Montepulcianói Lorenzini Antonio kegyel-

mes úr értekezése az új csillag dolgában.“ Ezt a címet viselte a könyv. Már első oldalain látható volt, hogy a peripatétikusok fenkölt, pomádés, klasszicizáló nyelvén íródott. A bevezető sorok után hevesen megtámadta azokat, akik azt merik állítani, hogy az új csillag az úgynevezett elementáni szférán túl tartózkodik. Ez lehetetlen, mert akkor a földből nem vehette eredetét, hanem keletkezett. Már pedig Arisztotelész kimondta, hogy a mennybolt keletkezhetetlen. Azok is súlyosan tévednek, akik azt állítják, hogy a csillag távozóban van, hiszen Arisztotelész kimondotta, hogy amennyiben új csillag jelenhetnék meg az égbolton, ami ki van zárva, azt a világrend egy helyre mozdulatlanná szegezné s maga a mennybolt is megmeredne.

Írón volt a kezében, míg olvasta. Úgy szeretett olvasni, hogy aláhúzgált és széljegyzeteket firkált a könyvbe. Ebbe bőven irogatott. Ilyen tudományos szörnyszülött munka régen volt a kezében. Elretentő példának lehetett használni, hogy a merev peripatétikus irány légmentesen elzárt skolasztikus gondolkodásmódja hova vezet.

„Ha valaki azt állítja, hogy a mennybolt nem keletkezhetetlen, akkor kétségbevonja annak tökéletességét is, vagyis tökéletlennek állítja, vagyis elrontottnak. Az elrontáshoz azonban földi feltételek kellenek. Viszont a mennybolt, amely sem víz, sem talaj, sem levegő, sem tűz, tehát a négy elem közül egyik sem, nyilvánvalóan csak ötödik elemnek nevezhető. De ebben az ötödik elemben nincsenek meg a földi elemek, következésképpen nincsenek meg a romlás feltételei sem. Kérdelem tehát a matematikusokat, és válaszoljanak, ha tudnak: hogy rontotta meg a mennybolt a mennyboltot annyira, hogy keletkezhetővé tette?“

Galileo édesded mosollyal fejét csóválta és odaírta a margóra: „Ó én marhám, te!“ Aztán derülten tovább olvasott. Lorenzini meg is mondta, hogy mi ez az új csillag. Nem csillag az, hanem meteor, és körülbelül olyan messze van a földtől, mint a hold. Hogy mitől fényes, azt olyan bonyolult módon magyarázta a szerző, hogy az olvasó nem igen tudta követni. De nem is akarta követni. Még futólag végig lapozta és ámultan csóválta a fejét.

Másnap elvitte a könyvet a bencés klostromba Spinellinek és Castellinek.

— Idehallgassanak. Az emberi butaságnak ilyen gyönyörű ékszerével még nem találkoztak. Aláhúztam egy-két kikezdést, azt felolvasom. A nevem nem fordul elő benne, de látszik, hogy ellenem íródott az egész.

Úgy olvasta fel a csodabogarakat, mint aki valami igen finom ételt ízlel. Azok ujjongtak a gyönyörűségtől. Volt rész, amivel nem tudtak betelni és háromszor is, elolvastatták.

— Hej, de nagy gyönyörűség lenne erre felelni, — mondta Galileo — jó zamatosan, mulatságosan. Hiszen ennek minden mondata valóságos kincsesbánya. Csókolni való marhaság, a jó Isten áldja meg ezt a Lorenzinit mindakét kezével.

— Miért nem felel, kegyelmed? — kérdezte Spinelli.

— Nem szabad a nevemet erre pocsékolni. Még nem jelent meg könyvem, a kézírataim kiadatlanul hevernek a fiókomban. Nem kezdek azzal, hogy kigúnyolok egy ilyen gyerekséget. Pedig remek gondolatom volna hozzá. Józan eszű páduai parasztokat kellene szerepeltetni, akik valahogyan elolvasták ezt a könyvet és a maguk tiszta, emberi értelmével beszélgetnek róla. Persze paraszti nyelven, abban a zamatos „pavano“ tájszólásban, amelyet firenzei létemre úgy beszélek, mintha itt születtem volna. Néha Sagredo barátommal tréfából ezen a

nyelven levelezünk. Úgy élvezem ezt írni, hogy csuda.

Castelli izgatottan szólt bele:

— Írja meg, kegyelmes uram, írja meg!

— Véték volna meg nem írni, — tódította Spinelli páter is, — igazán véték volna.

— De mondom, hogy ha a szívem meghasad is, a nevemmel ezt nem tehetem.

— Azon nem múlik, — mondta a bencés páter — odaadom én az én nevemet. Még segítek is egy-két paraszti kifejezéssel, mint idevalósi, legalább nem lesz hazugság a nevem a könyvön.

— Erről lehetne beszélni. Csináljuk meg?

— Csináljuk meg, csináljuk meg! — újjongott az ifjú Castelli.

— Hát nem bánom, — nevetett Galileo — csináljuk meg. Holnap kezdjük. Fölséges mulatság lesz.

Megállapodtak a munkaidő beosztásában. Elhatározták, hogy itt fognak dolgozni a Santa Giustina-klastromban, itt nem zavarja őket senki. Búcsúzás előtt Spinelli kikeresett a klastrom könyvei közül egyet. Régi munka volt ez, idestova száz esztendő, egy Angelo Beolco nevű hajdani páduai írta. Aféle népies adomagyűjtemény volt, de ami most az ő szempontjából különösen érdekessé tette: a néhai szerző az egész művet azon a „lingua pavana” nyelven írta, amelyet ők a tréfás csillagászati műben használni készültek. Otthon késő éjszakaig ezt olvasta. Számos szót és kifejezést aláhúzott benne. Ezeket még most sem értette, pedig tizenhárom éve élt már Páduában.

Másnap nekiültek a munkának halogatás nélkül. Mindenekelőtt megbeszélték a címet. Borocska és vídám terefere közben az az ötletük támadt, hogy még szerzőt is kitalálnak a műnek, hadd törje majd a fejét az olvasó, ki ez az eddig ismeretlen, paraszti nyelven író csillagászati szakember. Gyönyörű nevet

cszelték ki: Görcs Ferinek keresztelték a népi író, hazájául Bruzene falut jelölték ki, mert odavaló volt a Ricovrati elnöke, Querengo, akinek a könyvet ajánlani szándékoztak. Cecco dei Ronchitti da Bruzene, — ez lett a szerző teljes neve. Ennek a nevében szedték ízekre a Lorenzini méltóságteljes ostobaságait. Párbeszédes formát használtak. Két derék falusi embert szólaltattak meg, Matteót és Natalét. Ezek mezei munka közben az idei nagy szárazság miatt sopánkodtak. Natale elmondta, hogy hallott egy nemrég megjelent könyvről, amelyben valami tudós páduai doktor az új csillagot okolja a szárazságért. Erre elkezdtek beszélgetni a tudós könyvéről. Natale sorra elmondta a tudós doktor egyes érveit, Matteo pedig válaszolt az érvekre, ahogy bármilyen okoskodásra egy eszes olasz paraszt elmondhatta a maga világos, egyszerű és emberi megjegyzéseit, a maga ízes, falusi nyelvében.

A könyvet hárman írták, Galileo és a két bencés. A tudományos érveket, a józan ész szabad és skolasztikus zsarnokságtól ment adatait Galilei adta, a páter és a kispap a paraszti humor fordulatait, a falu figurás cikornyáit adták a fogalmazáshoz. És mialatt munka közben jóízűen nevetgéltek, Galilei vakmerően kilépett érveivel az Almagest keretei közül. Matteót, az egyszerű és józaneszű bruzenei parasztot választotta ki arra, hogy az olasz nyelven legelőször színt valljon Kopernikusz mellett.

— Valami Arisztotelészre, vagy kire hivatkozik a tudós úr, — mondta Natale — aki afélét tanít, hogy ha új csillag jönne az égboltra, az egész azonnal megállana és megmeredne.

— Nem volna az olyan nagy baj, — felelt Matteo egykedvűen — most is úgy lehet: a nap áll és a föld forog, csak mi látjuk fordítva.

Itt csillag alatt Kopernikusz neve került a margóra. A továbbiak folyamán is nem egy ízben.

— Nem lesz ebből baj? — kérdezte a kis Castelli.

— Csak legyen, — nevetett Galileo, — legfeljebb Cecco dei Ronchittit nagyon meg fogják támadni a peripatétikusok. Még talán fel is akasztatják, ha megtalálják. De ha megtalálják is, Cecco azt fogja mondani, hogy ő nem tehet arról, amit két ilyen csacsi paraszt összefecseg a mezőn.

A kurta munkát hamar befejezték. Már dolgozott a nyomda, mikor Páduában váratlanul új könyv jelent meg a csillagról. Galileo is megkapta. Meglepetve látta a szerző nevét: Capra Baldassare. A vívómesterből lett orvos vívómesterből csillagásszá lett fia írta. A könyv ezt a hangzatos címet viselte: „Csillagászati elmélkedés az új és csodálatos csillagról, amely 1604 október 10-én tűnt fel, a jelentőségéről szóló rövid vélemény függelékével.“ Galileo azonnal abbahagyta a Cecco korrektúráját és olvasni kezdte Capra könyvecskéjét. Rövidesen találkozott benne a saját nevével. A hang ellen nem lehetett kifogás, Capra őt „a kiváló Galilei“ néven emlegette. Felfogása is egyszerű, bár nem mindig értelmes ismételése volt az ő három egyetemi előadásának, amelyet Capra és Mayr végighallgattak. De aztán a szerző rátért ezeknek az előadásoknak bírálataira. Miután jelentősen hangsúlyozta, hogy ő, Mayr és Sasso látták meg először a csillagot, három súlyos szemrehányást küldött Galileo címére. Először: miért nem mondta meg pontosan az egyetemen, hogy a csillag október tizedikén este tűnt fel? Másodszor: mivel nem saját maga fedezte fel a csillagot, hanem Cornarótól tudta meg annak létezését, miért hallgatta el egyetemi előadásaiban a Cornaro nevét? Harmadszor: miért adott olyan hozzávetőleges felvilágosítást a csillag helyéről hallgatóinak, miért nem számította ki nyilvánosan annak szabatos tudományos helyét?

Galileo bosszankodva félredobta a könyvet. Annak sorai közül a Mayr tehetetlen kenyérirígy-

sége kiabált, és tiszteletteljes hangja mögött ott ólálkodott a fullánkossziszeműség. Azt nem akarták egyenesen a szemére hányni, hogy az egyetemen nem ünnepelte az ő felfedező dicsőségöket, de igyekeztek a Cornaro könnyen piszkálható hiúságát ellene lázítani. Ami pedig a csillag helyét illeti, a könyv megjegyzése határos volt a szemtelenséggel. Mayr és Capra magok képtelenek voltak az új csillag helyét tudományosan kiszámítani, közvetítő útján szakértőhöz fordultak és a tudományos számítást annak eredményével együtt meg is kapták. A közvetítő Cornaro volt, a szakértő pedig ő maga, Galileo Galilei.

De csak rövid ideig bosszankodott, az egész Capra-művet alapjában semmibe se vette. A Cecco-könyv annál jobban érdekelte. Azt néhány nap múlva, még a nyomdafestéktől frissen, szétküldözték, de névtelenül. És pompás élvezetök telt abban, hogy nemsokára az egész város kérdegette egymást: ki a manó lehet az az ismeretlen Cecco dei Ronchitti da Bruzene, aki ezt a könyvet írta. „Pavana” nyelve remek, érvei feltűnően eszesek, viszont az érvekből kitetszően híve annak a hóbotnak, hogy a nap áll és a föld forog. De ők hárman szigorú titoktartást fogadtak. Még Querengónak sem szóltak, akinek a könyvet dedikálták. Csupa mulatság volt az egész eset. Galileo majdnem harsogó kacagásban robbant ki, mikor Cornaro a Ricovrati legközelebbi tanácskozásán titokzatos célzásokat tett arra, hogy ő tud egyetmást erről a rejtélyes Ceccóról, de nem szólhat. Lorenzini pedig nem mehetett végig úgy az utcán, hogy vígan meg ne mosolyogtak volna. Tréfás kedvű emberek nem is beszéltek vele másként, csak paraszti nyelvjárással.

De a nagy vídámságot, amelyben a Cecco-könyv jóízű csínyjével része volt, hamarosan kellemetlenségek rontották meg. Először is izületi baja megint leverte a lábáról. A baj most még sokkal fáj-

dalmasabban jelentkezett, mint a mult izben. Két térde úgy megdagadt, hogy ijesztő volt ránézni. Minden legkisebb mozdulata az ágyban pokoli kíno-
kat okozott. Amellett igen sok pénzébe is került a betegség. Március volt, a Bo tanítási idejének leg-
élénkebb szaka s az egyetemi szabályok értelmében minden elmulasztott előadásért levonták az arányos összeget. Magas láza miatt az ágyból sem tudott magánórákat adni, azok a pénzek is elvesztek. Pedig most ugyancsak kellett volna a pénz. Galletti sógornak elfogyott a türelme és perelt. Ezt valahogyan megtudta Firenzében Landucci sógor, és hogy valahogyan a rövidebbet ne húzza, gyorsan ő is perelt. Ebben a helyzetben kapta azt a nagy újságot, hogy a firenzei udvar fel akarja kérni az ifjú trónörökös matematikai nevelésére. Cosimo herceg, az uralkodó elsőszülöttje, már tizenötödik évében járt s egyébként gondosan nevelték, matematikát is tanult, de szülei szükségesnek látták, hogy a leghíresebb itáliai tudóstól is vegyen leckéket, aki éppen firenzei származás. Az udvar tehát felszólította a Bo tudósát, hogy szabadon maradó nyári hónapjai alatt foglalkozzék a herceg oktatásával.

Ez a nagy kitüntetés Galileót, aki lelke titkos honvágyával mindig Fiorenzára gondolt, mélységesen meghatotta, de egyszersmind el is keserítette. Soha ez a szép meghívás rosszabbkor nem jöhetett volna. Ha most hazamegy, még el sem érkezik a Pitti-palotába, a poroszlók már nyakoncsípi-
k, mint csökönyös adóst, és viszik a Bargellóba. Fizetni pedig még kevésbé tudott, mint máskor. A Mazzoleni-műhely jövedelmei lassan csappanni kezdtek, most már mindenkinek volt kompassza, csak az új diákok közt akadt szórványos vevő. A nagy ház-
kosztos-számvetése, amelyben képtelen volt üzleti rendet tartani, mindössze azzal az előnnyel járt, hogy a maga szállása és ételmezése megvolt, de különben az igen nagy üzem éppen hogy fenntartotta

magát. Egyetemi fizetése volt a legkisebb tétel s ebből Marina és a két gyerek háztartását is fedezni kellett. Ráadásul nyakán volt a két per. Fontos lett volna a bíróság előtt védekeznie, jogi fintákkal halasztásokat szereznie, esetleg egyezkedést kezdenie s azt lehetőség szerint húznia. Szorgalmaznia kellett volna Velencében új szerződését is, hátha a kötelezően megígért fizetésemelésre valami előleget kaphat. De lázas és fájdalmas betegsége az ágyhoz szegezte, moccanni sem tudott. Csak töprenghetett a sors gonosz szeszélyén, amely olyankor ejti ölébe a néhai Ricci Ostilio állását, mikor azt anyagi bajai miatt szégyenszemre nem fogja tudni elfoglalni.

Mint mindig, ha nagy bajok hullámai csaptak össze körülötte, most is Sagredóhoz fordult. S az mint mindig, most is készséges barátnak bizonyult. Odautazott hozzá Páduába és egy egész napot töltött nála, pedig éppen most ő is szükében volt az időnek, mert atyját a Serenissima kinevezte Candia provveditorává s ezzel a Sagredo-palotában rengeteg családi elintézni való támadt. Amellett éppen most halt meg Kelemen pápa és Velencében minden ép-kézláb ember azon izgult, hogy mi lesz a Serenissima és a Szentszék háborúságának új állomása. Sagredo mégis otthon hagyott csapat-papot és beteg barátjához sietett. A legsürgősebb szükségre mindjárt pénzt adott kölcsön, régi tartozásokról egyetlen szót sem említve. Meghatalmazást íratott alá a beteggel, hogy velencei perében képviselhesse. Vállalta, hogy arravaló ügyvédről is gondoskodik, azonkívül majd beszél jogászokkal, hogy a firenzei perben mit lehet csinálni. Végül szól Fra Sarpinak, hogy a beteget az is látogassa meg.

Eljött Sarpi is, nem kisebb áldozatkészségről tévén tanuságot ő sem. Mint állami egyházjogásznak sohasem volt annyi dolga, mint most. A pápaság és Velence viszálya egyre súlyosbodott.. A narvesei

apát ellen összegyűltek a kétségtelen bizonyítékok, igazolni lehetett, hogy apátságának egyik szerzetesét és több szolgáját eltette láb alól, sőt legutóbb saját édesapját is megmérgezte. A szenátus, miután Sarpival hosszasan tárgyaltak, elrendelte az apát letartóztatását. Most már csak az volt a kérdés, hogy ki lesz a pápa. Kelemen után a konklávén gyorsan megválasztotta ugyan XI. Leót, de az mindjárt nagybeteg lett és Rómából az a hír jött, hogy halálán van. A doge-palotában külön hivatali szobát rendeztek be, rekeszekbe rakott aktacsomókkal: mindegyik rekesz egy-egy tiaraképes bíbornokot jelentett. Éjjel-nappal tanácskoztak a szenátorok, a futárok és kémek egész seregét küldték naponta Rómába és várták naponta Rómából. Mindebben Sarpira fontos szükség volt. Mégis átsietett Páduába a beteghez, mert fontos híreket hozott: Sagredo már talált ügyvédet, azonkívül beszélt olyan jogásszal, aki jól ismerte a nemzetközi bíráskodás kibúvóit. Galileo velencei állami állást töltött be, tehát jogot formálhatott hozzá, hogy Firenzében ne a rendes bíróság, hanem a külföldiek bírósága ítélkezzék felette, ugyancsak a Galletti-perben óvást emelhet a velencei bíróság illetékessége ellen.

Mire hosszú hetek lázas kínlődása után felkelt a beteg, már megvolt az új pápa. Az öreg XI. Leó összesen huszonhat napig uralkodott s ezalatt sem sok ügyet vethetett haldoklásában Velencére. Utána Borghese Camillo következett, Velence római követének minden aknamunkája ellenére. V. Pál néven ült a trónra és azonnal fenyegető hangon fordult Velence ellen. Ez Galileo szempontjából annyit jelentett, hogy képtelen volt fizetési előleget szerezni, mert képtelen volt hivatalos személyek elé kerülni. Senkisem ért rá, mindenki a pápai viszály dolgában tanácskozott. Pereit ugyan sikerült húzni-halasztani, de ez csak ideiglenesen volt jó valamire. Előbb-utóbb juttatni kellett valamit a két sógornak,

akik két oldalról szorították. Nem volt más módja, mint uzsorásokhoz fordulni és váltókon nyargalni.

Nyakig eladósodott, de a két sógort ideiglenes türelemre bírta. És nem volt most már rettegni valója attól, hogy hazamenjen Firenzébe. A Cosimo herceg oktatására vonatkozó udvari felhívás, amely előbb csak kérdés formájában érkezett hozzá, most már hivatalos formában is megjött. Giugni Vinenzio udvari főruhatárnok díszes levélben közölte Cristina nagyhercegasszony abbeli kívánságát, hogy Cosimo herceg a nevezetes kompassz használatát magától a feltalálótól tanulja meg. Galileo a boldogító levéllel bement Velencébe és felkereste a toszkánai nagyhercegség követét, Montauto urat. Jelentkezésül beküldte a levelet, mire a diplomata azonnal fogadta.

— Tudok a dologról, — mondotta igen nyájasan, — az udvar szerfelett örvend azon, hogy ilyen híresség, mint kegyelmed, éppen toszkánai származású.

— Azon magam is örvendek, — felelte Galileo, — olyan jól esik egy kis hazai hangot hallani.

— Hallhat most bőven, ha hazamegy. Gratulálok a gyönyörű kitüntetéshez. Hanem... szeretnék valamit szóvátenni. Az udvarnál értesülesem szerint csodálkozást keltett, hogy kegyelmed nem akadémikus.

— Én? Dehogyanem. A Ricovrati egyik vezető tagja vagyok Páduában.

— Na igen, de nem firenzei akadémikus. Az pedig, ugyebár, illendő lenne, hogy a trónörökös akadémikus oktassa. Az udvarnak az az óhajtása, hogy kegyelmed a Crusca tagja legyen.

— Bocsánat, ez nem rajtam múlik...

— Tudom, tudom, hiszen ez nem olyan bonyolult dolog. Tűd-e valami befolyásos embert otthon, Firenzében, aki a Crusca vezetőségénél szót ejthetne

erről? Mert magának az udvarnak kissé kényes lenne...

— Hogyne tudnék, legkegyelmesebb uram. Régi jóakaróm Vinta, a miniszterelnök.

— Igazán? Annak pedig egy szavába kerül. Majd én írok neki, kegyelmed ezt nehezebben teheti szóvá. Tudja, a Crusca tagjának lenni, az mégis csak más. Ezek az itteni akadémiácskák...

Itt a követ megállt és a nyitott ablakhoz lépett. Kinézett, hogy kint nem áll-e valaki az ablak alatt. Galileo lopva elmosolyodott, de a követ rajtakapta ezen a mosolyon.

— Kegyelmed most engem nagyképűnek néz, vagy legalább is csodálkozik. Rosszul teszi. Fogalma sincs, mennyire kell itt nekem vigyáznom. Már megtörtént, hogy firenzei vendégem volt, négy-szemközt tárgyaltam vele bizalmas dolgokat és nem sok idő múlva mindketten elámultunk, mert a Tizek Tanácsa szóról-szóra ismerte a beszélgetés részleteit. Nem ismeri kegyelmed a velencei törvényt az idegen követek lakásáról? Nem is nyilvános törvény ez, hanem a Tizek Tanácsának végrehajtási utasítása. Ha Velencében egy idegen állam követe házat akar bérelni, a háztulajdonos köteles ezt jelenteni a hatóságnak, amely a házat előbb megvizsgálja, s csak akkor ad engedelmet. Ha a ház két oldalán nem háztulajdonosok, hanem bérlők laknak, azok kötelesek azonnal kiköltözni, s mindkét házba a Tanács megbizottai költöznek. Hogy miért, azt kegyelmed könnyen kitalálhatja. Nagyon furcsa állam ám ez a Velence. Hasonlít az olyan kereskedőhöz, aki kétféle könyvet vezet: egyet a mások, s egy igazít a maga számára. Ne gondolja, hogy Velencét a nyilvános törvények szerint kormányozzák. Azt csak a nép hiszi. Hanem a mindenható és titkos Végrehajtási Utasítás szerint. Nekem megvan a szövege. Mondjak belőle szemelvényeket? „Ha velencei polgár kérvénnyel fordul a kormányhoz, min-

denekelőtt meg kell nézni, nem szerepel-e a neve a politikailag gyanusak listáján, amelyet a Tanács ügynökei vezetnek. Ha szerepel, a kérvényt azonnal el kell utasítani.“ Akar még szebbet? „Ha nemes ember és plebejus pereskedik, a per tárgyára való tekintet nélkül mindig a nemes embernek kell igazat adni.“ Vagy: „Ha nemes fiatalember plebejus leányt akar feleségül venni, ez csak akkor engedhető meg, ha a leány gazdag, de akkor elő is kell segíteni, hadd kerüljön a vagyou nemesi kézre.“ Mondja, Messer Galileo, miért szolgál kegyelmed ilyen országot?

— Nincs nagyobb vágyam, mint hazamenni. De az igazságnak tartozom azzal, hogy velem itt mindig igen lekötölezően és jóságosan bántak. Én, legkegyelmesebb uram, politikával sohasem foglalkoztam, amellet pedig igyekeztem hasznossá tenni magamat azok számára, akiktől a fizetésemet kapom.

— Ez helyes. De nem gondolja, hogy amennyiben nagy hírnévre tett szert, azzal hazájának tartozik?

— Követ uram, ne forgassa a kést a szívemben. Hiszen kimondhatatlanul vágyom haza. De mit csináljak? Ennem kell és másokat is kell etetnem. Szegény ember vagyok. Mikor Toszkánát próbáltam szolgálni a pisai egyetemen, az egész Studio összefönt, hogy kimarjanak onnan. El is jöttem. A Bo szeretettel fogadott és úgy bánik velem, mint édes gyermekével. Mantuába nagyobb fizetéssel hívott a fejedelem, de nem mentem. Ha a Bót elhagyom, akkor már csak hazamegyek. De hogyan menjek? Firenze nekem nem ad ennem.

— Hát persze, állás, az nem megy olyan könnyen, — szólta a követ, megint kitekintve az ablakon, — de ezt a fonalat nem fogjuk elejteni. Mindekelőtt közölje velem, hogy mikor állhat a trónörökös rendelkezésére?

— Ha a tanévet befejeztem. Augusztus közepén.

— Helyes. Tehát mit is kell feljegyezni... Crusca... augusztus közepe... állandó állás... helyes.

A követ az íróasztalhoz jött az ablaktól és jegyeztetett. Még váltott látogatójával egy-két udvarias mondatot, aztán elengedte. Galileo az utcán a politikáról tűnődött. És azokról a hihetetlen dolgokról, amiket Montauto mondott neki Velence titkos kormányzásáról. Ez nem ment a fejébe. Olyan érzése volt, mint annak, aki csúnya dolgokat tud meg szíve hölgyének múltjáról. A követtől a Sagredopalotába ment és ott — okosan elhallgatván, hogy honnan jön, — megpiszkálta a kérdést.

— Mondja, Messer Gianfrancesco, igaz az, hogy a Serenissimát valami Végrehajtási Utasítások alapján kormányozzák?

— Persze, hogy igaz, hiszen ezt mindenki tudja. Miért kérdi?

— Mert mindenki magasztalja a köztársasági államformát és ámulva látom, hogy mi minden fér el a köztársaság cégére mögött.

— Csak ne bántsa azt a cégért kegyelmed. Nagyon jó az. Végeredményben független állam vagyunk. Mondjon még egy államot Itáliában, amely így szembe mer szállani a Szentszékkal.

— Nem az érdekel engem. A papokkal nekem nincs semmi bajom.

— Hát kivel van baja?

Galileo nem tudott felelni. Csak valami viszást érzett. Másról kezdett beszélni. Ott maradt Sagredónál ebédre, aztán felkereste Sarpit. Nála is felhozta azt, ami az oldalát furdalta.

— Fra Paolo, mondja meg nekem, történnek-e igazságtalanságok egy köztársaságban is.

— Az a kérdés, kedves fiam, mit ért igazságtalanság alatt.

— Ha például nemes embernek plebejussal pöre

van, de nincs igaza, azért lehet, hogy megnyeri a pört?

— Hogyne lehetne, sőt valószínűleg megnyeri. De ez az állam magas szempontjából nem igazságtalanság. Az állam érdeke az, hogy nemesi kasztja erős és hatalmas legyen és a buta tömegben uralkodni tudjon. Én például mindig ellene voltam, hogy nemes embert halálra ítéljenek és nyilvánosan kivégezzenek. Ez ellenkezik az uralkodó osztály tekintélyével, rontja annak erejét, tehát ellenkezik a haza érdekeivel. A nemes embert, ha rászolgált, szépen suttyomban meg kell mérgezni. Az osztály uralkodjék tovább a haza javára. S ami a hazáért történik, az mindig igazságos.

— Szóval a népnek nem szabad, hogy igaza legyen?

— Nem. A nép olyan, mint az állat. Tudatlan, műveletlen és baromi ösztönei vezetik. Mivé lenne az olyan konda, amelyben a disznók parancsolnak a kondásnak? A népet a földre kell szorítani, amíg lehet.

— De nem lehetne tudatlanságából kiemelni?

— Minek? Azt hiszi, hogy attól boldogabb lenne? Így sokkal jobban megvan. Nem hiszi ezt?

— Nem. Az én számomra a legborzasztóbb gondolat tudatlannak lenni. S a legnagyobb öröm tudni. Ha rajtam állana, minden parasztot megfognék az országúton és megtanítanám írni-olvasni és megmagyaráznám neki Eukleidész elemeit.

Sarpi nevetett.

— Kegyelmed bolond ember, azt én rég tudom. Beszéljünk másról. Hallom, megy Firenzébe. Azt tanácslom, hogy ott sokat gyónjon és járjon misére, mert mire visszajön, itt esetleg már nem lesz módjában. Pál pápával nagyon elmérgesedtek a tárgyalások. Nem lehetetlen, hogy ki fog átkozni bennünket. Akkor itt tilos lesz a szentségeket kiszolgáltatni. De én már leszámoltam ezzel is. Velence szabad és

független ország és az is marad. Ha azt hallja, hogy engem közben leszúrtak, ne csodálkozzék.

Galileo ámult mindezen a beszéden. Azt hitte, hogy ismeri Velencét és most lassanként kezdett rájönni, hogy fogalma sincsen erről a titokzatos városról, amelyben a legaljasabb erkölestelenség kézenfogva jár a legfenköltebb művészettel s a leg-lelkesebb szabadságérzet a legvérengzőbb zsarnoksággal. Néhány év óta egyre erősebben jelentkező honvágyát most még egy új érzés is táplálta, hasonlatos a félelmes vadonba tévedt kisgyermek riadalmával, aki a békés és jól ismert otthon felé igyekszik menekülni.

Augusztus közepén csakugyan összecsomagolt, búcsút vett Marinától és gyermekeitől és hazautazott Firenzébe. Mikor legelőször meglátta az ismerős alakú régi tornyokat, tízéves fiúnak érezte magát s a viszontlátás úgy marokra szorította a szívét, hogy annak forrósága a szeme nedvességén buggyant ki. Jobbról-balról új házakat látott, ahogy beljebb haladt szekere. Ha egy-egy régi ismerős arcot látott a járókelők között, a lelke táncolt örömdetes izgalomban. A nagy ház egyik szolgája, Gonelli Simone, firenzei fiú volt, az is vele jött. Fel-felkiáltva figyelmeztették egymást régi épületekre, régi emberekre.

S otthon, a család körében, ahol Landucci sógor olyan áradozó szeretettel fogadta, mintha mi sem történt volna, hajnalig nem hagyott senkit lefeküdni. Folyton talált még új kérdezni valót valakiről, vagy valamiről. Részletesen elmondták neki, ami anyja páduai látogatása óta történt: ki halt meg, ki kit vett el, kinek a háza égett le, hol született gyerek. Másnap pedig nyakába vette a várost. Olyan mosolylyal lépett ki a kapun, mint a kedvesét viszontlátó szerelmes. Ment legelőször is a Dómhoz, amelynek kupolagömbjét leverte volt a vihar, a Verrocchio-tervezte kereszttel együtt. Azóta új kupola és azon sokkal nagyobb, vadonatúj kereszt díszlett a Dóm

tetején. Aztán elment megnézni a San Lorenzo melletti nevezetes új építkezést. Fernando fejedelem itt mesés pompájú Medici-mauzoleumot kezdett építtetni. Tavaly kezdték, még nem sok látszott belőle, félfalait még állványok takarták. De a pallér, akit Galileo megszólított, elmondta, hogy milyen hihetetlen pompával fogják megcsinálni az épületet. Hatalmas falait nemes kövekkel rakják ki új intarziás eljárás szerint, amelyre nemrég jöttek rá a nagyherceg művészei s ő nem egy kőasztalt, hanem mindjárt egy egész hatalmas épületet rendelt az új iparművészet dicséretére. Lapislazuli, gyöngyház, agát, kalcedon és egyéb anyag remekbe készült figurái fogják fedni a falakat. Aztán megnézte a San Giorgio-erődöt, amelynek nemcsak külseje, hanem neve is más lett: most már Belvederének hívták. Buontalenti építette át, az a különös élettörténetű építész: mikor egyszer régen az Arnoparton a földrengés összerontott egy templomot, a törmelékből elevenen szedtek ki egy kisgyereket. Az udvar megtudta ezt, a gyereket gondjaiba vette és kineveltette. Ebből lett a híres építész és rajzoló, aki egész életét a Medicieknek szentelte. Mint Galileónak a család mesélte, olyan földalatti folyosót épített a Belvedere falai közt, hogy annak titkos bejáratát és bonyolult zárját az egész országban csak ő ismerte, meg a fejedelem. Ott őrzik a Medici-kincseket, ötmillió darab aranyat, hétézer spanyol pénzt és annyi ékkövet, hogy azok fél-ember magasságú halmot tesznek ki.

Ami új volt, is megnézte, de zarándokként járta végig azt is, ami régi volt. Megtapogatta ujjával a Dóm és a Baptistero kapuinak csodálatos, kovácsoltvas figuráit, legeltette tekintetét a Campanile csodálatos gyengéden színezett tornyán, sokáig szemlélte az Arno fölé függeszkedő parti paloták hihetetlen képét, végigsétált a Ponte Vecchión, megállt azon a helyen, ahol egyszer öngyilkosságról gondolkozott, aztán elsétált a part mentén tovább s visszaemlé-

kezett arra a pontra, ahol a Benvenuto Cellini leányával találkozott, mikor megjött a városba Francesco nagyherceg és Cappello Bianca halálának híre. Befordult a Signoriára s ott boldogan behúnyta a szemét, hogy behúnyott szemmel felsorolja magának: ott a Loggia dei Lanzi balkéz felől, jobbról a Palazzo Vecchio, azontúl a Nettuno-kút, amelynek építésére még gyerekkorából emlékezett, kivált, mert a családban nagy büszkeségnek tartották, hogy a kút főszobrát anyja rokona, Ammannati Bartolomeo tervezte. És még azontúl I. Cosimo lovaszobra, amelyet már csak egyik nyári szabadsága alatt látott, azontúl a Mercanzia, kapuja előtt a zsoldfizetésre várakozó katonák s azon túl a Palazzo Uguccioni... csak ki kell nyitnia a szemét s minden egyszerre rég ismert, otthonos valóság gyanánt tárul eléje, mintha az egész az ő magántulajdona volna.

Az egész első napot eljárkálta így, mintegy ajándéku adta magának, kárpótló jutalomként a sok esztendei honvágy sajgásáért. És csak másnap látott dolgai után. Legelső útja Vintához vezetett. De azt nem találta Firenzében. A fiatal miniszterelnöki titkár, aki gazdája üres hivatalát őrizte, elég kurtán-furcsán felelgetett a kérdezősködőnek, de mikor az megnevezte magát, egyszerre szerfölött szolgálatkész és udvarias lett s átadta a miniszterelnök hátrahagyott üzenetét: Galilei őkegyelme keresse fel Del Maestro Giovanni udvarmestert, attól mindent meg fog tudni. A fiatalember maga kalauzolta a tudóst a Palazzo Pitti rég nem látott folyosóin, ahol valaha Cappello Bianca vöröshajú szép fejének képe egy életre szívébe vésődött. Mi lett ebből a képből? Marina rég megúnt szerelme lefoszlott róla, s ott volt a kép megint lelke mélyén, mint elérhetetlenül botor, örök ábránd.

Az udvarmester székkal és kegyetlenül erős, de finom spanyol pipadohánnyal kínálta a látogatót. A mondatok egész soraival készítette elő, hogy milyen

megtiszteltetésben lesz része, aztán kibökte végül, hogy a nagyhercegnő ezennel meghívja a tudós professzort Pratolinóba, ahol ezidő szerint az udvar a nyári üdülést élvezi. Azonban ne induljon azonnal, hanem két napig még várjon Firenzében, mert a Crusca-akadémia holnaputánra, augusztus tizenhetedikére tűzte ki tagválasztó ülését, s a tudós professzort, miután az alapszabályok által előírt háromszoros ajánlás már megtörtént, kétségekívül egyhangúlag taggá fogják választani. Ne is menjen oda, a miniszterelnök úr mindent elintézett, a tagsági okmányt kikézbesítik a lakásra. Akkor mindjárt induljon útnak és Pratolinóban jelentkezzék Piccolomini őkegyelmességénél, aki a trónörökös tanulmányainak általános vezetője.

A Crusca okmányát csakugyan megkapta, de nem indult rögtön. Előbb még felkereste igen kedves régi ismerősét, Bardi di Vernio grófot, akivel még a régi időkben Ricci Ostilio barátkoztatta össze. Az öreg gróf főembere volt a Cruscának, Galileo kétszeres okból is felkereste, egyrészt felújítani régi emlékeit, másrészt megköszönni tagságát. Messze a városon kívül lakott az öreg, Fiesole felé, virággal futtatott nyaralóban.

— Be megnőtt, kegyelmes öcsém, mióta írásban igazoltam, hogy feltalálta a hidrosztatikai mérleget, emlékszik?

— Hogyne emlékezném, és mindig hálás is lesznek érte. Most Crusca-tagságomért külön is hálás vagyok.

— Ne nekünk legyen hálás, saját tudományának. Már rég meg kellett volna választanunk. A miniszterelnök úr igazán lekötölezett bennünket, hogy figyelmeztetett erre a mulasztásra. De aztán dolgosnia is kell valamit a Cruscának, ezt a dicsőséget nem adjuk ingyen.

— Boesánat, kegyelmes uram, de miért Crusca?

Miért hívnak úgy egy akadémiát, hogy korpa? Mit jelent ez a korpa?

— Ez a kérdés sokszor felmerült már. Nem tudjuk pontosan. Mint a tagsági okmányon láthatta, címerünk egy szita. Az alapítók ezelőtt ötven évvel talán úgy gondolták, hogy a korpát megszítálják és az élet mindennapi korpájából kiszedik a tudomány és művészet lisztjét. Hát csak szítáljon kegyelmed is szorgalmasan. Hiszen inkább mihozzánk tartozik, mint a rabszolgakereskedőkhöz.

— Kikhez?

— A velenceiekhez. Ott még mindig van rabszolgavásár. Igaz, vagy nem igaz?

— Nem lehet tagadni. A Piazzettán néha még látni, ahogy messziről jött hajósok eladnak egy-egy szerecsent.

— Lássá. Micsoda ország az? Miért nem jön haza Toszkánába? Itthon a kegyelmed helye.

— A helyem igen. De miből éljek?

— Persze, persze. De nézzen utána, majd csak adódik valami. Rám most éppen úgy számíthat, mint húsz esztendeje. Már csak azért is, mert atyját, aki igen finom muzsikus volt, jól ismertem és nagyra becsültem. Ha aztán sikerül egyszer hazajönnie, kegyelmedet is befogjuk a mi nagy munkánkba. Nem hallott róla? A Crusca ki fogja adni az olasz nyelv egyetemes nagy szótárát. Itália sok országból áll, de a nyelvünk közös. Ez mindnyájunkat, olaszokat, egybefűz. És a Crusca ezt a nagy emberi közösséget szolgálja azzal, hogy közös nyelvét ápolja. Gyönyörű, hatalmas enciklopédia lesz ez, tisztázza a szavak helyes értelmét és pontos alakjukat egységesen meghatározza. Óriási munka, még évek beletelnek, míg nyomdába adhatjuk. Lássá, már csak azért is érdemes volna hazajönnie, hogy ebben részt vehessen. Majd én is beszélek Vintával, hátha kieszelhetünk valamit. Siet már? A fiam sajnálni fogja, hogy nem ta-

lálkoztak. Most már ő is tagja a Cruscának. Bizony az idő eljár...

Mindenki hívta haza. Ez örömet is okozott neki, meg bosszantotta is. Mert könnyű azt mondani, hogy jöjjön haza, hagyja ott az egyetemi fizetést, a magánórákat, a műhelyt, mindent. És mit csináljon Marinával? Ott Páduában már megszokták ezt a vadházasságot, a pap-ismerősök sem törődnek vele. De ha valamilyen állásba hazajöhetne, nem kezdhethné ezzel a botránnyal. Feleségül kellene vennie. Annak pedig pusztá gondolatától is riadozott. Szép álom volna hazajönni, de nem lehet. Talán az élet különös forgandósága egyszer olyan, most még el sem képzelhető helyzetet ad, hogy öreg korára majd hazajöhet. Addig húzni kell a nem is olyan kellemetlen ígát Páduában.

Pratolinóban még nem járt soha. Kis erdei falucskába érkezett s mielőtt még a kis parasztházak közé befordult volna, jobbkéz felől kitárult szekere előtt a fejedelmi nyaraló fasoros bejárata. A fason át pompásan ápolt, óriás parkba jutott, amely maga is beillett erdőnek. De ebben az erdőben körzővel rajzolt csalikok zöldeltek a lénia-egyenességű kavicsos utak között, tágas gyepszőnyegek közepén. Márvány-lócák követték egymást, majd szökőkutak egész sora a dús virágágyak illatos tengerében. Valami óriás szobor érthetetlen körvonalai látszottak a messzi park fakoronái fölött. Tudta, hogy mi ez; hallott már róla. Az udvar Bologna Giovannival megcsináltatta az Appeninusz szobrát. Soká tartott a kocsizás, míg közel ért hozzá. Ott aztán megállíttatta a kocsit. Ciklopszi alkotás volt ez valóban: az óriás alakot guggoló helyzetben ábrázolta a művész, és Galileo, akinek kitűnő és gyakorlott szemmértéke volt, még így is hatvan lábnál magasabbnak becsülte. Jó soká elbámészkodott rajta, aztán megint elindíttatta a kocsit. A fejedelmi villát nem kevésbé impozánsnak találta. Dobogó szívvel nézett szét, lát-e valakit az

uralkodócsaládból. De csak udvari lakájokat látott, akik útbaigazították, átadták egy tisztviselőnek, az pedig szállására vezette.

Azonnal üzenetet kapott, hogy a miniszterelnök várja. Vinta Belisario, akit évek óta nem látott, keblére ölelte és megcsókolta. Aztán részletes tanácsokkal látta el, hogyan viselkedjék, kinek járjon a kedvében.

— Kedveltesd meg magad az udvarral, fiam, mert elárulhatom azt a tervemet, hogy haza akarlak hozni.

— Boldogan jönnek is, ha lehetne.

— Hát csak bízd rám. Egy a kikötésem: nélkülem ne csinálj semmit. Az ilyesminek egy kézben kell lenni. Ha sokan babrálnak rajta, elforgácsolódik.

— Kegyelmed nélkül egyetlen lépést sem teszek.

— Rendben van, bízzál bennem. Délután adod az első órát a trónörökösnek. Aztán ügyes légy és a nagyhercegnővel ne sokat vitatkozzál, mert ő szereti, ha igaza van.

Délután érkezett a nagy pillanat: Galileót maga a miniszterelnök vezette abba az árnyas terembe, ahol hárman tartózkodtak: Cristina nagyhercegné, Cosimo trónörökös és a nevelő, Piccolomini Silvio, Sticciano ura és Amalfi hercege. A nagyhercegné terebélyes, méltóságos családanya lett a régi pisai találkozás óta, nemrégiben szülte nyolcadik gyermekét. Piccolomini herceg pattogó beszédű, éles szemű, eszes arcú ember volt, lerítt róla a hivatásos katona. A trónörökös pedig, a tizenötéves Cosimo, hórihorgas kamasz volt, leghevesebb hizelgői sem foghatták volna rá, hogy szép gyerek. Feltűnően hosszúkás feje olyan benyomást tett, mintha valami torzítótükör mutatta volna ilyennek. Ebből a hosszú arcból hatalmas, tört-nyergű, uborkaalakú orr meredt elé, az orr alatt széles és vastag száj duzzadt ajkai látszóttak. Csupa kéz és csupa láb volt a trón-

örökös, s mikor megszólalt, hangja minduntalan mutált a gyermeki fisztula és a felnőtt bariton között. Mikor Galileo előírás szerint kezét csókolt neki, igen esetlenül nyujtotta a kezét.

De kedves volt, első pillanatra rokonszenves. Nyájasan fogadta a tudós hajbókolását. Galileo pár mondatos kis beszédet intézett hozzá illendőség szerint és átadta ajándékát, a díszes cifrákkal kivert kompasszt. Ezzel aztán mindjárt megindult a tudományos társalgás. Galileo — egyelőre nagy általánosságban — magyarázni kezdte találmányát a trónörökösnek, aki engedelmesen és jó tanuló módjára figyelt, de úgy járt, mint a kisgyerek játék-vásárláskor, akit a boltban a felnőttek nem hagynak játszani. Piccolomini herceg élénken érdeklődött a kompassz iránt, elárasztotta kérdésekkel a tudóst és csakhamar nagy eszmecsere fejlődött a kompassz katonai használhatóságáról. Piccolomini erősen magasztalta a szerszámot.

— Nagy baj, — mondta aztán, — hogy a tudomány mindenféle elvont bolondságokkal foglalkozik, ahelyett, hogy az ország érdekeit nézné. Megbocsát kegyelmed, hogy ilyen nyersen beszélek, de katonáember vagyok. Erre az új csillagra mennyi beszédet pazarolnak, viszont parlagon hevernek a legfontosabb megoldatlan kérdések.

— Talán volna szíves hercegséged egy ilyen kérdést mondani.

— Mondok én, barátom, akár tizet is. Hát például. Vegyük az én ágyúimat. A golyót nemde a puskaapor robbantó ereje löki el a csőből. A golyó elrepül és bizonyos idő múltán lehúll a földre, mert a súlya lehúzza. Tehát a golyó ívszerű vonalat ír le a levegőben. Ismeretes a puskaapor ereje, mert az adagolható. Ismeretes az ágyúgolyó súlya. Ismeretes az a szög, amelyet az ágyúcső a talaj vízszintjéhez képest alkot. Miért nem tudja nekem a tudomány kiszámítani, hogy hol esik le a golyó? Ágyúval

célozni csak találomra lehet. Legjobb pattantyúsaim is csak ösztönükkel céloznak. Hol van itt a tudomány, uram? Mirevaló a tudomány, ha nem erre?

A herceg tűzbe jött. Galileo meglepett pillantást vetett rá: ez eszes ember. Meghajtotta magát.

— Köszönöm a feladatot, gondolkozni fogok rajta.

De ekkor a nagyhercegné is megszólalt.

— Milyen ívről beszélnek? Hiszen a golyó, ha kilövik, nyílegyenesen megy, ez természetes.

Galileo, aki rendkívül türelmetlen volt az értelmetlenség iránt, hevesen szólni akart. De a miniszterelnök idejekorán megrántotta a zekéjét. Helyette a trónörökös szólalt meg.

— Nem, fenséges anyám, az ágyúval nem úgy céloznak. A cső nem a célpontra néz. Sokkal feljebb. A golyó felfelé repül, aztán fogy az ereje és kezd lefelé esni. Ha jó volt a lövés, ráesik a célra.

— De ez helytelen, — vélte a fenséges anya, — egyenesen rá kell célozni a célra és a csőbe több puskaport beletenni, hogy elég ereje legyen.

— Akkor szétrobban az ágyú, fenség, — szólt Piccolomini.

— De csináljanak erősebb ágyúcsöveket, ez nagyon egyszerű.

Az urak lopva egymásra pillantottak. Galileo figyelte őket. Vinta rögtön felelt:

— Ime, még egy feladat tudósaink számára. És annál szebb feladat, mert maga a fejedelem hitvese vetette fel. Nem kétlem, hogy ez Galilei barátunkat is lelkesíteni fogja. Azonban valamit nem értettem. Hogy kell erről a szerszámról nyílt mezőn a léptéket leolvasni?

Galileo megértően bólintott. Kezdte érteni az udvari társalgás mesterségét. Tovább magyarázott és pedig szándékosan nagyon szakszerűen, hogy a nagyhercegné ne érthesse és ne szólhasson bele. Nem is szólt bele, csak olykor kegyesen bólintott

megelégedése jeléül. A részletes magyarázatot a következő órára halasztották. Megbeszélték az órarendet, Galileo minden nap két órán át volt hivatva kompasszt, haladó geometriát és csillagászatot magyarázni a trónörökösnek. A kurzus időtartamát hat hétben szabták meg. Ez azt jelentette, hogy a Botanára hat hétig a toszkánai udvar vendége lesz Pratolinóban.

Az élet igen kellemesen alakult. Galileo az alsóbbbrangú udvari tisztviselőkkel étkezett együtt. Volt még egy magasabbbrangú asztal, oda ő már nem jutott. S a fejedelmi család asztalát nem is látta. Csak olykor pillantotta meg egyik-másik fejedelmi gyermeket nevelőnők és szolgahad társaságában. Az uralkodót is csak egy-két alkalommal látta meg, amint lóháton vadászni indult, vagy feleségével sétakocsizásról érkezett haza. Hátaslovat Galileo is kapott, amikor akart. Horgászni és fürödni is lehetett, nagyokat sétálni a gyönyörű parkban, vagy néma délutánokon, mikor az egész palota elesenedett, csinos komornákat elcsípni és azokkal sutogva évdni a néptelen folyosón. Mert a szerelmi hűséget már régóta elfelejtette. Marinát nyakrafőre megcsalta és mióta rájött, hogy Marinát ez a kérdés elég közömbösen hagyja, nem is csinált nagy titkot belőle.

A két órát nem egyfolytában tartották, hanem kettéosztva: délelőtt geometriával és matematikával foglalkoztak, este pedig csillagászzal. Piccolomini herceg a délelőtti órán rendszeren részt vett, mert a studium őt magát is érdekelte, sőt odahozta Ottavio nevű hatéves fiát is, aki a kisebb hercegek játszótársa volt és figyelemreméltó elméjű gyermek. Az esti órára azonban a herceg nem igen jött el. Ketten maradtak rendszeren: a trónörökös és a tudós. A csillagképek magyarázata közben hamar összelelegedtek; Cosimo herceg jószágos, tisztalelkű, ábrándos és ragaszkodó természet volt. Szerette kezét

tanára vállára nyugtatni, ha a kvadránshoz hajoltak, szerette idegen városokról és szokásokról faggatni, szerette álmaait elmondani. És meghitt beszélgetéseik alatt alig volt köztük korbeli különbség. Mintha két kamasz beszélgetett volna a csillagok alatt.

— Látja, fenség, ez ott az a bizonyos hirhedt új csillag. Ki tudja venni, úgy-e?

— Egészen kicsi, de látom.

— Eleinte fényes volt és sokkal nagyobb. Most már alig látható. Jövőre már el is fog tűnni. De nekem itt marad a kezemben, amíg lélegzeni tudok. Érvnek. Hiszen csak módom legyen dolgozni. Sajnos, sok a gondom otthon.

— Ne féljen, Messer Galileo, ami tőlem telik, megcsinálom. Mondja meg, mit tehetek.

— Merhetem, fenség? Mert nagyon nagy dolgot tehetne értem.

— Hogyne, csak mondja. Hiszen jóbarátok vagyunk, nem?

— Fenséged mélyen meghat. A Bónak mostani riformatoréi...

Itt megakadt. Az egyik riformatore Cappello volt, a Bianca rokona. És az udvarnál a Bianca nevét még most is tilos volt kimondani. Ő tehát kikerülte a Cappello nevet és csavart a mondaton:

—...közül Donato Lionardo szenator a fontos. Igen előkelő, dúsgazdag úr, állandó doge-jelölt. Ha fenséged írna neki az érdekemben, az nagyon sokat tenne. Tudniillik fizetésemelést ígértek és sehogysem tudom mozgatni a dolgot.

— Ennyi az egész? Nagyon szívesen. Természetesen engedelmet kell kérnem atyám öfenségétől, de kétségtelen, hogy ő megengedi. Tudja mit: írja meg a levelet és én majd aláírom. Mondja, hogyan választják a dogét? Olyan furcsa dolog elképzelni, hogy valakit választani kell. És azt hallottam Piccolomini hercegtől, hogy a doge-választás a világ

legbonyolultabb választása. Maga tudja, hogy megy az?

— Tudom, fenség, el is mondhatom. Összeül a nagytanács, az úgynevezett Maggiore Consiglio. Nagyon szépek és színesek együtt, díszes piros palástot hordanak, a palást ujjá felül a kézfejük ér, de alul a földig. Ezek a piros palástos urak kisorsolnak harminc szenátort. A sorsolás golyóval megy. Láttam ilyen golyót, Fra Sarpi mutatta. Piros golyó, két arany öv van rajta keresztben. Szóval golyóznak harminc embert. Ezek összeülnek és magok közül golyóznak kilencet.

— A kilenc közül egyik lesz a doge.

— Ó dehogy, hol vagyunk még attól. Ez a kilenc ember összeül és nem golyóz, hanem szavazattal választ egy negyven tagú tanácsot. Jól figyeljen, fenség, én megtanultam kívülről, mert mulattatott, hogy matematikai számításokkal ellenőrizzem a rendszert. Ott tartunk, hogy van egy negyventagú tanács. Ezek golyóznak tizenkettőt. Ezek választanak huszonötöt. Ezek golyóznak kilencet. Ezek választanak negyvenötöt. Ezek golyóznak tizenegyet. Ezek újabb negyvenegyet. Itt vagyunk a végén. Ez a negyvenegy az utolsó. Ezek közül választják maguk közül a dogét, de legalább huszonöt szavazatának kell lenni. Ha csak huszonnégyet kap, elülről kezdődik az egész. A sok huzavona arra való, hogy kizárják a visszaéléseket. Holnap délelőtt majd megmutatom papíron az egészet.

— És mondja, Messer Galileo, a doge fiából mi lesz?

— Semmi, fenség.

Cosimo herceg megcsóválta a fejét.

— Furcsa ország. De most már menjünk aludni.

A levél elment Donato Lionardóhoz. Sőt a trónörökös sajátkezű levelet írt Montauto velencei követnek, hogy Donato szenátornál szorgalmazza az ügyet. Galileo hálából rögtön játékos kis találmány-

nyal kedveskedett a trónörökösnek. Ez a találmány üvegfalú medence volt, kimustrált akvárium, benne pirosra festett fagömb. A fagömböt Galileo belül kivájta, tett belé valamit, aztán a lyukat viasszal leragasztotta. Az volt benne a mulatságos, hogy ha az ember lenyúlt a vízbe és lejjebb nyomta a piros gömböt, az engedelmesen azon a helyen lebegett tovább mozdulatlanul, ahová nyomták. Ha a víz színére tették, ott maradt. Ha a medence fenekére tették, ott maradt.

— Jaj de furcsa, — örvendezett a trónörökös, — magyarázza ezt meg, Messer Galileo, mi ez?

— Ez Arisztotelész egyik cáfolata.

— Hogy-hogy?

— Arisztotelész azt állítja, hogy a testek vagy úsznak a víz színén, vagy elmerülnek benne. Harmadik eset nincs. Én itt kimutatom, hogy az öreg ebben is téved, mint száz más dologban. Mert hogy mi a fajsúly, arról fogalma sincs neki. Én ebbe a piros golyóba, amely fából lévén, úsznék a víz színén, vasport szórtam. Pontosan annyit, hogy a golyó fajsúlya egyenlő legyen a víz fajsúlyával. Nincs ennél egyszerűbb dolog a világon. De mit gondol, fenség, mi lesz, ha a medencét alulról melegíteni kezdjük?

Cosimo erősen gondolkodott. Aztán mohó örömmel vágta ki a választ:

— A golyó süllyedni fog.

— Bravó, kitűnő. A meleg víz ritkább, tehát fajsúlya kisebb. A golyó később melegszik át, tehát egyelőre süllyedni fog. Látta, fenség, nem töltöttük hiába az időt, úgy-e, milyen öröm logikusan gondolkozni...

A piros golyós medence eljutott az uralkodóig. Az egész udvar eljátszogatott vele. A tudósnek nagy volt a népszerűsége. Mikor a hat hét letelt, úgy búcsúzott el a trónörököstől, mint bizalmas jóbarát. Erősen fogadkoztak, hogy írni fognak egymásnak.

A nagyhercegné is különös jóindulattal nyújtotta csókra a kezét. Vinta megölelte és a hátát veregette. Piccolomini herceg felajánlotta segítségét és támogatását bárhol és bármiben. Már mindent becsomagolt, már várt a befogott kocsi. De az oktatás honoráriumát semmiféle udvari tisztviselő nem jött átadni neki. Még tett-vett, hátha most jön az udvaronc a teli erszénnyel. De nem jött senki. Felszállt a kocsiba és a kocsisra nézett, talán annál van az a pár ezer arany? De az sem szólt semmit. A kocsi elindult.

A dinasztia nem fizetett semmit a Bo tanárának. Galileo tanár úr ingyen oktatta a trónörököst. Igaz, hogy ezzel a hat héttel fel nem becsülhető összekötetést szerzett az udvarnál. Üzletileg nem járt éppen rosszul. A kitüntetés maga tekintélyben igen sokat jelentett. Szóval végeredményben, ha pénzt nem is, de sok pénzt érőt kapott. Könnyű az igen nagy uraknak. Úgy tudnak fizetni, hogy nekik semmibe sem kerül. Galileo vidám könnyelműséggel napirendre tért a füstbe ment aranyak felett.

— Én vagyok az oka, — mondta magában derűsen, robogva a park fái között, — miért születtem Galileinek, miért nem születtem Medicinek.

Aztán pipára gyujtott. De füttyörészni is szeretett volna. Megállapította magában, hogy az élet élvezete nem elég fejlett, mert vannak örömek, amelyek kizárják egymást. Pedig mennél többet kellene egyszerre élvezni, mert az idő rövid és élni nagyon jó.

V.

A Bo tanárának fizetésemelési ügyét maga a toszkánai trónörökös pártfogolta a riformatoréknál, sőt Toszkána velencei követe személyesen érdeklődött öfensége levelének sorsa iránt. Donato Lionardo

magához kérte a tudóst és feltűnő előzékenységgel értesítette, hogy intézkedett az akta elkészítésére, bár a riformatore tisztét már letette. De utódával megbeszélte az ügyet. Rövidesen minden rendben lesz.

— Ha az ügy húzódik, csak jöjjön hozzám. És ha ír őfenségének, jelentse kézsókomat.

Az ügy húzódott, mert a Szentszékkal való vizsály most már elérte tetőpontját. S ugyanekkor Grimani doge meghalt. Nevetséges lett volna még csak kíséreltet is tenni, hogy most egy szenátort nyaggasson. De elhatározta, hogy a doge-választás után azonnal felkeresi Donatót. Egy reggel meg is jött a hír Páduába, hogy megvan az új doge.

— Kitűnő, — mondta Galileo, — holnap megyek Donatóhoz. Ki lett a doge?

— Donato. Ahhoz most aligha fogsz bejutni.

Akivel ezt a beszélgetést folytatta, nem volt más, mint Cremonini, a tanártárs, a törzsökös peripatétikus. Mikor az új csillag kérdésében Galileo nyíltan állást foglalt Arisztotelész csillagászata ellen, a jó Cremonini azzal ment el egyszer tőle, hogy utaik szétváltak. De ennek a szétválásnak gyakorlati nyomait legfeljebb abban lehetett látni, hogy Cremonini, valahányszor találkoztak, a cserbenhagyott szerelmes fájó özpillantását vetette rá és tüntetően került minden tudományos beszélgetést. Úgy jött-ment Galileo körül, mint a duzzogó, mélyen sértett menyasszony. Különös két tanár voltak ők az egyetemen: tudományosan esküdt és engesztelhetetlen ellenségek, emberileg azonban képtelenek voltak egymást nem szeretni. Mások előtt mindegyik bizonyos sóhajtozó részvétellel beszélt a másikról.

— Cremoninit nem engedem bántani, — mondta Galileo, — olyan ő, mint a hámba fogott paripa. Remekül nyargalna a tudomány mezején keresztül-kasul, de a két szemén ott van a peripatétikus ellenző. Nem lát egyebet, csak azt a szűk, kitaposott

útat maga előtt. Viszont aranyszívű, tisztességes, jó ember. Nagy kár érte.

— Kár ezért a Galileiért, — mondta viszont Cremonini, — nagyszerű dolgokra lenne képes, ha nem volna annyira zabolátlan. De nem tehet róla, ilyen a természete. Ég és föld választ el bennünket egymástól, ég és föld a szó szoros értelmében, de mégis úgy szeretem, mint a tulajdon testvéremet. Annál jobban fáj előre látnom, hogy egyszer még nagyon megjárja.

Most úgy esett, hogy négy szemközt voltak a folyosón annál a magas lábú vasserpenyőnél, amely eredetileg rektorválasztáskor cédulagyűjtő urnául szolgált, de ilyenkor, téli időn, izzó parazsat raktak bele a szolgák, hogy a hidegben érkező tanárok és tógátusok melegítsék fölötté gémberedett kezeiket. A tantermeket nem fűtötték, azokba a hajdani építő nem tervezett kandallót. Ők tehát ott álltak a serpenyőnél és föléje tartották tenyeröket. Véletlenül sem közel, sem távol senki. Cremonini némi habozás után megszólalt.

— Te Galileo, olvastam azt a Cecco-könyvet. Most már nyílt titok, hogy azt te írtad.

— Nos?

— Baráti kötelességem, hogy figyelmeztesselek valamire. És pedig a Piccinardi esetére, amelynek most vettem a hírét.

— Mi az a Piccinardi-eset?

— Piccinardi valami szegény ördög volt Rómában, aki saját multságára, még csak nem is nyomtatási céllal, megírta VIII. Kelemen pápa élettörténetét. Olyasmit talált benne írni, hogy Kelemen pápa egyénisége hasonlatos volt a Tibériusz császáréhoz. A kézirat valahogyan a Vatikánba került és az új pápa elolvasta. Mit gondolsz, mi történt Piccinardival?

— Kellemetlensége lett?

— Lehet mondani. Pál pápa elrendelte, hogy a

pápai tekintély meggyalázása miatt az Angyalvár hídján fejét vegyék. Le is nyakazták a boldogtalant. Óva intellek, Galileo. Én már csak eléggé meggondolt ember vagyok és mert azt hirdettem, hogy matematikai kérdések nem tartoznak a teológiára, a velencei főinkvizitor feljelentett Rómában. Mondhatom, sok kellemetlenségem volt.

— Nagyon kedves vagy, hogy féltesz. De figyelmeztetek, hogy Kopernikusz a maga könyvét az akkori pápának ajánlotta. A pápa az ajánlást elfogadta. A könyv tehát úgyszólván pápailag szentesített könyv. És éppen most aggódol értem? A Sere-nissima egyszerűen füttyöl a pápára. Ha csakugyan Donato lett a doge, mint mondd, akkor a szakítás kétségtelen. Donatóról magad is tudod, hogy minden este ott ült a Morosini Francesco házában, ahol a Sarpi-párt a megbeszéléseit szokta tartani. Itt az inkvizíciónak befellegzett, barátom. Nagyon kedves, hogy féltettél, de nyugodj meg, nem lehet nekem semmi bajom. Az én nyakamat nem fogják elvágni azért, mert egy pápának dedikált könyv tanait követem.

— Kérlek, — szólt hűvösen Cremonini, — az lehet, hogy a német katolikus Kopernikusz pápának dedikálta a könyvét, de te most a német protestáns Kepplerrel evezel egy vízen.

— Cesare, — kiáltott Galileo, — te mondd ezt? Te, aki a vallást és a tudományt szigorúan különválasztod? Hát attól függ a tudományos igazság, hogy milyen vallású, aki mondja? Tudnod kell először is, hogy Luther maga csak úgy beszélt Kopernikuszról: az a bolond. Tudnod kell, hogy a protestáns Keppler egész életét a katolikus Kopernikusz igazolásának szenteli. És végül tudnod kell, hogy én, a Kopernikánus, már régen merőben eltérek a Keppler tanításától.

— Eltérsz? — bámult Cremonini, — miben térsz el?

— Száz részletben. Keppler azt állítja, hogy a bolygók elliptikus pályán forognak, amelynek egyik fókusza a Nap. Én azt állítom, hogy a bolygók koncentrikus körpályákon forognak, amelyeknek középpontja a Nap. Még mondhatnék ilyen különbségeket egy félóráig. Különben is tökéletesen különbözünk egymástól az eszünk fajtájában. Én olasz vagyok, ő német. Én szenvedélyes vagyok, ő ábrándos. Én szeretem a pompás, hatásos, csattanóval végződő bizonyításokat, ami nekem olyan, mint dicső győzelem a lovagi torna tömege előtt. Ő a hatás érzéke nélkül, alaktalan őszinteséggel ontja magából, amire az intuíciója rásejtett, de amit bizonyítani nem tud. Az én eszem cikázik, tündöklök és lecsap, mint a villám. Az ő esze lassan és erősen örül, mint a malom, csak úgy dől utána a korpa, amit aztán évekig elszitálgat. Tudod mit ír az új könyve előszavában? Hogy mikor művét a befejezés után elolvasta, roppant észbeli megfeszítésébe került az ábrák és a szöveg között az összefüggést megérteni, pedig mikor a művet írta, az ábrákat maga szerkesztette a szöveghez. Mi úgy különbözünk egymástól, mint a tűz, meg a víz. Ő elsőrangú és finom gondolkodó. Mikor első művét elolvastam, úgy felizgatott, mint még soha senki. De azóta mindketten rájöttünk, hogy száz eset közül csak egyszer gondoljuk ugyanazt. Most véletlenül éppen találkoztunk. Akarod hallani, miket mond Lorenzini-ről? Mert ő is könyvet írt az új csillagról, most olvasom, itt van a zsebemben...

Már cibálta is elé szűk zsebéből a könyvet, de Cremonini felemelte a kezét.

— Nekem ne olvasd. Nem is akarlak hallani benneteket. Már mondtam, hogy utaink elváltak. A mennybolt keletkezhetségtelen és változhatatlan, erre akár az oltár előtt megesküszöm. Isten veled.

És elsietett peripatétikus méltóságában. Galileo megcsóválta a fejét. Ha már benne volt, mégis csak

odalapozott a Keppler könyvének illető helyére. S ahogy ott, a Bo árkádos folyosóján állva tekintetét végigfuttatta a sorokon, hirtelen megint fájdalmas bosszúság fogta el, ugyanaz, amely előző nap ennek a helynek olvastán elfogta. És most már örvendett, hogy Cremonini elszaladt a felolvasás elől.

„Ha a jó ember, Lorenzini, a parallaxis kiszámítását nehéznek mondta volna (figyeljétek meg, nyelvészek, hogy a kiváló ember parallapszist ír), ha azt állította volna, hogy a csillagászok képtelenek egy parallaxist percnyi pontossággal kiszámítani, még magam is igazat adtam volna neki. De mit fecseg ez a szószátyár ember? Talán nem is azzal törődöm, amit fecseg, hanem hogy kik ellen fecseg: kétségbevonja a csillagászoknak azt a képességét, hogy megmondják, vajjon egy égitest a holdpályán innen van-e, vagy túl. Tehát kétségbevonja, hogy a csillagászok meg tudnak mérni egy ötvenkét és fél fokos szöget. Mit szóltok ehhez, olasz csillagászok: Clavius, Ubaldi, Magini, Galilei, Ghetaldi, Rubens és többiek? Mit szóltok hozzá, ti franciák, akiknek földjén ilyen könyv latin fordításban megjelenhetett?...“

Galileo nézte a szöveget és sajnó csalódást érzett. Hát így értékeli őt Keppler? Ez a Keppler osztályozó sorrendje? Clavius, Ubaldi, Magini és csak aztán Galilei? Hogy Claviust, aki német, legelőre teszi, az még érthető. Hogy az öreg Ubaldit is előbbre teszi, hagyján. De ez a tehetségtelen csúszómászó, ez a soha semmit fel nem mutató varangy, ez a Magini előbbre való neki? A Keppler könyvét a tudósok mind olvasni fogják. És mind ott fogják őt látni a negyedik helyen, őt, a Bo tanárát, Arisztotelész megcáfolóját, míg a harmadik helyen a bolognai Magini díszeleg. Ez égetően bántotta és

Keppler ellen sértődött haragot keltett szívében. Eleinte tagadta ezt a haragot maga is, de aztán nem bírta tagadni. „Hát igen, — mondta magában, — becsvágyó vagyok. Hát igen, rosszul esik, ha megáláznak s ha éppen ilyen fontos ember szégyenít meg annyi senki előtt.“ Eleinte még gondolkozott azon, hogy eleget tesz Keppler aposztrofálásának és ír neki, — már nagyon régen nem váltottak levelet, — hogy a Cecco-könyvben ő már kiadta Lorenzinek a csillagászok fenyítékét. De Keppler az olaszul, pláne pavana-nyelven írt Cecco-könyvet úgy sem értette volna. És sértett daczból most nem is akart Kepplerrel új levelezésbe bocsátkozni.

A seb máskor még soká sajtott volna, de most olyan viharos idők járták, hogy ezeknek izgalmai kinek-kinek elterelték figyelmét magánbajairól. Az új doge, aki nemcsak elvi, hanem személyes ellensége is volt az új pápának, keményen a sarkára állott. És egy tavaszi napon küldöncök rohantak a Serenissima összes városai felé, hírül adni, hogy Pál pápa a velencei köztársaságot egyetemlegesen egyházi átok alá vetette, de az állam ezt az átkot törvénytelennek tekinti és megparancsolja a köztársaság területén élő összes papoknak, hogy tovább misézzenek s a szentségeket tovább is szolgáltatassák ki. A Bo falai között hihetetlen izgalmat vert fel a hír, a tanári kar paptagjait hadonászó és faggató csoportok vették körül.

— Téged ez nem érdekel? — szólt rá Cremonini Galileóra, aki közömbösen sietett el egy tógás csoport mellett.

— Most nagy ujsággal vagyok elfoglalva, — szólt ő vissza, — öcsém megjött Lengyelországból.

Valóban, Michelagnolo minden előzetes híradás nélkül betoppant Páduába. Jó színben volt, jó ruhát hordott, megemberesedett, most esett túl harmincadik esztendején. Galileo mód nélkül megörvendett neki, nem tudta hova tenni örömében, ötpercenként

neki esett, hogy megölelje, megmutogatta neki a házat, a kompasszgyártóműhelyt, átvitte Marinához, ölébe adta a kislányokat és megsúgta neki, hogy nemsokára itt a harmadik gyerek, Marina már a negyedik hónapban van. Michelagnolo nagy elismeréssel bólogatott mindenre és minden mondatában boldogságát fejezte ki afelett, hogy bátyja ilyen pazar, nagy módban éldegél. S ahelyett, hogy lengyel élményeit mesélgette volna, hamarosan összekapcsolta bátyja jómódját jövőtele céljával. Pénzért jött. Lengyelországban nem boldogult többé, viszont nagyszerű összeköttetéseket szerzett a bajor királyi udvarhoz. Ha volna annyi útiköltsége, hogy eljusson Münchenbe, ott be tudna jutni az udvari zenekarhoz, meg is házasodhatnék, aminek már itt az ideje és végre valami kis pénzt is küldhetne haza. Galileót annyira elragadta a viszontlátás öröme és a családi érzés, hogy mindjárt kijelentette, meg sem gondolva semmit: majd meglátjuk, mit lehet csinálni. Ezt Michelagnolo azonnal készpénzigéretnek értelmezte, igen szépen megköszönte bátyja jóságát és az egész ügyet elintézettnek tekintette. S Galileo, mikor lefekvéskor eloltotta a világot, elszörnyedve ébredt annak tudatára, hogy nyomasztó váltoadásai közepette megint újabb terhet vállalt. Éppen most, mikor a régóta húzódó előleg dolgát nehezebb volt mozgatni, mint valaha. Töprengésében ellenállásba lovagolta bele magát. Elhatározta, hogy másnap reggel komolyan beszél öccsével, szemére fogja hányni felelőtlenségét, a nővérek hozomány-ügye iránti önző közömbösségét s elébe tárja a maga bajos helyzetét. Ékesszólóan ki is színezte azokat a mondatokat, amelyeket öccséhez fog intézni s úgy aludt el, hogy Michelagnolóhoz, a jóságos, de szilárd apa intelmeit intézte. De másnapra kelve, öccse olyan gyermeki biztonsággal, az erősebb iránt való akkora természetes hittel tekintett rá, hogy az elkészített dikció helyett atyai jósággal megnyug-

tatta Michelagnolót: rendben lesz minden. Az pedig még ott jött-ment egy darabig Páduában, felkereste régi ismerőseit, éjszaka későn járt haza s egy szép napon összecsomagolt, hogy hazautazzék Firenzébe. Mikor Galileo szinte restelkedve közölte vele, hogy pillanatnyilag nincs módjában az útiköltséget előteremteni, könnyedén legyintett:

— Az ráér. Adj valami pénzt, hogy Firenzében ne legyek egy soldo nélkül.

Galileo adott neki valami pénzt, Michelagnolo elutazott. Ő pedig sietett Velencébe, mert a hullámok kezdtek összecsapni fölötte. Azt várta, hogy ajtónállókkal kell birkóznia, szenátorokat lakásuk ajtajánál kell meglesnie, de szorongatott helyzetében most már el volt szánva mindenre. Nagy meglepetésére Velencében diadalmi hangulatot és megcsillapodott nyugalmat talált.

— Hol a szűz? — kérdezte a könyvkereskedésben.

Mert Fra Sarpit mindenki így nevezte a háta mögött. Szeplőtelenül élt a híres pap és jelenlétében senki sem mert moeskos szavakat használni. Húst soha életében nem evett és a bort harminc éves korában kóstolta meg először.

— A szűz mindjárt itt lesz, — mondták, — most már megint rendesen bejár.

Addig is, míg jött, elmesélték neki az újságokat. A pápai átok feloldotta a feszültséget és a Serenisima teljes sikerével járt, mert a papság az államnak engedelmeskedett. A szerzetek perjelei egymásnak adták a kilincset a doge-palotában, egymásután jöttek hűségi fogadalmat tenni. Sok klastrom pénzt ajánlott fel, mert hírlett, hogy háború lesz a dologból: a pápai állam a spanyol szövetséggel megtámadja Velencét. A bernardinusok rendje százötvenezer aranyról adott utalványt a dogének. Csak a jezsuitákkal volt baj, mert azok többnyire idegen nemzetiségűek lévén, nem éreztek együtt a velencei

üggyel és vonakodtak misézni. A Tizek Tanácsa ultimátumot küldött nekik. Különben rendesen folyt tovább minden, a templomokban szólt az orgona, a Campanile harangjai úgy zúgtak a lagnak felett, mint máskor, sőt a gyóntatószékeknél a tóduló nép alig kapott helyet, mert egyszerre mindenki kíváncsi lett, hogy gyónni és áldozni csakugyan lehet-e. Velence győzött. Külföldről persze különböző bonyodalmakat jelentettek a Serenissima követei. Krakóban például két fiatalembert, akik a velencei követ kíséretéhez tartoztak, kiutasítottak a miséről. A lengyel király maga írt magyarázkodó levelet a dogénak. Bécsben pedig egy ünnepi misén a nuncius nem jelenhetett meg, nehogy a jelenlevő velencei követtel együtt hallgasson misét. De hiába volt minden: Velence lett a győztes.

Sarpi két idegennel érkezett a könyvkereskedéshez s csak az ajtóban búcsúzott el tőlük. Titkára volt még vele. Micanzio nevű fiatal szervita, az is elment.

— Kik voltak ezek, Fra Paolo?

— Ez két jóbarátom: Wotton angol követ és Bedell nevű anglikán káplánja. Protestánsok, de igen derék és értelmes emberek. Hát magával mi van, kedves fiam?

— Pénzt hajszolnék, de tartok tőle, hogy még mindig rosszkor.

— Szó sincs róla. Jöjjön velem, megkeressük valamelyik riformatorét. Addig beszélgetünk. Tegnap megint delejfel kíséreltettem, sok apró megfigyelést tettem, ezzel a kérdéssel foglalkoznia kell, kedves fiam. Fel is jegyeztem észrevételeimet. Sagredóval kell majd beszélni, ő valahol akkora mágnesset szerzett, mint a fejem...

— Köszönöm a feljegyzéseket, de inkább a tisztelendőséged sorsa érdekel, Fra Paolo. Hogy van?

— Tapintsa meg a kámzsámat.

Galileo megtapintotta. A csuha alatt sodrony-
inget érzett.

— Bizony, kedves fiam, most már feljelenthet, aki akar, hogy nem a szerzeti előírás szerint öltözködöm. De vigyáznom kell. A halál ugyan közömbös számomra, de az országnak szüksége van rám. Sajnos, a pápának kitűnő emberei vannak s azokkal szakdolgozókban nem mindenki tud megmérkőzni. Figyelmeztetem Bellarmin biborosra, az pompás politikus és veszedelmes eszű ember. Ha valaha az életben összeekerül vele, vigyázzon. Ő a pápa mellett ugyanolyan egyházjogi szakértő, mint én a doge mellett. Voltaképpen mi ketten mérkőzünk. És nem könnyű elbánni vele. Jó iskolában tanult: magoknál, a Bón. Egyike a legtehetségesebb jezsuitáknak. Louvainben tanított teológiát. Már onnan is látszik, milyen okos ember, hogy egyik művét indexre tették, pedig vehemens pápa-párti. A biblia mai hivatalos szövegét is ő állapította meg, ő vezette a Vulgata-bizottságot. A Bruno Giordano megégetésében is részt vett, mint inkvizitor. Az előbbi pápák inkább féltek tőle, de nem nagyon piszkálhatták, mert jó családból való: az anyja II. Marcello pápa nővére volt. De a mostani pápa nagyon szereti. Most velem veszekszik. És meg kell adni, kitűnően.

— Mivel érvel?

— Aquinói Szent Tamást vagdossa a fejemhez. „Potestas secularis subditur spirituali, sicut corpus animae.“ Valamint az egész test felett a léleknek kell uralkodnia, nyilvánvaló, hogy ugyanúgy az összes világi hatalmak fölött az egyháznak kell úrnak lennie. Ez nagyon megvesztegető hasonlat. Na de hát én sem estem a fejem lágyára. Most várjon itt, én majd benézek.

Már a doge-palota hivatalaiban jártak. Galileo leült és türelmesen várakozott, míg Fra Sarpi eltűnt egy ajtó mögött. Negyedórába sem tellett, már jött vissza.

— Gyorsabban ment, mintsem gondoltam. Quirini most nem fogadhatja, de velem azonnal elintézte a dolgot. Évi kétszáz arany emelést kap, még pedig egy évre visszamenő hatállyal. Az aktát sürgős jelzéssel még ma útra teszik. Számításom szerint három-négy hét múlva felvehet kétszáz aranyat. Most tehát évi ötszázhusz arany fizetése lesz. Quirini meg is jegyezte, hogy Molettinek sohasem volt több fizetése háromszáznál. Elég hamar megcsináltam?

Galileo a nagy hálától megnémult. Boldogan ment ki a Piazzára a páncélinges szervitával. És ahogy elvált tőle, azonnal sietett haza Páduába. Otthon pedig nem is haza ment először, hanem egyenesen Marinelli nyomdászhoz, aki a Bo közelében lakott. Régóta főzött már egy tervet magában, nem mondta senkinek. Értésére adták ugyanis a toszkán követségről, hogy nyáron készüljön fel: Cosimo trónörökös úgy megkedvelte a tavalyi leckéket, hogy az udvar az idén is meg fogja hívni nyaralni Pratolinóba. Soká gondolkozott, hogy mit vigyen ajándékkul, ahogy illik, de nem tudott semmit kieszelni. Volt ugyan játékos és mulatságos találmánya elég, de azt méltatlannak vélte és keveselte. Végre a homlokára ütött: kinyomatja kéziratos művei valamelyikét és a trónörökösnek ajánlja. Volt egészen kész kézirata bőven, de mikor szemlét tartott fölötük, úgy találta, hogy mind túlhaladja a trónörökös készülségét, már pedig kellemetlen nyárnak ígérkezett volna nehéz antiperipatétikus elméleti tételeket magyaráznia a hercegnek, aki a neki ajánlott könyvet nyilván meg is kívánja majd ismerni. Ekkor arra a gondolatra jött, hogy a kompassz magyarázatát és használati utasítását fogja kinyomatni, kissé kibővítve a Messer Silvestro annyit másolt anyagát és ábrákkal is gazdagítva. Ezért kereste most fel a nyomdászt. Az árában hamar megalkudtak: hatvan példány körülbelül nyolevan ve-

lencei lira. De Galileonak volt egy különös kötése.

— Át kell szállítania a sajtóját az én házamba, Messer Marinelli, ott fogja szedni és nyomni a művet.

— Nagy huzavona az, kegyelmes uram és különben is mi értelme?

— Azt bízza rám. Az én házamból nem lophatják el az íveket, innen igen. Már pedig ezt az én üzletemet sokan irigy szemmel nézik. Mindenki szeretne kompasszt csinálni és utasítást adni hozzá.

Jó darabig huzakodtak, végül a nyomdász belement. A szedőszekrényt és a sajtót, valamint a szükséges szerszámokat, festékdézsától kezdve a papírsimító csontig átszállították a nagyházba. Most már rézöntő-műhely, nyomda, magánlakás és diákfogadó volt a házban. A kompassz-mű szorgalmasan készült. Mindennap megnézte a szedést, szeme alatt nőtt a munka, gondosan vigyázott a korrekturára. És mikor végre az első kész példányt a kezébe vette, olyan gyengéden simogatta meg, mint az újszülött csecsemő pólyáját szokás.

Jött a csecsemő is, bár kissé késve. Marina roszszul számította ki az idejét. Galileónak már Pratinóban kellett volna lennie, de a gyerek még mindig nem jött a világra. Egyik bocsánatkérő levelet a másik után írta Vintának. Végre egy augusztusi hajnalban felverték, hogy siessen át Marinához. Csak úgy sebtiben kapott magára valamit, noha kint zuhogott az eső. Marina fiúgyermeket szült. A két nagyapa keresztnéve után Vincenzo Andreának keresztelték a gyereket s ahogy a keresztelő lezajlott, Galileo lóhalálában sietett Firenzébe.

Már az úton érezte, hogy mikor a zuhogó esőben átment Marinához, csúnyán meghűlt és izületei megint okoskodni kezdenek. De remélte, hogy a fájdalmak a forró kánikulában gyorsan elillannak. Firenzében csak éppen meghált és máris indult to-

vább. Pratolinóban első nap még ment valahogy a dolog. Átadta a trónörökösnek a neki ajánlott könyvet és boldog volt Cosimo herceg őszinte öröme látán. Aztán azt a mulatságos, játékos dolgot is átadta még, amit ráadásul hozott.

— Feltaláltam főméltóságú fenséged számára a perpetuum mobilét is.

— Igazán? Azt hiszem, csak tréfál.

A bemutatónál jelen volt Cristina nagyhercegné és Piccolomini herceg is. Galileo elészedte a készüléket. Ez két darabból állott: fapályából és a pályára teendő kettős kúpból. A fapálya két fasín volt egyszerűen, amelyek egymás tözsomszédságából indultak el és mialatt lefelé lejtettek, egyszersmind távolodtak egymástól. A kettős kúp két rézből való cukorsüveghez volt hasonló, amelyek talpukon egymáshoz forrtak. Galileo odaillesztette a kettős kúpot a sínek keskenyközű tetejére. A kettős kúp legurult a sín páron, mígnem a készüléket záró fafalba ütközött. Ott azonban furcsa dolog történt. Mivel a sínek, ha felfelé is, de egymásfelé tartottak az ellenkező irányban, a kettős kúp súlypontja a sínek szűkülési irányában kezdett haladni. És csodálatos módon felfelé gurult. Mikor pedig felérkezett, természetesen elindult visszafelé, mert a sínek lefelé lejtettek. Cosimo elragadtatva tapsolt, Piccolomini herceg elkomolyodva kereste a kitünő ötletben a hadi használhatóságot, a nagyhercegné pedig bölcsen és megértően bólintott. Csak Galileo vágott eltorzult arcot.

— Mi baja, Messer Galileo? — kérdezte a trónörökös, aki ezt észrevette.

— Bocsánatot kérek, de embertelen fájdalmaim vannak. Kínoznak az izületeim. Szeretnék alázatosan engedelmet kérni hogy lepihenhessek.

Cristina nagyhercegné felvonta szemöldökeit. A kérés ellenkezett az udvari előírással. De a trónörökös már kísérté is kifelé karonfogva a nyögve sántikáló beteget. Galileo mindjárt lefeküdt. Baja

teljes erővel tört ki rajta. Másnap már olyan fájdalmak voltak, hogy restellvén ordítani, véresre harapta a száját. Láza olyan magasra szökött, hogy holdkóros féltudatban szinylődött és értelmetlenül motyogott, mint a részeg. Így senyvedt a nagyhercegi villa egyik szobájában tíz napig, naponta öt percig örvendvén a benéző trónörökösnek. De beszélgetni nem tudott vele. Tíz nap múlva Vinta úgy intézkedett, hogy vigyék be a beteget Firenzébe. Ott egy hétig feküdt, de anyja zsörtölődő lármáját, aki folyton Michelagnolót becsmérelte, nem bírta ki. Kocsira rakatta magát és a rázós úton gyakran felüvöltve a kegyetlen kínoktól, hazavitette magát Páduába. Ott érte utól a dinasztia ajándéka. A Pittipalota gazdasági hivatala Cristina nagyhercegné intézkedésére egy télikabátot küldött a betegnek, mint a trónörökösnek ajánlott mű fejedelmi viszonzását.

Páduai betegágyához két orvos járt: Fabrizio egyetemi tanár és Medanio Tommaso fiatal páduai doktor. Ezek nagynehezen meggyógyították. Mikor botra támaszkodva, késő novemberben végre fel tudott kelni és vánszorogva jött-ment szobájában, Firenzéből azt a hírt kapta, hogy hajdani pisai tanártársa, az agg Mercuriali, meghalt. Azonnal írt a nagyhercegnének és Fabriziót ajánlotta helyére, Itália legjobban fizetett tanszékére.

Karácsonykor már együtt mehetett templomba tanártársaival. Estéit Marinánál töltötte és elmulatott rajta, hogy a két kislány milyen komolykodó anyasággal becézi, hurcolja a féléves Vicenzót. Aztán elmúltak az ünnepek, ő egészen lábrakapott s megkezdte hosszan elmulasztott előadásait. Egy este kíváncsiságból felnézett az égre, hogy azt a bizonyos csillagot megkeresse. De az már rég eltűnt. Nem volt sehol. Soká eltűnődött ezen hazamenet, a csillagról, a Cesso-könyv mulatságáról. Mayr Simonról, a két Capráról rég nem hallott semmit.

De hallott másnap. Mikor bement a Bóra, a fő-

pedellus szó nélkül egy könyvet nyomott a kezébe. Megnézte a címét: „Usus et fabrica circini cuiusdam proportionis“. Minden arányra érvényes körző használata és gyártása. Mi ez? Meghökkenve nézte a szerzőt: Capra Baldassare. Olvasni kezdte. Az ő műve volt gondolatról gondolatra, az ő találmánya, annak pontos leírása, az ő használati utasításának szolgái ismételése. És egy kikezdecsnél a vér meghűlt ereiben. Capra, a szerző, átlátszó célzásokkal elmondta, hogy van Páduában egy nagy hírnévnek örvendő tudós, aki nem átallotta az ő találmányát, a Capráét, ellopni, sajátjának feltüntetni és értékesíteni. Mint plagizátor.

— Az Istenért, kegyelmes uram... — lépett hozzá a főpedellus.

— Semmi, semmi, csak elszédültem. A vér a fejembe ment. Nálam hagyhatja ezt a könyvet?

— Ameddig tetszik.

— Köszönöm. De most vigyázzon rám, amíg lehülök, mert képes vagyok embert ölni.

VI.

Pesaróból szomorú hírt hozott a levél, amelyet kétszer is elolvasott, mert nem tudta elhinni: Del Monte márki egyik fia, Alessandro, értesítette, hogy az öregúr csendesen megboldogult.

„Isten akaratán meg kell nyugodnunk: elvesztettük őt, aki kegyelmességedet annyira szeretete. Vegyen részt kegyelmességed fájdalomban és az elhunyt helyett fogadjon el szerető híveinek engem és testvéreimet, akik nem méltók ugyan kegyelmességed érdemeihez, de ugyanúgy szeretik, mint szeretete, aki most már odafent van Istennél. Ezzel a szeretettel ajánlom magamat jóindulatába és kezeit csókolom“.

Galileo mélyen meggyászolta az eltávozott aggot. Senkit így életében nem szeretett. S talán senki őt így nem szerette. Az ilyen tiszta, nagy lelkek elmennek a földről, s az olyan hitvány alakok, mint Capra, vígan élnek tovább földi világukat.

Éppen húsvéti vakáció következett. Elhatározta, hogy végére jár a dolognak törvényes úton. A tudományos könyvek ügyei felett a Bo főhatósága döntött, ezért a riformatorékhoz kellett perével fordulnia. Bement tehát Velencébe azzal, hogy míg elégtételt nem szerez magának, addig nem nyugszik.

Fra Paolo volt az első, akit felkeresett. Nagyszerű kedélyhangulatban találta. A fiatal titkár, Micanzio is ragyogott az örömtől.

— Mit szól hozzá, hogy győztem, — szólt a servita ragyogva, — hiába írkált és értekezett Bellarmin, amit akart, hiába dolgoztak itt a föld alatt a nuncius hívei, győztem. A pápa meghátrált. De hiszen bizonyára hallotta Páduában.

— Igen, hallottam félfüllel, hogy készül a békeség.

— Már meg is van. A Serenissima csak azért is maga ítél a bűnös papok felett világi ügyekben és csak azért sem vonta vissza azt a törvényt, hogy egyházi célokra senki sem adhatja a vagyonát. Minden úgy marad, mint azelőtt. Egy álló esztendeig tartott, de Pál őszentsége most beadta a derekát.

— Szóval, az egész háborúságnak vége. Most ki-pihenheti magát, atyám.

— Szó sincs róla. Óriási munkába fogtam, megírom a tridenti zsinat történetét. Abból majd sok minden kiderül. De számomra különben nincs vége a harcnak. Róma soha nem fogja megbocsátani nekem ezt a győzelmet. Pál pápa, hallom, kijelentette: „Ez a Sarpi rosszabb a kálvinistáknál.” És már kaptam is névtelen levelet, hogy jól vigyázzak magamra, ezt nem viszem el szárazon. De magának valami nagy izgalma van, csak most látom. Mi lelte?

Galileo szó nélkül elévette a Capra-könyvet és fellapozta azt a részt, amely őt plagizatornak nevezte. Fra Paolo elámult.

— Ilyet még nem hallottam. Ez igazán egetverő szemtelenség. Hogyan történt ez?

— Most, hogy visszagondolok, számos apróság világos lesz előttem. Ezek a Capráék, akik összeszűrik a levelet azzal a Mayrral, megirigyleték az én kis üzletemet. Már régóta szimatolnak a házam körül, kémlelik a rézöntő-műhelyt s mint hallom, soká futkostak kompassz után, hogy lemásolhassák. Annyi pénzök nem volt a nyavalyásoknak, hogy valami megbízott útján orvul vásároltassanak egyet. Most aztán kitűnt, hogy Cornarótól kaptak egyet kölcsön. Ezt maga Cornaro mondta nekem, mert Capra volt olyan hihetetlen vakmerő, hogy neki is küldött a könyvből. Cornaro elolvasta, a fejéhez kapott és azonnal jött hozzám. Nagyon kérte a bocsánatot, hogy Caprának a kompasszt kölcsönadta s így közvetve segítője lett ennek a gyalázatos botránynak.

— Hajlandó ezt Cornaro tanusítani?

— Hogyne. Mindenre hajlandó. Szívesen bejön Velencébe, hogy kihallgassák.

— Akkor rendben van. Caprát kétségkívül el fogják ítélni. A beadványt majd megcsináljuk együtt. Ma már nem érek rá, de a holnapi napot rászánom. Holnapután a beadvánnyal felkeresi a riformatorékat.

Megbeszélték a másnapi találkozót. Galileo ott-hon gondosan felszerelte magát mindennel: elhozta a Capra könyvét, amelyet március hetedikén nyomtak, elhozta a Cosimo hercegnek ajánlott saját könyvét, amely tavaly június tizedikén jelent meg, hozott hosszú évekkel ezelőtt kelt leveleket, amelyekben mindenféle kitünőségek megköszönik neki a kompasszt, elhozta Messer Silvestro nyugtáit, amelyek feltüntették, hogy Galileo a kompassz haszná-

lati utasításának másolásáért fizetett neki már évekkel ezelőtt. A beadványt nem volt nehéz megszerkeszteni, de Fra Paolo jobban értette az ilyen hivatalos dolgok formaságait.

A következő napon a riformatorék éppen ülést tartottak. Hárman voltak az idén: Da Molin Francesco, Quirini Antonio és Capello Girolamo. Quirini nem jött el, mert már régóta betegeskedett. Galileo, aki ülés előtt bejutott hozzájuk, főként Cappelóhoz intézte szavait. Ez nagy, melák szőke ember volt, fehérbőrű és hízásra hajlamos. Néhai szép rokonára, aki Firenze trónjára készült, nem hasonlított semmit.

— A helyzet elég tiszta, — vágott közbe a magyarázat közepén, — ezen az ülésen mindjárt határozatot is fogunk hozni. Ha van ráérő ideje, odakint megvárhatja.

Galileónak volt ráérő ideje. Haragja még most is erős hullámokat hányt. Hol lecsillapodott kissé, hol szeretett volna felháborodásának hirtelen fellobbanásában torkon ragadni valakit. Jó két órát ült az előszobában, míg a két úr tanácskozása véget ért. Azok távozóban megálltak vele.

— Levelet diktáltunk az esetről a Bo mindkét rektorának, Zae Ermolao páduai podesztának és Malipiero Giovanni páduai rendőrkapitánynak, hogy a Capra-könyv eladását azonnal függesszék fel. A zárlat további intézkedésig fenntartandó. Azonkívül Capra Baldassarét mához tíz napra magunk elé idéztük. Azért tüztünk ki ilyen rövid határidőt, mert kötelességünk örködni azon, hogy a Bo egy tanára mennél hamarább tisztázhassa magát a plágium vádja alól. Reméljük, kegyelmed meg van elégedve. Ne féljen, megkapja a maga elégtételét.

Galileo meghajtotta magát és az eddigieket megköszönte. Még tanácskozott Sarpival a további teendőkről, aztán hazament Páduába. A húsvéti

szünet alatt nem járt az egyetemre, de mivel akadt itt-ott tennivalója a városban, olykor el kellett mennie Tozzi Pietro Paolo, a könyvkereskedő boltja előtt. Máskor mindig benézett ide egy-két szóra. Most a haragtól elvörösödve ment tovább. A boltból Capra és Mayr hangját hallotta ki. Azok nagy vídáman tereferéltek a könyvkereskedővel. Még nem tudták, hogy Capra idézést fog kapni Velencéből. Galileo megkettőzte lépéseit. Olyan dühös volt, hogy a torka is elszorult belé és halántékán az erek megvastagodtak. Minden ismerősnek kémlelte az arcát, vajjon olvasta-e a Capra könyvét. Ha tógás diákkal találkozott s az köszöntötte, elpirult. Hátha ez a fiú a háta mögött kárörömmel kiröhögi a rajtakapott plagizátort. Szerette volna előre tolni a napokat, hogy mennél hamarább szemközt állhasson vakmerő rágalalmazójával. Nem is bírta Páduában, ment vissza Velencébe, hogy ott várja meg a tárgyalást.

Az két napot késett, mert a riformatorék ülésének akkora volt a tárgysora, hogy a Capra-ügyre nem kerülhetett a sor. Ott ültek egy teremben: egyik oldalon Galileo a dühtől reszketve, a másik oldalon a fiatal Capra és vele tanácsadója és rossz szelleme, Mayr Simone, aki minden kétségen kívül értelmi szerzője volt az egész dolognak. A peres felek nem köszöntötték egymást. Galileo odaállt az ablakhoz és kinézett a vízre, azok ketten pedig serényen süttögtak egymással mindvégig. Végre értesítették őket, hogy ügyök csak másnap kerül tárgyalásra, reggel kilenckor legyenek itt. Galileo bólintott, sarkon fordult és elment. Lent az utcán látta, hogy Capra és Mayr élénk taglejtésekkel tanácskozva távoznak a másik irányba.

Másnap azonban rögtön ők kerültek sorra. Malin és Cappello ott ültek a posztóval leterített asztalnál. Előttük a per anyaga: a két könyv és mindenféle írások. Mayr kint maradt az előszobában, csak a két peres felet engedték be.

— Felszólítjuk kegyelmedet, — mondta Malin, — adja elő panaszát.

Galileo elkezdte nyugodtan és száraz tárgyilagossággal darálni a történetet. De ahogy előrehaladt mondókájában, izgatott lett, saját magát tüzelte, s végül úgy kiabált, mint az oroszlán.

— Felháborodva tiltakozom az ellen, hogy én a találmányomat vagy annak csak valamely jelentéktelen részletét is mástól loptam volna, akár ettől a fiatalembertől, akár a világ bármely élő lényétől. És ha ez a csirkefogó nem ad nekem kellő elégtételt, megfojtom a puszta kezemmel.

— Csendesen, — szólt Malin, — csendesen. Őrizzük meg a tárgyalás higgadtságát. Messer Capra, mi a kegyelmed válasza erre?

A fiatal Capra igyekezett ártatlan arcot vágni.

— Nem értem, — mondotta nagy szemeket meresztve, — hogy miért állok itt szemben Galilei őkegyelmével. Nekem vele semmi ügyem nincs. Fel találtam egy szerszámot s erről könyvet írtam. Nem értem, hogy jön bele ebbe az ügybe a panaszos őkegyelmessége...

Malin haragosan közbeszólt:

— Nézze fiatalember, itt nem érünk rá sokat okoskodni. A kegyelmed könyve a név megjelölése nélkül beszél egy tudósról, aki ugyanezt a találmányt nem átallotta a sajátjának vallani.

— Nem Galilei őkegyelmére céloztam. Miért veszi magára?

A riformatore most már az asztalra csapott.

— Olyan tudós, aki eféle kompasszt a magáénak vallott, eladott és magyarázott, csak egy van. Így nem lehet kibújni a felelősség alól, fiatalember. Ke gyelmed azt állítja könyvében, hogy találmányát Galilei őkegyelme ellopta. Ezt itt most legyen szíves igazolni.

— Nem éppen az én találmányom. Illetve az

enyém, de az alapötletet mástól vettem. Ugyanattól vette Galilei őkegyelme is.

— Ez már másképpen hangzik. Kitől vették tehát az ötletet?

— Izétől...

— Nos? Izé, az nem név. Kitől?

— Tycho de Brahetól, — izzadt Capra, — attól vette. Egész Pádua szélében beszélte, hogy Galilei őkegyelme a kompasszt egy idegen könyv alapján csinálta, amely Németországban jelent meg. Ez a könyv most nincs birtokomban, de kötelezem magam, hogy meghozatom és bemutatom.

— Hohó, — kiáltott Galileo, — abba nem megyek bele. Várni hónapokig, míg az az állítólagos könyv megjön Németországból és addig itt álljak, mint plagizátor? Azt már nem. Kegyelmes uraim, ez a fickó csak húzni, halasztani akarja az eljárást, de ha én nekimegyek és megfogom a torkát...

— Csendesen, csendesen, Messer Galileo. Az igazságát megkapja, csak ne tüzeljen.

Galileo végighúzta kezét az arcán és erőt vett felindulásán. Capra megint megszólalt.

— Általában óvást jelentek be ennek a tanácsnak illetékessége ellen. A szóbanforgó kérdés irodalmi kérdés. Galilei őkegyelmének az én könyvemre módjában van ellenkönyvvvel felelni. Ha pedig becsületében érzi sértve magát, kardunkat is összemérhetjük, ahogy úriemberekhez illik.

Ez már sok volt Galileónak. Nekiugrott a fiatal embernek, a teremszolga az utolsó pillanatban fogta le és cibálta vissza. De elhallgattatni nem tudta.

— Párbajozni szeretnél, te piszok? Most vívómester vagy? Ellopod a könyvemet és még le is akarsz szúrni, mint úriember? Te disznó, te gyalázatos, te!

És ömlött belőle a szó, semmivel sem másként, mint anyjából, Giulia asszonyból, ha földühödött. A két riformatore alig tudott csendet teremteni. Végre

elhallgatott Galileo, melle hevesen zihált, szeme gyűlöletes villámokat szórt az ellenfélre.

— Idehallgassanak a felek, — szólt Malin, — tartsunk rendet. A kérdés egyáltalában nem irodalmi kérdés. Hogy valaki plagizált, tehát lop, azt itt előttünk bizonyítani kell. Capra uram, mint látjuk, képtelen bizonyítani. Valami német műre hivatkozik, de ezzel mi nem óhajtunk foglalkozni. Könyvében nem volt szó Tycho de Braheról sem, német könyvekről sem. Ezzel szemben Galilei ökegyelme viszonyádja azt állítja, hogy a Capra-könyv az övének szolgai latin fordítása.

— Ezt tagadom! — szólt Capra.

— Akkor szakértőt fogurk kirendelni. És pedig kirendeljük Fra Sarpit. Ő hivatalból véleményt fog adni arra nézve, vajjon a latin nyelven írott Capra-féle mű az olasz nyelven írott Galilei-műnek szolgai fordításául vagy kivonatául fogható-e fel. A könyveket azonnal elrendeljük Fra Paolóhoz küldeni. A szakvélemény elkészítésére öt napot adunk. Ma van tizenkilenc. A főtárgyalást kitűzzük huszonnegyedikére, a Negyvenes Bűnügyi Tanács tárgyalótermébe. A főtárgyalás nyilvános. Elmehetnek.

Galileo rohant Fra Sarpához. Az nevetett.

— Hamarabb tudtam, fiam, mint maga. Tegnap Malin megkérdezett engem, hajlandó vagyok-e szakvéleményt adni. Mondtam, hogy örömmel. Még ma átböngésem a két könyvet és a jelentést holnap megírom.

— És mi lesz a jelentésben?

— A pontos igazságot fogom írni, kedves fiam, még akkor is, ha maga ellen szól.

A főtárgyalásnak hamar híre ment Velencében. A Negyvenes Tanácssteremben reggel kilenckor már megteltek a hallgatóság padjai. Még szenátorok is jöttek, akiket a botránypör érdekelt. Venier Sebastiano, a doge-család dúsgazdag patriciusa, az első

sorban kapott helyet, mellette Fra Paolo ült és egy Santini nevű luccai földesúr. Sarpi mögött testőre, Micanzio, a fiatal servita. Ott szorongott egyik padban Mayr Simone is. Arcára volt írva, hogy ez az ő pöre, nem is a Capráé. A bírák előtt feszület állott égő gyertyák között. Hárman voltak, mert Quirini is felkelt a betegségből, hogy eljöjjön bíraskodni.

A tanácskozás azzal kezdődött, hogy Cappello felolvasta a Fra Paolo szakértő véleményét. A pad-sorokban a szakvélemény izgatott mozgást keltett.

— „Megállapítható, — olvasta Cappello, — hogy a Capra később megjelent könyvében a Galilei korábban megjelent toszkán nyelvű könyvének minden fejezete feltalálható latin fordításban, kivéve a harmincegyediket, amely a kör kvadraturájával foglalkozik, a kvadráns két vonalára vonatkozó műveletet, továbbá a szemmérték alkalmazására vonatkozó rövid kikezdéseket. Találtam a Capra könyvében saját kigondolásúnak látszó részletet is, összesen hármat, de figyelmes vizsgálat után kitűnik, hogy ezek a gondolatok Galilei könyvében is megtalálhatók.“ A szakvélemény tehát kétségtelenül megvilágítja, hogy a Capra-könyv plágium. Felhívom Capra ökegyelmét, nyilatkozzék.

Capra felállott. Mayr sügni igyekezett neki valamit, de hiába.

— Én nem plagizáltam, — mondta akadozó hangon Capra, — amit írtam, azt magam eszeltem ki. Galilei felpattant.

— Kegyelmes uraim, hadd intézzel én ehhez az emberhez egy-két kérdést saját könyve tartalmáról.

Malin, Cappello és Quirini összehajoltak. Pár szót váltottak. Bólintottak.

— Lehet, — mondta Malin.

— Mondja meg nekem az úr — fordult Galileo Capra felé, — hogy ezen a kompasszon a kilencven fokra beosztott félkör segítségével hogyan lehet két síkon belül megmérni a kétélű élszöget.

— A kétélű élszöget... — dadogta Capra, — azt úgy lehet... tudniillik...

Megakadt. Mayr kétségbeesetten integetett és sügni akart. De Cappello észrevette.

— Mi az ott? Ki fogom utasítani, ha zavarja a tárgyalást!

Capra megadta magát.

— Ez most nem jut eszembe. És izgatott is vagyok. De a könyvemben megvan.

— Ahá, — kiáltott Galileo, — hát akkor mirevalók a félkörrel szemben a ferde inklinációk, mikor a támfal hajlását kiszámítom?

Capra mélyen hallgatott. Az egész terem őt nézte.

— Fogalma sincs az egésről, — mondta Galilei, — tökfilkó ez, nem egyéb.

És leült. Capra most egyet rázott magán. Vállat vont.

— Kérem, én hajlandó vagyok Galilei őkegyelmét nyilvánosan megkövetni. Ki is nyomatom, ha kívánja, ezt az ünnepélyes bocsánatkérést.

A három riformatore kérdően nézett Galileóra. Ő pedig gyanakodva nézett Caprára.

— Várjunk csak, — mondta, mert a fiatalember alázatoskodó készségében észrevett valami alatomosat, valami nem őszintét, — várjunk csak. Mi lesz a Capra őkegyelme könyvével?

— Ha nyomtatásban elégtételt adok, — felelte Capra, — az a könyvem életéig eléggé elveszi. Több tanujelét készségemnek és jóindulatomnak már nem adhatom. Mindenkit, aki itt jelen van, felhívok tanunak, hogy felajánlottam a legteljesebb elégtételt. Ha Galilei őkegyelme ezt sem fogadja el, nem tudom, mit kínálhatok még neki.

A három riformatore most már határozottan Capra felé hajlott. A hallgatóság hangulata nemkülönben. De Galileo érezte, hogy itt valami valahogyan nincs rendben. Mialatt mindenki látható tü-

relmetlenséggel várt, ő a fiatalember arcát vizsgálta. Az pedig érezvén az engedékenysége felé fordult hangulatot, szinte kevélyen nézett vissza.

— Szeretnék valamit Capra őkegyelmétől kérdezni. Ezt a könyvet, amelyet a szakértő véleménye szerint tőlem plagizált, s amelyben mégis engem nevez plagizátornak, tovább akarja árusítani?

— Bocsánat, — felelte Capra, — én nem ismerem el soha, hogy plagizáltam a könyvet. Ez az én szellemi termékem, ezt állítom és fenntartom, még akkor is, ha valaki véletlen egyezéseket fedez fel. Ennélfogva árusítani is kívánom. Vagyoni romlásomat Galilei őkegyelme sem kívánhatja. S ha az ünnepélyes megkövetést nyomtatásban kiadom, véleményem szerint minden tőlem telhető elégtételt megadtam. Mindenkinek, aki a könyvet megveszi, mellékelni fogom ezt a nyomtatott helyreigazítást is.

— És mi lesz azokkal, akik már eddig megvették? Általában hány példány készült a könyvből? Ne is feleljen, majd felelek én. A hatóság megállapította Páduában, hogy a rendelőlevél négyszázyolevanhárom példányról szólott. Kérdezem tehát, hány példány van még?

Capra vállat vont.

— Hogy hányat vettek meg és hányat ajándékoztam ismerőseimnek, azt kívülről nem tudom. A többi megvan.

Galileo hangja egyszerre erős lett és izgatott.

— Hogyan? Ismerőseinek többet ajándékozott? Kinek? Közeli jóbarátoknak, vagy esetleg talán külföldieknek is?

Capra kitérő választ adott. Nem akart színt vallani. De egyre jobban belebonyolódott a kérdésekbe, amelyeket most már a riformatorék is intéztek hozzá. Lassanként nyilvánvaló lett, amire Galileo rátapintott és amit kipiszkált belőle: Capra Európa híres matematikusainak, akiket persze hír-

ből is alig ismert, legfeljebb Mayr bemondásából, sorra elküldte könyvét. Azóta Louvainban úgy mint Prágában, Rómában, úgy mint Göttingában olvassa a tudományos világ, hogy Galilei találmányt lopott.

— Hajlandó-e a nyomtatott bocsánatkérést azoknak is pótlólag elküldeni, — kérdezte most már Malin, — akiknek könyvét is megküldötte?

— Sajnálom, de nem emlékszem már, kiknek küldtem könyvet. Ha volt erről névsorom, az elkalódott.

Malin riformatore most már tisztán látott.

— Elég. A vitát lezárjuk. Capra őkegyelme ünnepeles bocsánatkérő készsége nem jóhiszemű, ezt megállapítjuk és Galilei őkegyelmét nem is beszéljük rá, hogy elfogadja. Most majd belátásunk és lelkiismeretünk szerint fogunk ítéletet hozni. A fő tárgyalást berekesztjük.

A három riformatore felállt a feszületes asztalnál és elhagyta a termet. Galileot megint elfutotta a vak düh. Fújt, mint a haragos bika, leszegett fejjel nézte Caprát, mintha fel akarná öklelni. És Fra Sarpi éppen abban a pillanatban kapta el a karját, amint összeszorított foga közül dühös nyögést hallatva neki akart rohanni ellenfelének.

— Hagyjanak, — kiáltotta Galileo dulakodva, — véresre akarom öklözni ezt a pimaszt! Egész Európa tudománya előtt belegázol a tisztességembe és kisiklik a felelősség alól! Na de megállj, hitvány csirkefogó, majd megtáncoltatlak én téged!

Capra sápadtan hallgatta, hunyorgott és nem felelt. Galileo lihegett felindulásában, mint a kovács fujtatója. Négyen is fogták két oldalról bikaerős karjait, úgy vezették kifelé.

Az ítéletet már Páduában kézbesítették neki is, a hatóságoknak is, a könyvkereskedőnek is és nyilván ellenfelének is. Ez így szólott:

„1607 május 4. A páduai egyetem alulirott

legkegyelmesebb riformatore urai megértvén dr. Galilei Galileo ottani tanár ama panaszát, hogy több évvel ezelőtt „A mértani és katonai kompassz használata“ címmel megírt és kinyomatott egy könyvet, s ezt Capra Baldassare ellopota tőle úgy, hogy „A mértani körző használata és gyártása“ címmel a fentemlített Páduában szintén kinyomatott egy könyvet, a szöveget vulgáris nyelvről latinra fordítván. A legkegyelmesebb urak megértvén továbbá a mindkét könyvről elhangzott véleményeket, kérdéseket és feleleteket a fentemlített Galilei és Capra között a szóbanforgó tudomány jeles szakértőinek jelenlétében, és úgy találván, hogy Capra nem tudott a könyvébe írottakra nézve kielégítően megfelelni, az említett legkegyelmesebb urak kétségtelennek jelentik ki, hogy az említett Capra nagyrészből átvette a fentemlített Galilei könyvét, minélfogva ilyenén eljárásával nem kis botrányt okozott és becsületében támadta meg ugyanezen Galileit, a szóbanforgó tudomány művelőjét és egyetemi tanárát, ezért a fentemlített legkegyelmesebb urak egyhangúlag úgy határoztak, hogy az illető könyv akár Capránál, akár Tozzi könyvkereskedőnél lévő példányait nem szabad sem eladni, sem pedig másképpen forgalomba hozni, hanem azonnal Velencébe kell szállítani és a legkegyelmesebb uraknak kell átadni, hogy ők a könyveket nekik tetsző módon megsemmisítsék, fenntartván maguknak a jogot, hogy a sajtótörvény esetleges áthágásáért még a nyomdász és a könyvkereskedő ellen is eljárjanak. Malin Francesco, Cappello Hieronimo, Quirini Antonio, a páduai egyetem riformatoréi.“

Az ítéletet a sajtótörvény rendelkezései szerint az egyetemen is kihírdették, még pedig hagyomá-

nyos formák között. Egy iskolaszolga felment az első emelet folyosójára, és pedig a nap leglátogatottabb órájában. Kürtöt vett elő és háromszor hársányan belefújt. Az udvar és a három folyosó tömve volt a húsvéti szünet után újra összegyűlt diákokkal. Akkor a főpedellus elővette az ítéletet és hangosan felolvasta. Galileo nagy tapsot és éljenzést kapott a diákságtól. Egy fiatalember elrikkantotta magát:

— Keressük meg Caprát és verjük meg!

De a főpedellus azonnal megfogta és lebeszélte őt is, már-már hajlandó társait is. Közben a rendőrkapitány maga ment el a Tozzi-könyvkereskedésbe, hatósági taligát is hozván magával. Két rendőr adogatta és számlálta a köteteket. Négyszáznegyvenet találtak, azt felrakták a taligára és leborították vitorlavászonnal, nehogy az összezsúdlék lopjának belőle. Onnan elmentek a Capra lakására és házkutatást tartottak. Találtak összesen tizenhárom példányt. Harminc tehát hiányzott. Egykettő kétségkívül Páduában hanyódott: volt a főpedellusnak is egy, Cornarónak is egy. A többit Capra és Mayr már szétküldözték Európa nevezetes tudósainak.

Galileo még mindig kétségbeesve fogta a fejét. Keppler, Clavius és mások jártak az eszében, akiknek Capra és Mayr kétségkívül küldtek a botránykönyvből.

— Mit csináljak, — dühöngött Fra Paolónál és Sagredónál, — nem írhatok külön levelet találomra minden európai matematikusnak, hogy nem igaz, nem plagizáltam.

— Dehogy nem, — felelte erre Sagredo, — írhat választ a könyvre, kinyomathatja és szétküldheti. Pénzkérdés csupán.

— Az ám, — kapott a szón Galileo, — erre nem is gondoltam, ez kitűnő megoldás. A pénzt előkaparom a föld alól is, ha erre kell. Arról van szó,

hogy az egész európai tudományos világ tolvajnak tart-e, vagy sem. Lesz pénz, ha ölnöm kell is érte.

Ezt igen szilárdan jelentette ki, de meggondolatlanul. Mert mikor otthon aztán számot vetett, elszörnyedt attól, ami a papírról eléje tárult. Fülíg úszott az adósságban. Marinát most már három gyerekkel kellett eltartania, anyjának rendszeres segítséget küldött, és sógorai állandóan kínozták most is, mert amit hébe-hóba küldeni tudott nekik, azt megette a tartozások folyton szaporodó kamata. A főbajt pedig Michelagnolo okozta, akinek odaadta az útiköltséget, de az nem utazott el, folyton halogatta az indulást és végül egy levélben kibökte, hogy beleszeretett egy leányba, azt előbb elveszi feleségül, csak úgy megy el Bajorországba. De a leány, Bandinelli Annachiara, vagyontalan, tehát az esküvőre is kell valami költség, azonkívül most már az útiköltséget is két személyre kell számítani. Galileo tehát összesen három útiköltséget izzadott ki és még a lakodalmi kiadások egy részét is. Minduntalan váltói jártak le, fűhöz-fához futkosott pénzért, egyik lyukat a másikkal tömte be. De a Capra-ellenes irat kinyomatására mégis megszerezte a pénzt. Úgy érezte, hogy felrobban, ha ennek a hitvány fickónak oda nem mondja a magáét.

Dühös élvezettel írta a védekező iratot, Csak úgy száguldott lúdtolla a papíron, csak úgy ömlött belőle a haragos szidalmak áradata.

Nehéz megmondanom, hogy Caprának ennél a szemérmetlen vállalkozásánál mi játszott nagyobb szerepet: az elvetemültség, a tudatlanság, vagy az eszeveszettség. Pizskos ügyeiben cinkosa, nekem irigy ellenségem, ez alkalommal kimutatta a foga fehérét, megmutatkozott valódi kilétében: mindig gonosz és ördögi sugalmazásokkal foglalkozik, ellensége az egész emberi nemnek, mindenfelé sziszegve öltögeti maró

és hazug nyelvét, sóváran igyekezve megrontani a mások becsületét, Capra gyűlölete, amely már az új csillag feltűnése alkalmából megfogant benne én ellenem, ezen a bűzös trágárdombon kövéren kitenyésződött. Elkezdte már akkor neveletlen, parasztos ripókségeit. Az én művem még meg sem jelent, ezek az éhes keselyűk vad csőrükkel és éles karmaikkal már rácsaptak vérszomjas mohóságuk még nem is kész áldozatára. Micsoda hallatlan elveteműtség, micsoda csökönýös tudatlanság! A zabolátlan toll hazugságot és rágalmat hordott össze, hogy hamis és szemtelen módon olyasmit adjon a számba, amit sohasem mondtam, de még csak nem is álmodtam. Mennyi aljas rágalom, mennyi titkos eselszövény hitványságait eszelték ki és okádták világgá vagy nyíltan, vagy sötétben bujkálva, míg ilyen vérévé vált gyűlölettel, ilyen vad dühvel lépett fel ellenem az a Capra, akit én sohasem bántottam. Elviselhetetlen és példátlan vakmerőséggel az én kétévi, minden sértést lenyelő béketűrésem után elvakultságában oda jutott, hogy elkeseredett és megmérgezett természete elvette az eszét, és erre az undok, közönséges, hitvány aljasságra indította.

Valósággal tombolt a papíron. És közben maga is észrevette, hogy ez anyai örökség benne. Tulajdonképpen a szavak között nem kellett volna közöket hagynia, a mondatok közé nem kellett volna írásjeleket tennie, ha a tollára toluló szidalmakat híven akarta volna leírni, úgy ömlöttek azok a tollból egyetlen áradatban, mint a gátjátörő duzzasztás. De érezte, hogy muszáj. Érezte, hogy addig egyetlen nyugodt pillanata nem lesz, míg a felháborodás felgyülemlett dühét teljesen ki nem írja magából.

Kiírta, kinyomatta, megjelentette. Augusztusra kikerült a nyomdából a „Difesa“, a Védekezés, ahogy elnevezte. Mikor nyomtatásban olvasta, maga is erősnek találta. De most már nem akart és nem is tudott volna változtatni rajta. Összeírta mindazokat az európai tudósokat, akiknek Capra és Mayr a magok könyvét elküldhették. Sőt összeírt ötvenet, kétszerannyit, mint ők. És szétküldözte a tomboló haragú művet egész Európába.

Ekkor végre megnyugodott. Teljesen átadta magát új érdeklődésének. A mágnes tulajdonságait vizsgálta. Nem is egyedül, hanem Fra Paolo és Sagredo társaságában. Azok is mindaketten a mágnesre vetették magukat. Félig játékból és csak félig tudományos érdeklődésből. Össze szoktak jönni, kísérleteket szoktak végezni. Sagredo drága pénzen beszerzett volt egy hatalmas, öt font súlyú, alakatlan mágnesdarabot. Ennek tulajdonságait vizsgálták, hol vízbe tették, hol megtüzesítették, hol lehűtötték, hol elszigetelő anyagokba takarták. Azok ketten szórakoztak, Galileo egyelőre csak töprengett. Őt legjobban az izgatta, hogy a mágnesű egyik vége mindig északnak fordul, másik vége mindig délnek. A földgolyó tengelyének piciny tűkre ez, gondolta magában. Hosszas és szívós tünődésével igyekezett ezt a tüneményt valahogyan beleilleszteni a Kopernikusz-féle világképzetbe és folyton gyötörte agyát, hogyan kovácsoljon ebből a különös anyagból nem furcsa játékot, hanem érvet. Galilei-érvet a kopernikuszi képzelethez. Az új csillag óta, amelynek megjelenésekor a legnagyobb arisztotelészi alapelveket megdöntve látta, már felébredt benne a reménység, hogy egyszer még a világ elé léphet és bizonyíthat.

Egy októberi napon megérkezett Velencébe. Egyenesen a Fra Paolo lakására sietett. Micanzio kisírt szemmel jött eléje és csendre intette.

— Mi történt? — suttozta Galilei ijedten.

— Fra Paolót leszúrták az este.

— Meghalt? — kérdezte Galileo riadtan.

— Nem, de halálán van. Csak isteni csoda mentheti meg.

— De mi történt és hogyan történt az Isten szerelmére?

— A dogénál voltunk, Fra Paolo tárgyalt jogi kérdésekről. Én egy másik szobában várakoztam. Tíz órakor Fra Paolo kiszólt és megparancsolta, hogy menjek, mert volt itthon valami sürgős másolni való. És haboztam, mert nem találtam bátor-ságosnak, hogy késő este egyedül járkáljon az utcán. Kérleltem, hogy megvárhassam, de ő megismételte a parancsot. Hazajöttem. Tizenegykor a Merceria egy szűk közének sarkánál két álarcos ember ugrott elő. Úgy látszik, tudták, hogy páncélinget hord, mert egyenesen a nyakához dőttek. Huszonhárom dőfést kapott. Az egyik dőfés elvágta a fő-ütőeret. Az álarcosok elfutottak, ő ott maradt vérében. Pár perc múlva már jött arra valaki és belebotlott, át is esett rajta. Ez lármát csapott. Hazahozták. Már eszméletlen volt. Orvost hirtelenében nem tudtunk keríteni. Borbélyt hozattunk, az összevarrta az eret. Mozdulatlan volt egész éjjel. Izentünk a dogénak, az is itt járt. Ma reggel kissé magához tért és elmondta, amit most elmondtam. Orvos is jött. Azt mondja, hogy Fra Paolo aligha marad életben. Ne vegye rossz néven kegyelmed, de nem szabad beengednem senkit.

Így szólt a fiatal servita és mindjárt sírva fakadt. Nekidőlt a falnak és törölgette szemeit. Galileo némán sarkon fordult és elsietett a Rialto felé. Sagredót akarta felkeresni. De az utcán találkozott vele.

— Hallotta kegyelmed? — kérdezte Sagredo.

— Hallottam. Rettenetes. És a gazemberek' elmenekültek.

— Erről már egyebet is hallottam. A doge még az éjjel elszélesztette a legügyesebb sbirreket. Azok ma délelőttre már érdekes hírt hoztak. Több ember két álarcost látott felmenni arra a hajóra, amely éjfélnélkor szedte fel horgonyát a Malamoccón. Tudja, ki bérelte ezt a hajót? A nuncius.

VII.

Az isteni csoda bekövetkezett, Fra Paolo nem halt meg. Soká nyomta az ágyat, de meggyógyult. Hogy kik támadták meg, azt sohasem sikerült ki-nyomozni. Ő maga nem is nagyon szorgalmazta a nyomozást.

— Kegyelmed a tanum, kedves fiam, — mondta Galileónak, — hogy felkészültem erre. Háborút viseltem, éppen olyat, mint aki elmegy a csatába. A csatában pedig meg lehet sebesülni. Mivel pedig a csatát folytatom, valószínű, hogy még többször megsebesülök.

— Hogyhogy folytatja a csatát? Hiszen a Szent-szék és a Serenissima teljes békét kötöttek.

— Ők igen, de a pápa énvelem nem. A pápa bennem látja, a szerzetesben, a velencei hazafiság élő lelkiismeretét. Neki nem kellemes gondolat engem a világon tudnia.

— De legalább ezentúl jobban vigyázzon, atyám. Fra Paolo mosolygott.

— Ezt már mondta a doge is, de nem ilyen szelíden. Úgy összeszidott, hogy csak úgy lapítottam itt a betegágyban. A szenátus elrendelte, hogy ez a derék Fra Micanzio ezentúl egy lépést sem távozhathat mellőlem. Most már hiába is küldeném valahova, a kormányrendeletre hivatkozik. Ha pedig egy velencei kormányrendeletet valakinek tisztelnie kell, én vagyok az. De beszéljünk kegyelmedről. Mint van és hogyan mennek dolgai?

Galileo eléhúzott egy levelet. Münchenből kapta Michelagnolótól. Fra Sarpi érdeklődve olvasta.

„Megkaptam szíves leveledet és bár mindaz, amit írsz, nagyon sajnálatos, mégis örömmel láttam, hogy nem vetsz meg annyira, mint képzeltem. Ami sógoraink dolgát illeti, azt írod, hogy jóakarattal segítségedre lehetek. Drága bátyám, ha egyszer nem volt módomban megtenni, amit szerettem volna, igazán nem ócsárolhatsz. Azt írod, hogy rengeteg pénzt költöttem lakomára. Ezt nem is tagadom, de ne felejtse, hogy ez nászlakomám volt, nyolevan vendéget hívtam, köztük igen fontos embereket, például négy külföldi követet. Mivel pedig Bajorországba akartam jönni és nem akartam szegyenben maradni, kénytelen voltam a pénzt erre felhasználni. Azt nem mondhatod, hogy kedvtelésemmre dobtam ki ennyi pénzt, sőt soha fölöslegesen nem költeztem, inkább lemondtam vágyaimról, hogy takarékoskodjam. Azt is írod, hogy az keveset segít rajtad, ha azt írom, hogy Isten majd kárpótol a miattam elszenvedett bosszúságokért. Tudom, hogy ez nem segít rajtad, de ezt nem is azért írtam, hogy ezzel az én reménységemmel fizesd ki a sógorokat. Ami ezt a kérdést illeti, megint kijelentem, hogy minden tőlem telhetőt megteszek és minden nélkülözést elszenvedek, hogy legalább részben kielégítselek, de hogy ezernégyszáz aranyat össze tudjak szedni, az — már eleve kijelentem — lehetetlen. Ennyi pénzt soha nem is lehet kifizetni, hiszen még a kamatok törlesztése is elég gondot ad. A nővéreinknek nemcsak a te jóindulatod, hanem az én zsebem szerint is kellett volna mérni a hozományt. Isten látja a lelkemet, sohasem volt módomban, hogy fizethessek. Mikor ötven aranyat küldtem neked, harmincat köl-

csönkértem s még most is tartozom vele, pedig hamarosan ki kell fizetnem, különben egyik lan-
tomat lefoglalják. Most megint kölcsönkérek s
ezt megadom, mást nem tehetek. Ezekben az
első hónapokban éppen elég kiadásom volt a ház
körül. Erre persze azt mondod, hogy a nővérekre
kellett volna gondolnom és nem kellett volna
megházasodnom. Én édes Istenem, hát azzal tölt-
sem el az életemet, hogy négy soldót kérjek köl-
csön és azt a nővéreimnek küldjem? Keserves,
súlyos teher és iga ez és tisztán látom, hogy har-
minc év alatt sem kereshetek annyit, amennyi-
vel csak a kamatokat törleszthetem. Isten segít-
ségével még a lehetőnél is többet fogok elkövetni,
de légy irántam egy kis belátással és gondold
meg, hogy sohasem költeztem a magam mulat-
ságára, nem gondolva másokkal. Erre azt mond-
hatod, hogy éppen eléggé önző dolog volt meg-
házasodnom s ez eléggé mutatja, hogy kötele-
zettségeimnek nem igyekszem eleget tenni. Erre
nem felelek. Csak Isten a tudója, hogy ezt miért
tettem, hálásan köszönöm Istennek, hogy ezt
megérnem engedte és kérem őt, adjon módot,
hogy úgy tehessek eleget kötelezettségeimnek,
ahogyan szeretném. Nem is terhellek tovább.
Arra kérlek, hogy tarts jó testvérnek és légy
meggyőződve, hogy minden igyekezetemmel pró-
bálok könnyíteni terheiden, mert azt írod, hogy
az én hibámból vagy ilyen szorult helyzetben.
Bocsáss meg érte, de lehetetlen volt fizetnem.“

Fra Paolo letette a levelet.

— Szóval pénz kellene.

— Úgy van. Restellem, hogy megint kéréssel
zaklatom, atyám, de jó volna, ha beszélne a rifo-
materékkel, hogy egy évi fizetésemet adják ki
előlegül.

— Beszélhetek, de előre megmondom, hogy ez

szabályellenes. A Bo csak akkor ad előleget, ha egy tanár a leányát férjhezadja.

— Tudom, atyám. Mikor a nővéremet férjhezadtam, akkor is kaptam előleget, de az aktába a nővérem helyett a leányomat hamisítottuk bele. Talán most is lehet ilyen módot találni.

A servita megígérte, hogy eljár az ügyben. El is járt és rövidesen értesítette Galileót, hogy egy évi fizetését felveheti, de jótállót kell hoznia tanártársai közül. Ez megint újabb gondot jelentett. Otthon, Páduában, Cornarónak panaszkolta el, hogy valamelyik tanártársát kell terhelnie. Ez kényes feladat. Mind családos emberek, kispénzűek, ötszáz aranyért jótállani egyiknek sem olyan kis dolog. Végigvették az egész tanári kart, de senki alkalmast nem találtak.

Másnap Cremonini fogta meg Galileót az egyetemen.

— Azt hallottam, hogy bajban vagy. Cornaro mondta.

— Igen, — felelte Galileo csodálkozva, — elég kellemetlen helyzetben vagyok.

— Csak azért mondom, — folytatta Cremonini zavartan és elpirosodva, — mert bár köztünk tudományos ellentétek vannak, ha gondolod, hogy segítségedre lehetek... én a magam részéről szívesen...

Dadogott és rendkívül zavartan állott ottan. Rövidlátó pillantásával kerülte a Galileót.

— Te Cesare, — mondta Galileo meghatottan a tanártársa vállára tette a kezét, — nálad derekabb embert keveset ismerek.

— Csak ne dicsérj, — szólt az nyersen, — ilyen esztelen embertől nem kell a dicséret. Jelentsd be, hogy jótállok érted, de azt vedd tudomásul, hogy elveimet fenntartom és téged a te Kopernikuszoddal és Kepplereddel együtt bolondok házába való kártekonny hóbortosnak tartalak. Na hát.

Azzal haragosan tovább állott. Galileo pedig

mosolygó szeretettel nézett utána. Mindjárt bekopogtatott a rektorátusra, hogy megírja folyamodványát. Napokon belül megkapta a pénzt s ahogy kapta, megfelezte a két sógor között. Csak egész keveset csípett le magának, hogy ruháit kissé rendbehozassa, mert ezen a nyáron megint meghívták az udvarhoz. Ezúttal Artiminóba, a Villa Ferdinandába. Csak akkor tudta meg, mikor már odaérkezett, hogy az idén miért nem Pratolinóban nyaral az udvar. Nagy oka volt ennek: Pratolinót átalakították a leendő trónörökösné számára. Mert Cosimo herceg házasodott. Elérkezett tizenkilencedik esztendejéhez s az a szövevényes és bonyolult diplomáciai munka, amelyet Fernando nagyherceg és Vinta miniszterelnök a legnagyobb titokban már két éve folytattak, most sikerrel végződött. Cosimo trónörökös eljegyezte Mária Magdolna osztrák főhercegnőt, Károly főherceg leányát. Óriási diplomáciai siker volt ez, Cosimo herceg körülbelül Európa legelőkelőbb leányát kapta feleségül. A menyasszony nővére, Margit főhercegnő, már mint III. Fülöp felesége ült a spanyol trónon s a menyasszony fivére, Ferdinánd főherceg maga volt az osztrák trónörökös.

Cosimóból ezúttal kevés jutott a vendég tudós-
nak. A trónörökös reggeltől estig szövegmintákat válogatott, építészeti terveket nézegetett, osztrák küldöttekkel tárgyalt, esküvői ünnepségekről tanácskozott. Maga a nagyherceg úgy kívánta, hogy a lakodalmat világra szóló pompával tartsák meg. Elrendelte, hogy Firenze falainak egy részét bontsák le és új díszkaput építsenek, hogy a fenséges ara azon át lépjen be a Medici-főváros területére. Az egész udvar boldog lázban izgult, Galileóra ezúttal keveset figyeltek az udvari hatalmasságok. De azért egyszer-kétszer akadt alkalma, hogy a miniszterelnökkel beszélgessen.

— Van még kedved hazajönni? — kérdezte Vinta Belisario egy ilyen alkalommal.

— Nincs nagyobb vágyam.

— Hát akkor csak tartsd meg magadnak a trónörökös jóindulatát, aki nagyon szeret. A mi dicsőségesen uralkodó nagyhercegünk igen elbetegesedett. Emberi számítás szerint Cosimo herceg közeli időn belül trónra kerül. Akkor nem lesz nehéz valami módot kieszelnünk.

— Nagyon hálás vagyok a reményért is. De miért nem lehet most? Fernando öfensége haragszik rám?

— Dehogy haragszik, fiám, meg sem fordulsz a fejében. De egyszer felvetettem neki, hogy udvari matematikus kellene Firenzébe. Ő erre csak azt mondta: „Minek az?” Ezzel a dolog el volt intézve. Makacs ember, az ilyesmit nem lehet nála erőltetni. Várd meg Cosimót.

A trónörökössel is beszélt egyszer-kétszer. S Cosimo magától rátért a levegőben lebegő tárgyra:

— Sokat fogunk mi még érdekes tudományos kérdésekről beszélgetni, Messer Galileo. Ha majd egyszer átveszem az udvart, mely időt a jó Isten szeretett atyám érdekében mennél messzebbre távoztassa, számítok rá, hogy kegyelmed is az udvarhoz fog tartozni.

— Kimondhatatlanul boldog volnék, főméltóságú fenség.

— Szóval számíthatok kegyelmedre?

— Firenzéé vagyok testestül-lelekestül.

Ezt a beszélgetést nem folytathatták tovább, mert győzelmi hírt hoztak: az uralkodó sürgősen kérte a trónörököst. Mindjárt elterjedt az egész nyaralóban, hogy az a livornói hajóhad, amelyet a nagyherceg a török tengeri kalózok megfékezésére küldött, teljes diadalt aratott. A csatában résztvevő Piccolomini herceg, a trónörökös nevelője is, aki a Barberiába befészkelődött kalózok külön szakértőjévé képezte ki magát és mint most a példa mutatta, nem hiába.

A fejedelmi esküvő Firenzében zajlott le. Ott Galileo már nem volt udvari vendég. Csak a többi tolongó között szemlélhette a káprázatos felvonulást, a menyasszonnyal érkező osztrák, magyar, cseh, német urak mesébe illő menetét, a tündöklő esküvőt a San Lorenzóban. Egyik ünnepség a másikat érte heteken át, mulatott boldog-boldogtalan. Aztán véget ért a vakáció, Galileo sóhajtvá szedelődött fel, hogy visszamenjen Páduába. Ott sokkal kevesebb dolog vonzotta már, mint aminek gondolata kedvetlenné tette.

Marinával, mióta a kisfiú megszületett, szerelmi kapcsolata egészen megszűnt. Csak a gyerekeket látogatta meg, Marinával úgy beszélt, mint régi ismerőssel, akivel semmi különösebb közlendője nincs. Ha nem beszéltek a három gyerekről, nem volt mit beszélniök. A hajdani szerelemnek még únott és közömbös nyoma sem volt köztük, az teljesen megszűnt. Galileónak apró és felületes viszonyai voltak, hol egy csinos elárusítólánnyal, hol egy közelben lakó szemrevaló özvegygel. Marina mind tudta, de szóra sem méltatta. Hónapok elmúltak már anélkül, hogy bizalmas szót váltottak volna egymással. Ez a hallgatagság elmerevedett köztük, egyik sem igyekezett segíteni rajta, Marina tökéletes közönyből, Galileo valami félszeg álszeméremből. És most már, ha akarták volna, sem találhatták volna meg az utat visszafelé.

De mikor most Galileo az otthon töltött nyár után hazaérkezett Páduába, nagy meglepetésére Marina azzal fogadta, hogy beszélni akar vele. Kiültek az udvarra, hogy a gyerekek ne zavarják őket.

— Azt akarom közölni veled, — mondta Marina, — hogy van egy kérésem.

— Micsoda?

— Egy ember megkérte a kezemet. Nem nagyon udvarias dolog, hogy ennyire csodálkozol.

— Kicsoda az illető?

— Nem ismered. Bartoluzzi Giovanni a neve. A velencei Dolfín-család kereskedelmi vállalatánál alkalmazott. Én még Velencéből ismerem, fiatal leánykoromból. Itt Páduában véletlenül összetalálkoztunk...

— Mialatt én Firenzében voltam?

— Ó, dehogy. Már egy éve. Azóta mindig beszélek vele, valahányszor Páduába jön.

— Tudtom nélkül?

Marina megbocsátóan elmosolyodott.

— Ne igyekezzél haragudni, mikor nem haragszol. Neked ez tökéletesen mindegy. Igaz?

Galileo kis szünet után válaszolt. De akkor őszintén.

— Igaz.

— Nos, ezekből a beszélgetésekből az sült ki, hogy Bartoluzzi szeretne feleségül venni engem. Azt feleltem neki, hogy előbb veled kell beszélnem, mert te tartasz el és nem tartanám tisztességes dolognak a te hozzájárulásod nélkül egyedül dönteni ilyen fontos kérdésben. Már csak a gyerekek miatt se. Tudniillik Bartoluzzi kissé fázik attól, hogy a gyerekekkel együtt vegyen el.

— És te? Benned mi van? Szereted ezt az embert?

— Ahogy én tudok szeretni. Nem halnék meg érte. De rendes, jó ember, nyugalmasan megvolnék mellette.

— S a gyerekeket tudnád nélkülözni?

— Tudnám, — felelte Marina nyugodtan, — de egyelőre Vincenzót nehéz volna másra bízni. Még igen kicsiny. Jó ideig még mellettem kellene maradnia, amíg felcseperedik. A lányok már most is meglennének nélkülem, hiszen idestova úgyszólván zárda kerülnek.

Galileo ámulva nézett hajdani szerelmére, akit annál rejtelmesebb lénynak látott, mennél tovább

élt mellette. Kitünő és gondos anyának kellett mondaní, napja minden óráját a gyerekeknek szentelte. Mikor Virginiának veszedelmes bélhurutja volt, négy napig nem vetkőzött le, úgy virrasztott mellette. Mindahárom kicsi mindig olyan volt, mint a játékküzetből frissen kikerült bábu. És ez az anya a felindulás legkisebb jele nélkül oda tudja adni három gyerekét, hogy hozzá menjen valakihez, akibe még csak nem is szerelmes. De Galileo bele-nyugodott, hogy ezt a lelket sohasem fogja megfje-teni. A tárgynál maradt.

— Amit mondasz, az annál fontosabb, mert igen szerencsésen oldja meg azt a helyzetet, amely belát-ható időn belül alighanem bekövetkezik: én haza akarok költözni Fiorenzába. Ez egyelőre titok, és számítok rá, hogy nem árulod el senkinek.

— Számíthatsz rá, ismersz.

— Ha pedig hazaköltözöm, valószínűleg udvari állásba, nagyon nehéz elképzelni, hogy te is odaköl-tözöl. Viszont hogy én Fiorenzában lakjam és te Pá-duában maradj a gyerekekkel, annak semmi értelme.

— Úgy van.

— Tehát ez a házasság mindent kitünően meg-oldana.

— Igen, ez nagyon jó lenne. De egyelőre kivihe-tetlennek látszik. Én csak azért mondom el neked, mert az ilyet természetesen közölnöm kell. Csak-hogy a kérdésnek anyagi része is van és én ismerem a te anyagi helyzetedet...

— Hogyhogy anyagi része?

— Bartoluzzi vagyöntalan ember és a Dolfin-háztól nem kap annyi fizetést, hogy engem kényel-mesen eltartson. Ennélfogva szeretné úgy csinálni, hogy az állását megtartsa, de amellett valami kis önálló vállalkozásba is kezdjen. Ehhez pedig forgó-tőke kellene. Nem sok, de kellene. Min mosolyogsz olyan furesán?

— Számolgotam magamban, hogy hányan esz-

nek abból, amit én keresek. Landucciék négy gyerekkel és cseléddel, az hét. Gallettiék két gyerekkel és cseléddel, az öt. Az én gyerekeim és te, az négy. Tartom Mazzoleniékát, az öt. Négy cselédem van. Tartom az anyámat. Az összesen huszonkettő. Ha még ezt a Bartoluzzit is hozzáveszem, az huszonhárom. Nem panaszképpen mondom, inkább hízeleg a hiúságomnak. Ja igaz, anyám cselédje és a te cseléd. És végül én magam. Huszonhat. Egész csinos. És mennyi kellene ennek a Bartoluzzinak?

— Összeget nem mondott. Én az ilyesmiben nem is szeretek részt venni. Jőjjetek össze és beszéljétek meg. Akarod?

— Hogyne, nagyon is akarom. Valahogyan talán meg tudunk állapodni. A két kislányt akkor hazaviszem és zárdába adom, Vincenzo pedig egyelőre nálad marad; hogy meddig, azt majd szépen megtárgyaljuk. Hiszen veled olyan simán és kitűnően lehet dolgokat megbeszélni. Bár mindenki ilyen volna, akivel dolgom van. De te tudod, hogy mennyi a bajom. Na, hagyjuk.

— Eleget sajnállak. Régóta látom is, hogy elvágol innen. És hogyan állnak kilátásaid a hazatéréssel?

— Nem tudom. Lehet, hogy holnap. Lehet, hogy hosszú évek múlva. A jó Istennek és a szenteknek kellene lenézni az égből.

Marina hallgatott egy darabig. Aztán megszólalt.

— Miért nem mégy el a Szenthez?

— Hogyhogy a Szenthez?

— Messze földről zarándokolnak ide az emberek, hogy megérinthessék Páduában a Szent sírját és kérjenek valamit tőle. Én mindig hozzá fordulok. Mikor Virginiának tüdőgyulladása volt, ígértem neki egy aranyat és Virginia meggyógyult. Mikor a gyöngyfüggőmet elvesztettem, akkor is ígér-

tem. Alig jöttem haza a templomból, már megtaláltam a függőt.

— Ugyan eredj, csak nem fogom a Bón kinevettetni magam.

— Ahogy gondolod, én csak mondom. Igerhetsz neki valamit és megadod a Szent szegényeinek, ha méltó elhelyezkedésben hazakerülsz Firenzébe. Nincs abban semmi. Mindenki hozzá fordul.

— Ugyan menj. Ezek csak olyan beszédek.

Ezzel a beszélgetés abba is maradt. Galileo azonban nem felejtette el napokig. Több ízben habozott már, hogy átmegy Szent Antal templomába. De hiúságát nem tudta legyőzni. Sajátmaga előtt restelte, hogy búcsújáró vénasszonyokhoz hasonlítson ő, Európa egyik legélesebb elméje. Másrészt mindig hívő ember volt és a szenteket szerette. Hol félretette ezt az önmagával való furcsa viaskodást, hol megint elővette. Végül megint csak Fra Paolóhoz fordult. Egy őszi napon bement hozzá Velencébe. És olyan izgalmasan érdekes dolgokat hallott tőle, hogy a maga dolgával elő sem hozakodott jó sokáig.

Fra Paolo nem törődött vele, hogy a nuncius mit jelentget róla Rómába a pápának. Szeretett eszes emberekkel beszélgetni, akármilyen felekezethez tartoztak. Jó barátságot tartott fenn az angol követtel s annak anglikán káplánjával. Levelezett Du Plessis Morneyval, az úgynevezett hugenotta pápával. Diodati, a biblia kálvinista fordítója, külön az ő meglátogatására utazott Velencébe. S éppen most még mindezeknél is érdekesebb valaki jött hozzá messze földről: Keresztély anhalti fejedelem, a protestantizmus egyházi feje, elküldte hozzá Dohna Kristóf nevű előkelő emberét, hogy tárgyaljon vele: nem lehetne-e Velencének végleg leszámolnia a pápával és a Serenissima területén bevezetni a reformációt. Dohna úgyszólván biztosra jött. Fra Paolo vallási dolgokban mindenható szel-

lemi vezetője volt a velencei kormánynak, világ-hírű ellensége a pápaság világi hatalmának és borzasztó sebhelyeket hordott a nyakán, amelyeket, bár nem bizonyíthatóan, a nunciuspárt bérencei hagytak testén emlékül. Majduem bizonyosnak látszott, hogy Velence teret ad a kálvinista propagandának.

— És mit felelt, atyám? — kérdezte Galileo izgatottan.

— Amit egy hű katolikus felelhet. Megüzentem az anhalti fejedelemnek, hogy meggyőződését tisztelem és őt magát nagyrabecsülöm, de a magam egyháza ellen egyetlen lépést sem engedek tenni. Nem a pápa miatt, hanem az egyház miatt. De minden ilyen lépés céltalan is lenne. Nekünk olaszoknak nem való a protestantizmus. Mi nem tudjuk nélkülözni a vallásunkban a művészi gazdagságot, az ornátust, a körmeneteket, az ereklyéket, a csodák emlékeit. Dohna uramtól szíves barátságban váltunk el, de belátta, amit mondtam neki és dolgavégezetlen távozott.

Ekkor végre Galileo, kissé szégyenkezve, rátért a maga kis ügyére.

— Atyám, hisz a csodákban?

— Ha a bibliát hiszem, akkor a csodákat is hiszem. Az orvosok szerint az is csoda, hogy élek. Miért kérdi?

— Mert valaki azt tanácsolta, hogy forduljak valami kéresemmel Szent Antalhoz. Mit tart erről?

— Igen egyszerűen válaszolhatok, kedves fiam. Ha hisz abban, hogy a Szent támogathatja a maga kérését Istennél, akkor menjen és kérje. De ha nem hisz benne, akkor csak úgy menne oda, mint a szatócsüzletbe, vásárolni valamit. Az a keresztény emberhez nem méltó. Nézze, fiam, mondok valamit egész életére. Tudási dolgokban legyen becsvágyó, érezze magát többnek, mint Arisztotelész és igyekezzék őt büszkén és hivalkodóan a földre teperni, mert olyan éles esze van. A hit dolgában pedig

legyen a szerények szerénye és semmit se különbözzék a búcsújáró vénasszonytól. Akkor lesz kedves Isten előtt.

— Bocsánat, atyám: a pápa világi hatalmának túltengéséről sem szabad gondolkodnom? Mert az a vénasszony sem gondolkodik róla.

— Ez már tudomány. Teológia, egyházjog. Nem erről beszélek. Magával Istennel és az ő szentjeivel legyen mindeneknél alázatosabb. Ez a pápára nem tartozik.

— Fra Paolo, nekem van egy különös gyanúm: kegyelmed lelkében protestáns.

Fra Paolo bosszúsan, de derűsen vágott vissza.

— Nekem pedig az a gyanúm, hogy kegyelmed lelkében bolond. Éppen most mondja ezt, mikor Velence és az olasz föld felől eltávoztattam a reformációt. De Szent Antalra visszatérve adok egy tanácsot. Kérdje meg valamelyik szolgáját, hogy az hogyan fordul Szent Antalhoz. És csinálja ugyanazt.

— Értem. Mondja, atyám, milyen szent volt ez az Antal?

— Mulatságos ember maga, tizenhat éve lakik Páduában s engem kérdez Antalról, a velenceit. De ezt azért megértem. Olyan külföldit, aki Velencében járt és fel ne mászott volna a Campanile garádicsain, nem ismerek. Viszont alig van velencei bennszülött, aki felment volna. Mit akar hát tudni a szentről? Portugál ember volt, Lisszabonban született. A családja, úgy rémlik nekem, azokkal a Bouillonokkal volt rokonságban, akik közül a kereszties vezér is kikerült. Antalnak katonatiszt volt az apja. Ő előbb augusztinusnak kezdte, de egyszer jelen volt, mikor öt hittérítő mártir csontjait szállították haza Marokkóból. Ezen úgy fellelkessedett, hogy átlépett a franciskánus rendbe. Azt éppen akkoriban alapította az Assisi. Ők egy időben éltek. Lement hittérítőnek Afrikába, de úgy megbetege-

dett, hogy vissza kellett jönnie. A visszatérő hajót Sziciliáig verte a vihar. Így került Itáliába. Ha már itt volt, elzarándokolt Ferenchez Assisiba. Ősz-szebarátkoztak. Ferenc felszentelte püspökké és elküldte, hogy teológiát tanítson és prédikáljon. Járt a városokat és prédikált. Az akkori pápa, IX. Gergely is hallotta prédikálni és elnevezte a „Szentírás bárkájának“. Meg ezt mondta róla: „Antal a kereszténység új világossága.“ Ott halt meg az Arcella-Konventben Pádua mellett harminchat éves korában. Olvastam egy régi leírásban, hogy rendtársai közül sokan nem szerették, olyan szigorú önmegtartóztatásra és önsanyargatásra adott példát. A nép annál jobban szerette. Mikor meghalt, az emberek zokogva szólították meg egymást az utcán: meghalt a szent! Halála után egy évvel már kanonizálták.

— Portugál volt? Különös. Ezt nem tudtam. És milyen csodákat tett?

— Nagyon szépeket. Nekem az tetszik legjobban, hogy egy anyát valami büntettel vádoltak s a mentő szót csak kisfia mondhatta volna meg, de az néma volt. Antal rátette a kezét a gyermek fejére s az megszólalt. Az anya megmenekült a halálbüntetéstől, mely méltatlanul érte volna. De még szám-talan csodát tett. Fel van jegyezve, hogy egyszer a halaknak prédikált, mint Ferenc a madaraknak. Ajánlom, hogy vegye meg imádságos könyvét. Itt nyomtatták ki Velencében, a legutóbbi kiadás harminc éves. Az imák igazán nagyon szépek.

Galileo lusta volt keresni az imakönyvet. De mikor hazament Páduába, beszólította egyik szolgáját, az öreg, göthös Alessandrót.

— Mondd csak, szoktál te kérni valamit a szenttől?

— Hogyne, uram. Mindig segít rajtam.

— És hogyan csinálod ezt?

— Tudni kell a varázsigét, uram.

— Miféle varázsigét?

— Az Antal-imát. Oda kell menni az ő templomába ahhoz az oltárhoz, ahol hamvai nyugszanak. Meg kell kerülni az oltárt és a kősr hátsó lapjára rá kell tenni egyik kezünket. S akkor a varázsigét el kell mondani tizenháromszor. Legalább is így mondja a nép mifelénk az Abruzzókban. Mert a szentnek tizenhárom a száma. Úgy tartjuk, hogy minden embernek tizenhárom kérését teljesítheti. De egyszerre csak egyet szabad kérni. Nálunk újkenyérkor az első magból tizenhárom kenyeret sütnék a Szent szegényeinek.

— Jó, jó, de mi az a varázsige?

— Verses imádság, uram.

— Le tudod írni nekem? Itt van papíros, erre rögtön írd le.

Alessandro Piersanto leírta a maga otromba, falusi betűivel a szent verset. A maga saját vidékének nyelvjárásában.

Sand Andonie de Paduve
Che dde Paduve aweniste
Tridece grazij a Ddi cerchiste
Tutt a tridece l aviste
Facete na grazij a mme
Pe le cinghe piaghe de Ggesu Criste.

Galileo elolvasta. Fejét rázta.

— Ez így nem jó. Hiszen ezt olyan helyen kell elmondani, ahol ő nincs. „Aki Páduából jöttél ide.“

— De ez jó, uram, — erősködött Alessandro, — ezt így kell mondani. Nekem is így segített.

— Jól van, elmehetsz. Várj csak. A pénzt mikor kell odaadni?

— Azt csak akkor, ha teljesült a kívánság, uram. Vigyázni kell a pénzre, uram, nem olyan világot élünk. Mert teszem azt, az ember valami hibát csinál a varázsigében. Rosszul számlálja, mondjuk és tizennégyyszer mondja el tizenhárom helyett. Már elromlott az egész és oda a pénz.

— Köszönöm, elmehetsz.

Galileo nézte a cédulát. Az egyszerű kis imát, amelyet inasa varázsigének nevezett, mindjárt megkedvelte. Népi zamatát vonzónak találta. Elolvasta kétszer-háromszor. Majd tízszer. Végül azon kapta magát rajta, hogy megtanulta a versikét kívülről. Akkor fogta télikabátját és a zimankós időben átment a közelbe a Santo templomába. Még mindig habozva, valamilyen szégyellős vonakodással ballagott a homályban az oltár felé. A templomban alig volt valaki, aki ott volt is, csak neszével árulta el magát a sötétben.

Egy ideig szemlélte a szent síremlékét elülről; mint annyiszor, most is elgyönyörködött a két remek gyertyatartóban. Aztán eszébe jutott, hogy kérését meg is kellene pontosan fogalmazni. Mit is kér ő voltaképpen? Haza kellene kerülni Firenzébe. Aztán jól esnék egy kis anyagi megkönnyebbülés is. Aztán gyerekeinek egészséget kellene kérni. Anyjának is mennél hosszabb öregséget. Egyszerre zavarba jött, mint a mesebeli szegényember a tündér előtt: mit kérjen most voltaképpen? Majd a kököporsóra esett tekintete. Abban fekszik a szent. Milyen külsejű ember volt vajjon? Belseje kétségtelesen kiülhetett az arcán. Valami titokzatos fény loboghatott a nézésében, amitől megremeghettek az emberek. Milyen nagy dolog is szentnek lenni, hihetetlen erővel lemondani az élet édességeiről, nem ismerni a bor és a nő mámorát, tündökölni messze magasan a hétköznapi bűnök felett. Aki most ott áll előtte tétova habozással, annak élete csupa gyengeség, csupa apró bűn reggeltől estig, csupa készség engedni a kísértésnek. Galileo lehajtotta a fejét.

— Honvágyat érzek a tisztaság iránt, — mondta magában tünődve, — ebből az következik, hogy igazi hazám a tisztaság. Érzem, hogy a jóra születtem. Fra Paolo bölcs ember. Már csak azért is érdemes volt idejönnöm,

De még mindig nem ment az oltár mögé. Még halogatta. Az oltár építési szerkezetét figyelte, a márványszerkezet mérnöki elvét, a súlypontok elosztását. Végül mégis elindult. Elhatározta, hogy elmondja a tizenhárom imát, s majd akkor megmondja a szentnek, hogy mi a kérése. Odament a kőszírháztához, majdnem vaksötétben. Jobbkeze tenyerét rátette a hideg kőlapra és kezdte mondani gyermeki engedelmességgel, abruzzói tájszólásban: „Sand Andonie de Paduve...” Elmondta pontosan tizenháromszor. Eszében Firenze cikázott, anyja, gyerekei, gondjai. S ekkor így suttogott:

— Azt kérem tőled, Szent Antal, szólj értem a Krisztusnak, hogy világosítsa meg eszemet és adja, hogy kieszeljek valami nagyon, nagyon nagyot, ami az emberek tudását előre vigye.

Elvette tenyerét a kőlaptól és meglepetve nézett a homályba. Miféle vágy tört ki itt belőle lelke legbelsejéből, legyőzve mind a többit? Úgy jött el az oltár mögül, hogy értelmetlenül bámult sajátmagán. Miféle rejtelmes szerzet az ember, hogy sajátmagáról sem tudja, mi lakik benne? „Guóthi szeauton.” Ismert meg tenmagadat. Lehet ennél nehezebb valami? Még talán magát a világegyetemet is könnyebb megismernünk, mint önmagunkat.

— Öt arany, — mondta hirtelen magában.

Mert eszébe jutott, hogy a fogadalmi összeget még nem tisztázta. S az ember gyöngé és könnyelmű. Ha megkapja, amit kért, szívesen megfedkezik arról, milyen alázatos volt a kérés alkalmával. Jobb, ha előre elítéli sajátmagát az összegre. Még egyszer ismételte, hogy öt arany, aztán elfordult az Erasmo da Narni lovasszobra mellett, amelyet tigrismacskának, Gattamelatának nevezett a nép.

Otthon külföldi levelek várták. Elhelyezkedett a kandalló melletti karosszékre, hogy pipaszó mellett kellemesen elolvassa. Megismerte volt tanítványa, a francia Badouère, írását. Az olykor fel

szokta őt keresni levelével, felvetvén valami új tudományos kérdést, értesítvén a szakma külföldi újdonságairól, kérdezősködvén a régi ismerősökről. Most többek közt azt írta, hogy francia földön elterjedt hírek szerint egy németalföldi ember furcsa optikai dologra jött rá: lencséket kombinálva olyan készüléket szerkesztett, amelyek mindent többszörösen nagyítva mutatnak. Galileo elmosolyodott a naiv szóbeszéden.

Aztán felbontotta a másik levelet. Egyszerre izgatott lett és haragudott magára, hogy nem nézte meg figyelmesebben a leveleket, hiszen ez a firenzei udvartól jön. Gyorsan feltépte. Cristina nagyhercegné kamarása írt: a fejedelem rosszul van, hitvесе nagyon aggódik és arra kéreti a tudóst, hogy sürgősen számítsa ki az uralkodó horoszkópját.

Aznap már nem ért rá. Másnap hozzáfogott, de megzavarták. Húzta-halogatta a munkát, ezt a foglalkozást soha nem szerette és sok pénzt hagyott megkeresetlenül azzal, hogy a horoszkóp-rendelések elől kitért. Tudniillik nem hitt a horoszkópokban, mert nem hitt Ptolemaioszban. Úgy vélte, hogy mivel egész biztosan Kopernikusznak van igaza, a csillagok hatását az emberi sorsra kopernikuszi alapon kellene megfigyelni, ha ez az alap már tisztázott volna. Így halogatta a horoszkópot egyik napról a másikra. S egyszer megjött a hír Firenzéből: a fejedelem meghalt. A trónon a tizenkilenc éves trónörökös, II. Cosimo, követi.

Rögtön meleg, hódoló levelet írt az új uralkodónak, volt tanítványának. Aztán átsietett Marinához. Közölte vele a nagy újságot és megmagyarázta neki, hogy átköltözése Firenzébe kezd időszerű lenni. Most, a trónfoglalás és koronázás első izgalmas idején természetesen még nem mozgathatja a dolgot sem a fejedelemnél, sem a miniszterelnöknél, de belátható időn belül firenzei udvari alkalmazása alighanem megvalósul.

— A szent, akihez tanácsodra fordultam, furcsán hallgatott meg. Egészen mást kértem tőle, de ő, úgy látszik, mégis ezt teljesíti. Így is jó. Egyszerűen ideje lenne összejönnöm azzal a Bartoluzzival, hogy tisztázzuk a dolgokat.

— Kár, hogy nem mondtad tegnap, itt volt Páduában. De még ma írok neki.

Egy hét múlva a Galileo földszinti dolgozószobájába bekopogtatott egy zömök, kicsattanó egészségű, párnáskezű, fényes bőrű fiatalember. Bemutatkozott. Ez volt Bartoluzzi. Első pillantásra meg lehetett állapítani, hogy Marinánál jóval fiatalabb.

A tanácskozás könnyen indult, Bartoluzzi semmi feszességet nem mutatott. Röviden összegezte a Galileo által már ismert tényállást. Szeretné feleségül venni Marinát, de ez valamelyes hozomány nélkül lehetetlen. Az összeget azonnal megjelölte: három-ezer aranyra volna szüksége, azonkívül még valami ideiglenes havi pótlékra mindaddig, míg Marina a kisfiút magánál tartja, mert annak ellátása pénzbe kerül. Galileo próbált alkudozni, de részint ő maga nagyon rossz alkuvó fél volt, részint Bartoluzzi szilárdul állta a maga álláspontját. Soká tanakodtak, végül abban állapodtak meg, hogy Marina kétezernégyszáz aranyat kap kiházásításra és pedig ezret egy összegben, aztán ezernégyszázat további három évre beosztva.

— Most már csak az van hátra, hogy szerencsét kívánjak, — mondta Galileo, — mikor óhajtanak esküdni?

— Két héttel azután, — felelte Bartoluzzi, — hogy az ezer aranyat megkaptam.

— Helyes, — bólintott Galileo, — remélem, nem lesz túlságosan hosszú jegyesség.

Bartoluzzi elment, hogy Marinával közölje az eredményt, Galileo pedig bosszúsan csettintett az ujjával. Miért nem olyasvalamit kért Szent Antal-

tól, hogy Marinát simán férjhezadhassa? A sógoroknak még majdnem háromezer arannyal tartozik, Michelagnolo segítségére nem lehet számítani. Most megint kétezernégyszáz. Ez egyenlő az örülettel. Ha egész Itália azonnal Páduába tódulna magánórákat venni és kompasszt vásárolni, ötezernégyszáz dukátot akkor sem tudna összekaparni, hozzávéve a folytonos váltólejáratoakat, a súlyos levonásokkal megterhelt tanári fizetést, mindent. De megint csak úgy tett, mint a legnagyobb gondokban máskor is szokta, vállat vont: valahogy majd csak lesz.

Volt más, ami jobban foglalkoztatta. Annak a Badouèrenak a levele, amelyet először megmosolygott, szöveget ütött a fejébe. Elkezdett tünődni a lencsék kombinálásának dolgán. Nekiült és elolvasta, amit a tudomány eddig összeírt a sugártörésről. Bement Velencébe és megkérte Sagredót, menjenek ki együtt Muranóba, az üvegyárba, mert ott Sagredo, mint muranói birtokos, hasznosan támogathatta. Leliült a munkavezetővel és megmagyarázta, hogy milyen lencséket öntsenek neki: a konveksz és konkáv lencseforma minden lehető kombinációját, többféle nagyságban. Listára jegyezte fel, amit rendelt, volt az harminc darab is. Otthon elővette régi nyomdászát és megmagyarázta neki, mit kíván: vastag papírból kemény csöveket. Olyat, ami végig egyforma vastag, aztán olyat, amely szűkül.

Türelmetlenül várta, hogy a rendelt holmi elkészüljön. Addig nem volt türelme semmivel sem foglalkozni. De nem is maradt volna ideje. Ahogy óráitól szabadulhatott, azonnal sietett Velencébe, hogy Sagredóval, amennyit még lehet, együtt tölthessen. Mert Sagredo megúnván a tétlen életet, elhatározta, hogy megpróbálja: milyen az, mikor valaki dolgozik. Apja kitörő örömmel fogadta a fiúnak ezt a szeszélyét. Mint Candia sziget kormányzójának és különben is törzsökös, gazdag patriciusnak, könnyen ment a fiút elhelyezni. Gianfrancescónak a diplomá-

ciához volt kedve, részint mert ezt a mesterséget mulatságosnak remélte, részint mert világot akart látni. Mindjárt kinevezték a Serenissima konzulának Aleppóba. Most tehát készülődött az útra és búcsúzott barátaitól. Még egy utolsó tréfát megengedett magának Galileóval. Indulása idejét nem közölte, hanem egy napon elment vele gondolázní és beszélgetni. A gondola kiment a Malamoccóra. Ott Sagredo még befejezett egy mondatot, aztán könnyedén elbúcsúzott:

— Isten adjon minden jót kegyelmednek, a gondola visszaviszi. Én megyek Ázsiába. Ha nem látnók többé egymást, gondoljon rám szeretettel.

És választ sem várva elsietett. Galileo meglátta távolabb várakozni az apát, nagyobb társaságban. Azok az induló fiatalember búcsúztatására jöttek ki. A vizen ott állott a nagy gálya, az apróbb vitorlák barna és vörös vászonerdejében. Mindjárt megértett mindent: Sagredo nem szerette az érzelmességet. A túlérzelmes búcsú szavait, tekinteteit és kényelmetlen áradozását akarta elkerülni. Szót fogadott, a visszafelé induló gondoláról nem nézett vissza. De úgy érezte, mintha egy testrészével volna kevesebb.

Otthon még nagyobb hévvel vetette bele magát a lencsékkel való babrálgatásba. Egész nap azokkal motoszkált, asztalán halomszámra hányódtak a papírosok, amelyeket számításokkal és sugártörési ábrákkal firkált tele. Egyik csövet a másik után rontotta el, már jókora summát elfizetgetett újabb lencsékre és újabb papírcsövekre. Csinált szűkülő csövet, csinált tágulót, csinált szabályos hengeralakút. Próbált kurtát, próbált hosszabbat. A lencsákat váltogatta és hol a cső két végébe rakta bele, hol egymás mellé szorosan a cső közepére, hol együtt a cső végébe és így tovább. Ezerféle változatot végig próbált, de akármelyikbe belenézett, a környezet szívarványosan homályos bizonytalanságát tudta csak felfedezni.

Egy júliusi napon történt, hogy megint elkészült egy ilyen csővel. Ez egyenes vastagságú volt, s egyik végébe plankonveksz, másik végébe plankonkáv lencsét illesztett. Felkelt a székről, hogy csak futólag belenézzen, s mivel megint csak szivárványos homályt lát, elmenjen hazulról valami dologára. Úgy gondolta, hogy mára befejezte. Ablaka nyitva volt, a kertből behallatszott a lombok közt tanyázó madarak csicsergése. A fák koronája fölött a Szent Antal-templom egyik kupolája látszott. Arrafelé irányította a csövet és belenézett. Már benne volt a kezében a mozdulat, hogy a csövet aztán leteszi. De rögtön megint a szeméhez kapta. Erősen nézte, hogy mi az a nagy domborúság, amit lát.

És ekkor meghűlt benne a vér. Lehetséges ez? A kupolarészt látta, de sokkalta nagyobbnak. Elvette a csövet szemétől, megnézte a kupolát szabad szemmel. Aztán megnézte a csővel: legalább ötször akkorának látta. A bádogfedés rovátkáit tisztán ki tudta venni, pedig azok szabad szemmel nem voltak láthatók. Szíve vadul dobogott. De még mindig nem akart hinni sem a csőnek, sem saját szemének. A csövet a lomb egy részére irányította. Azt is sokkal nagyobbnak látta, akár meg is olvashatta őket, pedig szabad szemmel nagy, zöld tömeggé folytak össze. Olyan izgalom vett rajta erőt, hogy le kellett tennie a csövet és megpihenni. Kezét mellére szorította, mintha attól félne, hogy az izgalom szétveti.

Aztán megint újra kezdte. Az ablakhoz ment most már és az udvar egyes tárgyait külön megnézte a csővel. A tárgyak, mintha valami démoni csoda mozgatta volna őket, azonnal közvetlen közelébe lendültek, mihelyt a csővel nézte meg őket. A talajon megkülömböztetett egyes szalmaszálakat. A kertajtó zárján tisztán látta a rozsdásodó szegfejeket. S mialatt mindezt nézte, torkán ujjongó, alakatlan nyögés tört elő. És egyszer csak ordítani kezdett:

— Ki van itthon? Schulz gróf! Salviati! Montalbano gróf! Ki van itthon? Azonnal ide mindenki!

Alessandro, a szolga, futott legelőbb oda ura kiabálására.

— Látod azt a galambot a szomszéd háztetőn?

— Látom, uram.

— Most vedd a kezedbe óvatosan ezt a csövet és nézd meg ezen keresztül. De ha a csövet elejted, megöllek.

A szolga engedelmeskedett. Nézett a csőbe és hirtelen rémülten felordított, a csövet visszanyomva ura kezébe.

— Mi ez, uram? Ez az ördög csőve!

Keresztet vetett és reszketve nézte az elvarázsolt szerszámot. Közben jöttek már a diákok is. Galileo kiabált, mint az eszeveszett.

— Megvan! Megvan! Mindenki jöjjön ide! Az egész világ azonnal jöjjön ide!

VIII.

Napszállatig már valóságos csődület szállta meg a házat, a szomszédok mind odatódultak, még olyanok is jöttek, akik soha eddig a tudóssal nem beszéltek és most mondták meg nevöket. Csak akkor oszlottak el, mikor már besötétedett. Galileo még soká nézte a csővel a gyertyát. Kiment az udvarra, onnan benézett az ablakon át az égő világra. Nem tudott betelni a csodával, amelyet felfedezett. Még az ágyba is szeretne volna magával vinni a csövet, mint a gyermek az újonnan kapott játékot.

Másnap az egyetemre ment vele. Az első diáknak, akivel találkozott, a kezébe nyomta. Marzimedici nevű firenzei fiú volt ez, előkelő származású papnövendék, vakbuzgó és korlátolt. Belenézett a csőbe és leesett az álla. Úgy bámult Galileóra, mintha magát az eleven ördögöt szemlélte volna. Aztán másik

diák jött. Aztán már csődület volt az udvaron. Tanárok is jöttek. Az öreg Fabrizio véletlenül nézett be, éppen az idén vonult nyugalomba, miután a firenzei udvarhoz magas kora miatt nem sikerült beajánlani. De ezen a napon bejött, hogy valami ügyes-bajos dologban a főpedellussal beszéljen. Ő is belenézett a csőbe. Elszörnyedt a csodától és a fejét csóválta.

— Hogy ezt is megértem, — motyogta megrendülve. — hogy még ezt is megérhettem. .

Aztán jött Cremonini.

— Cesare, gyere gyorsan, nézd, milyen csodát találtam fel. Ilyet a te Arisztotelészed nem tudott!

Cremonini belenézett a csőbe. Megdöbbsent. Soká vizsgálgódott vele. Fejét csóválta.

— Hihetetlen. De Arisztotelészt ne bánts. Az ő könyveiben ez is biztosan megvan. Megvan ott minden.

— Azt igazán szeretném látni, — szólt Galileo sértődötten, — kapsz egy soldót, ha kimutatod, hogy ez megvan Arisztotelészben.

Más tanárok is jöttek, az órákat nem igen lehetett megtartani. Galileót sűrű embergyűrű fogta körül, a távolabb állók tolakodtak és lökdösődtek. Most már a városból is jöttek ismerősök, mert a csoda híre azonnal szétszaladt. Semmi másról nem volt szó, mint a csodálatos csőről. Délben Galileót tömeg kísérte haza. Otthon be kellett zárni a kaput, mert még az ebédlőbe is bekopogtattak étkezés alatt a mohó kíváncsiak, akik „bele akartak nézni a csőbe“. Mindjárt ebéd után jött Cornaro, aki a Ricovrati-akadémia nevében megnézte a találmányt és azonnal felkérte Galileót, hogy az akadémia számára rendezzen külön bemutatót a Cornaro-palotában meghívott vendégekkel. És jött izgatottan Cremonini is.

— Benne van. Mondottam neked, hogy benne van.

Arisztotelész két kötetét hozta magával. Fellelőzte egyikben a címodalt: „De generatione animalium.“ Aztán fellelőzte a szöveg egy helyét.

— Tessék. Szóról-szóra itt van: aki csőbe néz, messzebb láthat. Mondtam, hogy benne van. De itt a másik. Nézd meg a saját szemeddel: „Egy igen mély kút fenekéről tehát feltehetőleg nappal is meglátni a csillagokat.“ Mi egyéb az ilyen mély kút, mint egy cső? A te találmányod remek, én örvendek neki legjobban. De lásd be, hogy Arisztotelészben minden benne van.

— Te Cesare, — felelt Galileo, — konokságodban oktalanságokat beszélsz. Olyan ez, mintha Carrarában odavinnél a hegyoldalhoz és azt mondanád: az összes leendő és volt szobrászok nem jelennek semmit, mert ebben a hegyben minden szobor benne van. Vedd tudomásul, hogy az én találmányomról Arisztotelésznek még csak sejtelve sem volt. Éppen ez a nagy dolog ebben a csőben, hogy nektek, peripatétikusoknak, teljesen új dolgot ad az orrotok elé. Századszor mondom neked: Arisztotelész áll egy helyben, a világ pedig igenis tovább fog menni. Ez a cső is egy lépés, amelyet az emberiség a jövő felé tett. Addig nem halok meg, amíg teljesen le nem győztelek benneteket és a bilincseiteket teljesen szét nem törtem. Te csak gondolkozál az Arisztotelész fejével tovább, én majd az enyémmel gondolkozom.

Cremonini szomorúan megrázta a fejét.

— Teljes szívemből sajnállok, mert szeretlek és látom, hogy tévelyegsz.

Azzal elment, komoran, még a kapu alatt is fejét csóválva. De ha ő elment, tízen jöttek helyette. Ismerősök, kíváncsi aszonyok, papok, környékbeli iparosok, mindenféle rendű és rangú ember. Az inasok nem győzték magyarázni a kapun kopogtatóknak, hogy a kegyelmes úr nem ér rá.

Voltak erőszakosak, akik betolultak a kapurésen. A ház ostromlott várhoz hasonlított.

Galileo még három csövet tudott csinálni azokból a lencséből, amelyek kísérleteire megvoltak. Kimondhatatlan izgalommal nézett bele a másodikba, mert attól félt, hogy a találmánynak, illetve a találmány első példányának van valami véletlen, általa nem ismert eleme, amelyet a másodikba nem tud belehozni. De diadalmasan ujjongott fel: a második csőbe is egy plankonveksz és egy plankonkáv lencsét helyezett el s a cső éppen úgy közel hozta a tárgyakat, mint az első. A találmány biztos voltát most már nem lehetett kétségbevonni.

Az első napok izgalmas ostromállapota elült. Akkor elhatározta, hogy illő formában bemutatja a találmányt az államfőnek. Szép és gondos levelet fogalmazott Donato doge címére.

Főméltóságú Fejedelem, Főméltóságod legalázatosabb szolgája, Galilei Galileo, serényen és minden igyekezetével iparkodván nemcsak annak a kötelezettségnek eleget tenni, amelyet a páduai egyetem matematikai tanszéke ró rá, hanem valami hasznos és jeles találmánnyal Főméltóságodnak rendkívüli szolgálatára is óhajtván lenni, Főméltóságod színe előtt ezenel egy látócső új alkotásával jelentkezik, amely a fénytán legmélyebb tanulmányozásából származott s amely a látható tárgyakat a szemhez olyan közel hozza s tisztán láthatóan annyira felnagyítja, hogy ami például kilenc mérföldnyi távolban van, azt úgy mutatja, mintha csak egy mérföldnyire lenne, amely tény minden tengeri és szárazföldi teljesítményben és vállalkozásban felbecsülhetetlen segítséget jelent, mert a tengeren az eddiginél jóval nagyobb távolságban már fel lehet fedezni az ellenség

hajóit s mi két órával előbb, vagy még hamarabb fel tudjuk fedezni őt, mint ő minket s meg tudjuk állapítani hajóinak számát és minőségét, fel tudjuk becsülni erejét, elkészülhetünk az üldözésre, az ütközetre, vagy a menekülésre. Ugyanígy szárazföldön is már sokkal nagyobb távolságból megláthatjuk az ellenséges hadsereg táborát és védőműveit, nyílt csatában rendkívüli előnyünkre szemmel tudjuk kísérni mozdulatait és készülődéseit. De ezenfelül is a találmány a hozzáértő kezében még sok egyéb haszonnal is jár. Ennélfogva méltónak gondolván arra, hogy Főméltóságod elfogadja és igen hasznosnak ítélje, elhatároztam, hogy bemutatom Főméltóságodnak és megítélésére bízom, vajjon ez a találmány gyártassék, vagy ne gyártassék, Főméltóságod parancsa szerint. A találmányt alulírott Galilei a legnagyobb szeretettel, mint ama tudomány gyümölcsét ajánlom fel, amelyet immár tizenhét éve szolgálok a páduai egyetemen, abban a reményben, hogy még nagyobbakat is felajánlhatok, ha vágyam szerint életem hátralevő részét is Főméltóságod szolgálatában tölthetem el, aki előtt alázatosan hódolva kérem Isten ő Szent Felségét, hogy halmozza el legfőbb áldásaival.

A levelet Marina is elolvasta. Csodálkozva nézett fel a végén:

— Te életed fogytáig Velencét akarod szolgálni? Hát nem mégysz vissza a hazádba?

Galileo zavart mosollyal vállat vont.

— Én itt egy kis zavart csináltam. Tudniillik a te tanácsodra elmentem Szent Antalhoz, hogy megkérjem: mennél hamarabb juthassak haza életem hátralevő részére. De az utolsó pillanatban egyebet kértem. Hogy a tudományomban valami nagyot

alkossak. Ime, a Szent teljesítette kérésemet. Most már babonás lettem: a másik vágyam nem fog teljesülni. De ez ne nyugtalanítson, te azért szépen hozzá fogsz menni Bartoluzzihoz.

A levelet maga vitte Velencébe, hogy benyújtsa a doge titkárságánál. De az egyik csövet is magával vitte. Megmutatta bárkinek, boldog-boldogtalan-nak. Velencében is elterjedt a híre. Mindenekelőtt barátainak mutatta meg: Sarpinak, Magagnatinak, Zorzinak, meg a többieknek. De ez elég is volt. Az a kis fogadó, amelyben a Santa Lucia mellett meg szokott szállani, búcsújáróhellyé változott. Tele volt az egész város a csoda hírével. Magasrangú katonák és tengerészek keresték fel, olyanok, akiket nem is ismert. Szenátorok írtak neki és házakhoz hívták a hihetetlen szerszámmal. A dogéhoz akkor is eljutott volna a találmány híre s a doge akkor is kíváncsi lett volna a varázslatos csőre, ha nem írt volna neki.

Nemsokára már értesítést kapott, hogy ekkor és ekkor jelenjék meg a doge titkárságánál, megbeszélni a találmány bemutatásának legalkalmasabb körülményeit. Galileo azt javasolta, hogy menjenek valami mennél magasabb helyre, hogy onnan a csővel egészen messzi tájakat is szemügyre vehessenek. Hosszú tanácskozás után abban maradtak, hogy legjobb volna felmenni a Campanile tetejére, de előbb meg kell kérdezni azokat a többnyire koros szenátorokat, akiket a doge ez alkalommal meg szándékozik hívni, hogy hajlandók-e öreg lábokkal felmászni a toronyba. A csodának már akkora volt a híre, hogy a legöregebb szenátor is hajlandónak nyilatkozott a lépcsőjárásra. Így aztán kitűzték augusztus huszonegyedikének reggeli nyolc órájára a bemutatást.

A társaság a Campanile tövében találkozott. Csupa válogatott előkelőség jött el, a szenátus legfontosabb emberei, akiket a doge nyájasságból

akart részeltetni az érdekes és ritka tapasztalatban. Legelőször Priuli Girolamo jött, a prokurátor, egyszersmind ebben a tanévben riformatore. Aztán sorban érkeztek Contarini, a két Venier, Falier, az öreg Sagredo, Soranzo, Cavalli. Csoportban álltak és már lent a torony tövében odavoltak a talál-mánytól. Egymás kezéből kapkodták, nézték a doge-palota falának mintáját, a San Marco-székes-egyház számtalan figuráján üldögélő galambokat, a prokuráciák épületének cirádáit, a székesegyház be-járata felett díszelgő érclovakat. Valamennyien ámul-tak a csodától és veregették Galileo vállát. Negyed kilenckor lejött lakásáról a doge. A patricius-társaság azonnal tiszteletteljes tartást öltött. A feje-delem méltóságosan lépkedett oda hozzájuk s fogadta a hajadonfőtt állók üdvözlését.

— Hát lássuk azt a csodát, Messer Galileo, — mondta nyájas leereszkedéssel a tudósnek.

De Priuli úgy vélte, hogy nagyobb meglepetést szerez magának a fejedelem, ha vár, amíg felérnek a torony erkélyére. Onnan fentről bizonyára még meglepőbb a dolog. A doge mosolygott és beleegye-zett. Beléptek a Campanile aljába és indultak a garádicson felfelé, szép és megfontolt lassúsággal, ahogy idősebb urakhoz illik. Útközben többször megálltak szuszogni és homlokukat törölgetni. És egyre sűrűbben álltak meg. De végül kiértek a vilá-gosra. Fulladozó mellett támaszkodtak a közletről oly hatalmas harangok poros állványához. Galileo, mint sereghajtó, legutóljára érkezett fel. A tapasztalat az ő számára is teljesen újnak ígérkezett. Vakítóan tiszta napsütés kedvezett a próbának, a fémes-kék égboltozaton egyetlen bárányszerű felhő nem volt látható. Ő odalépett a könyöklőhöz és a csövön át Murano felé nézett. Kiáltania kellett a gyönyörűségtől. A cső éppen a San Giacomo-templomra irányult és tisztán lehetett látni, hogy a templomba emberek mennek. Picit odébb mozdította a csövet

és megpillantotta a Rio de' Vetrieri, az üvegfújó-sor elején álló oszlopot, amelynek tövében a gondolák szoktak kikötni. Emberek szálltak ki, más gondolákba emberek szálltak be...

— Hé, tudós uram, — kopogtatták meg a vállát, — a főméltóságú fejedelem várakozik a csőre.

Ijedten ocsudott fel gyönyörűségéből és meghajolva adta át a csövet a dogénak. Az belenézett és megigézve kiáltott fel. Szintén Muranót nézte.

— Hihetetlen! A traghetőt tisztán látni! Mintha itt volna a közelben! Contarini, Contarini! Látom a kegyelmed parkjában a kutyát, nézzen bele! Ez határos az örülettel! Kis fekete pontnak látszik a kutya!

Contarini izgatottan átvette a csövet és megnézte a kutyáját. Aztán mások kapkodtak a cső után, de csakhamar megint a doge nézett bele. Egyik álmélkodó kiáltás a másik után hallatszott. Lent kitárult előttök a lagunák tündéri városa, a Canal Grande csillogó-zölden vált ki a vörös cseréptetők és a sárga-szürke házfalak tömegéből, a maga ángolna-vonalával. Kiki a maga házát kereste. Soranzo haragosan kiáltott fel:

— Még egyszer kiejtik azt a kölyköt az ablakon, mindig mondom!

Ezen mind nevettek. Aztán kezdtek messzebbre nézni. Tisztán látták Chioggiát, Trevisót, a Lidót, a Conegliano-kikötőt. Sőt valósággal hűledezve ismertek rá arrafelé, amerre már a kontinens, a „terra ferma“ következett, Pádúa épületesoportjában a Santa Giustina homlokzatára és harangtornyára. Majd a nyílt tengerre tekintettek s ahol a szabad szem legfeljebb valami pöttyöt is alig sejtethetett, ott a cső tisztán megmutatta a halászbárka testét és aranybarna vitorláját.

— Hányszoros nagyítás ez? — kérdezte a doge, hogy tudományos legyen.

— Kilencszeres, főméltóságú uram.

— És hogy a manóban tud az eszével ilyet kitalálni, maga ördögös ember?

— Hír érkezett hozzám, főméltóságú uram, hogy egy hollandi kitalálta a nagyító csövet. Nassaui Móric hercegnek kedveskedett vele. Gondoltam: amit ők tudnak, azt én is tudom. Addig törtem a fejemet, míg kitaláltam. És boldog vagyok, ha a Serenissima elismerését megnyertem vele.

A doge a tudós vállára tette kezét. Mondani kezdett valamit, de azonnal abba kellett hagynia, mert közvetlen közelükben megzendültek a harangok. Hihetetlen erővel zengett az érc, s ők mind befogták fülüket. De még így is egész testüket megrengette a hatalmas kongás. Végre csend lett.

— Nyugodt lehet kegyelmed, a Serenissima tudni fogja, hogyan jutalmazza ezt a lángelméjű dolgot. Mert másnak, mint lángelméjűnek nem nevezhetem. Mennyi a fizetése kegyelmednek?

— Ötszázhusz arany évente, főméltóságú uram. Szerződéselem még egy évig tart.

A doge Priulira pillantott.

— Mikor lesz Pregadi-ülés, riformatore uram?

— Huszonötödikén.

— Vagyis már negyednapra. Nagyon helyes. Galilei őkegyelmét idézzük meg az ülés színe elé. Ott majd közöljük vele, hogy további dolgát hogyan gondoljuk. De hadd nézzek bele még egyszer abba a csöbe. Alig tudok megválni tőle.

Valamennyien alig tudtak megválni tőle. De végre mégis le kellett menni a toronyból. Galileo a Campanile aljában sorra fogadta a nagyurak szerencsekívánatait és abban a ritka kitüntetésben részesült, hogy a doge barátilag megveregette a hátát. Mikor elváltak, egyetlen pillanatot sem várt, azonnal indult haza Páduába. S haza érkezvén sem ment lakására, hanem egyik iparosát kereste fel.

— Új cső kell nekem, — mondotta, — pontosan akkora, mint ez, de lóhalálában. Díszes legyen, va-

lami szép, színes borítással, dús aranyozással. Mikorra tudja megcsinálni?

— Mikorra kell, uram?

— Ha most megvolna, már késő volna.

— Értem. Holnaputánra meglesz.

A Pregadi-ülésre már új, díszes, aranyozott csövel jelent meg Galileo. Maga a doge elnökölt. Mikor a Galileo ügyére került a sor, s őt beszólították, engedelmet kért, hogy szólhasson. A doge intett neki.

— Nagy boldogságomra szolgálna, ha főméltóságod ezt a látócsövet, mint alázatos és szerény ajándékomat, kegyeskednék elfogadni.

A doge elpirult az örömtől.

— Hogy-hogy? Ezt nekem ajándékozza?

— Nagy megtiszteltetés az én számomra.

— Köszönöm, — szólt mohón a doge, — igazán köszönöm. A családom odalesz tőle. Egyébként úgy találtuk, hogy az állam ennek a találmánynak nagy hasznát fogja venni, sőt a találmány fontossága mindnyájunk szerint beláthatatlan. Ezért kegyelmednél mindjárt tizenkét darab ilyen hogyhívjákot rendelünk... adott már nevet neki?

— Úgy gondoltam, hogy „csőszemüveg“ lesz a neve. Cannocchiale.

— Helyes. Ezennel rendelünk tizenkét csőszemüveget. Ami pedig az egyetemen való további alkalmaztatását illeti, arra vonatkozó határozatuunkat írásban fogja megkapni. Isten áldását kérjük kegyelmedre.

Galileo szépen meghajtotta magát és indult kifelé. De odakint várakozott, mert Priuli, a riformatore, intett neki, hogy beszélni akar vele. Csakugyan nem telt bele öt perc, Priuli kilépett az ajtón, nekiment és magához ölelte.

— Messer Galileo, nagy hírt kap tőlem. A dogét úgy meghatotta az ajándék, hogy maga diktálta a kegyelmed új szerződési feltételeit. Találja ki, mennyit kap évente? Ezer aranyat. Ez a Bo tör-

ténetében hallatlan fizetés. És találja ki, hány esztendőre? Élethossziglan. Remélem, meg van elégedve?

— Amit a fejedelem mond, az nekem parancs.

— Reméljük, hogy a szenátusnak is az. Amit mondtam ugyanis, az csak a doge javaslata, előlött az alkotmány értelmében a szenátus még szavazni fog. De legyen nyugodt, ez csak formaság. Szívemből gratulálok, Messer Galileo.

Még egyszer megölelte és visszasietett az ülésterembe. Galileo pedig mélyen eltűnődve ballagott le a lépcsőn. Voltaképpen óriási szerencse érte, fizetését megkészszerették, állása életfogytig biztos lett s azonkívül kétségtelennek tudhatta, hogy találmányának igen nagy hatása lesz egész Európa tudományos világában. Nyugodtan ülhet otthon, művelheti kis szőlőskertjét, lassacskán most már kifizetheti a sógorokat, férjhezadhatja Marinát, egyéb adósságait is letörlesztheti, dolgozhatik nyugodalmasan: nekifekhetik a régóta elhanyagolt Kopernikusznak. Előb-utóbb megtalálja a módját, hogy a kopernikuszi tannal kivesse sarkaiból a ptolemaioszi világot. Szóval reménységes, diadalmas és boldogító volt minden s ő mégis szomorúságot érzett. Ezt a szomorúságot az „élethosszig“ szó kellett benne. Úgy szakadt fel megint benne a honvágy, mint a sebből ömlő vér. Fiorenza, Fiorenza! De pártfogói már régóta hallgattak, a miniszterelnök nem mozgott, az új fejedelem, volt tanítványa, mintha teljesen elfelejtette volna. Pedig valaha milyen vérmesen várta: hej, csak Cosimo trónra kerüljön, rögtön rendben lesz minden. Most már, ime, fél éve trónon ül s nem történik semmi. Őt pedig életfogytig lekötötte a velencei köztársaság.

A nyári vakációra hazament Firenzébe, de az udvarnál senkit sem találhatott. Az udvar elment nyaralni, s őt nem hívták meg. A város új pezsgésnek indult az új uralkodó alatt. II. Cosimo azzal

kezdte, hogy bezárta a Medici-bankot. Azt az ősi bankházat, amelyből a család nagysága felvirágzott, amelyből a dinasztia született, amelynek erejével Medici-vér került a francia királyokba s amely a legutolsó időkig rendesen működött, számolta a kamatlábat, váltóüzleteket bonyolított, idegen valuták árfolyamát naponta jegyezte. De az osztrák főhercegnő nyilván nem akart bankárné lenni. A bankház becsukott. S a Palazzo Pitti belső élete is megváltozott. Cosimo elhatározta, hogy nem fog bent lakni a városban. A Pittit nagybíbittatja ugyan, hogy Európa legpazarabb fejedelmi palotája váljék belőle, de a feleségének új palotát épített, távol a várostól, Arcetri irányában, a dombok oldalán s ahhoz pompás kocsitűt ciprusok kettős fasorával. Az új palota neve: Poggio Imperiale.

Galileo elsétált megnézni, mi történt a Pittivel. És szeme szája elállott a tervek nagyszerűségétől. A palota homlokzata eddig hét ablak szélességű volt, most kiépítették tizenháromra. Két nagy szárnyat is építettek hozzá, hatalmas udvarral, s a belső oldalon nagy terraszt az első emeletre. Galileo járkált a meszes dézsák és deszkaállványok között és mélabúsan nézegetett a régi ablakokra. Most már kitagadott gyerekek érezte magát. S keserű tréfával szólt önmagához: „Elég volt, eredj már ebédelni, te velencei.“

Egy csőszeműveget Firenzébe is magával vitt. Nagy csodát keltett a szerszám itt is, az első napokban szinte ostrom alatt állott a Landucci sógor háza. Landucci maga nem tudott eleget szórakozni vele. Tett is távoli célzásokat, hogy nagy öröm volna ilyesmi a gyerekeknek, ha állandóan a háznál lehetne. De Galileo nem akarta a célzásokat elérteni. A vége az lett, hogy a csőszeművegből, éppen Galileo visszaindulásakor, pokoli családi háborúság származott: Landucciné összekülönbözött rajta az anyjával. Giulia asszony hatalmas botrányt csa-

pott, kiment a kapu elé és ott hangosan esküdözött, hogy ő Virginiát nem ismeri többé leányának, nem is akarja látni ez életben, van még neki más gyereke is, ő ezentúl Liviánál fog élni s míg ott Gallettiéknál a szállását előkészítik, addig is Galileónál tölt egy-két hetet. Mindjárt össze is csomagolt és fiával együtt indult Páduába. Landucci sógor az utolsó pillanatig kérlelte, de az öregasszony hajthatatlan maradt.

— Borzasztó, — mondta még a kocsin is, — mennyire elfajzott tőlünk ez a Virginia. Látni sem tudom. Csak Benedettóért fáj a szívem. Istenáldotta, derék, jó ember. Vő még így nem bánt az anyósával. Őt igazán sajnálom. Ezt a csövet neki is adhattad volna, mi az neked, egy ilyen cső...

Galileo nem felelt. Ő tudta, hogy Landucci miért olyan szeretetteljes az anyósához és miért igyekezett mindenáron visszatartani: ő kapta kézhez azt a pénzt, amit Galileo az anya eltartására küldött havonta és erre az üzletre nem fizetett rá.

Páduában néhány nyugodt nap után hangulatot változtatott az öregasszony. Miután elmondták neki, hogy Marina férjhez fog menni, reggeltől estig Marinát piszkálta. A három gyerek nevelése, étrendje, öltözködése ellen ezer kifogása volt, fiát minduntalan kínoztta végnélküli gyerekszoba-történetekkel és unszolta, hogy a gyerekeket most már egy percig se hagyja Marinánál. Ha már a kis Vincenzónak korán van anyjától megválni, akkor legalább a két kislányt el kell venni tőle, vagy legalább az egyiket. A kiesinyeket is úszította alattomban anyjok ellen. S mivel Marina mindezt véghetetlen közömbösséggel tűrte, Giulia asszony ettől a nyugalomtól még jobban felbőszült. A Santo-templom környékének most már megszokott alakjává lett a firenzei öregasszony, aki vagy unokáihoz menet tajtékozva szidta az utcán mamlasz és férfiatlan fiát, vagy unokáitól jövet becsmérelte minden járó-

kelőnek „a velencei rongyot“. Közben a cselédek közt is pletykát csinált, mindet összeveszítette egymással, végül Galileo és Marina titokban a fűvészkertben jöttek össze, hogy zavartalanul megbeszélhessék, mit lehetne csinálni. Galileo félénken fellejtette, hogy nem lehetne-e az egyik kislányt odaadni neki, hátha akkor megbékél.

— Csak vigye, — felelt Marina vállat vonva, — amelyiket akarja.

Galileo csodálkozott. Anya ez, aki ilyen könnyűszerrel hagyja elszedni gyerekeit? De nem tett megjegyzést. Örült, hogy valahogyan nyugalmat tud teremteni. Úgy határozott, hogy Virginia menjen a nagyanyjával. Az most mult kilenc éves. Nem volt szép gyermek, sem csinos apjához, sem nagyon szép anyjához nem hasonlított. De viszont elbűvölő kisgyermek volt, szelid, csendes, készséges, jóakarátú. Apja nem egyszer mondta, hogy ilyeneknek képzeli az angyalokat. Volt ennek a kilencéves kislánynak a tekintetében valami átszellemültség, valami áttetsző, éteri rajongás, amely minden más gyermektől különbözvé tette. Anyjához kedves volt és szófogadó, de apját úgy imádta, hogy mikor felnézett rá szótlantul, azonnal könnybe lábadt a szeme. Mikor közölték vele, hogy elmegy nagyanyjával Firenzébe, engedelmesen igent felelt, de rögtön azt kérdezte, hogy apja Páduában marad-e?

— Itt maradok egyelőre, anygalkám, de sűrűn meg foglak látogatni és mindig írok.

— Igen, — felelte erre is a leányka, de elsápadt és a hangja remegett.

Giulia asszony utoljára még egy hatalmas botrányt csapott: összeveszett a másik lányával, Gallettinével, aki érte jött Páduába. Most már erről a lányáról nem akart tudni s vissza akart menni a másikhöz. Le s fel járt az udvaron és tombolva kiabált. Mellette kézenfogva csendesen ment a kis Virginia, amerre rángatta.

— Nézze, anyámasszony, — tört ki végre Galileo is, — nekem mindegy, hogy melyik lányához megy, csak már menjen, mert így nem tudok dolgozni és feje tetejére áll az egész házam.

Erre az öregasszony minden dühe megint a fiára ömlött ki. Mindenki fellélegzett, mikor végre kocsiba ült és végérvényesen elhatározta, hogy visszamegy Landucciékhoz. A kis Virginiát úgy vitte magával, mint a martalékot. A gyerek sápadt fájdalommal nézett vissza imádott apjára, de összeszorította a fogát. Elmentek.

Galileo nekifogott dolgozni. Mindenféle teennivalója maradt a városban, már beesteledett, mire hazakerült. S a csőszemüveggel, amelyet tovább tanulmányozni akart, világosság hijján most már nem tudott dolgozni. Csak úgy kíváncsiságból felnézett vele a csillagos égre. Most először. Eddig ez nem jutott eszébe.

Rendkívül meglepte, amit látott. A cső a csillagokat kisebbítette, ahelyett, hogy nagyobbította volna őket. De viszont, ahol a szabad szem csillogó, sziporkázó, határozatlan alakú fényforrást látott, ott a csővön keresztül szabatosan, pontosan megrajzolt kört lehetett látni. Galileo sorba vette a mennybolton régi ismerőseit. Megnézte a Sziriuszt, a Göncöl valamenyi csillagát sorban, a Fiastyúk csoportját egyenként. Az „új csillag“ helyére is odairányította a csövet, azonban ott most már a csővel sem látott semmit. De a felhők mögül ekkor bújt ki a hold. Lázasan izgalommal látta, hogy a cső segítségével annak egész különös rajzát lehet kivenni. Szabályos gömbnek látszott és felszínén rendkívül erős árnyékok vető hegyláncok tűntek fel óriás kráterekkel. Galileo előre hajlott izgalmaiban, olyan feszülten vizsgálta. És mintha valami nagy boldogság brutálisan mellbe vágta volna, úgy fogamzott meg benne hirtelen a felismerés, hogy végre, végre, végre rálépett az Útra. Ez a szerszám vezette oda. Ezzel a

szerszámmal élesen láthat olyan dolgokat, amelyeket Arisztotelész sohasem láthatott. Arisztotelészé a régi mennybolt volt csupán; előtte, Galilei Galileo előtt kitárult ezen az őszi estén, az ezerhatszázkilencedik esztendőben egy olyan mennybolt, amelyet addig soha nem látott senki. Aznap éjjel fennmaradt szürkületig, míg csak egyetlen fénypontocskát megláthatott az égen. De mikor végre már nem láthatott semmit és a didergős pirkadatban lefeküdt, még mindig soká nem aludt el. Azon a csodálatos dolgon gondolkozott, hogy miért mutatja a cső a holdat jóval nagyobbnak s ugyanakkor valamennyi csillagot jóval kisebbnek. Ezt nem tudta megoldani. De azért az új föld partjára lépett Kolumbus boldogságát érezte, mikor nagy nehezen szemére szállott az álom.

Másnap délelőtt dolga volt, csak délután alhatott valamit, azt is magánóráktól fejfájósan megszagatva. De mikor kezdtek kipontozódni a csillagok, már odaült ablakába a csővel és folytatta a múlt éjszakai vizsgálatot. Legelőször a holdat nézte, amelyről ő maga is azt tanította az egyetemen kétezer év tudósai nyomán, hogy az tükörsima felületű. S most viszontlátta az előző éjjel látott hatalmas tölcésereket, a kísértetiesen erős árnyékot vető hegyláncokat. Majd a tejútra fordult figyelme, amelyet az Almageszt nyomán ködfátyolnak, titokzatos anyag légies fellegének tanított. Most tisztán látta, hogy az nem egynemű köd, hanem ezer és ezer, sőt százezer apró csillag sűrű tömege. Már így, második vizsgálatra, minden másképpen volt, mint ahogy a régiek mondták s ő tanította. Megint hajnalig vizsgálódott, megint világosodott már, mire elalhatott.

Közben előadásai is megkezdődtek az egyetemen, magánórái is erősen szaporodtak az érkező diákokkal. A munka körül rendet kellett teremtenie. Minden társadalmi érintkezést feladott. Cornaro apáttal közölte, hogy igen fontos kísérleteket folytat, a

Ricovrati akadémia ügyeivel nem foglalkozhatik és a Cornaro-palota beszélgető összejövetelein nem vehet részt. Marinához nem járt, az itthon maradt két gyereket hetenként kétszer ebédidőben átküldette magához. Órarendjét gondos tervszerűséggel állította össze és mikor egy Bimbiolo nevű fiatal tanár, jövevény a Bo tanári karában, nem akart a maga óráival az ő tanrendjéhez simulni, nem sokat teketóriázott, feljelentette Velencében. Keményen megesküdött magában, hogy a borral ezentúl csínyjában bánik vacsoránál; eddig ugyanis úgy élvezte a hosszú asztal diáktársaságát és poharazását, hogy minden áldott este, ha nem részegen is, de szédelő fejjel ment aludni. Voltak a városban megkezdett udvarlásai, azokat félbehagyta. És elindult a bámulatos új ország felfedezésére, teljes testtel, teljes lélekkel. Csak az elején zavarta meg még valami családi kellemetlenség: hírt kapott Firenzéből, hogy a kislány nem jó helyen van a nagyanyjánál: az indulatos öregasszony hol majomszeretettel becézi agyon, hol veszekedő dühét tölti ki rajta. Azonnal intézkedett, hogy a kislány haladék nélkül a Nunziatina-klastromba kerüljön. Türelmetlenül és nyersen írt haza, mintegy parancsot küldött. A parancsot teljesítették, mert féltek, hogy a haragos apa megszünteti a pénzküldeményeket.

Most aztán neki feküdt. Még csövet is újat csináltatott, sokkal nagyobb lencsékkel. Eddig kilenceszeres nagyítást tudott elérni, most már hússzorosát. A földszinti szobájából a látást zavarták a lombok s az épületek, az udvaron pedig már a hidegtől nem lehetett tartózkodni. A padláson valóságos kis csillagvizsgáló szobát rendezett be magának, volt itt asztala írószerszámmal, kézikönyvekkel, mécesessel. Ha tiszta volt az idő, vacsoráját is idehozatta és percek alatt bekapta. A közös vacsoránál csak akkor vett részt, ha a ború miatt nem láthatott csillagot. Ott ült minden áldott éjjel virradatig és

jegyezte megfigyeléseit. Igazi élete ez lett, ezeknek az éjszakai óráknak kozmikus magánya. Nappal szórakozott volt és szótlan, csodálatos megfigyeléseiről senkivel nem közölt semmit. Jegyzetei rohamosan szaporodtak. Már tudta, hogy Arisztotelész változhatatlan mennyboltja, amelyen ezerhuszonkét csillag van, nevetséges gyermekség: ő maga megtudott olvasni a tejúton kívül akár kétszer annyit. Már lerajzolta a hold térképét, rejtelmes gödreivel, bérceivel és árnyékos katlanaival. Már rájött, hogy miért mutatja a cső kisebbnek a csillagot: mert a lencsék szigorú tárgyilagossága lehántja róluk azt a tetszőleges villogást, amelyet a szabad szem lát oda körjük, rájött tehát, hogy a csillag igazi magva, valódi alakja sokkalta picinyebb a szabad szemmel látottnál, s az ő csőszemüvege ezt a piciny magot hússzorosra nagyítva mutatja neki.

Sok jegyzete volt már, s érezte, hogy a jegyzetekből valami egységes fog kisülni, valami rendszeres, amit a kopernikuszi tanok egyszer majd eljövendő nyílt vallomása alá tehet fundamentumnak. Mert amire legjobban vágyott: bizonyítékokat kapott. Hogy a hold nem tükörsíma, azt most már kétségtelenül bizonyítani tudta. Nem a felületén látható ábrákkal, mert azokra a peripatétikus konokság még kitalálhatott valami magyarázatot. De mikor újhold idején megnézte azt a sarlóalakú vonalat, amely a hold fényes részét a sötétől elhatárolta, világosan látta, hogy ez a vonal nem szabályosan húzott ovális, hanem szakadozott, girbegörbe és göröngyös. Ilyen árnyékvonal teljesen síma gömbön lehetetlen. Viszont az ilyen tisztán és logikusan megmagyarázott tüneteken kívül rengeteg olyan feljegyzése volt, amelyet még nem tudott megmagyarázni. Ébrenlétének minden percét ezekkel töltötte gondolatban, valóban holdkóros lett a hold csodáinak vizsgálatától; ha szóltak hozzá, nem felelt, leveleit alig bontotta fel. Nem élt ebben a

világban. Olykor felujjongott, mint az eszelős és szaladt jegyzeteihez. Vagy erre, vagy arra jött rá. Belemerült a papírokba és mindjárt ott is feledkezett.

Január hetedikére virradó éjjel egy órakor a Jupitert nézte a csövön. És az éjszaka fagyos magányában, mialatt nemezcizmába bujtatott lábával fázósan topogott ültében, egyszerre hangosan felkiáltott. Három igen kicsi, de élesen fénylő csillagot pillantott meg a bolygó közelében. Ezekről a csillagokról soha eddig nem tudott senki. A peripatétikusok szerint nem is léteztek.

Már pedig léteztek. Ott fénylettek tűhegynyi gyémánpontok gyanánt, az ekliptikával párhuzamos egyenes vonalban. Galileonak a kiáltás után tártva maradt a szája, mintha kísértetet pillantott volna meg. Eljött a csőtől, a sötétbe meredt ámulva. Lehet ez? Visszanézett. A három gyémánpontot megint ott látta. Nem, ez mégis lehetetlen. Bizonyosan a lencsében van valami gyártási hiba. Álló másfél óráig meresztgette a szemét. Hol hitte, hogy azok csillagok, hol nem hitte. Feljegyezte pontos helyöket. Jókor, mert éppen elködösödött a mennybolt.

Másnap alig várta az estét. Odairányozta a csövet. Megint meglátta a három gyémánpontot, de mikor tegnapi rajzát elévette, a pontok helye nem egyezett. Egyik most idébb volt, a másik odébb. Vagy maga a Jupiter mozdult el. Homlokát dörzsölte. Töprengett. Úgy meresztette eszét, akár csak a merően néző ember a szemét. de nem tudott a látottak zavarából kiokosodni. Még mindig lehetett a lencsében is a hiba. Gondolkozott és jegyzett és kínlódott reggelig, de nem tudott tisztán látni, sem a mennybolton, sem a papíron. Kilencedikére virradó éjjel vastag köd ereszkedett Páduára, munkája megállott. Tizedikére virradó éjjel odanézett és az asztalra csapott. Mi ez, valami démon ördögi tréfát űz vele? A három csillag helyett most tisz-

tán és kivehetően kettőt látott, de ezeket megint más helyeken. De azt most már meg tudta állapítani, hogy a rajzban történt változást nem a bolygó okozta, hanem körülötte a kicsi csillagok változtatták helyöket. Tizenegyedikére virradó éjjel megint kettő volt a csillag, de igen figyelemreméltó dolog történt: előző éjjel teljesen egyformáknak látszottak s most pedig az egyik jóval nagyobb volt a másiknál.

Felugrott és homlokára csapott. Megvan a megoldás. Itt három csillag van s ezek a Jupiter körüli keringenek. Akárcsak a Vénusz és a Merkúr a Nap körül. A három közül egy most a Jupiter háta mögé került, azért nem látszik. A kettő közül pedig az egyik erősen előrejött keringő pályáján, azért látszik nagyobbnak. A Jupiternek tehát holdjai vannak, nem is egy. A Jupiter tehát olyan rangú világ, mint a földgömb. Ha tehát a Jupiter bolygó lehet, a föld is lehet az. A föld nem a világrendszer közepe. Kopernikusznak igaza van.

Most azt várta, hogy a harmadik csillag megint előbujjék. Ez még a következő éjjel meg is történt. Eleinte csak két csillag látszott, de hajnali három órakor feltűnt a harmadik. És január tizenegyedikére virradó éjjel újabb meglepetés történt: felbukkant egy eddig láthatatlanul maradt negyedik. Három csillagot tisztán lehetett látni a Jupitertől nyugatra s egyet keletre. Másnap éjjel mind a négy a Jupiter nyugati oldalán volt. Most már nem lehetett semmi kétség: a Jupiternek négy holdja van, négy olyan csillag, amelyről eddig a csillagászat nem tudott. A peripatétikusok lélekharangja megszólalt. Változhatatlan egökön Galilei Galileo négy új csillagot fedezett fel.

De ekkor már javában dolgozott. Jegyzeteit dolgozta fel, hogy mielőtt bárki rájöhetne a Jupiter holdjaira, ő már kinyomassa a világraszóló felfedezést. Most már keveset nézte az eget. Éjszaka írt

s munka közben néha egy pillanatra megnézte a maga négy csillagját, aztán letette a csőszemüveget és tovább dolgozott. Tolla nyílsebesen szántotta a papirost, rohanvást akart elkészülni. A munka elején elmondta az új szerszám feltalálását, aztán rendbe szedve, beszámolt egyes megfigyeléseiről. A Juppiter holdjait a legvégére hagyta, hogy mire ezekről határozottat mondhat, a művet velök le is zárhassa. Naponta alig aludt három-négy órát. Kábultan, szédelegve járt-kelt, mint az őszegei légy, de mikor leült a tiszta papír elé, az első két-három keserves mondat után hirtelen lázas élénkség gyuladt agyában. Írt, mint a jósda kengőzétől ihletett pythia, írt órákon keresztül s aztán mikor muszáj volt abbahagynia, alig tudott felkelni a székről, mert derekát elviselhetetlen merevítő fájdalom fogta el. Aztán kitette lefekvés előtt a kéziratot a szokott helyre. Míg ő aludt, azt három példányban másolták.

Január huszonkilencedikén készen volt a mű. Címlapját eldobta, mert az eredeti cím nem tetszett neki. Jobbat talált helyette. Ez állott a kézirat első oldalán: „Csillaghírnök, amely nagy és igen csodálatos látványokat tesz közzé, olyanokat, amelyeket mindenkinek át kell gondolnia, de kivált a bölcsészeknek és csillagászoknak s amelyeket Galilei Galileo firenzei nemes, a páduai nyilvános egyetemi matematikusa az általa nemrégén feltalált látócső segítségével figyelt meg a Hold arculatán, számtalan állócsillagon, a tejúton, a ködképeken, de különösen négy olyan bolygón, amelyek a Juppiter-csillagot különböző időközökben és csodálatos gyorsasággal repülték körül.“

Harmincadikán bement Velencébe, a Baglioni nyomdába és megrendelte a könyvet. Kikötötte, hogy éjjel-nappal szedjenek, mert a levonatot még a riformatoréknak is be kell mutatni a sajtó-engedelem kérvénye mellé. Aztán még ott a nyomdában

leült levelet írni Vinta Belisariónak, a firenzei miniszterelnöknek.

„E pillanatban Velencében tartózkodom, hogy kinyomassam néhány megfigyelésemet, amelyeket találmányom segítségével az égites-
teken végeztem. Még most sem ocsudtam fel végtelen megdöbbenésemből, de máris ugyan-
ilyen végtelenül köszönöm Istennek, hogy engem
tett ilyen csodálatraméltó és az eddigi évszá-
zadok előtt rejtve maradt dolgok első megfigye-
lőjévé.“

Aztán megkérte a miniszterelnököt, hogy a mű
mellékelt kéziratát adja át Cosimo nagyhercegnek,
hadd kísérje őfensége figyelemmel az égbolton
mindazt, amit a mű leír. Ha kell, küld egy igen jó
csőszeműveget is. A levéllel s a kézirattal elment
a toszkánai követségre és sürgős futárral elküldette
az egészet Firenzébe. Futárfordultával megjött a
válasz.

„Azt a megbízást, amelyet új és meghök-
kentő megfigyeléssel kapcsolatban adtál ne-
kem, annyira méltónak találtam Őfensége figyel-
mére, hogy leveledet azonnal felolvastam neki.
Őfenségét teljességgel megdöbbentette a te úgy-
szólván emberfeletti tehetséged ez új bizony-
sága és nagyon vágyódik arra, hogy az említ-
ett csőszeműveggel kísérhesse megfigyeléseidet.“

Elment a találmány Firenzébe. Az egyetemi
hatóság a kézirat kinyomatását azonnal engedé-
lyezte. A velencei urak a kéziratból is, az első le-
vonatból is siettek az égre tekinteni, cső volt már
Velencében, amellyel a Juppiter holdjait megkeres-
hették. A szedési munka serényen folyt a Baglioni-
nyomdában. Galileo naponta többször is benézett,
hogy korrigáljon, közben aludt egy órát, két órát,
ahogy éppen tudott. Mert mialatt művét szedték,

még mindig leste a Juppiter-holdakat, hogy az utolsó oldalakhoz még hozzáírja, ha valami fontosat észlel. Közben Páduába szaladt előadást tartani, majd visszaroht a nyomdai munkához. És megint levelet írt Vintának:

„Megfigyeléseimet megszívlelésül a bölcseszeknek és matematikusoknak szánom, de a mi főméltóságú Urunk auspiciumával. Mert ha már Isten megadta nekem, hogy az uralkodónak ilyen rendkívüli módon tudom megmutatni hódolatomat, az a vágyam, hogy dicsőséges neve a csillagokhoz hasonlóan fennmaradjon. És mivel mint felfedezőt illet a jog, hogy ezeknek a csillagoknak nevet adjak, az ókori tudósok példájára, akik a csillagoknak a korukbeli legnagyobb neveket adták, én ezeknek a Főméltóságú Úr nevét akarom adni. Csak azt nem tudom, hogy mind a négyet csak a Nagyhercegnek adjam, elnevezvén a négy csillagot Cosmicus bolygóknak, vagy mivel éppen négy a csillag is, a nagyhercegi testvérekre gondolva, Medici-csillagoknak nevezzem-e őket. Számos okból nem tudok és nem akarok ebben mástól tanácsot kérni: Kegyelmes Uramat kérem meg, közölje velem véleményét és adjon tanácsot, mert Kegyelmes Uram, mint az udvari élet legbölcsebb és legokosabb ismerője, bizonyosan a legillendőbbet tudja nekem ajánlani. Két kérés van erre nézve: egyik a titoktartás, amelyet Kegyelmes Uram úgyis követni szokott komoly ügyeiben, másik a sürgős válasz, mert a nyomdát csak ez tartja már fel, ugyanis döntenem kell a címlap és az ajánlás dolgában.“

Vinta azonnal válaszolt. A Cosmicus nevet nem találta jónak, mert úgy gondolta, hogy azt mindenki a görög „ kozmikus “ szónak fogja nézni és

senki nem tudja majd, hogy ez a csillagnév tulajdonképpen a Medici-ház és Firenze dicsőségének szól. Mikor a válasz jött, már nyomták a könyvet. A gépet rögtön megállították, a kész példányokban a „Cosmicus“ szót átragasztották s a címlapot újra nyomták egészen. A szerző a hosszú címhez még hozzáírta: „s amely csillagokat, miután azokat eddig soha senki nem ismerte, a szerző először állapít meg s úgy határoz, hogy azokat Medici-csillagoknak kell nevezni. Velencében, Tommaso Baglioni betűivel, MDCX. A felsőbb hatóság engedelmével és kedvezéséből.“

Mikor az első kész példányt, még nedvesen, kezébe vette, arra gondolt, hogy ha most nem kerül haza, Firenzébe, akkor soha. Meg is érdemelné, mert amit más csak képletesen ígér lelkesedésében, azt ő valóban megtette II. Cosimónak: lehozta neki a csillagokat az égről.

IX.

Volt Páduában a Ricovratin kívül még egy akadémia, amelynek Galileo nem volt tagja. Ezt Duodo alapította, az előkelő velencei, akit a Sere-nissima Páduába tett rendőrkapitánynak, még pedig csakis fiatal arisztokraták számára. Ennek az akadémianak Delia volt a neve, Apolló szigetéről nevezték el és az előkelő ifjúságot a haditudományokban szándékoztak vele művelni. Duodo maga dolgozta ki a Delia szervezetét, volt benne vívás, lövészet, lovaglás, erődítéstan, hadtörténelem és mindenféle egyéb, ami a fiatal lovagoknak hasznos lehetett. A Deliát előkelő összeköttetéseinél fogva bőven ellátták államsegéllyel, mindenféle alapjai voltak, amelyekből a tagok számára tartott előadásokat fizethette. Hogy matematikai előadásokat is tartsanak itten, az Duodónak kezdettől fogva szándéka volt, de ez valahogyan mindig elmaradt. Most

aztán híre járt a városban, hogy a Delia matematikai előadásokat is fog rendszeresíteni. Galileo ügyet sem vetett erre, minden gondolata két tárgy között oszlott meg: a csillagos eget szemlélte folyton most is, azonkívül Firenzébe vágyott.

Egy este sietős léptekkel baktatott hazafelé csőszemüvegéhez, mikor Cremoninibe botlott bele. Az most még hevesebb ellensége volt elvileg, mint azelőtt, de változatlanul hű barátja. Izgatottan állította meg Galileót.

— Hallottad, hogy milyen szemtelenséget csináltak veled a Deliában? Leszavaztak. Fel vagyok háborodva.

— Engem? — álmélkodott Galileo — hiszen soha közel sem mentem a Deliához? Nem értem.

Cremonini elmondta. Úgy történt a dolog, hogy a Delia-akadémia elhatározta a matematikai előadások bevezetését. Az előkelő társasághoz méltóan ezeket az előadásokat is arisztokratával óhajtották tartatni. Úgy volt, hogy a fiatal Zabarella grófot hívják meg e célból. De ekkortáiban telepedett le a városban a milánói Ingolfo gróf, aki jó matematikus volt, még itt a Bón hallgatta valaha Molettit, kitűnő összeköttetései voltak az arisztokráciában, másrészt szüksége volt arra az évi százötven aranyra, amit a Delia a matematikai előadásokra szánt. Zabarella gróf biztosnak tudta a dolgát és nem mozgott. Ingolfo gróf azonban hetekig Velencében tartózkodott és gyűjtötte az ajánlóleveleket. A Delia kebelében polgárháború tört ki. Ingolfo túlnyomó többségre tett szert a tagok között, viszont Zabarellát éppen a jelölő bizottság tagjai akarták mindenáron. Nagy izgalmak közepette tartották meg a választó közgyűlést. Vihar volt és ordítózás. A zabarellisták látták, hogy Ingolfo pártja megdönthetetlen. Ekkor az egyik jelölő bizottsági tag felállott és a saját szakállára Galilei Galileót is ajánlotta, gondolván, hogy ha már Zabarellát nem

hozhatja be, legalább a gyűlölt Ingolfót megbuktatja. Folytonos viharban tartották meg a szavazást. Ingolfo huszonnyolc voksot kapott, Zabarella tizenhetet, Galilei tizenötöt.

— Példátlan, — dühöngött Galileo, — most az egész város azt fogja mondani, hogy pályáztam és megbuktam. Velencében is azt fogja hinni mindenki. És otthon, Firenzében is. Most mit csináljak? Micsoda disznóság ez, hogy mikor a grófok veszeksznek, felkapják a nevemet, hogy egymás fejéhez vágják és megszegyenítsenek? Igazán torkig vagyok már ezzel a várossal...

Cremonini elámult.

— Torkig vagy? Ahol így megbecsülnek? A te előadásodon van a legtöbb diák, neked van a legtöbb magánórád, a fizetésedet megduplázták, egyik sikered a másikat éri. Nem értelek. Mit akarsz még?

Galileo lenyelte, amit mondani akart. Firenzei szándékait mindenki előtt a legnagyobb titokban tartotta. Eddig csak Marina tudott a dologról, annak hallgatagságára pedig mérget lehetett venni. Galileo másra fordította a beszédet.

— Olvastad a könyvemet, Cesare?

— Olvastam.

— És nincs rá megjegyzésed?

— Jobb, ha ezen nem vitatkozunk, úgysem érthetjük meg egymást. Nekem a tudományban Arisztotelész az istenem, ettől engem nem fogsz eltántorítani. Ebben nőttem fel, ebben öregedtem meg, ezt kívánom hinni halálomig.

— Szóval hiszel az ezerhuszonkét csillagban. Hiszel az égbolt változhatatlanságában. Hiszel abban, hogy az égi testek tökéletesek és a hold például tökéletes gömb.

— Igen, ezt mind hiszem. Így mondta ő maga. Autosz efa.

— Hát nézd, gyere most velem. Hazamegyek. Nézz bele az én találmányomba. Látni fogod, hogy

a Juppiternek négy holdja van, amiről a peripatétika nem tud semmit. Az ezerhuszonkét csillagon kívül megszámálhatsz még ezret, ha nem únod. És megnézheted a hold felületét, hogy tele van ripacsokkal. Na, gyere.

Cremonini gondolkozott, aztán megrázta a fejét.

— Nem megyek. Nincs értelme. Mindez nem lehet így. Arisztotelész nem így mondja. A Juppiter körül nem lehetnek csillagok. Nem megyek.

— De Cesare, a jó Isten áldjon meg, hát én hülye vagyok, mondd?

— Nem vagy hülye, Galileo. Tévedsz. Azok a csillagok nem lehetnek ott.

— Nézd, én erőszakkal odaviszlek és erőszakkal a szemedhez tartom azt a csövet. Magad fogod látni. Gyere.

— Nem. Eressz. Nem megyek. Az nem lehet úgy, ahogy te mondd. Jó éjszakát.

Elhúzta karját a Galileo szorításából és elsiegett. Mint aki elhagyott utcában az útonállótól menekül. Galileo pedig elindult a másik irányban. Nem nyugodott bele a Cremonini vonakodásába. Elhatározta, hogy előbb-utóbb megmutatja neki a szemmel látható igazságot. Mint másoknak már megmutatta, kevésbbé makacsoknak. A könyvet szétküldte Európa minden nevezetes matematikusának. Most várta a válaszokat.

De a válaszok még nem jöhettek, azok az európai városok nagyon messze voltak. Egyelőre más levél jött, szívet örvendeztető. Cosimo nagyherceg meghívta a húsvéti vakációra Pisába. Sőt olyan előzékeny volt, hogy egészen Bolognáig udvari gyaloghintót küldött elébe. Galileo izgatottan csomagolt össze. Tudta, hogy ez a meghívás döntő jelentőségű.

Csak délután utazott. Mindennap estig. Este, akárhol állt meg, elkezdte vizsgálni a csillagokat, jegyezgetett hajnalig, aztán délig aludt. Bologná-

ban felkereste Maginit. Nem is akart vele haragot tartani, meg aztán nagyon fúrta az oldalát, hogy Magini hogyan vélekedik a látócsőről, meg a Side-reus Nuncius csodáiról. Bolognában lakott egy volt tanítványa, Roffeni nevű ügyes és tehetséges matematikus, azt kereste fel s azzal ment el a Magini házához.

A régi ellenfél, aki a bolognai tanszék dolgában legyőzte, de a páduai tanszék dolgában alul maradt, feltűnő nyájassággal fogadta, sőt mézesház udvariassággal, amely mögé irigységét alig tudta elrejteni. Kijelentette, hogy semmi körülmények között nem engedi Galileót másutt éjszakázni, mint a saját házában. Mindjárt be is mutatott neki egy villogószemű, aszkéta-arcú, ellenséges tartású fiatalembert, aki különös, szlávos kiejtéssel beszélt a latin nyelvet.

— Ez Messer Horky, cseh matematikus, tanítványom. Keppler küldte hozzám.

— Ó, Keppler, — kiáltott fel Galileo, — az én fegyvertársam és levelező barátom! Valóban ő küldte ide kegyelmedet?

— Ő, — felelte a cseh fiatalember, — mert úgy gondolta, hogy Magini mesteremnél okulhatok leg-többet.

Galileo megütődött, de aztán elhatározta, hogy a kicsinylő célzást nem veszi észre. Keppler felől érdeklődött. Horky, aki Prágából jött, nemrég látta és sokat tudott róla mondani. Három gyer-meke van már, nevelt leányát férjhez adta: egy Ehm nevű bajor orvos vette el. Általában nem jól érzi magát. Sok a politikai zavar Prágában, Rudolf császár ellen erős párt dolgozik a Mátyás főherceg érdekében, sok az utcai verekedés, Keppler nem tud elég nyugodtan dolgozni. Felkereste ugyan Stutt-gartban János Frigyes herceget, hogy talán annak az udvaránál elhelyezkedhetik, de ez nem sikerült. Most megint ott van Prágában. Sokat kínlódik, a

felesége nagyon cifrálkodó és költekező, s ő kénytelen horoszkópokat csinálni az udvari gavaléroknak.

— De áldott jó ember, — mondta a cseh, — nekem is ő szerzett ösztöndíjat, hogy Bolognába jöhessenek.

— Nálunk a Bón is vannak csehek, — mondta Galileo udvariasan, — és nekem hű hallgatóim. Úgy lesik a találmányommal a mennyboltot, ha hozzájutnak, hogy öröm nézni. Erről jut eszembe: engedelmet is akarok kérni a kedves házigazdától, hogy nekiülhessek megfigyeléseimnek, amelyeket egy este sem mulasztok el, mert kezdenek feljönni a csillagok. Ha érdeklí kegyelmedet, Magini uram, szívesen megmutogatok egyetmást.

— Roppant kedves, igazán, — felelt Magini mézédesen, — de nekem is megvan a magam dolga: Itália részletes térképén dolgozom.

— Talán Horky uram, ha érdeklí...

— Köszönöm, — szólt hűvösen a cseh, — én sem érek rá.

— De én, én, — kiáltott lelkesen Roffeni, a volt tanítvány, — ha nekem szabad lenne itt maradnom és részt vennem...

Galileo szobát kapott, ahonnan kényelmesen ki láthatott a mennyboltra. Nekiült jegyzeteinek és közben élénken magyarázta Roffeninek a Sidereus Nuncius részleteit.

— Vigyázzon ezekre, — szólt egyszer váratlanul közbe Roffeni, — kegyelmes uram. Ezek útonútfélen szidják és becsmérlik. Igazán utálatos, hogy most szemtől-szemben milyen képmutatóan kedvesek...

— A cseh nem is kedves, — mondta könnyedén Galileo, — az nem csinál titkot abból, hogy ellenség. Pedig csodálom, hiszen Keplertől jön. Az nekem jó emberem. No de mindegy. Folytassuk.

Hajnalig dolgoztak, Galileo későn kelt fel.

Magini roppant udvarias nyájaskodások között eresztette el. Horky nem volt sehol. Galileo büszkén beleült az udvari gyaloghintóba, onnan integetett búcsút a kollégának. Hasonló büszkeséggel állt meg Firenzében a Landucci-ház előtt, hadd lássák a családban, mennyire vitte Galileo. A zárdába is elvitette magát, ahol a kis Virginiát elhelyeztette. A gyerek reszketett az örömtől, mikor apját megláthatta.

— Nem is emlékszünk, — mondták sűgva az apácák, — mikor volt ilyen édes, jó gyerek a kezünk alatt. Olyan, mint a földre szállott angyal.

— De azt észrevették-e, kedves nővér, hogy milyen matematikus?

— Azt nem. Mi azzal nem foglalkozunk.

— Hát nézzenek ide. Virginia, gyere csak. Meg akarom mutatni a kedves nővéreknek, hogyan tudsz számolni. De nehogy aztán szégyenben hagyj. Figyelj ide. A Bo udvarán, ahol én tanítok, mind a négy oldalon nyolc-nyolc oszlop van, beszámítva a sarokoszlopokat is. Hány oszlop van összesen?

A kislány erősen gondolkozott. Aztán kívágta:

— Huszonnyolc. Mert a négy sarokoszlopot nem számíthatjuk kétszer.

Az apa magához ragadta a gyereket és összevissza csókolt. És büszkén nézett az apácákra.

— A canocchiale, amit feltaláltam, nagy dolog. De ez a gyerek még nagyobb dolog. Kár, hogy nem fiúnak született, mert ő lenne az utódom.

— Apácának kell adni, kegyelmes uram, — szolt a főnöknő, — okvetlen apácának kell adni.

S a kislány átölelte apja nyakát. Ő is megszólalt:

— Apa, én úgy szeretnék apáca lenni...

— Jól van, drágám, az leszel. Amit csak kívánsz, mindent megteszek neked. Most megyek Pisába a fejedelemhez, megmodom neki, hogy te csókolod a kezeit, aztán visszajövet, megint benézek hozzád.

Másnap már Firenzuolában nézte a csillagokat, harmadnap San Romanóban. És negyednap ott állott a pisai palotában az uralkodó előtt, ugyanabban a tereben, ahol valaha, nagyon régen, a Medici Giovanni vízkotrógépét olyan végzetesen megbírálta. A fejedelem sugárzó arccal fogadta. Csupa ragyogó öröm volt tetőtől-talpig, mint fiatal apa: a nagyhercegnő ikreket szült neki. Ehhez Galileo illendően gratulált. Aztán a könyvről beszéltek, a csodálatos csőről és a négy csillag elnevezéséről. A fejedelem igen melegen köszöngette a figyelmet, kétszer is visszatért rá.

— Különben mi ujság arrafelé? Hogyan áll a Serenissima a pápasággal?

— Erről keveset tudok, főméltóságú fenség, legfeljebb annyit, hogy Fra Sarpi Paolót megint megtámadták törös emberek és meg akarták ölni. De ezúttal megmenekedett. Lármát ütött, a támadók elszaladtak. Ő aztán elkezdett nyomozni és a velencei büntető törvényszéken gyilkosságra való felbujtás címén feljelentést tett a velencei nuncius, Borgheze biboros és a pápa ellen. Nagyon cifra bűnpör, a törvényszék nem tudja, mit csináljon.

— Ó milyen zavaros, véres ország... Mennyivel kedvesebb a mi hazánkban élni!

— Hiszen ha lehetne hazajönnöm! — kiáltott fel Galileo olyan hévvel és olyan hangosan, hogy mindjárt megszeppenve húzta magát össze.

— Haza fog jönni, — bólintott Cosimo, — ez régi óhajtasunk. Most végre valóra is fogjuk váltani. Kegyelmedet ezennel meghívjuk, hogy jöjjön haza, nagy szeretettel fogjuk állandóan környezetünkben látni. A többit beszélje meg kegyelmed Vinta Belisarióval. Most elengedjük kegyelmedet, de délután hosszasan társalogni óhajtunk kegyelmeddel.

Galileo úgy jött ki az uralkodótól, hogy ujjongásában kiáltani szeretett volna. De mérsékelnie

kellett boldogságát, merev alabárdosok állottak a gobelines folyosón. Vintát szerette volna rögtön megkeresni, de nem találta. Elment tehát sétálni a városba. Felkereste volt tanítványát, a kedves Castellit. Minden városban talált már volt tanítványt, huszonhárom esztendő alatt rengeteg fiatalember került ki a keze alól. Castellivel a viszontlátás első öröme után elment járkálni. Bement a dómba, ahol a lámpa ingása a szabad esés törvényeiről gondolkottatta. Felnézett a ferde toronyra, ahol kísérleteit mutatta be a lehulló, különböző súlyú tárgyakkal. Megkereste azt a házat, ahol tanár korában lakott, majd a régi diákszállást nézegette.

— Az egyetemre nem megyünk? — kérdezte Castelli.

— Nem, nem akarom látni.

A húsvéti vakáció kellemesen telt el. Sokat érintkezett a fejedelmi párral, az anyahercegnővel, az uralkodó testvéreivel. Csak Vintához nem jutott hozzá. Pedig mindenáron tárgyalni szeretett volna vele. De Vinta volt az egyetlen az egész palotában, aki dolgozott, legfeljebb még titkára, Giugni. Reggeltől estig főbenjáró dolgai akadtak, főpapok és külföldi követek jöttek hozzá tárgyalni, a Galileo számára nem maradt annyi ideje, hogy megállapodhattak volna. Mindössze azt tisztázták, hogy a Galileo számára valamilyen költségvetési tételben meg kell találni a javadalmazás alapját, továbbá, hogy milyen címmel és milyen ranggal fog az udvarhoz tartozni. Mindezt az utolsó napig sem tudták tisztázni. Abban maradtak, hogy majd levélben intézik el a részleteket. A fejedelem tüntető nyájas-sággal búcsúzott el tőle és hangsúlyozottan a végleges viszontlátásra köszönt. De Galileo még mindig nem bízott a jószerencsében. Valami közbejöhets az egész ábránd összeomlik.

Otthon Páduában már levelek várták. A Keplerére volt a legkiváncsibb, azt bontotta fel legelő-

ször. A német tudós új művét, az *Astronomia Novát*, mellékelte a levélhez. A levél egyszerűen azt közölte, hogy Keppler a *Sidereus Nuncius* csodáit az első betűtől az utolsóig igazaknak tartja, a bámulatos művet terjeszteni fogja, Prágában új lenyomatot készített róla és maga ír hozzá előszót. De más levelek is jöttek. Az anconai Altobelli ezt írta: „Kegyelmességed *Sidereus Nunciusa* úgy megdöbbsentett, hogy egyszerre felrázott immár öt éve tartó tudományos letargiámból... Hipparkhosz, Ptolemaiosz, Tycho, Kopernikusz, az egyiptomiak, a káldeusok most megörülnének, ha élnének, hogy a felét sem látták annak, amit látni hittek és kegyelmességed dicsősége minden fáradság nélkül elhomályosítja valamennyit.“ Luca Valerio ezt írta Rómából: „Ez a könyv végre igazolta mindazt, amit az itteni tudományos körökben kegyelmességed védelmére mindaddig elmondtam“. Manso, a nápolyi tudós, így írt: „Ahogy Plátó hálát adott az isteneknek, hogy a Szokratész korában születhetett, én kétszeresen anynyira köszönöm Istennek, hogy ma élhetek“. Egy másután jöttek az elragadtatott gratulációk, a volt tanítványok boldog megemlékezései. Még Münchenből is jött érdeklődés: Miksa bajor fejedelem udvari orvosa, Mermann, hivatkozva az udvari zenekarban működő jóbarátjára, Michelagnolóra, a fejedelem nevében érdeklődött, nem kaphatna-e afféle csövet, hogy ezeket a bámulatos dolgokat maga is megnézhesse. A velencei francia követség pedig a francia királyi udvarnak azt a kérését tolmácsolta, hogy amennyiben a nagyszerű tudós megint felfedez valami csillagot, azt szíveskedjék IV. Henrik öfelsége, Európa politikájának csillaga után Henrik-csillagnak, vagy legalább is Bourbon-csillagnak elkeresztelni. Mire Galileo azonnal udvariasan válaszolt, hogy erre sajnálatosan alig van kilátás, mert ő a mennybölt már alaposan átböngészte és új csillagot most már aligha fog találni.

Ezek a levelek lobogó örömmel töltötték el. Eddig is híres embernek tarthatta magát, de most már kétségkívül világhírűnek. Ha jött az este, mindig megdobbant a szíve arra a meg nem únható gyönyörű gondolatra, hogy most fel fog nézni látócsövével a mennyboltra és megint szemlélni fog olyan csillagokat, amelyeket, mióta emberiség él a földön, a megszámlálhatatlan milliók között ő látott legeslegelőször. Gyakran körütekintett otthonában, hogy megnézzé: innen származik az a hallatlan felfedezés, amelyet az emberiség kapott. Sőt a tükörbe nézett, ha egyedül volt, hogy megnézzé magát, mintha idegent nézne: ez az a bámulatos ember, aki először látta a csodákat.

De a sok magasztaló levél között ott voltak a Vinta rendszeres levelei is. A firenzei állami alkalmaztatás ügye a maga rendes hivatalos medrében haladt előre. Tisztázták az anyagi feltételeket is, a címet is. Az alapot a pisai egyetem költségvetésében találták meg. Galileo pisai egyetemi matematikai tanár lesz, de tanszék nélkül, udvari beosztással és az egyetem terhére évi ezer firenzei aranyat kap, ami jóval több, mint a velencei ezer, azonkívül hivatalosan ki fogják nevezni a toszkánai fejedelem udvari matematikusának. Vinta közölte vele, hogy a kinevezési okmányt napokon belül megkapja.

Galileo azonnal Marinához ment a levéllel. Szó nélkül odaadta neki. Marina nyugodtan olvasta végig.

— Mikor még? — kérdezte.

— Ahogy lehet. Pár hét kell hozzá, míg a dolgaimat feladom. Rengeteg tennivaló jár ezzel. Velencében meg kell csinálnom a visszahonosítási engedelmet, a házzal rendet kell csinálnom, az idei szőlőtermés felől kell rendelkeznem, fölösleges bútorokat kell eladnom, azt sem tudom, hol a fejem. Úgy számítom, hogy augusztus végén költözöm.

— Helyes. Kívánom, hogy jól érezd magad.

— Köszönöm. Liviát, ahogy megbeszéltük, viszem magammal, a fiú még egy darabig nálad marad.

— Úgy van.

— És ami Bartoluzzit illeti, igyekezni fogok azt a pénzt mennél hamarább előteremteni. Nagyon jó benyomást tett rám az az ember. Majdnem azt kell mondanom, hogy megszerettem.

— Igen, — mondta Marina, ásitást fojtva el, — nagyon rendes ember.

Aztán szünet következett. Galileo úgy érezte, hogy valamit kell mondania.

— Szóval szétmegyünk, Marina.

— Még ne búcsúzz, — szólta Marina szórakozottan, — hol van még augusztus vége. Úgy-e, nem haragszol, ha most elküldelek, de fürdőt csináltam magamnak.

Galileo szépen elsomfordált. Nem ilyennek képzelte ezt a beszélgetést. Valami kis sértődést is érzett hiúságán, hogy Marina, aki három gyermeket szült neki, ilyen közömbösen fogadja a teljes elszakadás hírét. Halványan még a vágy is felcsillant benne, hogy még egyszer, utoljára, a magáénak mondhasa ezt a szép asszonyt, akinek még mindig utána fordultak az utcán. De aztán elrestellte a gondolatot, lelkében elbúcsúzott a már úgyis halott szerelemtől örökre és ment dolgai után.

Mikor Velencében bejelentette Contarini riformatorénak, hogy el óhajtja hagyni élethossziglani állását és Firenzébe megy nagyobb fizetéssel udvari matematikusnak, Contarini jó darabig nem szólt, csak meglepetve bámulta. Majd igen udvariasan így felelt:

— A Serenissima senkit sem óhajt visszatartani. Kegyelmed dolgát a legnagyobb előzékenységgel intézzük el és szerencsét kívánunk új állásához. Egyszersmind végtelenül sajnáljuk, hogy nem tudunk kegyelmednek annyi megbecsülést nyújtani, amennyi itt tarthatta volna, de megnyugtató ben-

nünket, hogy minden tőlünk telhetőt elkövettünk. Isten áldja meg.

Galileo még szólni akart. Sok szép, formás és meleg mondatot készített elő. De ezek mind benne rekedtek. Contarini felállott az íróasztalnál. Galileo meghajtotta magát és kiment. Ezzel megvált a Bótól, amelynek tizennyolc esztendeig volt legnépszerűbb professzora. Mikor hazament Páduába, már csak egyszer ment be az egyetemre, hogy ottani holmiját összeszedje. Nem szólt senkinek, hiszen még hosszú hetei voltak hátra. De mikor kilépett a kapun és visszapillantott a szárnyas oroslánra, összeszorult a szíve.

Ettől fogva nappal a dolgok felszámolásával és postájával, éjjel a mennybolt állandó kutatásával foglalkozott. A nappali munka nem sok örömet hozott. A dicsőség első levelei után következtek a kéz alatt kapott hírek olyanokról, akik nem írtak, mert nem értettek egyet a Sidereus Nunciusszal. Egy-másután jött értesítés innen is, onnan is, hogy a peripatétikus iskola törzsökös tudósai mereven elutasítják a művet. A szelídebbek ábrándos tévedésnek tartják. Maga Clavius is ezek közé tartozott: nyilatkozott Rómában, hogy amit Galilei állítólag látott, azt ő nem hiszi. De a hevesebbek és mérgeesebbek esztelen locsogásnak bélyegezték az állítólagos égi csodákat, sőt voltak, akik azt terjesztették, hogy Galilei ravaszul olyan lencsét szerkesztett, amelynek üveganyagában fénypontok vannak, s így lehetséges, hogy a cső nem létező csillagokat mutat. És a mindenünnen érkező szóbeszéd tetejébe végül megérkezett egy nyomtatott mű.

Horky írta, a cseh, Magini jobbkeze. Kurta kis nyomtatvány volt, inkább röpiratszerű. „Séta a csillaghirnök ellen“ volt a címe. Szitkozódás volt, mérges és lármás szennyirat. A Csillaghirnök valamennyi csodáját egyszerűen szélhámosságnak és hazugságnak mondta. Tudományosan nem cáfolt semmit, fej-

tegetésekbe nem is bocsátkozott, csak elmondta, hogy ő, Horky, maga is odanézett azzal a csővel a mennybolt szóbanforgó pontjaira, de amit Galilei ott állítólag látott, azt ő seholsem látta. Galilei csak maszlagot ad be a népnek, mint aféle vásári naptár-csináló. Az egész pamflet sorai közül kilátszott a képmutató Magini irányítása. Ezen Galileo nem is nagyon csodálkozott. Inkább az gondolkoztatta meg, hogy mindezt éppen a Keppler pártfogolt ösztöndíjasa írja. Viszont Keppler tisztessége és jóhiszemősége kétségen felül állott. Írt tehát Kepplernek és felhívta figyelmét arra, hogy védence elég különösen viselkedik.

És mialatt ilyesmin bosszankodott, bútorvevőkkel alkudozott, még a legnagyobb zűrzavar idején beteget kellett ápolnia. Alessandro, a göthös inas, halálán volt. Nagyon szerette ezt a régi, hű szolgát, mindennap többször benézett hozzá, s ha éppen tehetett, hosszasabban is ott maradt ágya mellett. Nem lehetett tudni, mi baja. Az orvos azt mondta, hogy a betegsége: öregség. Lassan halódott az öreg szolga, folyton nyögdécselt és sírt az ágyban, hogy szeretne még élni és minduntalan a Szent Antal abruzzói imádságát motyogta. De a szent most nem segített rajta. Egy alkonyatkor az öreg Alessandro, miután már egy napja eszméletlenül feküdt, meghalt. Galileo felravataloztatta és illendő temetést rendelt neki. Az inas szegényes holmiját maga vette számba, hogy elküldje a falusi családnak.

S amint a halott inas ládájának tartalmát raskogatta, meglepetve ismerte fel a rongyos ingek alól előbukkanó leveleken anyja írását. Ámulva olvasta a leveleket:

„Főként ne felejtsd el részletesen megírni azokat az örömöket, amelyeket elutazásom okozott a háznál, mert tudom, hogy nem győzől elégget mondani erről. Írhatsz nyugodtan, mert a

levelek biztosan eljutnak hozzám. Csak arra vigyázz, hogy az én leveleim ne jussanak Marina asszony kezébe. A legkisebb részletekig akarom tudni, hogy miket beszélnek rólam a házban. Tudom, hogy te egyedül bánkódol azon, amin a többiek mind annyira örvendenek... És kérek, drága Alessandro, szerezz nekem titokban a gazdádtól két-három olyan csőszemüvegbe való lencsét Landucci vőm számára, azokból, amelyekkel a dolgokat megnagyobbítva lehet látni. Galileónak van elég, nem lesz nehéz kettőt-hármat elvenned. Tedd őket egy skatulya fenekére és a skatulyákat töltsd meg a Fabrizio tanár úr féle aloé-pirulákkal, erre nagyon szépen megkérlek, mert Galileo nagyon hálátlan a sógorával, aki folyton csak kedvességet tanusít iránta.“

Volt több levél is, mind ilyesmi: cselédpletyka és lencselopás. Galileo elszörnyedve olvasta az anyai kéz írását. Mindedig anyja minden botrányára volt mentsége, mert szerencsétlen, indulatos természetével védelmezte. Ha a düh elfutotta a fejét, ordított, tört-zúzott, csapkodott: ilyenkor részvétre méltó betegnek kellett nézni. De ezek a levelek nem illettek bele ebbe a fiúi védelembe. Hosszas levelezés folyt itt, anyja az inassal trafikált nyugodt és józan állapotban, lopásra tanította őt és saját szolgája előtt a sógor iránti hálátlansággal vádolta. Az egész ügy olyan fájdalmasan közönséges volt, olyan kiábrándítóan komisz, hogy Galileónak könny toltult a szemébe a keserűségtől. Ritka emberben élt olyan erős családi érzés, mint benne s most még ő is úgy érezte, hogy elvesztette anyját. Nem tudott rá a régi megbocsátó gyengédséggel gondolni többé. És hirtelen visszahőkölt attól a gondolattól, hogy ehhez az anyához életfogytig hazaköltözzék.

A leveleket gondosan eltette és nem szólt róluk

senkinek. Az inast eltemették. Ő pedig olyan sebbel járkált, amelynél fájdalmasabbat alig kapott életében. Szülein, testvérein, önmagán, gyerekein töprengett. És kínos megdöbbenéssel eszmélt rá, hogy második leánya, Livia, pontosan olyan, mint a nagyanyja. Érezte ezt már régóta, mióta a gyerek kezdett feleseperedni, de még maga előtt sem mondta ki soha. Most ez a levélügy nyersen megéreztetette vele az igazat. Amilyen búbajos, földre szállott angyal volt Virginia, olyan indulatos, önző, kapzsi és durva vonásokat mutatott Livia már most, kilencéves korában. Galileo tett-vett a házban, szaladgált ezer dolga után, de szívében hordta a kést. Rájött, hogy mekkora két fájdalom a fiú kiábrándulása és az apa kiábrándulása.

De mikor leszálltak a csillagok, vigasztalást kapott mindenre, kis bosszúságra is, nagy fájdalomra is. Magányában felnézett az égre s abban a mélységes sötétkék körben, amelyet a cső nyílása határolt, ott látta titokzatos ismerőseit, akik csalódás helyett a megismerés csodáját hozták neki.

Július huszonötödikén éjjel már abba akarta hagyni a munkát, mikor figyelmes lett arra, hogy a Szaturnusz alakja valami különöset mutat. Ráíranyította a csövet még egyszer, kényelmesen elhelyezkedett és merően nézni kezdte. Mennél tovább nézte, annál jobban meggyőződött róla, hogy helyesen lát: a Szaturnusz nem szabályos gömbalak. Olyan, mintha vastag gyűrűt húznának egy gömbre s az a gyűrű kétoldalt erősen kipúposodnék. De mivel azt a mosolyogni való képtelenséget, hogy a Teremtő gyűrűt húzott volna egy égitestre, esze rögtön visszautasította, szemét erősen meresztgetve próbálta még jobban látni a tünetényt. És végül is úgy látta, hogy oldalt az a két kipúposodás két külön csillag, amely egybeforrott a középső anyacsillaggal. A Szaturnusz tehát hármass ikeresillag.

Egyedül volt az éjszakában az újabb csoda tit-

kával. Újra és újra odanézett a csövön át, aztán odakönyökölt az asztalra, Regiomantanus tabelláit félretaszítva, szakállas arcát két tenyerébe temette és töprengett. Megint valami, amit az emberiség története óta ő látott meg először. És milyen torz, különös csoda, hogy egy planéta hármas iker legyen! Vajjon hogyan vannak ezek összeforrrva, pályájokon hogyan mozognak, miféle három gráciái ők a rejtelmes kék kupolának?

Nem mondta senkinek másnap, hogy mit észlelt. Most már nem is igen érintkezett Páduában senkivel, lélekben már Firenze lakosa volt. Még öt napig figyelte a Szaturnuszt minden éjjel, aztán követve lelkének azt az indulatát, hogy ő már most testtel-lélekkel a Medicieké, levelet írt Vintának.

„Megint egy roppant különös csudát fedeztem fel s azt akarom, hogy erről Őfenségeik és kegyelmességed tudomással bírjanak, azonban szigorúan titokban tartsák, amíg művem új kiadását ki nem nyomattam. De Őfenségeiknek be akartam számolni vele; ha valaki más is meglátná, már én akkor figyelmeztettem légyen őket. Arról van szó, hogy a Szaturnusz nem magányos csillag, hanem háromból összerakott csoport. Ezek mintegy érintkeznek, helyöket semmit nem változtatják, hanem a zodiákus hosszúságának irányában azonos tengelyen helyezkednek el. A középső csillag mintegy háromakkora, mint a két szélső, ahogyan ezt majd az ősszel be is mutatom őfenségeiknek, mikor majd kitűnően megfigyelhetjük a látóhatár felett álló bolygók minden égi dolgait.“

Az a gondolat azonban, hogy a Szaturnusz eddig senki által nem ismert sajátosságát más is megláthatja, szöveget ütött a fejébe. Találmánya most már széltében kezdett terjedni. Bárki csinálhatott is ilyen

csövet, aki rájött az övének nyitjára. Itt is, ott is, szerte Európában szórványos csövek szegeződtek már a mennyboltra. Az a veszedelem, hogy valaki egyszer csak előáll a Szaturnuszról szóló szenzációs könyvvel, valóban fennállott. Hogyan biztosítsa magának a kétségtelen elsőség rangját, anélkül, hogy a nyilvánosságra hozatalt hebehurgyán el ne kelljen sietnie? Addig törte a fejét, míg a módját kieszelte. A felfedezés tényét tömören megfogalmazta latinul, aztán a négy latin szó betűit össze-visszakeverte. Ez a zagyvalék jött ki belőle:

Smaismrmilmepoetalevmibunenugtlaviras

Ezt azonnal elküldte mindazoknak, akiket tanuknak szemelt ki az esetleges szükség alkalmára. Castellinek, Cigoli nevű festőművész jóbarátjának, Claviusnak, egy Griemberger nevű római német papnak, akivel több csillagászati levelet váltott és még másoknak, de főként Prágába Giuliano de'Medicinek, aki hivatalos minőségben tartózkodván az udvarnál és a rejtvényt mindjárt átadhatta Keplernek.

Nagy mulatság volt ez: a címzettek valamennyien meg akarták fejteni a furesa betűhalmazt, amelyről Galileo közölte velök, hogy azok új felfedezésének titkát tartalmazzák. De nem tudta senki megfejteni. Az egyetlen Keplernek sikerült többé-kevésbbé ép mondatot összerakni a betűkből. Azt hitte, hogy Galileo a Marsra vonatkozólag talált valamit; ebből indult el. És ezt sütötte ki, bár egy betűt nem tudott hovatenni:

Salve umbistineum geminatum Martia proles

De ennek is kevés volt az értelme. Kepler sem fejtette meg a betűrejtvényt. Maga is tudta, hogy a megfejtés értelmetlen, és írt Galileónak, hogy kö-

zölje a megfejtést, mert nagyon izgatja őket. „Csillapítsd vágyunkat, hogy új felfedezésedet megismerjük, hiszen senki sincs, akitől mint versenytárstól félned kellene.“

Most már Keppler is látta különben a Jupiter holdjait. Eddig csak elhitte a Sidereus Nunciusnak, de fogyatékos csöve lévén, nem tudta megnézni őket. Végre jobb csőhöz jutott, s ezen valóban meglátta őket. Galileót tudósították, hogy mikor a négy-Medici-csillagot megpillantotta, ugyanazt mondta el más szójátékkal, amit Hitehagyott Julián kiáltott a keresztények elleni csatavesztéskor: „Vicisti, Galileae!“ Győztél, Galilei!

De a győztes nem közölte vele az új titkot. Még várt. A titok az övé volt s most már akárki odanézhetett a Szaturnuszra, elsőbbségét könnyen bebizonyíthatta, ha a szakembereknél letétbe helyezett harminchét betű helyes összerakását nyilvánosságra hozta. Dolgozott tovább, folytatta a páduai felszámolás munkáját, éjszakánként szorgalmasan jegyezte megfigyeléseit. Augusztus folyamán bement Velencébe és végiglátogatta régi barátait, hogy elbúcsúzzék tőlük: Fra Paolót, Magagnatit, Zorzit, Boccalinít. Aztán visszatért Páduába. Itt is végigjárta a terhes udvariassági búcsúlátogatásokat, szerencsére sokan nem voltak már a városban, mert elutaztak vakációra. De Cremoninit megtalálta.

— Sok szerencsét kívánok neked, Galileo. Tudod, hogy mindig szerettelek.

— Tudom, Cesare. Én is téged. És most utoljára arra kérlek, hagyd magad meggyőzni. Gyere el hozzám, megmutatok neked mindent. Rá fogsz jönni, hogy eddig tévelyegtél s az emberiség előtt egy új csillagászat kapuja tárult ki. Tehetséges ember vagy és sokat tudsz. Te is beléphetnél ezen a kapun és sokat használhatnál.

— Nem, nem megyek. Csak megzavarsz. Éppen könyvet akarok írni ellened. Ne félj, nem személyed

ellen, hanem az ellen, amit hirdetsz. A holdról akarok írni és megvédelmezni a klasszikus, egyetlen helyes arisztotelészi felfogást.

— Irj, amit akarsz. De gyere el hozzám és győzd meg a saját szemeddel.

— Nem, én abba a csőbe nem nézek bele. Amit te hirdetsz, az nem lehet úgy.

Soká alkudozott ezen. Cremonini egyre izgatottabb lett. Végre kitört.

— Nézd, Galileo. A világ tudománya Arisztotelész pillérein épült fel. Az emberiség kétezer éve abban a tudatban él és hal meg, hogy a föld a világ-egyetem közepe, a föld ura pedig az ember. Tehát Isten után mi következünk, az ő képére formált teremtmények. Arisztotelész után eljött a földre Krisztus Urunk és megváltott bennünket, ideadván csodálatos ajándéku a kereszténységet. Ez a kereszténység kiegészítette Arisztotelészt, átszellemítette, keresztény tudássá tette. Amit ma tudunk logikától orvostudományig, növénytantól csillagászatig, az mind arisztotelészi és keresztény. Gyönyörű épülete az emberi elmének, minden téglája pontosan illik a szomszéd téglához, két évezred legnagyobb szellemei dolgoztak rajta, míg ilyen lángelméjűen rendszeressé és dicsővé tették. Az én életem ennek a szent épületnek csodálatában és szolgálatában telt el. A tanulás és tanítás nekem egyaránt nyugodalmas és boldogító békét okozott. Most már öreg ember vagyok, az életemből nem sok van hátra. Mondd, miért vagy olyan kegyetlen, hogy fel akarod dönteni bennem azt, amit hiszek és szeretek, és hátralévő éveimet kétséggel és vívódással akarod elkese-ríteni? Hagyd meg lelkem békességét és ne bánts engem. Én abba a csőbe nem nézek bele.

— De az igazság, te ember, az igazság! Hát nem akarod tudni az igazat?

Cremonini összetörten, aggodalmasan, védekezve válaszolt:

— Nem! Én boldog és nyugodt akarok lenni!

— Úgy, értem. Csodálatos. Én pedig mindenáron odavetem a nyugalmam és a boldogságomat, csakhogy az igazat megtudjam és vallhassam. Tulajdonképpen az egész világ kettőnkből áll, Cesare. Csupa Cremoniniból és csupa Galileiből. Ti fenn tartjátok a világot, mi előre visszük. Értelek. Félsz odanézni a mennyboltra, mert hátha olyat látsz ott, ami egész életed munkáját felrúgja. Sajnos, rettenetes sokan vagytok, mi pedig nagyon kevesen. A dolgunk nagyon nehéz. De csak mi győzhetünk.

— S ha győzöl? Ha bebizonyítod, hog, ez a föld csak olyan vacak kis csillag, mint ezer más? Hogy az emberiség csak véletlen ázalagok serege az ezer golyó közül egyiken? Ezt akarod? Ide akarod sülyeszteni Isten kedvencét, az embert? Diadalmas viláгурalmi büszkeségéből ezredrangú kukaccá nyomorítod? Ezt akarjátok, Kopernikusz, Keppler és te? Ez a csillagászat célja?

Galilei nem felelt jó ideig.

— Erre sohasem gondoltam. Én csak az igazságot kerestem, mert matematikus vagyok. És azt hiszem, hogy aki az igazságot megismeri, az közelebb áll Istenhez, mint aki a maga emberi méltóságát oktan tévedésekre alapítja. De most megyek is. Még pedig az eddigi úton, tovább, előre. Isten veled, Cesare.

— Isten veled. Én maradok, ahol eddig voltam.

Nézte egymást a két világnézet, habozva és megindultan álltak ott, aztán ugyanabban a pillanatban kitárult karjuk és szeretettel megölelték egymást.

Másnap Galileo elutazott. Utána társzekér vitte holmiját s a kis Liviáét is. Mikor a kislányt a Marina segítségével beemelte magához a kocsiba, torlát a meghatottság fojtogatta. Úgy helyezkedett el, hogy még sokáig visszanezhessen és láthassa még utóljára Marinát, aki a kisfiút kézenfogva áll

a kapuban és megindultan integet utánok. De nem így lett: még el sem indult a kocsi, Marina utolsó istenhozzádot mondott és Vincenzot kézenfogva, bement a kapun. Vissza se nézett. Pedig tudhatta,, hogy a kis Liviát aligha látja többet az életben.

X.

Livia Landucciékhoz került, az ő maga lakása pedig nem okozott gondot: volt tanítványa, Salviati Filippo, ragaszkodott hozzá, hogy nála lakjék. Szép, gazdag, kertes villában lakott Salviati a Monte Oliveto oldalában, a túlsó parton. Villa delle Selve volt a ház neve, s a szeptemberi hajnalokon, mikor az éjszaka élő csillagász ingujjra vetkezve róttá jegyzeteit a Szaturnuszról és a holdvilágról, a kertben éppen úgy csipogni kezdtek az ébredő madarak, mint ahogy a páduai nagy ház fái között csipogtak. De itt még a madárszó is másképpen hangzott.

Az udvari csillagásznak egyelőre kevés dolga akadt az udvarnál. Új állásában megtette a bemutatkozó kihallgatások formáságait, de sokat ezeken a kihallgatásokon nem társalkodott. Új mondanivalója nem volt neki sem, a fejedelmi családnak sem. Cosimo nyájasan közölte is vele, hogy míg a letelepedés első viszontagságain túl nincsen, addig udvari kötelességei nem lesznek. Általában sem lesz valami szigorúan körülírott munkaköre, horoszkópokat nem kell csinálnia, van arra külön mesterember, a pisai egyetemmel, melynek névleges tanára, ne törődjék semmit. Kötelessége az lesz, hogy alkalomadtán mulattassa az udvart tudományos fejtegetéseivel és társalgásával, olykor majd szakvéleményt kell adnia, ha valami tudományos probléma kerül az államgépezet elé, de fő dolga az, hogy munkálkodjék serényen saját hajlandósága és ér-

deklódése szerint és alkosson világraszóló dolgokat, méltókat Firenze és a Mediciek hagyományaihoz.

Erre nem is kellett biztatni, minden vágyával ezt akarta. S most napról-napra meglepődött, hogy mennyi az ideje. Nem kellett előadásokat tartania, nem kellett messze földről jött előkelő fiatalembereket erődítéstanra és kompasszra oktatnia. Ideje mind az övé volt. Alhatott az éjszakai munka után, ameddig akart, semmilyen óra nem kötötte. Salviati, mint tökéletes házigazda, sohasem időzött nála, csak benézett hozzá, hogy nincs-e valamire szüksége, s csak külön felszólításra maradt ott beszélgetni. Az étkezést is kedve szerint intézhette, neki saját szobáiban külön terítettek, és ha Salviatival óhajtott enni, azt mindig külön megüzente. Szabadon járt-kelt, sokat sétált, főként a dombokon szeretett sétálni, hogy onnan lenézhessen az Arno völgyére és szemlélhesse a várost. Ez most csillapíthatlan örömmel töltötte el, mintha a várossal mézesheteit élte volna. Azonfelül, hogy nagyon toszkánnak tudta magát, még külön erős firenzei hazafiságot érzett magában, mint Fra Paolo velenceit. S gyöngédsége, mellyel az Arno-parti várost szemlélte a domboldalról, csak az elragadtatott férfinak nő iránt érzett gyöngédségéhez volt hasonlítható.

A kupolák és fatetők tengerében úgy nézegette a nagy századok hagyományait, mint aki saját vagyonát veszi számba. A tornyok, mint a lándzsák hegyei, s az orsóalakú ciprusok akkor is lelkébe voltak írva, ha behúnyta a szemét. Az ibolyaárnyalatú mennybolt, a sötétzöld dombok, messzi a fehérlő hegyesúcsok fénye, s lent a világosbarna, vörös és sárga színek között a folyó tejes zöldje olyan színek csodálatos összességét tárták eléje, amely megdobogtatta szívét. Ha találmra kikeresett egy pontot ebből a tömkelegből, arról hosszú időre visszafelé mindent tudott. A Strozzi-palotát látta a tulsó par-ton. Igen, ott szolgált a nagy Strozzi-vállalatnál!

Michelangelo egyik fivére. Volt neki három is, mindet ő tartotta. Ott, azokon a köveken járt a nagy ember, fejében a Pietà gondolatával, szívében a szép Cavalieri Tommaso iránt való átkozott szerelmével. Arrafelé ment haza a szűk utcákon, mikor hazért munkához fogott, s ha leszállt a sötétség, a fejére rakott papírsüvegbe gyertyát erősített, hogy tovább dolgozhassék... A csillagász bámész tekintete a Signoriára tévedt. Azt a gyönyörű épületet már látta Dante, ott mehetett keresztül őszi délutánokon beszélgetve Beatricével, a büszke Portinari leányával. Lábok azokat a kőkockákat érinthette, ahol sokkal később Savonarolát, a vulkánzavú barátot megégették két társával. Ha a téren túlnézett a tekintet, megláthatta azt a klastromot, ahonnan Savonarolát fogságba hurcolták, a San Marco-konventet, amelyben a cellák falait a lebegő lelkű Fra Angelico festményei díszítik. Amott a Santa Maria Meda-kórház, azt a Beatrice apja építtette. Majd a dómra téved a tekintet, a sötétkék, vörös és fehér csíkok köbe öntött álmára, amely Brunelleschit hirdeti, a testvérként mellette áló campanile Giotót, a baptistero kapuinak csodálatos vasfigurái pedig Ghibertit. Amott a San Lorenzo, amelyben az akkori Cosimo Donatellót dolgoztatta, a mindig hanyagot és mindig rendetlent, a nagy Donatellót, akit a herceg folyton pazar új köntösökkel ajándékozott meg, de ő mégis úgy járt-kelt mindig, mint az ágrólszakadt. Arra járt hazafelé a karmelita rendházba Fra Lippi Filippo, a mulatós és duhaj pap, aki szégyene volt szerzetének, de mint festő, szemefénye Firenzének. A tekintet megint visszaugrott a Strozzi-palotára. Azt Da Maiano Benedetto építtette, pedig nem építész volt az udvarnál, hanem fafaragó. És Botticelli, a lélekbe muzsikáló táncos tavasz piktor, és Lionardo da Vinci, a zordon óriás, és Orcagna, és mind a többiek, akik a világnak ezt a remek ékszerét, Firenzét, festették, faragták, építették, álmod-

ták, énekelték azon az irdatlan sok aranyon, ami a gyapjúért és selyemért ömlött ide Konstantinápolyból és Gallipoliból és Rodosz szigetéről, s amit a Medicek hatalmas bankja forgatott. Arany és lángelme házasodtak össze, hogy ezt a Firenzét szüljék, s a házaseleket a Medici-család adta össze.

Aki firenzei, gondolta a domboldalon álmodozó csillagász, annak a Medici-rajongás valósággal második vallása. Kiirthatatlanul megvan ez benne is, pedig természeténél fogva szabadságot vágyó lélek. Velencében, a szabad köztársaságban, mégis idegenül érezte magát, itt, az udvari fény előtt leomló országban mégis itthon van. Hogyan van ez? Nem lehet rá felelni, a vér évszázados hagyománya. Neki is, ha Cosimóra, a húszéves uralkodóra gondol, meghatódó meleg hullám önti el a lelkét. Szívből szereti és boldog, hogy szolgálhatja, hogy hírével hírét növelheti.

Ez a hír valóban szélesedő hullám gyanánt terjedt a világon. Rudolf császár keservesen panaszkodott, hogy nem nézhet eleget a Galilei-féle csószemüvegbe, mert Borghese bibornok folyton elveszi tőle. Az özvegy francia királyné, a Medici-házból való Mária, akinek férjét a tavasszal meggyilkolták, gyászruhájában hanyattfeküdt a földre, hogy a Galilei-féle csövön jobban láthassa a holdat. Egész Európából jöttek a hírek Firenzébe, hogy a Galilei találmánya milyen hírt vert fel s hogy a tudós világban milyen nyüzsgés támadt a Sidereus Nuncius hihetetlen csodáira. A távolban is, a közelben is. A közelben itt volt a Horky szennyirata. Erre Galileo méltatlannak tartotta válaszolni, de részletes levelezés útján tisztázta, hogy a csehet Magini bujtotta fel a támadás megírására. Maga Keppler is elítélte annak a famulusnak gyalázkodó hangját, akit ő küldött Bolognába. Maginit azonban nem lehetett megtámadni, ártatlan arccal a háttérben maradt. Így csak Horkynak esett neki két Galilei-

tanítvány. Egyik Roffeni, a bolognai, másik a skót Wodderborn, akik nekiestek és ellátták a baját. A szegény esch hazaszaladt Csehországba. Onnan írta Keppler segédje, az ugyancsak skót Hasdale Firenzébe: „Ugyanaz a Martin Horky, aki Olaszországban azt a disznóságot nyomatta ki, ideérkezett és beszélt Keppler őkegyelmével. Teljesen meg van zavarodva, mert Keppler őkegyelme kimutatta neki súlyos tévedéseit. Azt mondja most, hogy odaadna két fontot a véréből, ha nem írta volna azt a könyvet kegyelmed ellen.“

De akadt a közelben más is, akit nem lehetett ilyen könnyen elintézni. Volt Firenzében egy Sizzi Francesco nevű nemes. Ez könyvet írt a Sidereus Nuncius ellen. Hogy miért írta, azt sejteni lehetett a könyv ajánlásából: a szerző a művet Medici Giovanninak dedikálta. Ugyanannak, aki valaha régen fel-sült a livornói kotrógéppel. Az udvarnál nem igen fordult meg, Galileóval azóta nem találkozott. Most ime régi gyűlölségével felbukkant a multból és ezt a Sizzit, aki egyáltalában nem volt csillagász, inkább politikai kalandor, felhasználta adáz bosszújának valamelyes kitöltésére. És nem csinálta ügyetlenül, mert bár támadásának érvei gyerekesen kezdődtek, végül annál kellemetlenebbül csattantak.

A könyv hét okot hozott fel arra, hogy a Jupiter négy csillagja nem létezhetik. Először: a világ minden csillagásza mindig azt tartotta, hogy hét bolygó van és nem több. Másodszor: a hét tökéletes szám, hiszen az Isten által rendelt hétnek is hét napja van. Harmadszor: a testeknek négy fizikai tulajdonságuk van, a hideg a Szaturnusztól származik, a szárazság a Marstól, a meleg a Juppitertől, a nedvesség a Vénusztól, a hátralévő három bolygó ezeket a tulajdonságokat a horoszkópok szerint szabályozza, amiből nyilvánvaló, hogy hét bolygó fölösleges. Negyedszer: új bolygók lehetősége ellenkezik a bolygók házainak asztrológiai tanával. Ötödször:

hét fém van, ennek megfelel a hét bolygó, több nem lehet. Hatodszor: az ótestamentum írástudói hét bolygót tudtak, ennek jele a zsidó gyertyatartó hét ága is. És hetedszer: Giovanni Pico della Mirandola kimutatta Heptaplo nevű művében, hogy a Szentírás hét bolygót ismer, tehát Galileinek az az állítása, hogy négy új bolygót talált, a Szentírással ellentézik.

Ennek a „Dianoia“ című könyvnek Galileo semmi fontosságot nem tulajdonított, mikor elolvasta. Legfeljebb annyit, hogy Medici Giovannira vigyáznia kell, mert annak gyűlölete még mindig éber és elvégre mégis csak rokona az uralkodónak. De éppen ekkor más foglalta el a figyelmét. Keppeler kinyomatta új könyvében az ő megfeythetetlen betűrejtvényét. Erre most már úgy határozott, hogy közölni fogja a megfejtést. Megírta tehát mindazoknak, akiknek a rejtvényt annakidején elküldte volt, hogy a megfejtés ez:

Altissimum planetam tergeminum observavi.

Vagyis: „Megfigyeltem, hogy a legmagasabban fekvő bolygó hármass iker.“ Erre azonnal válasz jött Keppelertől, aki megkapván a megfejtést, maga is megvizsgálta a Szaturnuszt és szintén látta, hogy a Szaturnuszból oldalt két dudor áll ki, amelyeket egyelőre nem lehet megmagyarázni. Mindenben igazat adott Galileónak, legfeljebb abban nem, hogy a „hármass ikrek“ tengelye az ő látása szerint nem a zodiákus hosszúságával, hanem a napéjegyenlőségi tengellyel párhuzamos. A többiek is feleltek, valamennyien izgatottan ünnepefvén az új csodát. Clavius páter maga is igazolta a látottakat.

Galileo boldog volt és büszke. Tovább dolgozott látócsövével és megint új csodára bukkant, de ezúttal olyanra, amely hosszú évek óta szomjazott vágyát elégítette ki: bizonyítékot talált.

Ezt a bizonyítékot Vénusz adta neki, a szép esthajnali csillag. Egy éjjel észrevette, hogy a Vénusz

köralakú ábrájának a széle elsötétedett. Másnap ez a sötétség valamivel nőtt. Pár nap alatt pedig akkora lett, hogy a Vénusz pontosan azt a sarlóalakot öltötte fel, amelyet a holdvilágon szabad szemmel is láthat az egész világ. Galileo jegyezte megfigyeléseit és izgatottan töprengett. S egy éjjel nagyot csapván maga elé boldogságában, úgy ugrott fel, hogy hangos robajjal felborította a széket. De ezzel nem törődött. Világot vett a kezébe és felköltötte a mélyen alvó Salviatit.

— Tolvajok? — kérdezte az, ijedten dörzsöve álmos szemét.

— Nem tolvajok, Filippo, nagy öröm. Óriási dologra jöttem rá. De előbb ébredjen fel egészen.

Decemberre járt már az idő, didergős volt az éjszaka, Salviati hamarosan éber lett a hidegtől. Felült az ágyban. Galileo pedig odatelepedett az ágy szélére és csillagászati előadást tartott. Ha egy gömbön sarlóalakú árnyékot látok, milyen test veheti azt oda? Csak gömb. Salviati ágya mellett alma állott faenzai tányéron, finom téli alma. Galileo felragadott kettőt és a paplanon mutogatta, hogyan veti egyik gömb a másikra az árnyékát, ha az egyik mozog. Aztán hosszasan elmagyarázta az égi testek saját fényét és a naptól kapott fényét, a Vénusz a megfigyelések szerint a naptól kapja a fényét, míg az állócsillagoknak saját fényük van. Nyilvánvaló, hogy a Vénusz nem a föld körül, hanem a nap körül forog. A Vénusz a nap egyik holdja. De ugyanúgy a föld is a nap egyik holdja. Aki ezt be nem látja, az vagy buta, vagy nem akar belátni semmit. Kopernikusz hipotézise ezennel valóssággá vált, mert bizonyítani lehet. Az új világrendszer megszületett Firenzében, a Villa delle Selve egyik szobájában, csípős decemberi hajnalon.

— Igen, — felelte félig eszméletlenül Salviati, akit közben megint elnyomott az álom.

Galileo nem törődött vele. Ott hagyta és ment

vissza a Vénuszhoz. Másnap terjedelmes levelet írt a római jezsuita rendházba Claviusnak. Azonkívül elhatározta, hogy mivel meghívták udvari ebédre, ott is el fogja mondani az egész Vénusz-dolgot.

Az udvari ebéd igen kellemesen folyt le. Csak Vinta volt még ott a dinasztia tagjain kívül. Galileo eléadta bámulatos megfigyeléseit a Vénusszal.

— Kegyelmed úgy utazgat a mennybolton, — mondta Cristina anyahercegnő — mint egy új Kolumbus.

— Ugyanannyi bajom is van, fenség, a hitetlennel, mint neki volt. Kevés olyan érdekes történet van, mint a Kolumbus története. Ő elhatározta, hogy a föld gömbalakú lévén, amit akkor még nem hitt senki, nem keletnek, hanem nyugatnak fog elindulni Indiába. Talált is fenkölt pártfogót erre a tervre Izabella spanyol királyné személyében...

Itt az uralkodó közbevágott vidáman:

— Vigyázzon, Messer Galileo, rosszat ne mondjon a királyasszonyról, mert egy leszármazottja ül az asztalnál. Ne vágjon ilyen csodálkozó arcot. A feleségem apja Károly főherceg. Annak az apja volt I. Ferdinánd császár. Annak az anyja volt Szép Fülöp felesége, Johanna spanyol hercegnő. Annak a szülei voltak Katolikus Ferdinánd és Izabella. Vagyis Kolumbust a feleségem nagyapjának a nagyapja küldte a tengeri útra.

— Engem is egy nagy uralkodó enged a holdba és a Szaturnuszra utaznom, fenség. Tehát, ha szabad folytatnom, a spanyol király öfelsége a királyné öfelsége unszolására úgy határozott, hogy Kolumbus tervét szakemberek vizsgálják meg. Szakértőkül kijelölte a salamancai egyetem tanári karát. Kolumbus odaállott eléjük. Egytől-egyig egyházi személyek voltak a tanárok. Az egyik azt kérdezte Kolumbustól, hogy ha a föld gömbölyű, akkor a Salamancával ellentétes ponton vajjon felfelé esik az eső? A másik azt kérdezte tőle, hogyha a gömb

oldalán vitorlással le tud is hajózni, de micsoda szél kell ahhoz, amely majd a gömb aljáról visszafújja a gömb tetejére? A harmadik azt kérdezte tőle, hogy ahova jutni remél, járt-e ott már ember? Kolumbus azt mondta: nem. Fog-e ott embereket találni, kérdezte tovább a pap. Kolumbus azt mondta: igen. Erre a tanár felállt és mennydörögve eretnekséggel vádolta Kolumbust, mert a Szentírás szerint az emberiség Ádámtól és Évától származik, Kolumbus pedig a felfedezendő területen olyan embereket tételez fel, akik nem az első emberpártól származnak. Végre a salamancai kollégium úgy döntött, hogy Kolumbust megfenyegették az inkvizícióval, ha átkos tanairól le nem mond. Később a király mégis elküldte. Egyszóval én is így vagyok valahogy. Felfedeztem a Medici csillagokat és erre ez a Sizzi azzal vádol, hogy ellenkezem a Szentírással.

— Felel Sizzinek kegyelmed? — kérdezte a nagyhercegné.

— Már feleltem, fenség. Mikor elolvastam, odaírtam a könyv első oldalára egyik kedvenc költőm, Ariosto, négy sorát:

S a herceg szólt: „Nem volna tisztességes,
Hogy arról kezdjek most vitázva harcot.
Mit tényvaló gyanánt, akárhogy bégess.
Akármikor az orrod elé tartok.

Az idézetnek nagy sikere volt, mindnyájan nevettek. De aztán az öreg Vinta így szólt:

— Hiszen jó, jó, ez a könyv névetséges. De a Szentíráshoz való hivatkozásnak mindig van hatása. Hallom, amit nem árt tudnod, hogy Marcimedici, az érsek, úton-útfélen szid téged.

Galileo tűzbejött. Az érseket ismerte és ki nem állhatta. Valaha tanítványa volt Páduában. Ostoba és nagyképzű ember, ez volt a véleménye róla. Odafordult az uralkodóhoz:

— Fenség, előbbi idézetem megnyerte a fenkölt társaság tetszését. Magunk között vagyunk: el szabad-e mondanom másik kedvenc költőmnek, Berninnek, a firenzei érsekről szóló költeményét?

— Hogyne, hogyne, — bölintott vidáman az uralkodó, jót hörpintve az ebéd végét jelentő fűszeres, cukrozott borból, — az biztosan nagyon mulatságos.

Galileo megköszöri a torkát. Rengeteg verset tudott kívülről és roppant szerette őket előadni.

„Vajjon tud-e, hallott-e róla bárki,
Hoi van a fenkölt érsek úr bakancsa?

Hogy megfoltozzák, úgy hangzott parancsa.

Mert elszakadt. S nem tudnak rátalálni.

Parádékon megszokta ebben járni.

Pisában vette egykor kéz alatt. S ha

Bárki meglelné, illendőnek tartsa

A sekrestyés kezébe deponálni.

Nem bánja meg, hisz főpapunk szent voltál,

S hibák bocsánatára szüntelen kész

Galamblelkét mutatja minden tette.”

Igy prédikált a szószékről a lelkész,

S közben börtönben kínozták a szolgát,

Ki érsekünk gatyáját elvesztette.

Ezen a szonetten még jobban nevettek. Vidám hangulatban ért véget az ebéd. De ekkor az uralkodó intett Galileónak és félreült vele.

— Nézze, Messer Galileo, — mondta komolyan, — én ezeken a verseken igen jól mulattam, de a papokkal nem jó tréfálni, kegyelmed most hivatalosan udvari matematikus. Amit műveiben állít, azért félig-meddig az udvar felel. S ha elkezdik piszkálni, hogy ellenkezik a Szentírással, az az udvarnak nem kellemes. Én azt ajánlom, csináljon valamit a papokkal. Az érsek csakugyan ellensége kegyelmednek.

— Fenség, az érsek mindenkinek ellensége. Utálatos ember.

— Ki nem állhatom én sem. De érsek. Én a pap-sággal nem okoskodom, én nem játszom Velencét, én

a Szentszékkal száz okból kitűnő diplomáciai viszonyt tartok fenn.

— Parancsoljon velem, fenség, — szólta Galileo elhülve, — mit csináljak?

— Vannak egyházi összeköttetései Rómában?

— Hogyne, fenség. Delmonte bíboros bármit megtesz értem, már csak a boldogult márkí emléke miatt is. De van ott egy kiváló jezsuita barátom, a híres Clavius.

— Kitűnő. Én azt ajánlom, menjen el Rómába és ott tisztázza ezt a dolgot. Vannak ott okos emberek is. Ha a Vatikánban meg tudja magyarázni a Sidereus Nunciust, akkor itthon a papok beszélhetnek, amit akarnak. Ha pedig a Vatikánnak nem tetszik, akkor jobb abbahagyni, mielőtt még az inkvizíció kellemetlenségeket csinál. Menjen le szépen Rómába. Adok gyaloghintót és szolgát, Rómában lakhatik a követségen. Pénzt is adok. De ezt a dolgot nekem hozza rendbe. Tudja, azok a csillagok Medici-csillagok. Nekem személyesen volna kényelmetlen, ha az egyház ezeket a csillagokat indexre tenné, vagy mit tudom én, mit csinálna.

— Fenséged olyan böles, hogy meghajtom a fejemet. Tökéletesen igaza van. Mikor menjek?

— Nem sürgős. Húsvétkor az udvar ügyis Pisába megy, menjen akkor. És csinálja úgy, hogy nekem nagy sikerrel jöjjön vissza.

Galileo egyszerre ugyanolyan boldog lett, ahogy egy perce még elképpedt. Azt gondolta magában, hogy ennek a nagyorrú, csúnya, rendkívül kedves fiatalembernek kitűnő esze van. Firenzében azt szokták mondani, hogy minden Medici rövidlátó, köszvényes és eszes.

Folytatta munkáját és lassan készülődni kezdett az útra. Ajánlóleveleket szerzett be, többek közt Buonarotti Michelangelótól, a nagy ember azonos nevű unokaöccsétől, akit gyerekkora óta ismert, s akinek fontos barátai voltak Rómában. Azonkívül

előre bejelentette érkezését Claviusnak, külön megemlítve az újonnan nagy hírre kapott német papot, Griembergert, aki mint Clavius-tanítvány élt Rómában.

Készülődései közben kapta meg Sagredo levelét. Az visszatért Velencébe Ázsiából és ott tudta meg, hogy Galileo végleg ott hagyta Páduát. Hosszú és komoly levelet írt erről. Miután arról a szomorúságról beszélt, amely ilyen jóbarát távozásával érte, így folytatta:

„Ami viszont kegyelmed érdekeit illeti, döntően inkább a kegyelmed megítélése, mint az én érzésem. De itt fizetése és egyéb jövedelmei éppenséggel nem voltak megvetendők, különben is az anyagiak kérdése nem lehetett olyan fontos és kegyelmedet nem nyomhatta annyira, hogy ezért kellett volna bizonytalan kalandokba bocsátkoznia. Hol találhatja meg azt a szabadságot és azt a személyes függetlenséget, amit Velencében? Itt olyan támaszai voltak, amelyek minden nap együtt növekedtek jóbarátainak korával és tekintélyével. Kegyelmed most hazajutott szép hazájába, de viszont elment onnan, ahol jól ment dolga. Egyelőre azt szolgálja, aki természetes ura, nagyszabású, erényekkel gazdag és rendkívüli fiatalember, itt azonban kegyelmed tudott rendelkezni azokkal, akik a többieknek parancsolnak és csak sajátmagát kellett szolgálnia, mint a legnagyobb urat a világon. A fejedelem kiválósága és nagylelkűsége remélni engedi, hogy kegyelmed hódolata és érdeme megbecsülésben fog részesülni, de ki veheti biztosra az udvari élet viharos tengerén, hogy a vetélkedés dühös szelei nem fogják-e — nem mondom, hogy elsüllyeszteni, de gyötörni és nyugtalanítani? A fejedelem koráról nem beszélek, de bizonyos, hogy az évek természetszerűleg meg fogják változtatni vérmérsékletét, hajlamait és

egyéb tulajdonságait. Hallom, hogy jellemének jó alapjai vannak s egyre szebb és jobb dolgokat lehet várni tőle, de ki mondhatja meg, mire képesek a világ kiszámíthatatlan és érthetetlen fordulatai, a gonosz és irigykedő emberek mesterkedései, akik a fejedelem lelkében valami hazug és rágalmazó gondolatot elhintve, lehetnek olyan erősek, mint az ő igazságossága, hogy tönkretegyenek egy embert? A fejedelmek mindenre kíváncsiak kissé, de ha nagyobb dolgok érdekei szólítják őket, másfelé fordulnak. A nagyherceg bizonyára gyönyörködve szemléli Kegyelmed találmányával Firenzét s a környék helyeit, de ha szükséges lesz látnia, hogy mi történik egész Itáliában, Franciaországban, Spanyolországban, Németországban és a Keleten, azonnal félre fogja tenni azt a csövet. Kegyelmed bizonyára tud még feltalálni mást is, de ki tudná feltalálni azt a csövet, amely megkülönböztesse az ostobát az okostól, a jó tanácsot a rossztól, a tehetséges építőművészt a konok és tudatlan pallértól? Mindezt olyan milliók döntik el, akiknek szavazatában a szám és nem a súly számít. De nem akarok tovább terjengeni Kegyelmed érdekei fölött, hiszen eleve elhatároztam, hogy belenyugszom elhatározásába. Kegyelmed egyéb barátai másképpen beszélnek. Van egy, aki igen jó barátja volt, s most kijelentette, hogy lemond barátságomról, ha ragaszkodom a Kegyelmedéhez. Én szívből sajnálom, amit Kegyelmed elvesztett, de azt mondogatom magamnak, hogy amit kapott helyette, azt meg tudja tartani. Azonban, hogy olyan helyen él, ahol a jezsuiták az urak, az nagyon, nagyon nagy gondot okoz nekem.

Galileo a régi barát iránti szeretettel olvasta, de végül haragosan dobta el a levelet.

— Tudom, hogy nagyon szeret engem, — mondta magában, — de miért rontja az örömet, ha már úgylis itt vagyok?

És aznap egész nap nagyon rossz kedve volt.

XI.

Mehetett volna már januárban, mert az udvar a tél második felét Pisában óhajtotta tölteni. De régi betegsége elővette, izületi fájdalmaival ágynak esett megint. Az ágyat ablakhoz tétette, az ágy mellé asztalt rakatott, és a kínzó fájdalmak miatt úgylis álmatlan óráit azzal töltötte, hogy egészséges félkezével kinlódva fogta a csövet és vizsgálta az eget. Az ónkarikás ablakon keresztül nem nézhetett, ki kellett nyitnia az ablakot. De a hideget nem sokáig bírta, akkor az ablakot megint becsukta. Az asztalhoz nyúlt félkézzel és mialatt felnyögött minden mozdulat kinjaitól, folytatta mindennapos jegyzeteit. S ha megint jól megmelegedett, megint ki nyitotta az ablakot.

Nappal a napot próbálta nézni. Rég feltűnt már neki, még Páduában, hogy a nap maga sem felel meg a peripatétikus tan tökéletes makulátlanságának. Ha kissé fátyolos volt az idő úgy, hogy néhány másodpercig szeme kibírta a napba nézést, úgy látta, hogy a tündöklő égitest felületén foltok vannak. Máskor is próbált odanézni, és megfigyeléseiből az derült ki, hogy ezek a homályos, szabálytalan alakú foltok lassan oldalt húzódnak, tehát vagy azt kellett feltennie, hogy valami érthetetlen dolgok úsznak a nap felületén, vagy azt, hogy ezek a foltok egy helyben állanak, de a nap saját tengelye körül forog, mint a megpörgetett csiga.

Több, mint két hónapig feküdt így kinlódva, jegyezgetve, levelekre még félkézzel is válaszolva, de főként gondolkozva. A kék mindenséget látta

maga előtt folyton, középpontjában a nappal, s a körülötte száguldó golyókat látta, amint sűrítve lendülnek előre a teremts óta előírt körpályáikon, némelyik körül saját fiókái röpdösnek, az egyes pályák síkjai ferde szögekben metszik egymást, hol ez vet elhaladó árnyékot amarra, hol amaz erre, s ehhez a darázsraj-keringéshez, melynek végső értelme érthetetlen, színházi nézők gyanánt pillantanak oda az állócsillagok, közben a tejút csillagjainak milliói fehér fátyolfolyamban ömlenek végig a képen. Nincs fent és nincs lent ebben a világban, nincs nappal és nincs éjszaka, hiszen a nap folyton tündöklök, az egész semmi sem tartja semmiben. Micsoda mindez? És mi van a legmesszebb látható csillagon túl, ahol a peripatétikusok iskolás rövidlátása egyszersmindenkorra le akarja zárni a határokat?

— Mennyi dolgom van, mennyi dolgom van! — sóhajtott ilyenkor és szerette elképzelni magát a világmindenségben, a Kopernikusz-féle naprendszer egyik csillagán, annak egyik szárazföldjén, egy bizonyos város bizonyos villájának bizonyos szobájában, amint az egész kopernikuszi mindenség mintegy kicsi ábrában ismételve ott röpköd, kering és zúg a fejében.

Márciusra nagynehezen annyira jobban lett, hogy készülődhetett az útra. Komoly fegyverzetet vitt magával: látócsövei közül a legjobbakat s az égitestekről szorgalmasan vezetett naplóját. Az úton is folytatta megfigyeléseit, a jegyzetek között egyetlen nap sem maradt kitöltetlen: a Juppiter-bolygók pontos helyét minden áldott éjjel feljegyezte, csak olykor kellett megfigyelés helyett felírnia, hogy túl nagy a felhőzet. Nappal pedig ifjúkori vándorútjának emlékeit idézte vissza, amikor gyalog baktatott ugyanezen az országúton, olykor szíves szekerekre felkérve. Most udvari gyaloghintó szállította Rómába.

Szép tavaszi napon érkezett meg s egyenesen a követségre vitette magát. Niccolini, Toszkána szentszéki követe már tudott érkezéséről, átvette a nagyherceg sajátkezű levelét és hűvösen bár, de rendkívüli udvariassággal kijelölte lakását a palotában. A követ bent lakott a városban, hogy közel legyen a pápai rezidenciához, pedig a Pinción ott pompázott a remek Medici-villa, amelyet a dinasztia néhány év előtt vásárolt meg. Galileonak az volt a titkos reménye, hogy ott lakhatik. De a követ udvariassága olyan merev volt, hogy nem mert neki szólni.

Sebtiben csomagolt ki, magához vett egy látócsövet és azonnal Claviust kereste. Elment a jezsuita kollégiumba. Huszonöt éve járt itt utoljára, nagyon nehezen találta meg az utat, a város képe erősen meg is változott azóta. De végre mégis oda jutott. A hajdani erőteljes, tömzsi páter helyett roggyant hátú, fogatlan, hajlott öreget látott viszont, alig ismerte meg. Eszébe sem jutott eddig, hogy Clavius atyának túl kell már lennie a hetvenen. Melegen megölelték egymást, aztán Clavius atya mindjárt bemutatta azt a fiatal jezsuitát, aki szobájában tartózkodott.

— Ez Griemberger páter, akivel levél útján már megismerkedtek. Szeressék egymást.

Latinul folyt a beszéd, mert Clavius atya már jól tudott ugyan olaszul, de Griemberger nem. Vöröshajú, nyurga jezsuita volt ez, tirolai származású német, arcán kedélyes jóindulattal és derűs okossággal. Galileo azonnal nagyon kedvesnek találta. És pár perc múlva már benne voltak a csillagvizsgálásban. A jezsuita kollégiumnak jól felszerelt helyisége volt erre, kitűnően elhelyezett ablakokkal, égővállványokkal, segédkönyvekkel, de az igazi hozzávalót, a nagyon jó látócsövet, azt Galileo hozta magával. Hosszú órákig nézték az égen mindazt, amit Galileo a Sidereus Nunciusban tudtul adott a

világnak, most véget nem érő részletekkel egészítette ki, amit ott írt.

— Most mondja meg, kedves fiam, hogy mi az igazi célja ezzel a római úttal.

— Megmondom, atyám. Két célom van: egy közelebbi és egy távolabbi. A közelebbi az, hogy valami olyan egyházi fórumot sikerüljön keresnem, amely hajlandó a Sidereus Nunciust ellenőrizni. állításait megvizsgálja s ezzel engem igazol, továbbá igazolja az általam elnevezett Medici-csillagokat is. De van egy távolabbi célom is. Ehhez előbb még el kell mondanom, hogy egyik kitűnő tanítványom, Castelli, most kapta meg a pisai egyetemen a csillagászati tanszéket. Castelli természetesen kopernikánus, hiszen az én tanítványom. Már most: a pisai egyetem szervezete az, hogy ott mindent a főgondnok dönt el, bizonyos d'Elzi gróf. Ez megrögzött peripatétikus. Mielőtt Castellit alkalmazták, meg kellett fogadnia, hogy a csillagászatot nem Kopernikusz, hanem az Almageszt szerint kell előadnia. Szegény fiú, mit tehetett mást: elfogadta a feltételt. Hiszen én is így tettem: Páduában mindvégig az Almagesztet tanítottam legjobb meggyőződéseim ellenére. Már most: én szeretnék a kopernikuszi tanal kilépni. Vallomást tenni mellette. Most már merem, mert érveim vannak. De ez olyan óriási lépés, hogy nagyon kell vigyáznom. Meg kell előbb támasztanom a hátamat valamely egyházi fórumhoz. Bizonyos Sizzi már azzal vádol, hogy ellenkezem a Szentírással.

Clavius bólongatott. Aztán így szólt:

— A terv jó és bölcs. Sizzi nagy számár, olvastuk és akkorákat neveltünk rajta, hogy a hasunkat fogtuk. De én nem hiszek a maga Kopernikuszának, fiam.

— Vitatkozni lehet, atyám, — szólt mosolyogva Galileo, — de majd ha kiálltam, Egyelőre maradjunk

a Sidereus Nunciusról. Kivihetőnek tartja egy ilyen egyházi bizottság összeállítását?

— Hogyne. Ha van protekciója. Jó támogatással mindent kivihetőnek tartok. Van protekciója?

— Bőven. Akár a pápáig is.

— Az már beszéd, — mondta az öreg jezsuita felémelkedve. — a pápa mindenható, még a tudományban is.

S mialatt a vendéget kikísérte Griembergerrel, még hozzátette:

— De öszentségénél ne hivatkozzék Fra Sarpi Paolóra, azt tanácsolom. Hallom, igen vastag barátságban voltak Velencében. És családi életéről se igen tegyen említést öszentségének...

A kapunál voltak.

— Holnap délelőtt jöjjön el, megismertetem rendünk több matematikusával. Jó éjszakát.

Az öreg Clavius elsavanyodott, — volt a Galileo első gondolata. De aztán, hazafelé keresgélvén az utat az éjszakában, belátta, hogy csipős megjegyzéseit meg kell érteni. Clavius szereti a rendjét, ahogy a jezsuiták általában testtel-lélekkel jezsuiták. És Fra Sarpi Paolo miatt a Serenissima még ma sem engedi be a kiűzött jezsuitákat, pedig már rég kibékölt a Szentszékkal.

Másnap elkezdte szervező munkáját. Legelőször Del Monte bíborost kereste fel, aki most Rómában lakott. A törékeny aggastyán, aki most meglepően hasonlított a felejthetetlen Guidubaldo márkizhoz, azt sem tudta, hogy hova tegye a vendéget örömeiben. Mikor Galileo elmondta neki, hogy mit szeretne, a bíboros azonnal ezt mondta:

— Bellarmin. Ha valaki ezt össze tudja hozni, az ő. Jezsuita is még hozzá.

Aztán elmosolyodott és hozzátette:

— Nem hozott neki ajánlólevelet Fra Sarpi Paolótól? Nono, csak tréfálok. Reméljük, hogy Bel-

larmin nem fogja az igazság serpenyőjébe vetni ezt a barátságot.

— Bocsánatot kérek, — szólt Galileo élénken — hát nekem itt Rómában olyan egyházellenes hírem van?

— Hát bizony a Sarpi barátsága itt nem nagy ajánlólevél. És Rómában mindenki mindenről nagyon jól van értesülve.

— De rólam? Róma? Hát olyan fontos ember vagyok én?

— Természetesen. Kegyelmed talán nincs tisztában vele, hogy milyen híres ember. Napok óta nem hallok egyebet, mint hogy Galilei jön. Már vagy tizen mondták. Nem győztem mesélni Kegyelmedről, mikor kitűnt, hogy régi barátok vagyunk. Tudja mit, magam fogom elvinni Bellarminhoz. Holnap megbeszélem vele az időpontot.

Ebben megállapodtak. Galileo tovább hordoztatta magát a gyaloghintóval. Más papokhoz is volt ajánlólevele, a jezsuitákat is fel kellett megint keresnie. És ettől kezdve naphosszat csak papokkal érintkezett. Egyik ismerős hozta a másikat. Mindenütt meglepődött, hogy hírneve milyen erős. Volt, aki lelkes örömmel fogadta, volt, aki leplezetlen ellenséges érzülettel, de közönnyel senki. A jezsuitákhoz úgyszólván mindennap elment, megismerkedett az egész kollégiummal, órákat töltött körükben kerti sétákkal, magyarázva és vitatkozva. És eljött a nap, mikor bejutott Bellarmin bíborshoz, ahhoz, akit Sarpi igen komolyan veendő koponya és súlyos ellenfél gyanánt írt le neki. El volt rá készülve, hogy a híres bíboros rögtön Fra Paolóra fog célzást tenni. Erre már kész mondókája volt: mindenkinek elmondta, hogy Fra Paolo milyen szent ember egyfelől, milyen megveszekedetten lelkes velencei hazafi másfelől, tetteit eszerint kell megítélni.

De Bellarmin bíboros egy szó említést sem tett

Sarpiról. Méltóságteljes, hetven esztendőes ember volt a híres főpap. Energikus orra alatt szakállába olvadó, hosszú bajuszt hordott s az volt arcában a furcsa, hogy szemöldökei az orra tövétől kezdve ferdén lefelé haladtak. Kegyesen nyujtotta csókra kezét, helyet mutatott és azonnal a tárgyra tért. Galileo eléadta kérését: bizottságot szeretne, amely a Sidereus Nuncius állításait megvizsgálja és az volna legnagyobb boldogsága, ha ennek a bizottságnak a bíboros vállalná az elnökségét.

— Ilyen formában ezt nem vállalom, — felelte a bíboros azonnal, átható, erős hangon, — de a formát majd megtalálom. A művet olvastam, s az nagy mértékben megdöbbsentett. Kíváncsi volna, ha saját szememmel láthatnám, amit a mű állít.

Galileo azonnal felajánlotta, hogy valamelyik meghatározandó este elhozza találmányát és mindjárt magyarázatokkal is szolgál. De a bíboros ezt sem helyeselte: ő egyedül akar szétnézni a mennybolton. Majd ő tudja, hogy mit gondoljon. Legcél-szerűbb lesz, ha a jezsuita Kollégiumban kapja meg a látócsövet. A továbbiakról majd hiradással szolgál.

— Egyik cannocchiale, monsignore, állandóan ott van a jezsuitáknál, mert többet is hoztam magammal. Kegyeskedjék bármikor használni.

— Helyes. Biztosítom kegyelmedet őszinte jóindulatomról.

És Galileo ismét megcsókolta azt a kezet, amelyről könnyen fel lehetett tenni, hogy pénzt olvasott le titkos megbízásban dolgozó velencei bérgyilkosoknak. Aztán az utcán várakozó gyaloghintóval más nagyúrhoz vitette magát, Cesi herceghez. Ez a Cesi herceg gazdag fiatal arisztokrata volt, aki lelkesen érdeklődött tudomány és költészet iránt. Néhány év előtt ő szervezte meg Róma akadémiáját, amely a „Lincei“ nevet viselte. A „Hiúzok“ nevét arra alapította, hogy az akadémia tagjai hiúz-

szemmel lássák meg az új igazságokat és küzdjenek a tudományok skolasztikus elmerevedése ellen. Vagyis a Lincei-akadémiának volt egy kevés peripatétikus-ellenes íze. Cesi herceg maga is izent Galileonak, hogy fel akarja keresni, ő azonban udvariasságból megelőzte a herceg látogatását és tisztelgett nála. Finom, elegáns, kitűnő modorú gavallérnak ismerte meg a fiatal herceget, aki már az első köszöntés után rögtön meghívta az akadémia tagjául. Galileo alig hitt a fülének.

— Úgy látom, — szólta a herceg — hogy kegyelmed csodálkozik. És csodálom, hogy csodálkozik. Hiszen tudnia kell magáról, hogy a neve a világ bármely akadémiájának csak díszül szolgálhat.

— Véghetetlenül megtisztel, főméltóságú uram. Szabad megkérdezni, hogy olvasta-e könyvemet?

— A Sidereus Nunciust? Azt meghiszem, hogy olvastam. És mennyit hadakoztam érte! Bámulatos, hogy az emberek nem hajlandók elhinni az igazat. Inkább a régit hiszik, az kényelmesebb. De azért vagyunk mi itt, Hiúzok! Szóval hajlandó tagságával megtisztelni bennünket? Igen? Hálásan köszönöm. De most szeretném körülvezetni szerény házamban, van néhány jó képem, szobrom és könyvem. És a feleségem is örvendeni fog, ha megismerheti. Erre parancsoljon.

Galileónak már zúgott a feje a képektől, szobroktól és könyvektől. Bíborosok, főpapok és más előkelőségek rendszerint megmutogatták neki műkinccseiket. S ő örömmel is nézett meg mindent, de a benyomások akkora tömege zúdult rá rövid idő alatt, hogy már nem igen győzte figyelemmel. Rengeteg dolga is volt, kézzől-kézre adták. Akikkel megismerkedett, meghívták beszélgetni máskor is. Cesi herceg ünnepi vacsorát rendezett tiszteletére, ahol egész sereg új emberrel jött össze, most már senkinek sem tudta a nevét és kezdte az embereket összetéveszteni.

Ügye szépen haladt előre. A jezsuiták értesítettek, hogy Bellarmin bíboros náluk járt, másfél óra hosszat nézelődött a csövön és a látottak felett megelégedését fejezte ki. A Galileo kérésének teljesítésére azt a formát választotta, hogy levelet intézett a jezsuita kollégiumhoz és szakvéleményt kért a Sidereus Nuncius öt rendbeli állításáról. A válasz megfogalmazására négyes bizottságot kért fel és pedig a jezsuita kollégium páterei közül a német Claviust, a német Griembergert, a belga Maelcotét és az olasz Lembót. Az atyák ki is tűzték a bizottsági ülést április huszonnegyedikére. Galileo elhatározta, hogy addig pihenni fog és élvezi a Pinciót. Ugyanis a követnek el kellett utaznia, s ő ezt a kis változást rögtön arra használta fel, hogy átvigye holmiját a Trinitâ mellé, a gyönyörű Medici-villába. De nem pihenhetett, mert ugyanekkor megkapta az értesítést, hogy a pápa öszentsége fogadja.

Erről már rég le is mondott. Niccolini követ mindjárt az első napokban bejelentette Galileo Galilei firenzei udvari matematikus hódoló szándékát, de a Vatikánból semmi hír nem érkezett. Ő már elaludtnak tekintette a dolgot. S most egyszerre egy reggel svájci gárdista jelent meg nála pecsétetes írással, amely a kihallgatás óráját tartalmazta: még aznap délelőtt. Igen gondosan öltözködött, felöltötte fekete bársony ujjasát, amelyből hófehér gyolcs-gallér világított, tollas kalpagot is vett hozzá és még a gyaloghintóban is porolgatta, tisztogatta magát. A kitűzött idő előtt félórával már ott volt. Fiatal papi kamarás tett-vett az előszobában, annak átadta meghívóját. A kamarás mindenekelőtt megtanította, hogyan kell viselkedni a világ első uralkodója előtt: le kell térdelni előtte, szent papucsát csókkal illetni, aztán felegyenesedni és térden állva várni öszentsége kérdéseit mindaddig, míg a látogatót ő maga fel nem állítja. Galileo mindezt engedelmesen megjegyezte és várt.

— Ki van bent őszentségénél? — kérdezte.

— Unokaöccse, az államtitkár, Caffarelli Scipione.

Közben egy pelyhedző legényke lépett be igen díszes katonai ruhában. Az ékszerek csak úgy csillogtak rajta. Otthonosan sietett át a szobán, alig intett a kamarásnak és besietett a pápához.

— Ki ez?

— Borghese őkegyelmessége, a pápai hadsereg tábornoka. Szintén unokaöccse őszentségének.

— Úgy. És hány éves a tábornok úr?

— Tizenkilenc.

Galileo jobbnak látta nem megjegyzést tenni. Sőt szerette volna visszaszívni magát a kérdést is. Hosszas várakozás után, mikor a számára kitűzött idő már rég letelt, végre kijött a két unokaöccs, s ő bemehetett. Előírás szerint odasietett a terem közepén álló alakhoz, letérdelt közvetlenül előtte s egyik fehér papucsát, mely ékkövekkel volt kirakva, ajakával érintette. Aztán felegyenesedett, hogy úgy maradjon ott végig, a térdén. De a pápa azonnal felállította.

— Örvendek, hogy a nevezetes tudóst színem előtt üdvözölhetem.

Galileo szemtől-szemben állott Krisztus helytartójával. A földkerekség lelki ura hatalmas, s nagytű ember volt, hatvan éves körüli, de jó tartású és erőteljes. Széles, kerek arcán nyírott kecskeszakállat hordott és gyér bajuszt. Igen egyenes orra volt, édeskés, majdnem hízelgő mosolya. Legfeltűnőbbnek erősen piros, vastag ajkait lehetett találni, ezeket beszéd közben mindig nyaldosta, mint a jó falatra gondoló tigris. Ez volt az az ember, aki a jámbor műkedvelő írók egy kézirat tartalma miatt lenyakaztatta.

— Hálásan köszönöm Szentségednek azt a nagy kegyet, hogy itt megjelenhettem.

— És hogy halad római utazásod célja? Bellarmin bíboros elmondta nekem, miről van szó.

— Holnapután ül össze a bizottság. Szentséges Atyám. Szívemből remélem, hogy az atyák igazat adnak nekem.

— Bellarmin azt mondja, hogy amit írtál, igaznak látszik. Mindenesetre dicséretes a buzgóságod, hogy az egyház ösvényén igyekszel járni. Ezt megdicsérem benned. Ezentúl is minden erődből igyekezzél az egyháznak hűséges fia lenni, akkor tudományos munkásságodban számíthatsz az én személyes támogatásomra is.

Galileo csak hajlongott hálásan. A piros száját nyaldosó emberevő igen nyájas volt hozzá. Az a mondat, amit most mondott, egész Európa tudományára döntő fontosságúnak látszott.

— Van valami kérdésed hozzám, Galilei?

— Szeretném az én uramnak és fejedelmemnek, II. Cosimónak, elvinni Szentséged áldását.

— Szívesen megáldom őt, különösen kedvelt fiamat, mondd meg neki. És megáldalak téged is.

Galileo sebtiben térdre ereszkedett. Pál pápa megadta a kereszt jelét a térdelő feje fölé, aki letenyerelt a földre s a papucsot megint megcsókolta. Ezzel vége volt a kihallgatásnak. Ha Galileónak azt mondták volna, mikor kiment az épületből, hogy gyorsan fogjon egy madarat a vatikáni kertekben, ujjongva megfogta volna a madarat. Most már az egész világ akármit mondhatott a Sidereus Nuncius-ról és a Medici-csillagokról. Csak az kellett még, hogy az egyházi szakértői vélemény is jól üssön ki.

És jól ütött ki az is, egyetlen kicsiny szépséghibával. Galileo másolatot kapott a Bellarmin bíborshoz címzett okmányról, amelynek az volt a szövegében, hogy igenis, a bizottság mindent úgy talált a mennybolton a Rák ködfoltjai, a tejút, a Szaturnusz, a Vénusz s a Juppiter holdjai dolgában, ahogy a firenzei tudós állítja. Csak a holdra vonatkozólag

mondták ki ezt: „Nem tagadható a hold felületének nagy egyenetlensége, de Clavius atya úgy véli, hogy nem a felület egyenetlen, hanem a hold teste nem mindenütt egyenletesen sűrű, innen származnak a látás természetes csalódásai, az illető foltok. Mások valóban a felületet tartják egyenetlennek, de ebben a kérdésben még nincs akkora bizonyosságunk, hogy kétségtelenül állíthatnók.”

Tehát Clavius atya még mindig ragaszkodott ahhoz az arisztotelészi alapgondolathoz, hogy a csillagok tökéletesek, és alakjuk a legtökéletesebb idom, a gömb. Galileo, mikor megköszönte az egyébként kedvező szakvéleményt, ráterelte a beszélgetést erre a kérdésre.

— Atyám, — mondta neki, — a matematikushoz szólok. Miért kever metafizikát a matematikába?

— Hogyhogy, ezt nem értem.

— Nincs „tökéletes” és „tökéletlen” idom. Az idomoknak nincs rangjuk. A matematikus tudomásul veszi őket olyanoknak, amilyenek. Deszkából fűrészselhetek magamnak tökéletes körlapot és mindjárt el is dobhatom, mert szemét csupán, viszont az áldozat ostyája lehet szabálytalan és töredezett, mégis szent. Ha tudományosan akarok szemlélni valamit, előbb le kell hántanom róla, amit hagyomány, hibás feltevés és az embercélú elképzelés rakott rá. A legszabálytalanabb szikladarab is mértani test, a gömb is az. Mindakettőt egységes szabályok szerint kell vizsgálnunk, nem pedig az egyiket tárgyilagosan, a másikat misztikusan. A peripatétikusok, ha szabályos gömböt látnak, azonnal rejtelmet képzelnek beléje. Én a világon mindent rejtelmesnek és hihetetlenül érdekesnek látok, de egyformán annak.

— Jól van, mit akar ebből kihozni?

— Ezt: a teremtés titkát és szépségét nem abban kell keresni, hogy mi gömb és mi nem az. Attól, hogy a hold felülete érdes, Isten csodálatos világa nem lesz kevésbé csodálatos. Sőt.

— Miért „söt“?

— Mert ha ez a misztikus és horoszkópos gömbösködés megbukik, akkor szebb rendszert tudok helyébe tenni. Isten világa úgy, ahogy Kopernikusz képzei, sokkal egységesebb, világosabb, szebb, mint ahogy Arisztotelész elképzei. Annak a görögnek a világa nekem kezdetleges, botorkálónan következetlen és gyerekes. Csúnya. Ennek a németnek a világa nekem gyönyörű. Tehát igaz. Csak az lehet igaz, ami szép. Nézze, atyám, az elindulásban van a hiba. Aki maga elé tesz az asztalra egy tüneményt és azt meg akarja magyarázni, ezt kétféleképpen teheti. Vagy kiindul az arisztotelészi, eddig felhalmozott anyagból, és addig csúri-csavarja a jelenségek összefüggését, amíg bele tudja valahogyan gyúrni valamelyik prokrusztészi fiókba, akkor aztán megelégedetten befejezettnek nyilvánítja a dolgot. Érdesnek látom a holdat? Nem lehet az, Arisztotelész tükörsíma gömbnek mondja. Lássuk tehát, mit lehetne kitalálni, hogy Arisztotelésznek is igaza legyen, meg ne is kelljen letagadnom, amit a saját szememmel látok. Mondjuk: a tükörsíma gömb nem egyforma sűrű mindenütt. Lehet így is. De van a tünemények magyarázatának egy másik módja is: mindent elfelejtek, amit eddig mondtak és tanítottak, és elfogadván igaznak, amit a saját szememmel látok, igyekszem megmagyarázni. Ha a józan és természetes magyarázat beleütközik Arisztotelészbe, az az ő baja.

Az öreg jezsuita figyelmesen hallgatta mindezt. Soká nem válaszolt. Aztán fejét rázta és mondani akart valamit, de meggondolta. Végül így szólt:

— Jól van, majd ezeken gondolkozom.

— Gondolkozzék, atyám, — szólt Galileo, barátságosan rátévén kezét a pap kezére, — és valamit ne felejtessen el. A gömbalak minden anyag természetes törekvése. Ez természetes, mert minden közösség ugyanazon középpont körül óhajt csoportosulni. Ez az életben is így van, a természetben is. Semmi má-

gia ebben nincs. Az esőcsepp gömbalakot ölt. A gölöncsér anyaga is. A társadalom is. De tökéletes gömb nincs, mert a tökéletes elhelyezkedést ezer komponens gátolja. Tökéletes gömb csak a papíron van, ha lerajzolom. Arisztotelész kozmikus szférája papírvilág. Az a világ, amit én fogok hirdetni, az élet és a valóság maga.

Clavius elkomorodott. Most már annyit sem felelt, hogy majd gondolkozik. De látszott rajta, hogy amit hallott, nem szívesen hallotta.

Galileo olyan arccal jelentkezett Firenzében a nagyherceg előtt, mint a diadalmas hadjáratról visszatérő hadvezér. Átadta a pápa áldó üzenetét és megmutatta a bizottsági okmányt, amelyben az egyház tudományos tekintélyei igazolják a Medicsillagokat és egyéb felfedezését. Azonkívül Delmonte bíboros egy levelét is átadta, amelyet a főpaprábízott. Cosimo feltörte a pecsétet, átfutotta a levelet, aztán mosolyogva átadta Galileónak. A levélben a kedves kardinális valósággal áradozott az udvari csillagász római sikereiről. „Ha a régi Rómában él-nénk, — írta például az öreg, — Galileónak kétség-telenül szobrot állítottak volna a Kapitóliumon, hogy értékét megtiszteljék.“ Ő a boldogságtól el-pirulva adta vissza a levelet.

— Ezt szépen meg fogom köszönni, — mondotta, — a lányaim dolgában úgyis írnom kell a bíboros-nak.

— Köszönje is meg, hadd örüljön. És tudomá-nyos tervei most mik?

— Szépen, óvatosan, lassan kijövök a nyilvános-ság elé az új tannal. Ez volt az első lépés, ez már sikerült.

— Nagyon helyes, csak az egyházra mindig vi-gyázzon. De mi van a lányaival?

— Sok a baj, fenség. A nagyobbik zárdában ta-nul. A kisebbik a sógoromnál van, de el kell onnan hoznom, mert anyám nagyon nehéz természetű asz-

szony és a kisgyerekekkel nem tud kijönni. Be akartam adni a zárdába azt is, de a főnöknő azt mondta, hogy XI. Leó pápa egy rendelete óta nővéreket nem szabad ugyanabba a zárdába adni. Talán, ha a bíboros megkéri a pápát, hogy tegyen kivételt... Mindenütt sok a baj, fenség.

— Igen, gyerekekkel ez már így van. Giovanni hercegnek, újszülött fiamnak nem tudjuk a bélhurutját meggyógyítani. És még nem is mondtam kegyelmednek, milyen szomorú hírt kaptam Giuliano rokonomtól Prágából: a Keppler-család himlőbe esett, az asszony és a fiú meghalt. Most szegény Keppler itt áll két nevetlen leánygyermekkel és tele van adóssággal, Rudolf császár már hosszú ideje nem tud neki fizetni. Hajjaj, jót ritkán hall az ember. Annál nagyobb öröm, hogy a kegyelmed római útja így sikerült. Majd ha időm lesz rá, elmondja nekem részletesen az egészet. Most sok a dolgom.

Galileo ment leányait meglátogatni. Még jó távolságra volt a Landucci-háztól, már hallotta a gyerekkora óta jól ismert kiáltozást. Anyjára megint rájött a bolondóra. Üvöltés, sikítás, ajtódurranás hallatszott a házból. A szomszédok kigyúltek a kapukba komédiát hallani. Galileo megállt, aztán gondolt egyet és visszafordult. Ment a zárdába. Ott egészen más hangok ütötték meg a fülét. A nyitott ablakon gitárszó hallatszott ki. A Monteverdi új színdarabjának, az Ariannának, egy dalát játszott az, aki játszott, még pedig pompásan. Galileo itt is megállt, de nem azért, hogy visszaforduljon, hanem hogy a kitűnő játékban gyönyörködjék. Ki lehet az, aki ilyen szépen játszik? Nem is tudta, hogy a klastrom valamelyik apácája ilyen elsőrangú gitárjátékos.

Mikor a játékos elhallgatott, besietett a klastromba. A kulcsár-apácát mindjárt megkérdezte:

— Melyik nővér játszik ilyen kitűnően gitárt a házban?

— Nem nővér, hanem a kegyelmed leánya, Virginia. Annyi örömünk van abban a kislányban, hogy el sem tudom mondani. Ő oktatja a többit is zenére.

Galileo sietett a lépcsőn a fogadószobába, hogy leányát a klauzurából odaküldjék. Egymás nyakába repültek.

— Mióta tudsz te ilyen jól gitározni?

— Sokat gyakoroltam, míg kegyelmed Rómában volt.

— De ennek a fele sem tréfa, hiszen te nagy tehetség vagy!

Maga felé fordította a gyerek édes, csúnya kis fejét. A szemébe nézett. Angyalt látott benne.

— Tudsz valamit anyádról?

— Nem tudok semmit, kegyelmes uram. Nem ír soha.

XII.

Szeptemberben érdekes vendégei voltak a fejedelemnek: két bíboros utazott át Firenzén és huzamosabb ideig nála maradtak, mint a hegyoldalba épült új Imperiale-palota lakói. Az egyik Gonzaga bíboros volt, a lombard fejedelmi házból való vér, a másik firenzei és nem fejedelmi származás: Barberini Maffeo, a dúsgazdag firenzei nagykereskedő fia. A fejedelem mulattatásukra meghívta Galileót, aki nek külön megüzenté, hogy igen érdekes fejtegetésekre készüljön fel, mert Gonzaga bíboros nagy kedvelője a tudományoknak, Barberini bíbornok pedig irodalommal foglalkozik, igen nevezetes, klasszikus csinosságú költeményeket ír. Galileo egy darabig törte a fejét, hogy mivel legyen majd az urak mulattatására, de aztán belélegyintett a levegőbe:

majd adódik az a társalgással, hogy miről kell beszélni.

Mikor felbaktatott ünneplő ruhájában a hegyre, befordult az alabárdosok között a tágas előudvarba, aztán a jól ismert úton bejutott a társasághoz, már ott találta a két főpapi vendéget. Gonzaga bíboros jelentéktelen embernek tűnt fel előtte és nem tett rá nagyobb benyomást, mint az a tengersok előkelő pap, akivel Rómában megismerkedett. Annál figyelemreméltóbbnak találta a másikat. Rendkívül magas férfi volt ez, szélesvállú és hatalmas mellkasú és meglepően vékony hangon beszélt. Azzal kezdte, hogy ők már ismerik egymást.

— Honnan? — kérdezte Galileo meglepetve.

— Innen, Firenzéből. Kegyelmed a rőfös Galilei fia, aki muzsikával is foglalkozik, ugye?

— Csak foglalkozott, monsignore, mert már rég meghalt. Az ő fia vagyok.

— Mondom. Száz más közül is megismertem volna. Mint kisfiú ismertem kegyelmedet. Akkor jött haza Vallombrosából. Én két évvel fiatalabb voltam és roppantúl irigyeltem, mert a többi fiú azt mesélte, hogy kegyelmed a legerősebb gyerek a játszópajtások között. Carlo fivéremet egyszer csúnyán meg is verte.

— Kezdek homályosan emlékezni. Nem a Santa Croce-piacon laktak monsignore szülei? Édesanyja Barbadori-leány volt. Hogyne, emlékszem. És még egy fivére volt monsignorénak, nem?

— Hogyne, Antonio. Az kapucinus barát lett. Carlo pedig megházasodott, Magalotti-leányt vett el. Istenem, hogy eljár az idő. Lássá, kegyelmes uram, mégsem kerültük el, hogy megismerkedjünk. De most már nem fogunk összeverekedni. Legfeljebb szellemi fegyverekkel.

Gonzaga is beleszólt a társalgásba:

— Hallom, Rómában járt kegyelmed és nagyon ünnepelték,

— Ó Istenem, monsignore, az ünneplés mulandó dolog. Az én kedves költőm, Berni, azt mondja...

Barberini bíboros élénken közbevágott:

— Szereti Bernit? És ismeri is? Ennek örülök. Roppant mulatságos költő. És vakmerő.

Itt csínytevő mosollyal körülnézet a bíboros. Az uralkodó Vintával csevegett, felesége az anyahercegnővel.

— Meg ne hallja öfensége, emlékszik arra a versre kegyelmed, amit Kelemen pápa ellen írt?

— Hogyne, kívülről tudom:

Mit tett Isten, Kelemen, mivé lettél?

Te balkezes, tökfilkó, mamlasz pápa!

Megvakultál, süket lettél és kába?

És minden józan érzést elvesztettél?

— Ezt kissé erősnek találom, — mondta Gonzaga rendreutasító hangon.

— Bocsánatért esedezem, monsignore, — szólt rögtön Galileo — már vissza is vontam az idézetet.

De Barberini tovább nevetett. A lakájok kitárták az ajtókat, a hópemester étkezéshez vezette a társaságot. Alig helyezkedett el és alig kezdett enni, az uralkodó már rászólt az udvari matematikusra.

— Hát halljuk, halljuk. Meséljen valamit Rómáról.

Galileo bólintott. Már megszokta, hogy udvari étkezés alkalmával mindig éhes marad, mert mindig beszélnie kell. Hiszen azért hivatalos, hogy az urakat mulattassa, és a fizetést is azért kapja. Elkezdett Rómáról beszélni: folyékonyan, mulatságosan, igen ügyelve az egyházi jelenlevőkre.

— Mondja csak, — vágott bele Barberini egy mondata közepében, — szeretném hallani a véleményét: milyennek találta a papság értelmi színvonalát Rómában?

— Igen magasrendűnek, monsignore. Az én szakmámnak ott kitűnő koponyái vannak.

— De csak nem azt akarja mondani, hogy a papok mind lángelmék Rómában?

— Nem, hanem az átlag nagyon jó. Ostoba papal alig is találkoztam. Csak egy eset volt, mikor a jezsuita kollégium kertjében egy hollandi jezsuitával a jégről beszélgettünk. Hát az bizony kissé kihozott a sodromból. Ami peripatétikus konokság van, azt ez a hollandi mind ellenem szegezte.

— Ez érdekel, — szólt Gonzaga, — mert én is meggyőződéses peripatétikus vagyok. Mit beszéltek a jégről?

— Arról volt szó, monsignore, hogy a hideg összehúzza a testeket, s a meleg kiterjeszti. Erre azt feleltem, hogy a víz kivétel, mert ha a víz annyira hideggé válik, hogy megfagy, akkor kiterjed. Ezért úszik a víz színén. Innen van, hogy a folyók nem a medrök fenekén, hanem felszínükön kezdenek befagyni...

— Bocsánat, — szólt Gonzaga, — a jég nem azért úszik a vizen, mintha könnyebb volna, hanem mert széles. Arisztotelész kifejtette, hogy a vízben úszó tárgyak nem súlyuk, hanem kiterjedésök szerint maradnak a víz felszínén. A széles vasfazék például nem merül el, pedig nehezebb, mint a víz.

— Nem is a súly szerint merülnek el, monsignore, hanem a fajsúly szerint.

— Fajsúly? Minden fajú tárgynak súlya van. A nagy tárgynak nagyobb, a kis tárgynak kisebb.

— Nem azt nevezem fajsúlynak, monsignore. Hanem azt, hogy abból a tárgyból mennyit nyom egy köbhüvelyknyi.

— Na és a vasfazékból egy köbhüvelyknyi talán kevesebbet nyom?

— Ha a vízen úszik, akkor igen. Mindjárt megmagyarázom, hogyan. Ha a vasfazékhoz hozzáveszem még azt a semmit is, ami benne van, akkor — nem ugyan a vasanyagnak, hanem a fazéknak —

fajsúlya kisebb a víznél. Ezért marad a víz színén, ezért nem merül el.

— Hiszen ezt mondom, — szólta Gonzaga bíboros okossága tudatában, — amit kegyelmed a fajsúlyról, vagy miről, magyaráz, az a vasfazék alakjából következik. Tehát Arisztotelésznek igaza van.

— De nincs igaza, monsignore, mert ha vízzel teletöltöm a vasfazekat, el fog süllyedni. Holott az alakja ugyanaz maradt, tehát a peripatétikus fizika szerint úsznia kellene. Az én fizikám szerint azonban a tárgy fajsúlya megváltozott: több lett, mint a víz fajsúlya, tehát a fazéknak el kell süllyednie.

Ebből hosszas vita fejlődött. Gonzaga nem hagyta magát és körömszakadtáig védelmezte Arisztotelész fizikáját. Viszont Galileo sem hagyta magát. A vitába az uralkodó is beleszólt, aki mint Galilei-tanítvány, jól ismerte a fajsúly fogalmát, sőt olyan fizikai fogalmakat is belevetett a vitába, mint „momentum“, amelyet oktatója talált ki. Elmondta azt a játékos találmányt amely szerint egy tárgy súlya úgy szabályozható, hogy teljesen egyenlő fajsúlyú lesz a vízzel, s így a vízben ott marad, ahova süllyeszti, vagy emelik. Barberini bíboros szintén részt vett az eszmecserében és bár természettudományi műveltsége nem állt erős lábon, viszont természetes esze volt bőven, s találó közbeszólásokkal állott a Galileo pártjára. Vita közben Galileo valami olyat mondott, hogy az üres vasfazék fajsúlyának kiszámításánál a levegőt is tekintetbe kell venni, ami benne van.

— Hogyhogy, — szólta Gonzaga bíboros elámulva, — hát a levegőnek súlya van? Ezt soha sehol még nem olvastam.

— Én sem olvastam, monsignore, de az eszemmel rájöttem és állítom. A levegőnek súlya van. Annyira kevés, hogy nincs módunkban megmérni, de van. Miért megy felfelé a füst a levegőben? Nyilván ugyanazért, amiért a levegőbuborék a vízben.

Könnyebb nála. A levegő fajsúlya kisebb, mint a vízé, de a füst fajsúlya kisebb, mint a levegőé. Igen, monsignore, a levegőnek súlya van.

Gonzaga bíboros finoman elmosolyodott.

— Azt hiszem, most már lezárhatjuk ezt a rendkívül tanulságos és élvezetes eszmecsérét, mert kezdünk átlépni a fantazmagóriák birodalmába. Hogy a levegőnek, vagyis a semminek, súlya volna, az talán mégis sok egy kicsit. Mindenesetre nagy hálával tartozunk a fenséges vendéglátónak, hogy ilyen mulatságos estében részeltetett bennünket.

— Az öröm az enyém, — felelte a nagyherceg, — ha vendégeim jól érezték magokat. De azért is, mert amit Galileo őkegyelme a jég fajsúlyáról kifejtett, azt egészen újnak és megkapónak találom. Meghagyjuk kegyelmednek, Messer Galileo, hogy amit erről itt elmagyarázott, azt könyvben írja meg. Erre vonatkozó jelentését majd elvárjuk és gondolatai felett máris legnagyobb megelégedésünket fejezzük ki.

Az étkezés véget ért. Másik terembe vonultak át. Itt Barberini bíboros azonnal Galileo mellé telepedett. Minden módon kimutatta, hogy az udvari tudóst igen kedvére való embernek találja. Kérdezgette egyéb munkálatairól. Erre rögtön előkerült a látócső. Kimentek a meleg szeptemberi estén az erkélyre és a csövön át nézték a csillagokat. Mindenek előtt természetesen a Medici-csillagokat. Az uralkodó büszkélkedve mondta el, hogy külön tudományos egyházi bizottság foglalkozott a csillagokkal, mert Messer Galilei, aki bámulatos új dolgokkal készül kilépni, maga mögött akarja tudni az egyház helyeslését. Erre Barberini bíboros megveregette a Galileo vállát.

— Macte, puer, mint latinul mondják. Csak előre. Az én igen nyomatékos segítségemről mindig meg lehet győződve.

Még egyszer megismételte erős hajlandóságát

búcsúzáskor is. Galileo azzal ment haza, hogy ebben a bíborosban, megbecsülhetetlen pártfogót nyert. Elhatározta, hogy még felkeresi és elbeszélget vele. De ebből nem lett semmi. Ágynak esett. Megint kezdődtek izületi kínszenvedései, megint jöttek a félkézzel, ágyból végigkínlódott megfigyelések és feljegyzések. Az orvos jött és ment, a fájdalmakat nem tudta enyhíteni. S a beteg haragos lenézéssel tekintett utána. Az az ősi ellenszenv, amelyet még pisai iskolakerülő medikus korában szedett magába az orvostudomány ellen, most is élénken élt benne. Lenézte az orvosokat, akik semmivel sem tudnak többet, mint akármelyik javasasszony, legfeljebb a kezük ügyesebb, ha eret kell vágni. Apjára gondolt ilyenkor, a rég boldogultra és szerette volna feltámasztani, hogy elébe tárja: íme, nem az apának volt igaza, mert osztozhatik fia dicsőségében és világhírében.

Ekkor, a betegágyban kezdte észrevenni, hogy ez a dicsőség és világhír nem fenékgig tejfel. Ha azt hitte, hogy római útjával megnyervén az egyház szentesítését, most már minden támadásnak útját vágta, most azt kellett látnia, hogy a dicsőséges nyugalom a Sizzi-támadás után csak szélcsendet jelentett. Egymásután jöttek az új támadások, nem is egy, hanem a támadások egész sorozata.

Az első intő jelet Rómában élő barátjától, Cigolitól kapta. S bármilyen meglepő volt, Cigoli olyan dolgokat írt meg neki Rómából, amelyek itt játszódtak le Firenzében, tőle néhány lépésnyire, Marzimedici érsek palotájában. Az érsek nyilván még a Bóról heves ellenszenvet hozott magával Galileo ellen és most erősen dolgozott ellene. Felkapta azt a kellemetlen mondatot a Sizzi egyébként hamar feledésbe ment könyvéből, hogy Galileo tanításai ellenkeznek a Szentírással, minduntalan szóba hozta papjai között, hogy jó lenne, ha valaki a szószékről foglalkoznék a kérdéssel, sőt — mint Cigoli Rómában

kétségtelen forrásból megtudta — egyik papját nyiltan felszólította erre. Az azonban kitért a feladat elől. De fel lehetett tenni, hogy ami késik, az nem múlik.

Aztán jöttek újabb bajok. Mikor végre lábra tudott állani, sietett megírni az uralkodó által óhajtott könyvet. Hamarosan elkészült vele, azonnal nyomdába adta és nagy örömmel vitte a nagyhercegnek az első példányt. De nem jutott be hozzá: most meg a nagyherceg lett beteg. És betegsége nem is volt könnyű természetű, az orvosok nem tudtak kiigazodni belőle. Súlyos lázak emésztették, elviselhetetlen rosszulétről és fejfájásról panaszkodott, de a körülötte sopánkodó doktorok akármit csináltak, semmi szervi bajt nem tudtak találni. Tüdeje, szíve, veséje, mája, epéje, mindene rendben volt, ő azonban csak nyögött, kínlódott és hol jobban lett, hol megint még súlyosabb rosszuléttel feküdt vissza az ágyba. Galileo ettől a betegségtől nagyon elkomorodott. Személy szerint is aggódott a fiatal uralkodóért, akit nagyon szeretett, de azonkívül egyszerre bénának érezte magát. Az okos Sagredo jutott eszébe, s mindaz, amit Sagredo az emlékezetes levélben az udvari életről mondott. Íme, egy betegség, és ő egyszerre nem érzi azt a tökéletesen páncélozott biztonságot, amellyel jelentkezett nála, hogy megkapja műve elismerését. Mondhatatlanul szerette, ha magasztalták, amit írt. Maga előtt is tagadta vagy restelte ezt, magányos gondolatai alatt méltatlan hiúságnak ócsárolta önmagának ezt a tulajdonosságát, de megváltoztatni nem tudta.

Pedig most igen elragadtatott bókokat várt volna a nagyhercegtől, ha az egyáltalán tudott volna tudományos könyveket olvasni. Ezzel a művecskével nagyon meg volt elégedve. Tudta, hogy merőben új és úttörő. Olyan szemléletet állított fel a kérdésről, amely szerencsésen vitte erre a térre is régen alko-

tott saját fizikai műszavát, a momentumot. Amit írt, az világos volt, egyszerű és meggyőző: a vízbe mártott test problémáját leegyszerűsítette és azonosította a meleg problémájával. Megfogalmazta az egyensúly kérdését és megmagyarázta, hogy a vízbe mártott test és a kiszorított víz ugyanolyan viszonyban vannak egymással, mint a mérleg két serpenyője. Előre boldogította, mennyire fog ez a nagyhercegnek tetszeni, kivált, ha jól meg is magyarázza neki és kifejti előtte, mennyire új ez, mennyire bátor és milyen fontos lépés a mechanikában előre. De ez az öröm elmaradt. Helyette alig jelent meg a könyv, goromba támadás érkezett rá. A szerző nem nevezte meg magát. „Egy ismeretlen akadémikus nézetei“, ezt a címet viselte a támadás, amelyet névtelen írója Mária Magdolna nagyhercegnének ajánlott.

Már másnap tudta, hogy ki írta a támadást. D'Elzi gróf, a pisai egyetem kormányzója, megrögzött peripatétikus. De azonkívül személyes ellenség is. Nem tudta megbocsátani, hogy felülről hoztak Toszkána tudományos világába az ő nyakára egy olyan tudóst, akinek kiválasztásába nem szólt bele. Galileo elolvasta a művet. Silány dolog volt, homályos, ravasz, ellentmondó. Mint vitairat nem érdemelt semmi figyelmet. Elhatározta, hogy nem fog rá felelni, de kihallgatást kért a nagyhercegnétől. Erre jó sokáig várakoznia kellett, amit nem vehetett rossz néven, hiszen a hitves a nagyherceg betegágya mellett töltötte napjait. Végre a fenséges feleség színe elé került és azonnal magyarázni kezdte, mennyire nincs igaza a névtelen támadónak. De még feléig sem érkezett fejtegetésének, mikor a nagyhercegné félbeszakította, tett egy-két megjegyzést, amelyekből kitűnt, hogy egyetlen szót sem értett sem a Galileo művéből, sem a neki dedikált támadásból, sem most annak cáfolatából, aztán sajnálkozását fejezván ki az idő rövidsége miatt,

Galileót szerfelett nyájasan biztosította meleg hajlandóságáról.

Nem volt mit tenni, ezt le kellett nyelni. De mindjárt jött a másik ellenkönyv. Ezt Corresio írta, a pisai egyetem görög tanára, szintén peripatétikus. Ez már odaírta a nevét a könyvre, amelyet Francesco hercegnek, az uralkodó öccsének ajánlott. Tudatlan és gyarló volt ez a támadás is. De viszont erősen személyeskedő. Galileo ezt már nem akarta szó nélkül hagyni. Levélben megbeszélte tanítványával, a most már Pisában tanárkodó Castellivel, hogy majd az adja meg a méltó választ. De ugyanekkor a boldogtalan támadó nagy bajba keveredett. Valahogyan kisült róla, hogy görög keleti vallású, jöllehet állását mint katolikus foglalta el. Azonnal elcsapták szegény fejét. Galileo és Castelli a választ a fiókban hagyták.

Akkor egy Nozzolini nevű támadó következett, aki nem könyvet írt, hanem emlékiratot intézett az érsekhez és abban kifejtette Galilei Galileo udvari matematikus számtalan tévedését, amelyek az isteni és halhatatlan Arisztotelészt támadják. Majd Delle Colombe Lodovico és Di Grazia Vincenzo nevezetű tudósok következtek, akik a vízben úszó testekről írott könyvet támadták meg. Most már csak úgy röpködtek a támadások. Galileo elvesztette türelmét. Nekiült és válaszolt az egész támadó seregnek. Nem a maga, hanem a Castelli neve alatt, így sokkal kényelmesebb is volt és méltóságához is illőbbnek tartotta.

Hosszú hetekig dolgozott rajta, mert először rövid vitairatnak tervezte, de belemelegedett és egyre szélesebb lendülettel magyarázta a maga igazát. Castelli nála töltötte vakációja jó részét, a könyvet együtt írták, hol egyik, hol másik, ahogy éppen adódott. A tollat mindenesetre ő vezette, s ha néhol megtetszett neki a cáfolat feladata, ahol jó gúnyosan és patakzóan lehetett a tudatlanokra az érvek

tengerét ontani, ott csak úgy száguldott tolla a papiroson.

„Itt signor Colombo az értelmetlenség óceánjába téved bele, mert nem értett meg egy egyszerű, signor Galilei által a legvilágosabban megmagyarázott és műveiben ézerszer használt kifejezést, a species-súlyt vagyis fajsúlyt. Signor Colombo zavara azért van, mert nem tudja, hogy a nyelvekben ezer és ezer olyan szó akad, amelyeket tetszés szerint ragasztott hozzá a dolgokhoz a közhasználat. Így signor Galileinek is joga volt egy szót kiválasztani a maga használatára, miután a megjelölendő fogalmat szabatosan megmagyarázta. Ha signor Colombo megengedi a logika tudósainak, hogy a „species“ szóval valami olyan általánosat értsenek, ami sok egyest foglal magában; ha tudja, hogy latinul a „species“ szó általában ábrázatot, arculatot tesz; ha el tudja viselni, hogy a gyógyszerészek egy különböző gyökerekből készített port „species“-nek neveznek; s ha nincs kifogása az ellen, hogy akadt nép, amely Speziának nevezett el egy tengerparti várost, akkor miért haragszik annyira, ha signor Galilei ugyanezt a szót választotta ki, mikor a testek speciális, vagyis viszonylagos súlyát akarta elnevezni? Signor Colombo vagy nem gondolta meg, hogy a „fortezza“ szó például egy bizonyos erényt, erősítést és az ecet bizonyos tulajdosságát jelentheti egyszerre, vagy nem tudta felfogni azt az értelmet, amelyet signor Galilei ennek a szónak adni óhajtott.“

Így ment ez tíz, húsz, száz, kétszáz oldalon keresztül. S ha egy fejezettel elkészült, nagy kéjjel olvasta fel Castellinek. Lassanként nem vitázó cáfolattá, hanem elmélyedő munkává vált, amit írt. Életpasztalatait szórta bele, a világ dolgairól való nézeteit, ahogyan tollára jött.

„Jó, ha a fejedelmeknek különböző véleményű és irányú tudósaik vannak, mert így az igazságot könnyebb megtalálni. Eppen mint ha miniszterei nem értenek egyet, s alattvalóikat pártok és viszályok bontják széjjel: ez biztosítja vagyonukat, életöket és az államot.“

„Légy hálás annak, aki megszabadít tévedéseidtől és ne haragudj, mint akit kellemes álmomból ébresztettek fel.“

„A tudatlan ember megcáfolására kár az időt pazarolni, mert összes ostobaságainak kimutatására (és amit írt, abban több az ostobaság, mint a nyomtatott sor) vastag kötetek kellenének, amelyek haszontalanok a tudós és előnytelenek a tömeg előtt.“

„Ellenfeleim szívesebben ragaszkodnak ősidők tanaihoz, mert azt hiszik, hogy így tudatlanságukat általános fogyatkozásnak foghatják fel, éppen úgy, mint ahogy általános járvány idején a haláleset nem olyan keserves, mint mikor a halál csak téged ragad el, s a többit sértetlenül hagyja.“

„A viták csak akkor hasznosak, ha kétséges dolgokat érintenek és olyan érvekkel dolgoznak, amelyek magokból a dolgokból vétetnek, nem pedig szövegek egybevetéséből és szómagyarázatokból.“

„A hallgatás vagy a kétségbeesés, vagy a meggyőződés.“

„Többre becsülöm, ha egy egyszerű igazságot megtalálok, mintha a legfenköltebb kérdésekről hosszasan elmélkedem anélkül, hogy bármilyen eredményre jutnék.“

Minderre vigasztalásul is szüksége volt. Okvetlen ki kellett írnia magából háborgó érzéseit, mert kellemetlenségei egyre növekedtek. Az eddigi támadásokra ráadásul jött a legkellemetlenebb. Volt

azok között, akikkel messze idegenben levelezett, egy igen szíves és nyájas híve, az augsburgi polgármester. Ennek Welser Márkus volt a neve, leveleinek tanúsága szerint ritka műveltséget és a gondolkozás önállóságában ritka bátorságot mondhatott a magáénak. Régóta leveleztek már és Welser lelkesen odaszegődött tudományos nézetei mellé. Most Welser arról értesítette, hogy valaki a napon foltokat fedezett fel. Az augsburgi polgármester Galilei nézetét akarta tudni ezekről a foltokról.

Galilei úgy ugrott fel a székről, mikor ezt a levelet olvasta, mintha a kígyó csípte volna meg. És csettintett az ujjával, mint aki nagyon bosszankodik, hogy valamit elfelejtett. Mert csakugyan elfelejtett valami nagyon fontosat: le kellett volna idejekorán szegeznie, hogy a napfoltokat felfedezte, sőt többször meg is figyelte őket. Nem kellett volna a felfedezést hebehurgyan és elsietve nyilvánosságra hoznia, elég lett volna ebben az esetben is afféle betűjátékhoz fordulnia, mint a Szaturnusz ügyében tette. Most jön ez a valaki és learatja előle a felfedezés dicsőségét.

Ez a bosszúság vérig lázította. Welser mellékelte annak a valakinek három hozzá intézett levelét. Az illető valamilyen okból nem akarta magát megnevezni, leveleit Apelles álnévvel írta alá. A levelek csakugyan pontosan beszámoltak a napfoltok felfedezéséről. Látszott rajtok, hogy gyakorlott szakember, sőt kitűnő csillagász írta őket, noha peripatétikus és a tüneménynek arisztotelikus magyarázatát adja. Elmondta összes rendbeli megfigyeléseit, de semmi olyat nem árult el, amiből személyére vagy lakóhelyére következtetni lehetett volna. Ez még tetézte Galileo izgalmát, mert olyan ellenféllel akadt dolga, aki vaksötétségben tartózkodott.

Soká nem válaszolt az augsburgi polgármesternek. Nem tudta, mitévő legyen. Elegendő megfigyelése ahhoz, hogy gyorsan egy művel lépjen a nyilván-

nosság elé, nem volt. A Colombóékat cáfoló könyv túlságosan el is foglalta. Nemhogy könyvet írni, de új megfigyeléseket rendszerezíteni sem ért rá, a Jupiter bolygóival és a holddal és a Szaturnusszal és a Vénusszal éppen elég tennivalója akadt az éjszakai órákban. Szétküldeni megint egy betűhalmazt és később nyilvánosan megoldani? Lehetetlen. Welser és az ismeretlen Apelles joggal mondhatnák, hogy így könnyű: kapni egy levelet Augsburgból, rögtön a napra nézni, meggyőződni a megfigyelés igazságáról, aztán eléállani az elsőségért ilyes rejtvényekkel.

Végre időt szakított, hogy meggondolja a választ és válaszoljon. Hosszú és részletes levelet írt Welsernek, közölvén pontosan, hogy ő másfél évvel ezelőtt már látta a napfoltokat, sőt azokat tavaly nyáron Rómában több egyházi és világi méltóságnak meg is mutatta. Aztán bőségesen foglalkozott a kérdés tudományos részével. Kifejtette, hogy Apellesnek, aki a foltokat a nap előtt elvonuló bolygóktól származtatja, nem lehet igaza. Apelles úgy jár el, mint a peripatétikusok általában: a világon minden lehetőt és lehetetlent kieszél, csakhogy a mennybolt változhatatlanságáról és az égitestek tökéletességéről szóló tannak igaza legyen. Nem, a nap sem tökéletes. A foltok rajta vannak magán a napon, akárcsak azok a hegyláncok a holdon. És a foltok mozgásának megfigyelése azt a csodálatos dolgot mutatja, hogy a nap saját tengelye körül forog. A tengely függőlegesen mered az ekliptika síkjaira és a világ-mindenségnek mindig ugyanazon pontja felé néz. E tengely, tehát önmaga körül a nap mintegy hónapnyi idő alatt fordul meg. Vagyis a napon egy nap: egy hónapig tart.

Galileo elkészült rá, hogy Welser ezt a hosszú levelet, amely csillagászati tanulmánynak is beillett, nem rejti véka alá. Már pedig ez nyílt színvallás volt Kopernikusz mellett. Meggondolta, leírta, el-

küldte. A kockát elvetette. Jóval hamarabb, mint szándéka volt, de megtörtént. Mindezalatt itthon el-lenségei nőtön-nőttek, a létök alapjában megtámadott Arisztotelész-hívők egyik támadást a másik után bocsátották ki, a nagyherceg beteg volt, az érsek palotájában valóságos kamarilla alakult, amely nap-nap után az ő dolgát tárgyalta. Nem volt más hátra, mint gyorsan ismét biztosítani az egyház már előzetes helyeslését vagy legalábbis olyan fontos egyházi férfit találni, akire majd baj esetén kellő súly gyanánt lehet hivatkozni. Részletesen megtudakolta, ki számít Rómában a fő-bibliaszakértőnek a prelátusok közt. A legtöbben azt mondták neki, hogy Conti bíboros. Ennek megörült, Conti bíborossal többször összejött és hosszasan beszélgetett Rómában. Leült tehát és megkérte levélben: adjon szakvéleményt, vajjon a kopernikuszi tanítás ellenkezik-e a Szentírással.

A válasz gyorsan megjött, szinte túlgyorsan ahoz, hogy alapos és kimerítő lehessen. A bíboros igen nyájasan, de igen kurtán felelt. Kifejtette, hogy a Szentírás a mennybolt változhatatlanságáról szóló tannak nem kedvez, sőt inkább ellene van, tehát a Szentírás e tekintetben nem peripatétikus. Sőt kimutatható, hogy az egyházatyák a mennyboltot mindig inkább változhatónak tekintették, mászóval mindig lehetségesnek tartották, hogy a tudomány új dolgokat találhat az égen. E tekintetben tehát Kopernikusz kiindulása nem ütközik elvi egyházi akadályokba. Ami a föld mozgását illeti, kétféle mozgásról kell beszélni: Kopernikusz szerint a föld először is saját tengelye körül forog. Ez nem ellenkezik a bibliával. Az a tanítás azonban már kevésbé egyezik vele, hogy a föld a nap körül bizonyos pályát járna be. Elvégre lehet úgy felfogni a dolgot, hogy a bibliát Isten a tömeg használatára sugallta, tehát a tömeg nyelven beszélt és egyes helyeket így is kell értelmezni. De ez olyan érv, amely

veszedelmes és amelyhez csak végső szükség esetén szabad nyúlni. Viszont kétségtelen, hogy már voltak egyházi írók, akik Pitagorással tartottak, nem Arisztotelésszel és úgy hitték, hogy nem a nap forog a föld körül, hanem a föld a nap körül. Ilyen volt Zuniga Diego, a spanyol pap, aki tanulmányt írt a Jób könyvének arról a részéről, ahol Jozsué „megállította a napot.“ Ezt Zuniga olyan értelemben tudta kimagyarázni, amely Kopernikusznak kedvez.

Ebből a teológiai felvilágosításból nehéz volt kiokosodni. Az óvatos bíboros a leglényegesebb kérdésre nem mondott sem igent, sem nemet. „Kevésbé egyezik“, — írta. „Viszont kétségtelen“, — írta. Galileo ott állott, ahol a Conti-levél előtt. És az ügyek tovább viharzottak körülötte. Egyik támadója kiszimatolta, hogy Bellarmin bíborost lenne célirányos Galilei iránti jóindulatában megingatni. Eljuttatták hozzá a Galilei-cáfoló érveket. Bellarmin bíboros iratott a titkárával, Gallanzonival Firenzébe, hogy mit szól Galileo ezekhez az érvekhez. Ő válaszolt. Most már türelmét teljesen elvesztve, Colombót, a főérvelőt, egyszerűen hatökörnek nevezte.

Úgy érezte magát, mint a vadkan, amelyet mindenfelől acsarkodó ebek vesznek körül. Amerre fordult, támadást látott. Bőszén csapkodott erre is, arra is, de az ebek sokan voltak, ő pedig egyedül. A nagyherceg többet volt beteg, mint egészséges, alig tudott vele beszélni. Vinta, fő pártfogója, szintén elbetegesedett és aggságában a sír felé közeledvén, már minden baj és vesződség idegessé tette, ahoz is alig fordulhatott bajaival. Virginiát, akinek anyagi édessége egyszerre minden gondját elfelejtette vele, a zárda szigorú szabályai szerint csak helyyel-közzel és rövid időre láthatta. Landucciékhoz nem szeretett menni, mert ott valóságos poklát találta a folytonos családi veszekedésnek. Közben megkapta Rómából a hírtét annak, hogy Clavius, a kedves

agg, a német jezsuita, aki hozzá mindig annyi jószágot mutatott, csendesesen elszenderedett az Úrban.

A magára maradottság idegesítette, dacossá tette és elvette eddigi megfontoltságát. Elhatározta, hogy akármilyen lesz is a következménye, kilép Kopernikusz-hitével a nyilvánosság elé. Úgyis tisztázni akarta, hogy a napfoltok felfedezésének elsőse az övé. Nekiült tehát és megírta mindazt, amit a napfoltokról mondhatott. Miután Cesi herceggel tisztázta, hogy műve Rómában jelenik meg, a Lincei-akadémia kiadásában, összeszedte az augsburgi polgármesterhez intézett leveleit, amelyekről otthon másolatot tartott, hozzácsapta a még mindig titokzatos Apelles leveleit is, valamint tanukra hivatkozva hangsúlyozta, hogy ő a napfoltokról már jóval előbb beszélt Rómában, semhogy Welsertől az Apelles-féle megfigyeléseket megtudta volna. Így olyan kötetet állított össze, amelyből világosan kitűnt az ismeretlen Apelles peripatétikus felfogása a napfoltokról, de világosan kitűnt az is, hogy ő a kérdést Kopernikusz felfogása szerint magyarázza. A könyvet a Lincei-akadémia nagyon szépen állította ki, címlapja elé az ő arcképét köttették.

A könyvet megkapta Rómából és nem győzött gyönyörködni benne. Minduntalan kinyitotta, lapozgatott benne, átfutotta századszor is a már szóról-szóra tudott sorokat és végül mindig odafordított arcképéhez. Gyermekes szeretettel és örömmel szemlélte, eltűnődött azon, hogy kora haladtával is még mennyit megőrzött gyermeki lényéből, aztán megint visszatért a szövegre. Nagyon meg volt vele elégedve. Nyoma sem volt ebben annak a hangnak, amelyet a Colombo-féle támadókkal használt. Azokat türelmetlenségében egyszerűen leszamarazta. De ez az ismeretlen Apelles erős ész és képzett csillagászati elme volt, ennek más hang dukált. Mindvégig tisztelettel is kezelte az ismeretlent, még bocsánatot is kért tőle, hogy véleménye eltér amazé-

tól. De a kopernikuszi tant szilárdan fenntartotta. Igen, a nap önmaga körül pörögve a közép-pontban áll foltozott, tündöklő testével, s a bolygók a kis földdel együtt, mint udvaroncai, keringenek körülötte.

Nagy és jótékony megkönnyebbülést érzett. Kimondta végre. Jó húsz esztendeje latolgatta, méregette magában a kérdést, s mialatt Keppler egymásután bocsátotta közre kopernikuszi írásait, ő várta és leste a bizonyítékokat, úgy figyelvén saját esztét, mint méhész a kaptárt, mikor lesz már méz benne. Most már volt. A látócsővel szerzett óriási fontosságú tapasztalatai ítélete szerint elegendő bizonyosságot szolgáltatott; a Juppiter, a hold, a Vénusz, a Szaturnusz, a tejút, a nap újonnan felfedezett csodái olyan pompásan illettek bele az új elképzelésű világrendszerbe, mint titkos zárba az egyetlen kulcs. Az volt most már hátra, hogy mit fog szólni ehhez az állásfoglaláshoz a hivatalos egyház. Ezért gondos névsort állított össze, hogy kiknek küldi el. A fontos egyházi személyiségek közül, akik annakidején Rómában jóindulatot tanúsítottak iránta, senkit sem hagyott ki. És megküldte a művet Barberini bíborosnak is.

Egy példányt mindig magánál tartott. Ha ismerőssel találkozott, elővette, kezébe adta, és gyermekes örömmel nézte, hogyan forgat oda az illető az arcképhez. S volt valaki, aki előtt kiváltképpen büszkélkedett ezzel a könyvvel, aki pedig egy szót sem érthetett belőle. S ez nem volt más, mint a fia. Vincenzo most töltötte be hatodik évét, nem volt többé okvetlen szükséges, hogy anyjánál maradjon. A kisfiút egy jóismerős elhozta Páduából Firenzébe. Marina semmi nehézséget nem okozott a gyerek körül. Vele küldte minden holmiját, s ebből meg lehetett állapítani, hogy anyai gondosságát semmi kifogás nem érthette. Levelet azonban nem

küldött a gyerekekkel. Még csak üdvözlétet sem. Ez Galileót bántotta kissé, jól esett volna valami nyájas baráti szót kapnia, mikor az utolsó fonál elszakadt köztük. De az egészet hamar elfelejtette. A fiú elhelyezkedett Landucciéknál, s a nagyanya azonnal ráugrott, mint szeszélyes imádatának új zsákmányára. Egy hét múlva már úgy gyalázta valami haszontalanság miatt, hogy a szomszédok megint összeszaladtak.

Az apa, ha ráért, elment a gyerekért és elvitte sétálni. Kézenfogva mendegéltek az Arno-parton és beszélgettek. Vincenzo megszámálhatatlan kérdéssel tudta apját ostromolni, a mohó kíváncsiság olyan erejével, hogy az egyik kérdésre meg sem várta a választ, már feltette a másikat. Galileo boldogan felelgetett neki. Önmagát látta a gyerekekben, az önmaga hatéves korát kutatta benne. Próbálta, hajdani emlékei között kutatva, összehasonlítani a maga hatéveskori értelmét a gyermekével, vajjon lesz-e az olyan tehetséges, mint az apja. Igyekezett kitudni érdeklődéseit, hajlamait, esze külön színét. De nem tudott kitudni a kis koponyából semmi különöset: Vincenzo olyan volt, mint más értelmes hatéves gyerek.

Olykor sajnálta, hogy a fiú nem jóval nagyobb: érthetné apja diadalait. Mert lett volna mit mesélnie. A napfoltokról szóló könyvnek remek visszhangja támadt. Agucchia, a pápa környezetének egyik fontos tagja, elragadtatott levélben ünnepelte a művet, amelyet Cesi herceg juttatott el hozzá. Azt írta, hogy meggyőződése szerint ezek a tanok, bár részint meglepő voltak, részint a szerző irigylet személye miatt sok ellenségök lesz, előbb-utóbb meg fogják kapni az egész világ helyeslését és elismerését. De még szebb levélben jelentkezett Barberini Maffeo bíboros. Egyenesen ódát írt a nagy tudós tiszteletére elragadtatásában.

Mi kívül tündöklük, belül az bizony
Nem mindig fényes: vannak a napnak is
Hibái, melyeket te látsz meg,
Ó Galilei, művészetekkel!

Az udvari tudós azonnal a nagyhercegi palotába sietett. Sürgős kihallgatást akart kérni, hogy kiöntse az uralkodó lábához boldogságát, amely mindenáron ki akart robbanni belőle. De nem juthatott Cosimo elé. A kamarás ezt válaszolta:

— Öfenséget nagyon lesujtotta a szomorú hír, nem kíván semmivel foglalkozni és bezárkózott. Most látogatta meg a beteget.

— Miféle beteget?

— Hát kegyelmed nem tudja? Vinta miniszterelnök haldoklik.

Galileo lélekszakadva rohant a Vinta-palotába. Ott lábujjhegyen járt mindenki. Senkit nem engedtek a kapu aljánál beljebb. Valaki, akit a lépcsőház alján meg tudott fogni, azt mondta, hogy a beteg állapota változatlanul válságos.

• — Mit mondanak az orvosok, mi baja?

— Csak annyit tudnak mondani, hogy belső betegsége van.

Az öreg miniszterelnök soká vívódott a halállal. Betegágyában utolsó pillanatig, még haldokolva is dolgozott, meghallgatta titkárainak jelentését, lediktálta a fontos leveleket és olykor izent az uralkodónak, hogy beszélnie szükséges vele. Galileo nem látta többé. Egy őszi reggelen, mikor felkelt, az a hír fogadta, hogy Vinta az éjjel meghalt.

Az uralkodó úgy rendelkezett, hogy a temetésen Toszkána fejtse ki a legnagyobb fiainak járó pompát. A Santa Croce-templomban helyezték örök nyugalomra a holttestet. Két hét múlva ugyanott ünnepélyes gyászmisét mondtak lelki üdvéért, a misét Marzimedici érsek celebrálta. Galileo is ott volt a tömegben, az udvari méltóságok utolsó sorában kapott helyet. Onnan nézte az uralkodót, aki árnyéka

volt önmagának, a folytonos láz feltűnően elsorvasztotta, szeme alatt vastag karikák ültek, nagy orra még jobban kiugrott a sovány arcból. Emberileg számolni lehetett azzal, hogy fiatalon itt hagyja ősei trónját. S akkor mi lesz az udvari matematikussal? A trónörökös, a kis Fernando herceg, most volt három éves.

A celebráló érsek a mise végén megáldotta az uralkodót. És ekkor pillantása találkozott a Galileo pillantásával. Sötét és konok gyűlölet volt az, amely az érsek szeméből a tudós felé nyilallott. Olyan gyűlölet, amely egy pillanatig sem tud tétlen maradni.

XIII.

Hogy ki a titokzatos Apelles, nem maradhatott mindvégig titokban. Welser ugyan nem árulta el, de kerülő úton eljutott Galileóhoz, hogy a napfoltok megfigyelője nem más, mint a német Scheiner atya, az ingolstadt-i jezsuita egyetem csillagászati tanára. Ez igen érdemes tudósnek számított, s így érthetővé is lett az a szakértelem, amellyel, bár peripatétikus alapon, a vitás kérdést kezelte. Azt is meg lehetett érteni, hogy miért írt álnév alatt. Rendjének szigorú szabályzata miatt. Jezsuita nem léphetett a nyilvánosság elé saját nevével, csak ha erre felsőbbbségétől engedelmet kapott. Azt pedig olyan gyorsan nyilván nem kaphatta meg, hogy Welsernek nyílt sisakkal, vagy inkább nyílt csuklyával írhatott volna. Arról is kapott hírt Galilei, hogy Scheiner atya egyáltalában nem vette rossz néven a Rómában megjelent elleníratot. Jobbfajta ember volt és komoly tudós, komoly tudományos vitának tekintette az egészet, amelyben az ellenfelek nagyrabecsülhetik egymást.

De ezt csak ők tudták, a vitatkozó felek. A

firenzei papság körében a szerzetek nemzetközi érintkezésének hajszálcsovéin át szintén elterjedt, hogy a napfoltos Apelles nem más, mint az ingolstadti jezsuita. Az udvari matematikus tehát, akit már Sizzi megvádolt Szentírás-ellenességgel, egy jezsuitát támadott meg. Galileo érezte, hogy az érsek környezetéből hogyan szivárog széjjel a méreg az alsó papság körében is. Firenzei papok, akikkel régebben jóismerős viszonyt tartott fenn, most észrevehetően elhidegedtek tőle. Ez roppantul fészélyezte. Mindig éhes volt arra, hogy szeressék. De nem mehetett oda az utcán minden paphoz, hogy megmagyarázza neki: közte és az ingolstadti jezsuita között semmi személyes harc nem dúl, sőt roppant udvariasan és barátságosan szoktak üzengetni egymásnak az augsburgi polgármesteren keresztül. Azzal vigasztalta magát, hogy elvégre az egyháznak is megvan a maga alsó tömege, amelyre éppen úgy nem adhat, mint a világi tömegekre. Egy Lorini nevű pap kiprédikálta az új tanokat, amelyeket a csillagászat terjeszt, és szigorúan figyelmeztette híveit, hogy óvakodjanak annak a bizonyos Ipernikusz nevű németnek a tanításától. Így mondta: Ipernikusz, még a nevét sem tudta. Ilyen papokkal tudományos kérdésekben úgysem harcolhat. A fontos az, hogy az egyház nagyjával rendben van. Barberini biboros ódát írt hozzá, Bellarmín biboros írást állíttatott ki neki felfedezéseinek helyességéről, a pápai titkár lelkesen csatlakozott tanaihoz, sőt maga Pál pápa biztosította támogatásáról. Most tehát úgy gondolta, hogy miután a napfolt-ügyben írott művel sikeresen hitet tett Kopernikusz mellett, tovább fogja gyűjteni megfigyeléseit, tovább fog újabb és teljesebb érveken gondolkodni, s ha majd az anyagot érettnek látja, részletes, nagy és életreszóló műben fogja kifejtani világszemléletét, már nem is a Kopernikuszét, vagy éppen a Kepplerét, hanem a sajátmagáét, a Galilei-vi-

lágrendszert, a firenzei új Almagesztet, amely azokétól lényeges részletekben különbözik. Lehet, hogy erre két év múlva kerül sor, lehet, hogy tizenkét év múlva. Elvégre a gondolkozás munkájában is van valami a szerencsejátékból. Az ötlet, s gyakran a döntő és korszakalkotó ötlet, véletlen dolga és nem függ a gondolkozótól. Amíg tehát a nagy-nagy mű anyaga összegyűl, addig végzi egyéb dolgát. Íróasztalának különböző fiókjaiban számos tudományos elgondolás vázlata, vagy éppen félig már ki is dolgozott kézírata állott, a hő megméréséről, a mozgásról, a mágnesességről, a levegő súlyáról, a fényről, sok mindenféléről. Csak győzze őket elészedni.

De egyiket sem szedte elé, hanem új dologhoz fogott, amire Sagredóval most is sűrűn folytatott levelezése vezette. Sagredo, akinek éles és bizalmatlan esze olyan volt, mint a sav, a horoszkópok divatjának kapcsán mulatságos kérdést vetett fel. Aleppóban egy horoszkópokból élő éhenkórász csillagásznál valami keleti méltóság megrendelte Akabár nagymogul horoszkópját és megadta a nagymogul születési adatait, de hiányosan. Csak az időt tudta biztosan: 1551 július 13, este negyed hét. De a hely felől bizonytalan volt: a nagymogul vagy Malakkában, vagy Borneo-szigetén született. Már most Sagredónak, nem lévén okosabb dolga, mióta aleppói állását feladta, az fúrta az oldalát, hogy mikor Malakkában este negyed hét az óra, akkor Borneo-szigetén negyed nyolc. Ebből bonyolult délköri problémákat vetett fel, amelyek lehettek egy tétlen ember játékos tünődései, de megfejtésükhöz mégis tudományos készségekre volt szükség.

Galileo szívesen eljátszogatott a Sagredo kérdéseivel és egymásután írta neki a délköri kérdésekre vonatkozó leveleket. De ezzel figyelme a földgömb hosszúsági és szélességi köreire terelődött. Ekkor villant meg hirtelen az az ötlet a fejében, amely sajátmagát is megdöbbsentette. Olyan izgatott lett a

papiros előtt, amelyre firkálgatott, hogy sajátmagát kellett csendesítenie.

— Azt az országot teszem a világ urává, — mondta remegve a gondolat roppant horderejétől — amelyiket éppen akarom.

Az jutott ugyanis eszébe, hogy a tengereken úszkáló hajók legnagyobb gondja, mióta csak tengerészet volt a világon, mindig a tájékozódásban állott. A nyílt tengeren lebegő vitorlásnak, amely köröskörül csak vizet láthatott és maga felett csak a csillagos eget, élete függött attól, hogy meg tudja mondani: a földgömbnek pontosan melyik pontján tartózkodik az adott pillanatban. A szélességi kör meghatározása már a régiéknél sem okozott sok nehézséget. Annál többet a hosszúsági kör. Legfeljebb a hold-eklipszisekből lehetett valami hozzávetőleges számítást csinálni, de erre sem volt mindig alkalom. Galileónak az jutott eszébe, hogy a Juppiter bolygói erre alkalmasok lehetnének. Azonnal nekiült és számításokat csinált. S úgy látta, hogy számításai helyesek. Akkor pedig ezzel a találmánnyal hallatlan erőt tudott adni bármely tengerészország kezébe. A haditengerészetben ez az erő egyszerűen legyőzhetetlen előnyt jelent, a kereskedelmi tengerészetben felbecsülhetetlen gazdagságot.

Nézte számításait és az a gondolat lobbant át a fején: mi lenne most, ha nem jött volna el a Bo tan-székéről? Már holnap bemenne Velencébe, azonnal kihallgatást kapna az új dogétól, Memmo Antoniótól és akkora vagyont szabna találmánya vétel-árául, amilyet akarna. Nincs kétség, hogy a Sere-nissima kapva-kapna a lehetőségen. De megrázta fejét. Hazájára gondolt és szívét melegség öntötte el. A pénz iránt sohasem volt különösebb érzéke, vagyonra nem vágyott. Sógorait most már kifizette, Bartoluzzinak is elküldte a pénzt, Marina bizonyára férjhez is ment azóta, gyermekeit és anyját el tudta tartani, neki magának mindene megvolt, ami igény-

telenségében kellett, minek a vagyon? Legfeljebb, hogy fiára hagyja s leányait kiházassítsa, ha nem lesz egyik sem apáca.

Másnap jelentette az udvarnál, hogy főbenjáró jelentenivalója van az uralkodónak. Cosimo tudta, hogy ha csillagásza ennyire fontosnak tartja a kihallgatást, akkor az csakugyan fontos. Még aznap fogadta.

— Sajnos, ritkán láthatom kegyelmedet, Messer Galileo, de azt tudnia kell, hogy nem kevésbé kedvelem.

— Ez a gondolat ad erőt a munkámhoz, fenség.

— Dolgozzék is szorgalmasan. A pisaiak közül senki a derekáig sem ér fel kegyelmednek. Ismerem és únom őket. Ez a Boscagli atya, a fizika tanára, D'Elzi gróf kedvence, a múlt héten járt nálam és rendkívül untatott. Ha az ország tudományos színvonalára gondolok, kegyelmed az én mértékem.

Galileo hálásan és az udvar előírása ellenére megragadta a fiatal uralkodó kezét, hogy megcsokolja.

— Hát halljuk, mi érdekeset hozott.

Ő elmondta találmányát, a nagyherceg figyelmesen hallgatta. Bólongatott hozzá. Látszott rajta, hogy azonnal felfogja a kérdés világgraszoló fontosságát. Galileo befejezte dióhéjba fogott előadását, aztán ezt tette hozzá:

— Természetes, hogy ezt a nagy dolgot mindenekelőtt hazámnak ajánlom fel.

— Ezen, — szólott élénken a nagyherceg — mindaketten keresni fogunk, Messer Galileo. Kegyelmed is, én is. Toszkánának nincs olyan tenge-részete, hogy ezt a találmányt érdeke volna csak magának megtartani. Az egy Livornóért nem érde-mes. Hanem azonfelül, hogy a mi hajóink használni fogják természetesen, eladjuk egy idegen államnak. Itt keresek én. Mert külpolitikámban nem közöm-

bös, hogy melyik országnak ajánlom fel. Amelyiknek felajánlom, azt igen lekötelezem.

— Velencének, — szólt rögtön Galileo.

— Éppen annak legkevésbé, kedvesem. A Sere-nissima hajóit nem érdekem fejleszteni. Sőt. Ha-nem majd felajánljuk Spanyolországnak.

Galileo elámult. Francesco nagyherceg és Bianca halála óta Vinta biztos kézzel vitte át Firenzét a spanyol érdekkörből a francia érdekkörbe. Ezt még az is jól tudta, aki nem értett politikához, mint ő sem. Most, hogy Vinta meghalt, megint fordul egyet a dolog? Talán a nagyhercegné spanyolkedvelő Habsburg-hatása ez? Nem mert megjegyzést tenni, csak várt.

— Bízva rám az egészet, — szólt a nagyherceg — írja le a dolgot és adja ide. Az egészet diplomáciai úton fogom intézni. Alkudni is én fogok, mert kegyelmed ahhoz nem ért. Az én családom ezt jobban tudja. A pénzt kegyelmednek adom, az ügy politikai része az enyém. Az egészet ezennel lefoglalom az állam számára. Senkinek egyetlen árva szót nem szabad erről elárulnia. Különben remélem, jól megy dolga.

— Nem panaszkodhatom, fenség.

— Nyilván. Ezt onnan is látom, hogy nyakra-főre kapom kegyelmed ellen a panaszokat. Már únom is kegyelmednek megmutatni. Anyám offensége is kap ilyesmit bőven. Szépen elrakjuk az irattárba, már nem is igen olvassuk. Mind egyforma: becsmérlik kegyelmedet, mint a tudomány és az egyház ellenségét. Úgy látom, hogy hálistennek sok az irigye. Ne törődjék vele. Most kegyelemben elbocsátom.

Galileo hazament és rögtön papírra tette elképzelését, hogyan állapíthatja meg a Juppiter bolygóból nyílt tengeren bármely hajó, hogy hol van. A rövid emlékiratot zárt borítékban átadta a nagyherceg belső irodájának. Aztán jó darabig semmi

hírt nem hallott. Hetek múlva beszélt megint a nagyherceggel, aki arról értesítette, hogy érdekes véletlen folytán a spanyol kormánynak éppen most egy másik tudós, valami francia, szintén felajánlott egy tájékoztatói módszert. A spanyol kormánynak most szakértőkkel kell tanácskoznia.

Aztán megint sokáig nem hallott új hírt. És nem is hallhatott, mert az udvar átköltözött néhány heti tartózkodásra Pisába. Ő nem kapott külön meghívást, de különben is betegeskedett megint. Azonkívül most nagyon elfoglalta leányainak dolga. Miután Delmonte bíboros révén nem tudta kivinni, hogy Liviát is abba a zárdába adhassa, Bandini bíboroshoz fordult, akit szintén jól ismert. Ez vagy nagyobb befolyással rendelkezett a pápai udvarnál, vagy jobban utána nézett a dolognak, elég az hozzá, hogy az engedelem megjött Rómából: a két kislány együtt nevelkedhetik. Ez nagy öröme szolgált, mert Liviával már nem lehetett bírni. Ha Virginia nem lett volna zárdában, bizonyosan ő sem vágyott volna oda olyan nagyon, de kisgyerekek módján mindenáron ő is akart abból, ami testvérnénjének jutott. Sőt, mivel Virginia elhatározása egyre szilárdabb volt, hogy apáca lesz, ő is mindenáron apácának akart menni. Reggeltől estig ezzel nyaggatott mindenkit, pedig egyébként magában morfondírozó, félrevonuló, bizalmatlan, rosszkedvű kisgyerek volt. De ha Virginiáról egyetlen szó is esett, azonnal előállott és erőszakosan faggatott mindenkit, mi fog vele történni, mert otthon nem marad meg, inkább világgá megy.

Most tehát mehetett ő is zárdába. Bandini még a klastromot is kijárta, ahová együtt bevonulhatott a két gyermek, már mint apácajelölt. Ez a klarisszák klastroma volt, az úgynevezett San Matteo-zárda, amelynek történetesen éppen a boldogult Vinta nővére volt a fejedelemasszonya. Messze kint fehérlett a zárda a déli dombok lejtőin, azon a lan-

kán, amely a San Miniato-domb és az új pompájával büszkélkedő Poggio Imperiale között simult bele a szépséges tájba. Jó soká tartott az út oda a Giullari nevű dűlön, amely omladozó kertfalak, lekoppasztott szőlőültetvények között kanyargott felfelé. A taliga, amely az apát, a két kislányát és nagy batyukba kötött holmijukat szállította, csak nagy ügyel-bajjal boldogult az októbertvégi sárban.

— Hol van hát az az Arcetri-kolostor? — kérdezte Galileo a kocsistól, a zárda közkeletű nevét.

Az nem szóval felelt, hanem ostorával odamutatott jobbfelé a magányosan álló nagy fehér épületre, amelyet eddig a forduló miatt nem láttak. A leánykák boldog izgalommal fészkelődve nyujtogatták nyakukat, hogy jobban lássák a házat, amely most már otthonuk lesz mindhalálig.

— Mikor kapunk apácaruhát? — kérdezte Livia.

— Nem tudom, gyermekem. Azt majd megmondja a főnöknő, Suor Vinta Lodovica.

— De ha Virginia kap, én is kapok?

— Azt sem tudom, fiam. Virginia tizenhárom éves, te csak tizenkettő vagy. De majd megkérem a főnöknőt, hogy egyszerre kapjátok.

Aztán odaértek az épülethez, amelynek kertjéből vastag szőlőtőke nyúlt ki az útra. A tőkét nem kötötték a klarisszák szabályai, odanőtt, ahova akart. Meghúzták a csengőt, egy suor kinyitotta a kis kaput és beengedte őket, de nem tovább egy boltíves ajtónál, amely a „Clausura“ felirást viselte. Ezen belül az apa nem mehetett. Kisvártatva jött a fejedelemasszony, a gyerekek holmiját számbavették, megbeszélték, hogy a beöltöztetéshez még mindenféle fizetnivaló szükséges és még külön engedelem, aztán mindegyiket felszentelik majd, ha tizenhatodik évét betöltötte. Ettől Livia azonnal sírni kezdett, mert ez azt jelentette, hogy lesz egy hosszú esztendő, mikor Virginia már felszentelt apáca lesz, és ő még nem.

— Az irígység nem a Jézus menyasszonyához való, kislányom — intette az apja.

— Csak hagyja kegyelmed, — szólt Suor Lodovica, — majd itt magába fog szállani. Most búcsúzatok el apátoktól, gyermekeim.

Livia hamar kész lett a búcsúval, kezét csókolt, bókolt egyet guggoló térddel, aztán tovább bámészkodott. De Virginia úgy kapaszkodott apja nyakába, mint a folyondár. Arcát odaszorította apja arcához, ölelése görcsös szorítássá erősödött. Nem sírt hangosan, de szeméből ömlöttek a könnyek apja szakállába. És Galileo azon vette észre magát, hogy az ő szeme is nedves. Mikor a gyerekek eltűntek a clausura ajtaja mögött, megkérdezte, merre van a járás a templomba. Elbúcsúzván a badessától, odament és imádkozott. Nem valami szép, megformált szöveget küldött Istenhez, csak hozzáemelte és felajánlotta neki könnyektől nedves lelkét.

— Istenem, — gondolta magában zavarosan és kicsorduló szívvel — én bűnös vagyok, gyenge és haszontalan fickó, jól tudom, hiú vagyok, dicsőségvágyó, elbizakodott; élvezetvágyó természetemen nem tudok uralkodni, gyakran többet iszom a kelleténél és méltatlan cselédkalandok után sem átallok futkosni. De te tudod, hogy nem vagyok rossz a lelkemben. Gyermekek vagyok a lelkem tisztán maradt felével, mint azok, akiket most neked adtam. Kérlek, tedd, hogy nálad a békességet megtalálják és engem hagyjál tovább ilyen haszontalannak lenni, mert minden hibámon túl alázatosan hiszem létedet, azon a csodálatos világon át hiszlek, amelyet te vizsgálnom és tanulnom küldöttél ide. Te a lelkembe látsz, Istenem és tudod, milyen híven és melegen szeretlek.

Aztán még nézelődött a meghatóan kicsiny templomban, míg apai felindulásának szipogása megszűnt. Megtörölgette két szemét és kiment a várakozó taligához. A Giullari lejtőjéről hosszan

visszanézett a magányos épületre és elképzelte a két gyereket, ahogy most holmijokat rakosgatják a közös cella szekrényeibe.

Lent a városban tovább folytatta dolgos életét, rengeteg levelezést kellett elintéznie naponta és a mennybolt vizsgálatát egy este sem engedte el magának. Úgyes-bajos dolgai is akadtak, költöznie kellett, mert Salviati kivándorolt Spanyolországba. A nagyherceg adott neki ideiglenes lakást azoknak a Medici-villáknak egyikében, amelyekkel tele volt a város balpartja. Maga az uralkodó Pisában tartózkodott az udvarral együtt. Onnan kapott Galileo egy decemberi napon olyan érdekes levelet Castelli-től, amely mély gondolkozásra indította és régóta érlelődő állásfoglalást váltott ki belőle.

Az történt Pisában, hogy az udvar az egyetem egy-két tudósát meghívta vacsorára, többek között Castellit, a csillagász papot, azonkívül Boscagliát, a fizikus papot. Jelen volt az uralkodó pár is. A beszélgetés a Medici-csillagokra terelődött. Cristina anyahercegnő Boscagliához fordult és megkérdezte tőle, mint tősgyökeres peripatétikustól, hogy Arisztotelész hívei elismerik-e már az új csillagok létezését. Boscaglio kénytelen-kelletlen azt felelte, hogy a Medici-csillagok valóban ott vannak a Juppiter körül. Erre Castelli felhasználta az alkalmat, hogy lelkesen megmagyarázza mestere felfedezésének hallatlan fontosságát. Beszéde közben észrevette, hogy Boscaglia súg valamit a mellette ülő anyahercegnőnek. De a vacsora éppen véget ért és Castelli elbúcsúzván, hazafelé indult. Alig ment el azonban a palotából pár lépésnyire, lakáj futott utána és visszahívta. Az anyahercegnő lakosztályába vezették, s ott csodálkozva látta, hogy mindenki együtt van még, csak ő egyedül ment el. Most derült ki, hogy Boscaglia a vacsora alatt mit sügött Cristina nagyhercegnének: azt, hogy Galilei kopernikuszi elvei ellenkeznek a bibliával. Az anya-

hercegnő felszólította Castellit, hogy mint Galilei-tanítvány, nyilatkozzék erről.

— Bocsánatot kérek, fenség, — szólott Castelli — én pap vagyok és a Szentírást semmiféle vitába nem szeretném belevonni.

— Boscaglia is pap, — mondta Cristina — nem tesz az semmit. Akarom az érveket hallani. Annyit piszkálják ezt a kérdést, hogy végre szeretnék tisztán látni, a biblia ellen dolgozik-e a mi udvari tudósunk, vagy nem.

Castelli erre engedelmeskedett és áttért a dolog teológiai megvilágítására. Felsorolta a biblia összes számbajöhető helyeit és igyekezett kimutatni, hogy a kopernikuszi tanításokkal nem ellenkezik. Cristina egyik ellenérvét a másik után hozta fel, csupa olyat, amit magától aligha talált ki. Szemmellátható volt a törekvése, hogy mindezeket Boscaglia előtt tisztázza. Boscaglia maga az egész vita alatt meg sem mukkant és szemmelláthatólag nem jól érezte magát, kivált mikor az uralkodó is, felesége is tüntetően Castellinek és rajta keresztül mesterének adtak igazat.

Mindezt Castelli azonnal és részletesen megírta Galileónak. Ő sokáig gondolkozott a dolgon. Feladata voltaképpen nem volt semmi, az elintéznivalót elintézte Castelli. S a dinasztia tagjai melléje állottak. Az egész történetet egyszerűen tudomásul vehette volna. De ez a levél kellett csak hozzá, hogy végre hangot adjon valaminek, amit egész kora legégetőbb és tisztázatlan kérdésének tartott: a hit és tudás viszonyát akarta végre megvilágítani. Ha már megtette az első lépést, meg kellett tennie a másodikat is. Napokig gondolkozott, hogy milyen formát válasszon, végül úgy határozott, hogy fejtegetéseit Castelléhoz intézett levél alakjában fogja megírni. Majd Castelli elolvastatja mindazokkal, akiknek el kell olvasniok. Úgy ült neki ennek a munkának, hogy most tollát nem ereszti szabadjára,

hanem minden mondatot háromszor megrág, rövid lesz és tömör. Rövid bevezetés után írta a következőket:

„Azok a részletek, amelyeket főtisztelendőséged kifejtett, alkalmat adtak nekem, hogy elgondolkozzam a kérdésről: lehet-e a Szentírást természettudományi vitákba belevonni, továbbá, hogy elgondolkozzam a Szentírás Józsué-részletéről, amelyet a föld forgásának és a nap mozdulatlanságának ellenérveként Öfenségeik felhoztak.

Ami az anyahercegnő öfenségének megjegyzését illeti, ezt igen bölcsnek találom. Főtisztelendőséged is helyesen válaszolta erre, hogy a Szentírás nem hazudhatik és nem tévedhet, és mondatai tökéletes és sérthetetlen igazságok. De én még hozzátettem volna, hogy ha a Szentírás nem tévedhet is, annál inkább tévedhetnek magyarázói a legkülönbözőbb módokon, s e módok közt a legsúlyosabb és leggyakoribb az, mikor a Szentírás egyes szavainak betűszerinti értelménél megállanak. Ebből származhatnak aztán nemcsak mindenféle ellentmondások, hanem eretnokségek és istenkáromlások is. Hiszen a szavakhoz való ragaszkodás esetén Istent kézzel, lábbal, füllel kellene felruháznunk, nemkülönben testi, emberi öszötönökkel is, mint a harag, a bosszúállás, a gyűlölet, a feledékenységek az elmúlt dolgokban és tudatlanság az eljövendőekben. A Szentírásban sok olyan mondatot találni, amely szó szerinti értelmezésében eltér az igazságtól, de azért öltötte ilyen szavak ruháját, hogy a tömeg értelméhez alkalmazkodjék. Szükséges ennél fogva, hogy a bölcsek ama kevesek előtt, akiknek joguk van nem a tömeghez számítani magokat, az ilyen mondatok valódi, benső értelmét fejtsék ki. Mivel pedig a Szentírás számos helyét nemcsak ichet,

hanem szükséges is a szavak látszólagos értelmétől eltérően magyarázni, azt hiszem, hogy természettudományi vitákban a Szentírást csak végső esetben kell igénybe venni. A Szentírás is, a természet is, az isteni igéből származik, a Szentírás, mint a Szentlélek sugallata, a természet pedig, mint Isten törvényeinek végrehajtója. A Szentírásnál a világegyetem értelmét keresve inkább szoktuk a mondatokat gondolataink szerint értelmezni, de a természet kérlelhetetlen és szilárd, és mit sem törődik azzal, hogy rejtett összefüggéseit és működéseit felfoghatóvá teszi-e az emberi értelem számára, vagy sem, mert a rája kiszabott törvények határait sohasem lépi át. Ebből az következik, hogy a természeti jelenségeket, akár, ha saját szemünkkel érzékeltük, akár, ha a szükséges bizonyításokkal vezettük le őket, oktalan dolog a Szentírás egyes helyeivel kétségbe vonnunk, hiszen a Szentírásban ezrével találhatjuk a csűrésre-csavarásra alkalmas szavakat és nem minden áll olyan szigorú törvények kötelessége alatt, amit a Szentírás mond, mint a természet minden jelensége. A Szentírás, ha alkalmazkodik a nyers és tanulatlan emberek felfogó képességéhez, nem mentes attól, hogy legalapvetőbb dogmáit elhomályosítsa, mert a szavak betűszerinti értelmében Istennek a lényegétől teljesen távoleső és vele ellenkező dolgokat tulajdonít. Ki állíthatja, hogy ilyen érthetőségi célok súlya alatt a Szentírás, ha történetesen a földről, a napról, vagy más teremtményről beszél, okvetlen ragaszkodni akar minden szavának merev értelméhez, tételeket jelentvén ki a tőle annyira távoleső teremtményekről, többek között olyanokat is, amelyek meztelen szavakkal és nyíltan elmondva ellenkeztek volna a Szentírás eredeti céljával, mert elriasztották volna a tömeget az

üdvösségre vonatkozó tételek elfogadásától? Ha ez így van és ha kétségtelen, hogy két igazság nem ellenkeezhetik egymással, a bölcs magyarázóknak éppen az a kötelességük, hogy fáradozzanak és találják meg az olyan tudományos eredményeknek megfelelő helyeket, amelyek szemmelláthatóak, vagy meggyőzően bizonyíthatóak. A Szentírás, a már említett okok folytán sok helyen, noha a Szentlélek diktálta, a betű szerint való hangzásától igen távol álló fejtegetéseket is megenged, s mivel nem állíthatjuk teljes bizonyossággal, hogy minden magyarázója is isteni ihletben beszél, azt gondolom, bölcs dolog volna nem megengedni akárki-nek, hogy az Írást magyarázza és hogy az Írás egyes helyeibe bizonyos módon olyan természettudományi tételeket magyarázzon bele, amelyeknek a józanész és a tudományos bizonyítás egyaránt ellentmond. Ki merné azt állítani, hogy mindent tud, ami a világon tudható? Jó volna ennél fogva, hogyha a magyarázó a Szentírást csak ott alkalmazná, ahol az üdvösség tételeiről és hit megszilárdításáról van szó, amelyek ellen úgysem fenyegethet semmiféle eredményes és hathatós tanítás, más dolgokban nem. Hát még olyan magyarázó, aki Istentől megihlettetvén, lángelméjűen beszélhet ugyan, de azt tisztán látjuk róla, hogy teljesen híjával van annak a képességnek, amely a legnehezebb és legbonyolultabb tudományos tételeknek még csak nem is levezetéséhez, hanem egyszerűen megértéséhez szükséges lenne.

A Szentírásnak felfogásom szerint az volt a célja, hogy az embereket meggyőzze mindazon tételekről és ágazatokról, amelyek az üdvösséghez szükségesek, s ezekben sem más tudományok, sem egyéb módok útján nem tehetette magát hihetővé, csak a Szentlélek ajka útján. De viszont,

hogy olyan dolgokat, amelyek értelem és fejtegetés útján is felfoghatók, éppen a Szentlélek Isten akart volna nem az értelem és nem a fejtegetés útján, hanem a Szentírás útján tudtunkra bocsátani, azt nem hiszem. Legkevésbé hiszem ezt olyan tudományokra vonatkozólag, amelyeknek elenyésző része olvasható csak a Szentírásban, amilyen például a csillagászat. A Szentírás nem olvasta meg a csillagokat. Már pedig, ha az evangélisták arra gondoltak volna, hogy a népet megtanítsák az égitestek mozgási törvényeire, aligha írtak volna a csillagokról olyan keveset, ami úgyszólván semmi a csillagászat legfenségesebb és legsodálatosabb tételeinek végtelen lehetőségéhez képest.

Láthatja tehát főtisztelendőséged, hogy ha én nem tévedek, milyen helytelenül járnak el azok, akik természettudományi és nem a vallásra tartozó vitákban mindenekelőtt a Szentírás helyeit alkalmazzák, és pedig igen gyakran rosszul. Ha az ilyenek csakugyan meg vannak győződve, hogy a Szentírás illető helyének igaz értelmezését tudják, tehát a vitatott kérdés feltétlen igazságát tudják a markukban, mondják meg nekem őszintén, mit gondolnak: nagy előnye van-e egy természettudományi vitában az igazság hirdetőjének a hamis álláspont hirdetője fölött? Nyilván azt felelik, hogy igen, s aki az igazság oldalán áll, ezer tapasztalatot és ezer következtetést tud felhozni a maga álláspontja mellett, a másik pedig csak szofizmákat, hibás következtetéseket és valótlanságokat. Ha tehát ők annyira felsőbbségben tudják magukat az ellenfél fölött, miért nem elégszenek meg a természettudományi fegyverekkel? Miért jönnek úgy a mérkőzésre, hogy a fegyverek helyett egyszerre azt a félelmes kardot ragadják meg, amelynek már pusztá látása is megfélelem-

lítse az ügyesebb és gyakorlottabb harcost? Megmondom, miért: mert már eleve legyőzötteknek érzik magukat és mivel nem érznek elég erőt ahhoz, hogy állják az ellenfél rohamait, módot keresnek, hogy ez ne közelíthesse meg őket. Csakhogy aki az igazság oldalán áll, az nagy, igen nagy előny részese, és mivel két igazság nem mondhat ellen egymásnak, nekünk nem kell félnünk bárhonnán jött támadásoktól, csak legyen alkalmunk beszélni és megértő emberek hallgassanak meg bennünket, ne pedig olyanok, akiket hatalmaskodó szenvedélyek és érdekek szertelenül eltöltenek.

Mindezek megerősítésére most lássuk azt a bizonyos Józsué-helyet, amelyről Főtisztelendőséged három magyarázatot is terjesztett Öfenségeik elé, a harmadikat az enyém gyanánt, mint ahogy az is. De most olyan gondolatokat fűzök hozzá, amelyeket úgy gondolom, eddigelé még nem említettem.

Az ellenfél tehát, nemde, azt állítja, hogy a Szentírás szavait betű szerint kell venni, vagyis Isten a Józsué könyörgésére megállította a napot és kitolta az alkonyatot, s ebből következett a győzelem. Fenntartván még mindig azt az álláspontomat, hogy az ellenfelet nem kötöm, s öneki mindig joga lesz a szöveg szavait az értelem szerint magyarázni, kijelentem, hogy a Szentírásnak ez a helye Arisztotelész és Ptolemaiosz világrendszerének helytelenségét mutatja és viszont kitűnően illik a kopernikuszi világrendszerhez.

1. Kérdem az ellenfelet, hogy hányféle mozgása van a napnak az ő tudása szerint. Ő azt fogja felelni, hogy kétféle. Évenként mozog nyugatról keletnek, és naponta mozog keletről nyugatnak.

2. Ezek után kérdem, hogy ez a két külön-

bőző és egymásnak ellentmondó mozgás magáé a napé? Ő azt fogja felelni Ptolemaiosz szerint, hogy nem, csak az évenkénti mozgás igazi, saját és részletes, a másik azonban, a huszonnégy óráig tartó, úgynevezett „primum mobile“, mintegy ellentétes azoknak a bolygóknak mozgásával, amelyeket a nap magával hurcol.

3. Kérдем végül, hogy melyik mozgás okozza a nappalt és éjszakát? Ő azt fogja felelni, hogy a primum mobile. A nap saját mozgása okozza az évszakokat.

De ha Ptolemaiosz szerint a nappalt és éjjelt nem a nap okozza, hanem a primum mobile, ki nem látja be, hogy a nappal meghosszabbítása végett nem a napot, hanem a primum mobilét kell megállítani? És ki nem látja be, ha a csillagászat alapelemeit megtanulta, hogy Isten, ha a napot megállította, ezzel nem meghosszabbította, hanem éppen csökkentette a nappalt? Hiszen a nap saját mozgása és a primum mobile ellenkező irányúak, tehát mennél jobban elmozdult volna a nap kelet felé, annnyival inkább elkészt volna saját mozgása nyugat felé, tehát annnyival korábban érkezett volna el — Ptolemaiosz szerint — a napnyugtához. Ez a tünemény valóban meg is figyelhető a holdnál, amely naponkénti mozgását annnyival későbbben végzi a napnál, amennyivel saját mozgása gyorsabb, mint a napé. Arisztotelész és Ptolemaiosz elvei szerint tehát teljesen lehetetlen megállítani a napot és meghosszabbítani a nappalt. Már pedig a Szentírás szerint ez történt. Nyilvánvaló, hogy vagy Ptolemaiosz világrendszere helytelen, vagy el kell térni a Szentírás szavainak betű szerinti értelmezésétől és azt kell mondani, hogy Isten nem a napot, hanem a primum mobilét állította meg, de a Szentírás azoknak a képességeihez alkalmazko-

dott, akiknek fáradságos lenne a napkeltét és napnyugtát tudományosan megérteni, tehát éppen ellenkezőjét használta azoknak a szavaknak, amelyeket a művelt réteghez szólván, használt volna.

Hozzá kell még tenni ehhez valamit: nem hihető, hogy Isten csak a napot állította meg s a többi égitesteket szabadon hagyta mozogni, mert ezzel ok nélkül összezavarta volna a mindenség rendjét, a csillagoknak a naphoz való állását és viszonyát, s teljesen felforgatta volna a természet egész folyását. Hihető azonban, hogy az egész mennybolt rendszerét megállította, amely a szünet elteltével aztán újra kezdte egész dolgát minden zavar és változás nélkül.

És mivel abban maradtunk, hogy a Szöveg szavait nem értelmezhetjük az értelem szerint, új világrendszer felállítása válik szükségessé, amely pontosan alkalmazkodik a szavak betű szerinti értelméhez. Ez meg is történt. Felfedeztem és kétségtelenül ki is mutattam, hogy a nap gömbje önmaga körül forog, ezt a körforgást körülbelül egy hónap alatt végezvén el, olyan módon, ahogy azt a többi égitest is végzi. Sokkal valószínűbb lévén a napot, a természetnek ezt a legóriásibb alkotmányát, tartani a mindenség szívének, fel kell tenni azt is, hogy mint a fényt, úgy a mozgási okot is ő adja a körülötte bolygó csillagoknak. És ha Kopernikusz szerint feltételezzük, hogy a huszonnégy órás mozgást a föld végzi, mindenki beláthatja, hogy a nappal meghosszabbításához elég a napot megállítani, s ezzel megállítani az egész naprendszert. Így mondja a Szentírás is.

Ime, így lehet a mindenség megzavarása és a Szentírás szavainak megváltoztatása nélkül kimutatni, hogy a nap megállítása meghosszabbíthatja a nappalt.

Késő este volt, mikor ezt a levélalakú dolgozatot befejezte. Elolvasta még egyszer és meg volt vele elégedve. Még feljegyezte az égitestek fázisait csillagászati naplójába, aztán lefeküdt. Másnap arra ébredt, hogy az éjjel Cremoninivel álmodott. Eltűnődött rajta, miért látogatta meg vajjon ez az álom. S akkor eszébe jutott, hogy Cremonini a legmegrögzöttebb peripatétikus, következetesen megtartotta egész pályáján át azt a szigorú elvet, hogy a természettudományokat gondosan el kell választani a teológiától. Ő ezért a bölcsességért mindig nagyrabecsülte az egyébként élesen ellenlábas Cremoninit. És most? Ő maga megy bele levele második felében abba, amit az elsőben kárhoztat. Teologizál, szöveget magyaráz. Elhagyja saját területét és átlép az ellenséges területre. Helyes ez? Jó lesz ez?

Sokáig habozott, mély gondolatokba merülve, homlokát gondoktól terhes redőkbe vonva. Aztán vállat vont. Érezte az erőt, hogy vitára bárkivel ki merészel állani. Bízik, mint a magyar a vállában, — tartja a régi olasz közmondás. Ő az eszében bízott. Élesebb és gyorsabb eszűnek senkit sem tartott önmagánál. Amellett még igazáról is sziklaszilárdan meg volt győződve. Ha mindenáron odavonszolták a teológia porondjára, hát legyen, ő ott is szembenéz akárkivel. A Szentírás csak neki adhat igazat, s az egyház legbölesebb nagyjait erről majd meggyőzi, ha kell.

És elküldte Castellinek a levelet. És mindjárt vissza is feküdt az ágyba. Izületei kínzóan fájtak megint.

XIV.

Hónapokig nyomta az ágyat embertelen kínok között. A párnák között nyögve és kínlódva érte meg ötvenedik születése napját. Mostanság gyakran gondolt a halálra. Nem jószántából, mert gyűlölte

ezt a gondolatot. De annak elképzelése, hogy el fog múlni, ördögien kegyetlen lidércnyomás gyanánt üldözte. Olykor éjszaka, mikor képzelete lázasabban és féktelenebbül dolgozott, mint valami elvarázsolt malom, felordított sötét magányában: nem, nem! Mindenáron élni akart. Még soká. Ha képtelenség is: örökké. Az élet csodálatosan ízes és jó. Még a gyötrelmeivel nyögő beteg számára is, mert az ételt mondhatatlanul tudja élvezni, az ital íze elragadó gyönyörűséggel tölti el, az ablakon édes öröm kinézni az imádott Firenze tornyaira. Nem egyszer eszébe jutott Fra Paolo mondása: aki ennyire szeret élni, az nem született vértanúnak.

— Nem is akarok az lenni, — kiáltott benne a heves belső szó, — élni akarok a munkámért, győzni akarok a nagy gondolattal és ezt a győzelmet halhatlan örömmel élvezni akarom!

Mialatt így vívódott párnás börtönében, igazi börtönből fordult hozzá egy bámulatos ember: Campanella. Ez a hihetetlen életű domonkos pap, miután nyugtalan és lázadozó szelleme miatt négy egyházi pörön esett keresztül, Bruno Giordanóval együtt ült a pápa börtönében és a máglyát mindig csak hajszálnyira kerülte el, nem tudott veszteg maradni és kalábriai szülőfalujában, a kis Stilóban, új államot akart alapítani. Összeesküvést szervezett, de elárulták. Párthíveit lefejezték, ő pedig megint megúsza a kivégzést azzal, hogy örültnek tette magát. A nápolyi spanyol kormány nem tudott vele mit kezdeni, életfogytig tartó börtönbe zárta. A börtönben az állítólagos örült egymásután írta metafizikai és politikai könyveit, elárasztotta a pápát s a fejedelmeket világjavító tervekkel. Még most is meg akarta alapítani a Nap Országát, azt a különös kommunista, de antidemokratikus államot, amely a magasrendű szellemnek önzetlen vezetése alatt áll. Áradatként omló könyveiben egy hóbortos, elvetélt lángelme bámulatos szikrái csillogtak. Sok, szeren-

csésén megformált filozófiai mondata keringett a tudományos vitákban. Ilyeneket mondott: „Tudni annyi, mint lenni.“ Valamint: „Három dolog bizonyos a világon: önmagunk léte, önmagunk tudata és önmagunk akarata.“

Most, mintha látnoki szemmel idelátott volna a nápolyi börtönből a fantasztikus fogoly pap, azt közölte Galileóval, hogy hatalmas munkán dolgozik: ki akarja mutatni, hogy az Őszövetség és Újszövetség egyaránt Kopernikusz mellett szól, vagyis inkább Novara Domenico Maria, a hajdani bolognai csillagász mellett, aki Kopernikusz tanára volt. Mert azt nem lehet engedni, írta Campanella, hogy az új világrendet német ember eszelte ki és nem olasz. Kopernikusz biztosan Novarától vette gondolatait. „A világ tudósai most Uraságod tollától várják az új törvényeket. Bebizonyított, elfogadott világrend nélkül, nem lehet tudományosan dolgozni. Amit eddig tudtunk, az mind kétséges lett és inog. Az Istenre kérem, hagyja abba minden egyéb munkáját és csak az új világrend kidolgozásával foglalkozzék, mert nem tudhatja: hátha holnap meghal.“

— Az ördög vigyen el, — dohogta Galileo, — dehogy halok meg holnap.

Mérges volt erre a különös dominikánusra, aki gondtalanul, viruló egészséggel éldegél börtönében már tizenhat éve, ott igen jól érzi magát és őt halálának gondolatával traktálja. De viszont hízelgett neki a hódolat: a világ tudósai tőle várják a törvényeket. Ezért a mondatért szerette volna Campanellát igen komolyan veendőnek tartani. Viszont meg kellett mosolyognia azt a hazafias hevet, amely a német Kopernikuszt szerette volna lesöpörni az itáliai tudomány gazdag asztaláról.

És megszólalt váratlanul Mayr is, Simone Mayr von Guntzenhausen, a már-már elfelejtett, hogy a betegágyban sínylő tudóst visszaemlékeztesse a Juppiter-bolygók felfedezésére. A Capra-botrány

után ő is, Capra is, nyomtalanul eltűntek Páduából. Később valaki említette, hogy Capra visszaköltözött Milánóba. Most Mayr is felbukkant, mint a brandenburg-ansbachi örgróf udvari csillagásza és „Mundus Jovialis“ címmel könyvet írt arról, hogy hogyan fedezte fel a Juppiter bolygóit. Galileo nem hitt a szemének, mikor a könyvet elolvasta. Valósággal imponált már neki a Mayr mérhetetlen szemtelensége. Ahogy annakidején Caprával ellopták a kompasszt és még őt vádolták plágiummal, Mayr most elplagizálja tőle a Medici-csillagokat és ha ő megszólal, kétségkívül megint plágiummal fogja vádolni. A könyv pontos dátumokkal kérkedett és igyekezett izgalmasan elmondani az új csillagok felfedezésének történetét. Galileo nem tudott mást tenni, mint hogy álmélkodva csóválta a fejét. Fáradt volt és beteg. Félredobta a könyvet és csak csodálkozott tovább. Úgy szemlélte a vakmerőségnek és szemtelenségnek ezt a hihetetlen esetét, mint valami soha nem látott természeti tűneményt, amely személy szerint nem is érinti s amelyet magától soha nem tudott volna elképzelni. Hogy feleljen rá, vagy foglalkozzék vele, azt elhalasztotta egészsége bizonytalan idejére.

A kínzó betegség soha ilyen makacsul elő nem vette, mint most. Az Arcetri-zárdában már elérkezett az előírt idő, hogy a kislányok felöltsék az apácaruhát, az ilyenkor szokásos házi ünnepség kezei között. Galileo ezen mindenáron jelen akart lenni. Sok gondja is volt a leányok miatt, Virginia sokat betegeskedett. Kivált a fogaival. Alig múlt el egyik fogdaganata, már jött a másik. Hónapokon át dagadt arccal járt, fején kötéssel. A kisebbikkel is mindig akadt baj. Galileo a saját orvosát járatta ki a zárdába is, ez a doktor egyszersmind üzeneteket is hordozott a beteg gyerekektől a beteg apához, valamint Suor Lodovica türelmetlenségének is elhozta híreit, hogy a leányok beöltöztetését most már

nem lehet halogatni. És végül is a két leány felvette az apácaruhát anélkül, hogy az apa ott lett volna az ünnepségen. Sőt a családból senki sem volt ott. A nagymama előtt eltitkolták a dolgot, mert féltek, hogy még valami botrányt csap a kolostorban. Inkább Landucciék sem mentek ki.

Csak késő nyáron tudott tapra állani a beteg. Előbb járni kellett tanulnia, három lépést az asztalig és vissza az ágyhoz. Aztán fia, akit rendszeresen küldtek hozzá látogatóba, letámogatta a kertbe. Mire leért, már nem tudott tovább menni. Nagymamán jött el az az idő, mikor végre kimehetett az utcára. Akik találkoztak vele, alig ismertek rá a nagy és állandó lázaktól felényire emésztett, sápadt, vánszorgó emberre. Az Arcetri-zárdába nem is tudott gyalog elmenni. Az udvartól kapott gyaloghintót, hogy leányait meglátogathassa. Elvitte hozzájuk Vincenzót is. A főnöknő külön engedelmével az egész délutánt együtt töltötték. Vincenzo hajszolta a klastrom csirkéit, bevert egy ablakot, letröpte egy fiatal gyümölcsfa legszebb ágát, de noha mindezekért egy-egy nyaklevest kapott apjától, ötpercenyi bógés után mindig megvigasztalódott, haszontalankodott és nagyon boldognak érezte magát. Livia szótlan volt és mogorva, csak ült testvérei és apja mellett, ruhájának redőit igazgatta és a viláért el nem mosolyodott. — „Mindig ilyen“, — mondták a klarisszák. De Virginia, most is lenmagkötéssel fájós fogán, eleven volt, lebilincselő és kedves. Csak úgy ontotta a zárd apró történeteit, mindennek jóízű humora volt, amit mesélt, s az egész gyermekből csak úgy sugárzott a földöntúli jóság.

— Ne is tudom elképzelni a zárdát Virginia nélkül, — mondta a fejedelemasszony, — bénának érezném magam, ha itt nem volna.

— Édes gyermek, — örvendett büszkén Galileo.

— Több annál. Kis szent. Mintha nem is földi

szülőktől született volna. Valami olyan mély vallásosság van benne, hogy annak a felnőtt nővérek közt sem láttam párját. Nem is tudom, honnan vette... Ó, bocsánat, nem akartam kegyelmedet megsérteni...

— Nem sértett meg, Suor Lodovica, de miért nem tart engem vallásos embernek?

— Ne haragudjék, de annyi mindent beszélnek... Persze én azt nem hiszem. Hogy tagadja a Szentírást. Meg még olyan számaráságot is hallottam, hogy a jó Istent sem olyannak hiszi, amilyennek kell. Bocsánatot kérek, tudom, hogy ezek olyan vad mendemondák, de csak éppen említem, ha már szó van róla...

Galileo nevetett és biztosította a fejedelemszszonyt, hogy ugyanazt az Istent hiszi, mint ő. De mikor fiával a kirándulásról hazatért, a gyaloghintó mélyén elkomolyodva gondolkozott. Mit kellene csinálni, hogy ezek a kellemetlen mendemondák megszűnjenek? Ha lehetséges volna, szívesen kiállna a Piazza del Duomóra és beszélne erről a népnek. Valami hínárt érzett a lába köré keveredni, láthatatlan, mocskos szálakból s mennél jobban rugdalta őket, annál szorosabbra csomósodtak. Ha papot látott az utcán, már kellemetlen érzése támadt: ez bizonyosan gyűlöli őt. Meg kellene szólítani és megmagyarázni neki emberi nyelven, hogy téved. De nem ment oda egyikhez sem. Azok pedig elhidegett arccal fordították el a fejüket, mikor elmentek mellette.

Egyik ádventi vasárnap délelőtt sógora, Landucci, toppant be hozzá. Ritka vendég volt nála a sógor, ő is ritka a Landucci-házban. Valami nagy oka kellett lennie annak, hogy idejött. És felindult, húsos arcán látszott is az izgalom.

— Galileo, igen kellemetlen dolog történt. Az egész város rólad beszél. És nekünk, a családnak, ez igen kínos, nem tagadhatom. Az én apám római

követ volt, az ő emlékének tartozom azzal, hogy vigyázzak a nevünkre. Jó volna, ha csinálnál valamit. A feleségem sír a szegyénytől, nem is akart idejönni.

— Miért? Mi történt?

— Kiprédikáltak, barátom. Most jövök a Santa Maria Novellából, vasárnaponként odajárunk misére. Caccini prédikált, az a dominikánus. Minket nézett az egész templom. Majd kiégett a szemem.

— Mit mondott? A nevemet is mondta?

— Mondta hát. Nem tagadhatom, nagyon ügyesen beszélt, két textust választott: egyiket Józsué könyvéből, másikat az Apostolok Cselekedeteiből. Ezt: „Mit álltok itt, galileai férfiak, nézván az égre?”

— Egészen szellemes ötlet. Éppen az égre. És a nevem. Nagyon ügyes. Mit mondott aztán?

— Téged szidott. Jó félóraig. Hogy a nap meg a föld mozgását éppen megfordítva tanítod, mint ahogy a Bibliában van. Amit tanítasz, az ellenkezik a Szentírással. Hinted Firenzében az istentelen mētelyt és nem vagy nagyon messze az eretnekségtől. A templom tele volt és a nép halálos csendben hallgatta. Lármázott Caccini és verte a szószék karfáját, hogy senkinek sem szabad a Bibliát másképpen magyarázni, mint ahogy az egyházatyák magyarázták. A végén rettentően kikelt a matematikusok ellen. Azt mondta, hogy a matematikát az ördög találta ki és hogy minden országból ki kellene a matematikusokat seprűzni, mert ők az okai minden eretnekségnek. Hát kérlek, sógor, ennek fele sem tréfa. Én nem szóltam bele a dolgaidba soha, de most már a mi jóhírünk is...

Galileo felemelte a kezét. Benedetto sógor elhallgatott és kérdően nézett rá. Ő pedig nagy lélegzetet vett, hogy a sógornak alaposan megmondja a magáét. De erre nem került sor. Mert udvari lakáj lépett be az ajtón. Galileo azonnal felugrott.

— Az anyahercegné főméltóságú fensége azt

üzeni kegyelmednek, hogy szíveskedjék azonnal felkeresni.

Galileo nem is köszönt a sógornak, kapta fekete bársonyfövegét és lóhalálában sietett a Poggio Imperiale felé, a lakájjal együtt. Nehezen szedte a lélegzetet a hosszú meredektől, mire odaért. Rögtön bejelentették. Cristina anyahercegné azt sem várta meg, hogy az udvari tudós köszönjön.

— Messer Galilei, — mondta hűvösen és határozottan, — bizonyára hallott a ma délelőtti szent beszédről. Igen. Hát csak ez hiányzott nekünk, hogy az udvari matematikusunkat eretnekség miatt ki-prédikálják a templomban. A fiam őfenséggével, aki gyengélkedik, még nem beszéltem erről, de a dolog kétségkívül őt is nagyon bántani fogja. Én kegyelmedet nem vádolom, nem is teszek szemrehányást, de jó volna, ha csinálna valamit.

— Fenség, — hebegte a tudós megsemmisülten. — én nem csinálhatok mást, mint hogy hívő katolikus vagyok, tisztelem a Szentírást és végzem tudományos munkámat. Kegyeskedjék rendelkezni, hogy mit csináljak még, hódolattal fogadom fenségek parancsát.

— Éppen ez az, mit tudom én, hogy mit csináljon. Én csak azt tudom, hogy ez a sok Józsué, meg biblia-dolog, meg a sok feljelentés, meg minden, engem már kezd idegessé tenni és ugyanígy a nagyherceg őfenségét is. Ne vágjon ilyen kétségbeesett arcot, mi nem haragszunk kegyelmedre. De most már jó lenne, ha rend lenne ebben a dologban. Csak ennyit akartam mondani.

Hajlandósága jeléül, csókra nyújtotta kezét az anyahercegnő. Galileo botorkálva kihátrált és egyenesen Picchenához sietett, aki mint Vinta utóda, vezette most a kormányügyeket. Az is rögtön fogadta, a vasárnapi pihenő ellenére is. Mert a prédikációról már ő is hallott.

— Mit csináljak, — kérdezte remegő hangon Galileo, — tépjem szét ezt a papot? Azt sem tudom, ki fia-borja.

— Én már tudom. Nemrég helyezték ide Bolognából, mert ott is valami botrányt csapott a szószékről. Utóbb bocsánatot is kellett kérnie. És idehelyezték a San Marco-kolostorba.

— A San Marcóba, — csikorgatta Galileo a fogát, — a Fra Angelico angyali képei közé. Hogyan szabad azokra a folyosókra egy ilyen görénnyt odaereszteni? Mit csináljak vele? Hogyan szerezzek tőle elégtételt? Most már a bőrömre megy a dolog. Az anyahercegné már magához citált. Egy szép napon a nagyherceg is megúnja a sok hercehurcát, akkor aztán mehetek idegen városba kilincselni.

— Attól ne féljen. A nagyherceg annyira szereti kegyelmedet, hogy sohasem fogja elhagyni. Nem egyszer beszéltünk erről. Itt nincs baj. De az egyházzal baj van. Arra sohasem gondolt kegyelmed, hogy feljelenthetik az inkvizíciónál?

Galileo elképpedve hőkölt hátra.

— Engem?

— Természetesen. Csodálom, hogy eddig meg nem történt. Tanácsom az, hogy ne nagyon piszkálja ezt a dolgot, maradjon veszteg és jó darabig hagyja a papot, meg a földet. Foglalkozzék mással. Ha majd a dolgok elcsendesedtek, újra kezdheti. De a papokra vigyázzon. Fogalma sincs róla, hogy az a Szent Hivatal milyen rettenetes hatalom. Énrám mindig számíthat, azt felesleges mondanom.

Zúgó fejjel ment el a miniszterelnöktől. Hazament, bezárkózott és nyugodtan gondolkozni próbált. Hagyja abba? Az lehetetlen. Ha az ellenség észreveszi, hogy hátrál, még nagyobb dühvel fognak neki-esni, mint a vicsorgó fogú szelindekek. De meg ön-maga előtt is elvesztené minden becsületét, ha a kopernikuszi elvet most adná el, mikor sikerült elindítania. Járt-kelt szobáiban, erősen pipázott és erős

bort hozatott. S izgalmaiban addig ivott, míg mámorosan, ruhástul az ágyra nem vetette magát.

Mire valahogyan megnyugodott, úgy határozta, hogy részletes emlékiratot fog intézni az anyahercegnőhöz. Az emlékirat arravaló lesz, hogy mások is olvashassák, szakértők. Sokkal terjedelmesebben ki fogja fejteni, hogy éppen ő az, aki a Szentíráshoz hű, és éppen ellenfelei jutottak ellenkezésbe a Szentírással. Aztán ír római jóakaróinak, hogy az egyházi nagyok pártfogó hajlandóságát ébren tartsa. Aztán ír valamelyik előkelő dominikánusnak, hogy Caccinit hallgattassák el, lehetőleg gorombán.

Mindennek azonnal neki is fogott. Elkezdte az emlékiratot és írta napestig a leveleket. Már néhány nap múlva választ kapott Rómából Maraffi atyától, a domonkosrend egyik legtekintélyesebb nagyságától, akiről tudta, hogy kopernikánus. „A botrányos eset végtelenül felbosszantott, — írta Maraffi atya, — annál inkább, mert okozója rendtársam. Kénytelen-kelletlen viselnem kell az ódiumát azoknak a butaságoknak, amelyeket harminc-negyvenezer dominikánus elkövethet, vagy éppen el is követ.” Szidta Caccinit csúnyán, de semmiféle elégtételt, vagy közbelépést nem tudott ígérni. Más levelek is jöttek, nyájasak, pártfogó hangúak. Firenzében is megszólalt a közhangulat, ismerősök keresték fel, mások levelet írtak, vigasztalták, ünnepelték, biztatták.

De ez a kedvező hullámverés csak rövid ideig tartott. Hogy valami a dolgok legtitkosabb háta mögött nincsen rendben, arra maga a nagyherceg figyelmeztette. Magához rendelte és olyan halkan beszélt vele, hogy még az ajtónálló se hallhasson semmit.

— Valami bizalmasat akarok közölni kegyelmeddel. Egy egyházi személy, akinek a neve mellékes, megkérdezte anyám gyóntatóját, hogy kegyelmed nem küldötte-e el anyámnak is azt a bizonyos levelet, amelyet Castellinek küldött.

— Nem küldtem el, csak Castellinek.

— Tudom. Én csak arra a gyanúra akarom figyelmeztetni, hogy a levél körül készül valami. Hol az eredeti?

— Castellinél.

— Kérje vissza. Akármilyen ürügy alatt. Erről a beszélgetésről nem szabad említést tennie. És tanulja meg kegyelmed tőlem, aki sokkal fiatalabb vagyok, de Medici vagyok, hogy másolatban az ilyen levelek szabadjára szaladgálhatnak a világban, mert másolat nem perdöntő. De az eredeti, amely alá van írva, az legyen otthon biztos fiókban. Most csókoljon kezet és menjen.

Galileo nem értette az egészet. Mit akarhatnak azzal a levéllel? Hiszen az nem szól ellene. Sőt amit abban állít, azt a pápa előtt is állíthatja. De megmagyarázhatatlan ösztönrel ő is valami különös készülődést érzett, nem tudta, mire, nem tudta ki részéről, csak az a homályos benyomás nyugtalanította, hogy valakik akarnak valamit. A levelet mindenesetre, fel nem tűnő ürüggyel, visszakérte. Castelli azonnal elküldte Pisából a levelet. És már pár nap múlva igen érdekes történettel szolgált.

Megírta, hogy Bonciani, a pisai érsek, magához kérte. Mindenekelőtt szemrehányást tett neki, hogy kopernikánus nézeteket vall. Nyomatékosan tanácsolta, hogy, ha mint papi ember, be akarja futni azt a szép pályát, amely, mint grófi család sarja előtt, nyitva áll előtte, hagyja abba ezt a tarthatatlan képzelgést, amely ellenkezik a Szentírással. Castelli szerényen, de csökönyösen kitartott amellett, hogy Kopernikusz nem ellenkezik a Szentírással. Erre az érsek Galileire terelte a szót és kifejtette, hogy az is jobban tenné, ha ezt a képtelen tant abbahagyná. Ő, az érsek, meg is tudná győzni Galileit, ha érveit hallhatná.

— Írt ő valami levelet neked, — mondta az érsek, — amelyikben az érveket felsorolta.

— Úgy van. Másolatom is van, azt megmutathatom.

— Nem, a másolatok rendszerint hibásak. Az eredetit akarom látni. Ha látom, pontról-pontra be fogom bizonyítani Galileinek, hogy nincs igaza.

Ezzel váltak el. Castelli azonnal leült, közölte ezt a történetet és kérte mesterétől az eredeti levelet. Galileo sápadtan olvasta tanítványa közlését. Castelli kitűnő matematikus volt, de embernek fölötté naív és jóhiszemű. Nagyon átlátszó volt, ahogy a pisai érsek nem akart — tudományos vita ürügye alatt — megelégedni a másolattal, hanem az eredetit kérte. A nagyherceg figyelmeztetése tehát pontos értesüléssel nyugodott: valakik valami okból meg akarják szerezni az eredeti levelet.

Mindenekelőtt hallgatott a válasszal. Váratta Castellit. Aztán jó idő múlva küldött neki egy sajátkezü másolatot a levélről, de a nevét nem írta alá. Közben szorgalmasan dolgozott az emlékiraton, amelyet névleg az anyahercegnének, de valójában az egész tudományos világnak s főként az egyház szakembereinek szánt. Egyszersmind zápor módjára írta a leveleket Rómába, mert ha már az egész kopernikuszi kérdés áttevődött teológiai térre, most már Rómában akarta magát teológiai téren fedni.

Onnan azonban nem jó híreket kapott. Cesi herceg közölte vele, hogy Bellarmin bíboros, aki olyan készségesen segített hitelesíteni a Sidereus Nuncius megfigyeléseit, érthetetlen módon egyszerre nagyon rideg lett és kijelentette, hogy az ő felfogása szerint ez a Józsué-kérdés nagyon kényes, és ő Kopernikust a bibliával feltétlenül ellentétben állónak tartja. Azt is megírta a herceg, hogy benyomása szerint Galileo Bellarminra most már nemigen számíthat. Voltak előkelő főpapok, akik annakidején elragadó kedvesek voltak Galileóhoz, nagy tudós gyanánt ünnepezték és ebédekre hívták. Most egyszerre tartózkodtak tőle.

kodók és hívősek lettek. Olyan is volt, aki nem felelt a levélre.

Történt, hogy ugyanekkor egy Foscarini nevű pap, aki Galileo tanításának feltétlen hívei közé tartozott, Rómában könyvet adott ki a kopernikuszi világszemlélet mellett. Ez még izgalmasabbá tette az egész teológiai kérdést. Hírek jöttek arról, hogy Foscarininek kellemetlenségei lesznek. Sőt végül az a hír jött Rómából, hogy ismeretlen kezdeményezésre az inkvizíció alighanem vizsgálat alá veszi Kopernikusz művét és nagy a valószínűség, hogy indekszre teszi.

Kik dolgoznak itt a föld alatt és mit akarnak? Galileo úgy járkált Firenzében, mint aki fényes délben kísértetektől retten meg. Most már nemcsak ösztöne súgta, hanem kézzelfogható jelek mutatták, hogy Firenzében és Rómában egymással kapcsolatos szervezett munka folyik. Fontos emberek váratlanul hidegek lettek hozzá, minden átmenet nélkül, mintha nyájasságukat késsel vágták volna el. Leveleinek eredeti példányát vadászták, noha a másolatok száz-számra forogtak közkézen. Ezek a tünetek mint a koncentrikus körök helyezkedtek el egymáson belül, de az volt a félelmes, hogy közös közép-pontjukat nem lehetett megtalálni. Galileo úgy tapogatódzott az érthetetlen jelenségek között, mint aki idegen helyen vaksötétben maga előtt mozgatja a kezét, hogy merhet-e egyet előre lépni. A tapogatózó kéz érezte, hogy abban a sötétben valami ijesztő és veszedelmes dolog siklik tova előtte, de ha érte nyúlt, a semmit fogta meg.

Egyre idegesebb lett, egyre ingerültebb. Rosszul aludt, gyakorta felébredt álmából. Agyon is dolgozta magát az emlékirattal, amely végre elkészült: ugyanazt mondta, amit a Castellihez írott levél, de vastag kötetnyi terjedelemben, nagy teológiai szélességgel, Szent Agostonból vett idézetekkel. S mikor elkészült vele, értelmetlenül bámult a kész kötetre.

Mit akar ezzel? Annak a titokzatos mozgalomnak, amely a talaj alatt dübörgött ellene, úgysem adhatja oda olvasni. S általában milyen oktalan és képtelen dolgokat termel ez az idegesítő helyzet: hét lakat alatt őriz egy levelet otthon, de ugyanannak anyagából egész könyvet ír, s ugyanakkor ugyanazt a levelet másolatban elküldi Rómába Griembergernek és másoknak: ítélik meg, mennyire igaza van, s milyen felháborító, hogy kiprédikálják.

Most már teljesen megzavarodott. Kapkodott, mint a társasjátékban az, akinek bekötik a szemét. Minden pillanatban idegesen várta, hogy ütest kap a fejére, de nem tudta, honnan. Kezdte a vak harcot nem győzni idegekkel. S ekkor, egy napon késő este, beállított hozzá egy Attavante nevű fiatal nemes, akit az udvartól felületesen ismert. Értelmes és kellemes fiatal gavallér volt ez, egyszer-kétszer beszélgetett is vele. Ez a fiatalember úgy osont be hozzá, mintha lopni akarna, szokatlan órában, idegesen körületekintgetve.

— Nincs itt senki, nyugodtan beszélhet.

— Kegyelmes uram, engem kegyelmed miatt kihallgattak. Sokáig tusakodtam, hogy eljőjjen-e, de úgy döntöttem, hogy eljövök.

— Beszéljen kegyelmed, hallgatom.

— Elmondom időbeli sorrendben, úgy jobban érthető. Még a tavasszal történt, hogy Ximenes atyával, a dominikánussal, sétálgattam a Santa Maria Novella kertjében. Talán tetszik ismerni Ximenes atyát. Az a spanyol.

— Nem ismerem.

— Hiszen mindegy. Beszélgettünk teológiai kérdésekről, főként Isten létéről. Én több olyan érvet vetettem fel, amelyet az ateisták szoktak használni, hogy Ximenes atyától megtanuljam az ellenérveket. Beszélgetés után, mikor búcsúztam tőle, arra lettem figyelmes, hogy mögöttem zörög valami. Hátrapillantottam: Caccini atyát láttam elsurranni. Ugyan-

azt, aki kegyelmedet kiprédikálta. Rögtön észrevettem, hogy ő az egész beszélgetést kihallgatta. Akkor ennek semmi fontosságot nem tulajdonítottam, el is felejtettem. Most aztán, tegnap előtt idézést kaptam, hogy egy bizonyos helyen jelenjek meg.

— Hol?

— Kegyelmes uram, ezt ne kérdezze tőlem. Mindezt, csak ezt ne. Megesküdtem a Szentírásra, hogy ezt nem mondom el senkinek. Félig már így is esküszegő vagyok. Nagyon kérem, ezt ne firtassa.

— Jól van, nem firtatom. Folytassa.

— Az idézésre megjelentem és kihallgattak. Legnagyobb meglepetésemre arról faggattak, hogy Ximenes atyával való beszélgetésemkor mondtam-e olyan Isten-ellenes dolgokat, amelyeket kegyelmedtől hallottam.

— Tőlem?

— Igen, én is csodálkoztam. Megmagyaráztam, hogy én kegyelmeddel Isten kérdéséről sohasem beszéltem, általában nagy sajnálatomra, csak egy-két alkalommal lehetett kegyelmed társalgását élveznem. Ximenes atyával kegyelmedet nem említettük. Többet nem tudtam vallani. Ez volt az egész. Ennyit elmondhatok. Higyje el kegyelmed, nagy megkönnyebbülést érzek, mert úgy érzem, hogy kegyelmed ellen készül valami. És most megyek is. De előbb esküdjék meg kegyelmed, hogy nem árul el engem senkinek.

Galileo gondolkozott.

— A nagyhercegnek szeretném ezt elmondani a kegyelmed neve nélkül. És a Ximenes neve nélkül. Ebbe beleegyeznek?

— Ha muszáj.

— Muszáj. Az én kedvemért. Többet soha senki másnak nem mondok. És hálásan köszönöm, hogy eljött.

Attavante kisurrant az éjszakába. A falhoz lapulva sietett tovább. Galileo pedig alig aludt va-

lamit. Amilyen korán lehetett, sietett az uralkodóhoz. Elmondta neki a titokzatos látogatást minden részletével együtt, csak a neveket nem közölte. Cosimo nagy figyelemmel hallgatta végig a történetet. A végén bólintott.

— A megoldás nagyon egyszerű. Kegyelmedet valaki feljelentette az inkvizíciónál. A tanukihallgatások megkezdődtek. Azt a fiatalembert, aki kegyelmednél járt, valamelyik inkvizitorhoz idézték. Persze, megeskették, hogy hallgatni fog. De eskü nélkül is hallgat ilyenkor, akinek józan esze van.

— De miért jelentettek fel, fenség? Mit csináltam?

— Bizonyára a régi nóta: ellenkezik a Szentírással, amit tanít. Remekül meg vannak szervezve. Ahogyan hallgatni és elhallgattatni tudnak, attól az ember hátán végigfut a hideg. S az egész világot így beszervezték. Rettenetes hatalom. Vigyázzon.

— Mit csináljak, fenség?

— Azonnal menjen Rómába, egy napot se vesztessen. Ott könnyebben boldogul, többet megtud és szükség esetén a pápa elé járulhat. Most Guicciardini ott a követem, annak elég befolyása van a szentszéknél. Leveleket, pénzt, gyaloghintót, szolgát kap tőlem. A részleteket beszélje meg Picchenával. Csak menjen mennél hamarább. Ne féljen, nem eshetik baja. Ha kell, magam írok a pápának, de kegyelmedet nem hagyom.

— Rögtön nem mehetek, fenség. Roppant fontos gondolatom támadt nemrégiben, s azt ki kell dolgoznom. Megint érvet találtam Kopernikusz mellett: van egy új elméletem a dagály és apály okáról.

— Ez érdekes. El tudja röviden mondani?

— Hogyne, fenség, egy mondattal. Képzelve el fenséged, hogy egy vízzel telt edényt gyorsan ellökök bizonyos irányba. Mi fog történni az edényben a víz felszínével? Ime: bizonyíték, hogy a föld fo-

rog. Ezt már kidolgozva akarom Rómába vinni, ha megyek.

— Elég meggyőzően hangzik. Értem. Hát csak siessen vele. Megjegyzem, nem lehetetlen, hogy Rómában találkozni fog öcsémmel, Carlo herceggel, aki a minap kapta meg a bíbort. Ősi szokás szerint el kell mennie Rómába és díszmenetben bevonulni a Vatikánba, hogy a bíbort megköszönje. Talán ő is segítségére lehet valamiben. Hát csak igyekezzék gyorsan, gyorsan.

Galileo sebtiben kidolgozta dagály-elméletét. Zsebében a kész művel egy novemberi napon, szakadó esőben elindult Rómába.

XV.

Az új toszkánai követ, Guicciardini, a Medici-villában székel, a Trinità-templom fölött. Ott nyitottak lakást Galileonak is. Már a követen is meglátszott, hogy az egész üggyől idegenkedik. Mikor Galileo elmondta neki, hogy elejét akarja venni egy állítólagos inkvizíciós eljárásnak, a követ felszisszent, mintha leprás embert fogadott volna házába. De asztalán ott volt a nagyherceg sajátkezű levele, amelyben lakást, szolgát és külön irnokot rendel a tudósnak. Felvonta szemöldökét és vállát rándította. Ha az uralkodónak jó így, akkor neki is jó. De ahogy Galileo kicsomagolt, már átjött hozzá, hogy, mint mondta, kissé a „modus procedendi“-ről beszélgessenek.

— Kapott kegyelmed bármilyen intést vagy idézést a Santo Ufficiótól?

— Semmit. Az egyházzal való legutolsó hivatalos érintkezésem az volt, hogy Bellarmin bíboros rendeletére egy négytagú egyházi bizottság megvizsgálta csillagászati megfigyeléseimet és azokat igazolta.

— Akkor kegyelmednek az inkvizícióról nem szabad tudnia semmit. Nem szabad sehol említene, nem szabad sehol kérdezősködni róla. De ezt a tanácsomat jól vesse elméjébe és nagyon szívlelje meg.

— Tehát mit csináljak?

— Érintkezzék.

— Hogyhogy érintkezzem?

— Legyen jóviszonyban. Mindenkiel. Vágjon ártatlan arcot, tegyen látogatásokat, csevegjen, szeressen mennél több összeköttetést. És közben ügyesen vigye bele a társalgásba az inkriminált dolgokat. Hangoztassa, hogy mennyire jó katolikus, mennyire tiszteli a dogmákat és hogy az egyház ellenségeivel soha még csak szóba sem állt.

— Hát ezt nehezen mondhatom, mert Fra Sarpi Paolo jóbarátom, azonkívül az augsburgi polgármesterrel és Keppler csillagással baráti levelezést tartok fenn, akik protestánsok.

— Jó, jó, — szólt idegesen a követ, — de muszáj ezt dobszóval hirdetni? Ne beszéljen rólok. És főként soha semmiféle teológiai disputába ne menjen bele.

— Bocsánat, hiszen azért jöttem ide, hogy bebizonyítsam: tanaim nem ellenkeznek a Szentírás szövegével.

— De most ne beszéljen tanairól. Hagyja a manóba azokat a tanokat. Csak jó katolikusnak, az egyház hű fiának mutatkozzék. Mikor aztán netalán az inkvizíció nyíltan felszólítja, hogy tegyen vallomást, tanukul hívhatja az összes bíborosokat, akikkel addig beszélt. Ezt így kell csinálni. Majd aztán jöhetnek a tanok. Ámbár nem látom be, hogy kegyelmed mit piszkál olyan kérdéseket, amelyekből baj lehet. Tervezzon hadigépeket, eszeljen ki újfajta térképezést, mit tudom én, van a kegyelmed tudományának éppen elegendő területe.

— Micsoda, — kiáltott fel Galileo — hagyjam abba a világrendemet? Amit én magam építék az emberiségnek? Azt hagyjam abba?

A követ vállat vont és kesernyésen válaszolt, miközben felkelt az asztaltól:

— Én azt hiszem, hogy a csillagok ugyanúgy fel fognak jönni este, ha kegyelmed egy ideig nem építi őket. Tanácsaimat megadtam és még egyszer nyomatékosan figyelmebe ajánlom őket. Mi baja a kegyelmed balkezének?

— Izületi gyulladásom van. Minduntalan visszatér, de most könnyebb lefolyású.

— És ezzel novemberben Rómába jön? Tudja, hogy egész Itáliában ez a legegészségtelenebb levegő? Majd nézze meg a kezét egy hét múlva. Általában az a benyomásom, hogy ez a római út most... de hagyjuk, semmi közöm hozzá. Bármire szüksége van kegyelmednek, csak hívassa a magyordomót. Vízontlításra.

Galileo haragosan nézett a házigazda után. Mit képzél egy ilyen diplomata egy új világszemléletről? Mit mondott volna Eukleidész, ha azt tanácsolták volna neki, hogy ne írja meg geometriáját! Vagy mit szolt volna Livius, a páduai, ha azt mondták volna neki történelme közepén, hogy most már elég, hagyja abba? Csak laikusokat be ne engednének soha szaktudományba. Erre a gondolatra rögtön eszébe jutott, hogy hiszen ő maga is berontott a teológia határai közé, holott ő a teológiában kétségkívül laikus. Ettől még jobban megharagudott. A keze is fájt, az egész dolog kedvetlenül indult. Káromkodott magában, mint a záporosó, a szobában csetlő-botló szolgát, amiért leejtett valamit, pofoncserdítette, aztán rögtön egy aranyat adott neki.

Első útja Cesi herceghez vezette. Mély gyászban találta a fiatal herceget; felesége, Colonna Artemisia, fiatalon meghalt. De a gyászt csak kívül viselte a herceg, a részvétnyilatkozatra közölte,

hogy nemsokára megházasodik. Aztán mindjárt rátért a tárgyra.

— Arra kérem kegyelmedet, s ebben az akadémián mind egyetértenek velem a Hiúzok, akikkel beszéltem, hogy senkivel, de senkivel teológiai disputákba ne menjen bele. Ennél nincs veszedelmesebb. És az akadémiára is vigyáznunk kell. Kissé anti-peripatétikus a hírünk, nem is alaptalanul, az egyház pedig túlnyomóan peripatétikus. Ilyen teológiai vitákkal egyházellenes hírbe keveredhetünk. Ez nem kívánatos. Azonkívül az a homályos benyomásom van, de esetleg csak képzelődés, hogy kegyelmed ellen... hogy kegyelmedet... szóval hogy jó lenne kissé vigyáznia az inkvizícióra.

— Ez a benyomásom nekem is megvan. A főméltóságú herceg mire alapítja a magáét?

— Arra, hogy ahol kegyelmedről szó van, ott hirtelen begombolkoznak a prelátusok. Semmi másra. De ez nem jót jelent. Biztosat nem lehet tudni, hiszen a Santo Ufficiónak éppen az a szörnyű ereje, hogy akik odatartoznak, úgy hallgatnak, mint a sír.

— Tehát mit csináljak?

— Ápolja összeköttetéseit és tüntessen hívó katolikus voltával...

És így tovább. Cesi herceg pontosan azt tanácsolta, amit Guicciardini követ. Még szavaik is majdnem azonosak voltak. Főként abban egyezett a herceg tanácsa is a követével, hogy az inkvizíció testületét, a Santo Ufficiót, sehol senkinek nem szabad említeni.

— De azt csak lehet tudni, hogy kik az inkvizíció vezető személyei? Azokat felkeresném anélkül, hogy az inkvizícióról beszélnek.

— Nem tudom pontosan, hogy kik azok. Nem is ismerem a Santo Ufficio szervezetét. Azt tudom, hogy az indeksz-bizottság elnöke Saint-Cécil francia kardinális. Onnan tudom, mert a Hiúzok könyv-

kiadásai kapcsán beszélgettem vele. Tudom, hogy Bellarmin bíboros is benne van. Tudom, hogy vannak kvalifikátorok, akik nem ítéletet mondanak, csak teológiai szakvéleményt adnak. Ilyen például Gaetani bíboros. Nem, ne kérdezzen kegyelme, kérve-kérem, hogy ezt a pontot hagyja békén.

Innen elment Griembergerhez a jezsuita kollégiumba. Ahol valaha a derék és kedves Clavius atyával olyan jól és bizalmasan meg tudták érteni egymást, noha tanaik végül eltértek egymástól. Most már nem élt az öreg, helyét Griemberger vette át, a folyton mosolygós, vörös tiroli német. Szót fogadván tanácsadóinak, nem beszélt vele sem az inkvizícióról, sem Józsué napjáról, hanem elébe tárta a dagály-elméletet, mint a föld forgásának bizonyítékát. Griembergernek számos ellenvetés jutott eszébe. Jó sokáig vitatkoztak. Aztán beszéltek Scheiner jezsuitáról és a napfoltokról. Galileo szóvátette, hogy őt a jezsuiták ellenségének tartják, holott ilyesmi esze ágában sincs. Kitűnő barátságban váltak el. Galileo megállt a nyílt utcán ideges türelmetlenségében. Hova menjen, mihez fogjon, hol kezdje? Mintha komor, erős épület tövében állott volna, amelynek égis nyúló falain sem ablak, sem kapu sehol, már pedig neki oda okvetlen be kell jutnia.

Otthon cédulát csinált magának, hogy kiket fog felkeresni. Tarsolya csak úgy duzzadt a nagyherceg ajánlóleveleitől. Nyakába vette a várost, bár még nem tudta, hogy kivel mit fog beszélni. Hosszú sorban sorakoztak egymás alá a nevek a Páduából jól ismert Querengo gróftól kezdve Delmonte bíborosig és Maraffi dominikánustól kezdve Orsini bíborosig. Kezdte a látogatásokat, élesen figyelt minden szóra, a fogadtatás minden áruló árnyalatára, esze erősen dolgozott. Nem beszélhetett inkvizícióról és nem beszélhetett a Szentírásról. Arról beszélt tehát mindenütt, hogy tudományos álláspontja miatt el-

lenségei a legképtelenebb vádakat terjesztik róla, s ő eljött a pápaság örök városába, hogy részint itt tegyen hitet buzgó katolikus voltáról, részint igyekezzék megmagyarázni, — szakembereknek tudományosan, laikusoknak a hétköznapi józanész népszerű nyelvén, hogy amit hirdet, az világos, belátható és egyedül helyes.

Ez ment az elején valahogy. Voltak, akik bólogattak rá és nem értettek a beszédéből semmit. Voltak, akiknek tetszett a kopernikuszi dolog furcsasága és érdekessége. Viszont voltak, akik hevesen ellentmondtak neki. De mindez Kopernikuszra vonatkozott, nem pedig az ő személyére. Ő pedig éppen erre akart világot deríteni: mi van körülötte láthatatlanul, kik és mit akarnak tőle. Folyton töprengett és figyelt. Mint ahogy a féltékeny szerelmes a legapróbb jelekből épít fel toronymagas és bonyolult elképzeléseket, úgy igyekezett ő is, számbavehető bizonyág nélkül, felépíteni a lehetőségek rémregényét. Néha meggyőzte sajátmagát, hogy képzelődés az egész. Tudományos vita közepontjában áll, s ellenfelei dühösek, ez minden. A hivatalos egyháznak övele semmi baja nincs. A pisai érsek és a Castelli-féle levél nem jelent semmit. Lehet, hogy az érsek csakugyan azért kívánta az eredeti szöveget látni, hogy hiteles állásponttal vitakozzék, aztán nem tudott az érvekkel megbirkózni és abbahagyta az egészet. Attavante regényes megjelenése sem bizonyít semmit. Lehet, hogy Marzimedici érsekhez jutott el valami pletyka, a fiatalembert elhívták az érseki palotába, kifaggatták, s mikor látták, hogy nem mondhat semmi érdekeset, megeskették, hogy az ügyről hallgatni fog. A fiatal nemes színezte ki aztán heves képzeletével az egészet ilyen velencei ízű sbirr-üggyé. Vaklárma az egész, talán nem is kellett volna Rómába jönnie. De ha már itt van, kissé nézdegél a városban, aztán megnézi Nápolyt, amelyet már régen vágyott látni.

És útba ejti Loretót, a híres zarándoklőhelyet, amire Virginia leánya kérte meg.

De mikor így megnyugtatta magát, elkezdett tovább gondolkozni. Hogyan lenne, ha az inkvizíció titokban mégis valami eljárást folytatna ellene? Akkor ugyanaz történnék, amit eddig észlelt. A pisai érsek parancsot kaphatott, hogy szerezze meg az eredeti kézírású levelet, hogy kétségbevonhatatlan bizonyíték legyen az inkvizítorok kezében. Tanukat hallgattak ki, talán tízet is, húszat is, de ő csak egyről szerzett tudomást. Az eljárás folyik, adatokat gyűjtenek ellene. Akik erről tudomással bírnak, nem szólnak, de óvatosan elzárkóznak tőle, mint a ragályos betegről. S mialatt ő itt gondolkodik, valamilyen palota, vagy klastrom egy titokzatos termében róla beszélnek s talán éppen e pillanatban határozzák el: itt a pillanat, megérett a dolog, Galilei Galileót el kell vinni az Angyalvárba.

Ilyen kétségek közt hánykolódva, idegesen folytatta látogatásait, különös helyzetben: üzött vadként, amely maga is egy láthatatlan fantomot űz. És ismét úgy, mint a féltékeny szerelmes, aki nem bírván a feszültséget, inkább azt vágyik tudni, hogy csakugyan megcsalták, ő is arra vágyott, bárcsak kitűnnék, hogy csakugyan folyik ellene valami, mert még a rossz bizonyosság is megnyugtató.

Valami ilyen bizonyosságfélét végre sikerült kapnia magától Bellarmin bíborostól. Az két ízben nem fogadta. Harmadszor végre a hatalmas bíboros elé került. Az rögtön Kopernikuszra terelte a beszélgetést.

— Tegyen le erről kegyelmed, — mondta hűvösen — ez a tan ellenkezik az egyházzal.

— Monsignore, én erről a tanról meg vagyok győződve, valamint arról is, hogy az egyház szellemének sokkal inkább megfelel, mint Arisztotelész. Sajnos, megfogadtam, hogy teológiai disputákba

nem megyek bele és így nem fejthetem ki, hogy Kopernikusz és a Szentírás egyfélét mondanak.

— Kár is volna teológizálni a kegyelmednek. Ezt bízza a teológusokra, akik ezzel a kérdéssel úgyis foglalkozni fognak, két eset kapcsán. Egyik a Foscarini könyve, helyesebben nyílt levele. Másik a Firenzéből érkezett panasz.

— Firenzéből, monsignore? Milyen panasz érkezett Firenzéből?

— Olyanok, akik a szent hit érdekeit lelkökön viselik, panaszt tettek a kegyelmed követői ellen. Hogy romlására vannak az egyháznak. Ezt a kérdést tehát meg kell vizsgálni.

— Bocsánatot kérek, szabad kérdéseket tennem?

— Attól függ, milyen kérdéseket.

— Az én személyem ellen jött panasz? És egyáltalában az a panasz milyen hatósághoz jött?

A bíboros a második kérdést nem vette tudomásul. Csak az elsőre felelt.

— Ismétlem, hogy a panasz a kegyelmed követői, vagy ha úgy tetszik, Kopernikusz követői ellen szólt, a kegyelmed személyéről nincs szó. Saját személye felől teljesen nyugodt lehet. De ezt a tant, mondom, ejtse el. Ez az én jóindulatú tanácsom, kegyelmed dolga, hogy mihez tartja magát. Most nem tartóztatom tovább, mert a Mi Urunkhoz kell mennem.

Ez a pápát jelentette, ez a Mi Urunk. Rómában a főpapok ezt a kifejezést szokták használni, ha Pál pápáról beszéltek. Galileo nagy hódolattal köszönt és távozott. Most már többet tudott a semminél. Firenzéből valaki panaszt tett az ő követői ellen valahol, nyilván olyan helyen, ahonnan a panasz Belarmin tudomására juthatott. Tehát talán mégis az inkvizíciónál.

Aztán a domonkos atyánál, Maraffinál, megint megtudott valamit. Hogy Caccini, aki őt kiprédi-

kálta, itt van Rómában. Rendtársai csak annyit tudnak, hogy magasabb helyről kapott parancs rendelkezte ide. Ez megint téglá volt, amelyből feltevéseket építhetett. De egész várat kellett építenie és négy-öt téglája volt hozzá csupán. Majd még egy téglá jött: Lorini atya, a firenzei pap, aki szintén prédikált az új tanok ellen és Kopernikuszról Ipernikusznak nevezte, felbukkant Rómában. Mit csinál ez itt? Így kezdtek nagyon lassan, egyelőre nagyon homályosan körvonalat kapni ügyének egyes részletei. Egyszersmind boldogan tapasztalta, hogy nagyon hasznos volt lejönnie. Számos főpap, aki csak nagy huzavona és harmadik személyek közbenjárására volt hajlandó fogadni, merev és ellenséges hangon kezdte a beszélgetést, de mikor Galileo azonnal rátért a maga buzgó katolicizmusára és apáca-leányait sem mulasztotta el megemlíteni, a merevség fagya rohamosan olvadt. Nem egynél kétségtelenül megfigyelte azt az arckifejezést, amely szavak nélkül, de annál árulóbban mondotta: hiszen te egészen más vagy, mint amilyennek rágalmaznak téged.

Ettől bátorságot kapott. Újra végigjárta a fontosakat és nem beszélvén most már tudományos kérdésekről, mindenütt a rágalmakról panaszkodott, amelyek őt el akarják veszejteni. S ezen a második körúton boldogan látta az első propaganda-körút hatását. Egészen másként fogadták, vigasztalták, megnyugtatták. Egymásután őt bíborostól hallotta ugyanegy napon, hogy nincs mitől tartania, az egyház nagyjai már tisztában vannak, hogy az istentelenségére vonatkozó mendemondák csakugyan nem egyebek olyan rosszhiszemű kitalálásoknál, amilyenek a nagyon elkeseredett tudományos vitákat nem ritkán kísérni szokták. Amit most hallott, az úgy hangzott, mintha a tudta nélkül titokban lefolytatott eljárás őt, mint katolikust, igazolta volna. Lassanként kezdett fellelegzeni és ott tartott, hogy ami titkos ajtók mögött történt, azt sohasem fogja ugyan

megtudni, de úgy látszik, most már személy szerint és egyházi becsülete szerint biztonsággal érezheti magát.

Ezzel a megnyugvással vitázó és érvelő heve is nőttön-nőtt. Folyton szaporodó ismerősei már úgy kezdték vacsorákra hívogatni, mint mikor olyan diadalmasan járt itt Rómában. S ő az összejöveteleken szándékosan és azonnal Kopernikust kezdte magyarázni. Mindig akadt egy-két ember, aki melléje állott és tíz, aki mereven ellentmondott. Végre elemébe került. Vitatkozhatott. Semmit olyan jól nem tudott, mint vitatkozni. A vezetést mindjárt magához ragadta és szokásos harcmodora szerint maga sorolta fel azokat az érveket, amelyeket ellene felhozhattak. Látszólag helyeselte az ilyen érveket, tovább indult belőlök, gondolatot vont gondolatból, az ellenérvre épített következtetés egyre képtelenebb lett, ő a hangba ügyes adagolással egyre több gúnyt és mulatságot kevert, végre mindenki jóízűen és hangosan kikacagta azt az érvet, amelyet ő maga vetett fel, hogy mások fel ne vethessék. Pompás beszédkészsége és zamatos derűje mindig teljes győzelemmel végződtek ilyenkor. Űszott a sikerben. De újra és újra meg kellett tanulnia, amihez harminc esztendő tudományos vitái még mindig nem szoktatták hozzá: hogy rendkívül ritka az olyan ellenfél, aki ha összeomlik a kétségtelen érvek súlya alatt, ezektől meg is győzeti magát. Akit egyszer tökéletes hallgatásra kényszerített cáfolataival, az meg sem mukkant aznap többé. De három nap múlva, ha megint találkoztak valami más vendéglátó háznál, ugyanaz az ellenfél konokul újra kezdte az egyszer már tökéletesen megölt érveket. De ő nem fáradt bele. Akármibe belefáradhatott, az asztal feletti vitába nem. Úgy érezte magát vita közben, mint a hal a hullámok közt, mint a sirály a levegőben. Csillogtatta éles esze villanásait, szabadjára eresztette gúnyos jókedvét és azzal a ritka

képességével, amely agyában villámgyorsan tudta kialakítani a leghonyolultabb mondatok legszabatosabb formáját, az élő beszéd ellenállhatatlan és elemi áradatával öntött el mindent. A vitákat tízen kezdték, de végül mindig csak ő egymaga beszélt. Remek előadásában, kifejező mozdulataiban, hanglejtése számtalan színében volt valami a született színészből. És igen gyakran a vacsoraasztal mellett úgy tapsolták meg, mint a színészeket szokás.

Mialatt egyéni hírének teljes helyreállítása után így dolgozott szívós és lelkes ügynökként tudományos álláspontjának érdekében is, személyes ügye megkapta a végső és biztos elégtételt: Caccini felkereste a Medici-villában. Galileónak nyitva maradt a szája, mikor az inas egy délben két órakor, közvetlen ebéd után, ezt a nevet bejelentette.

Síma mozgású, kezét dörzsölgető szerzetes lépett be hozzá. Ekkor jött rá, hogy ezt a papot nem egyszer látta Firenzében, de nem tudta, hogy ez az a Caccini. Már úgy látásból is igen rossz jelenségnek ítélte. S most közvetlen közelből, mikor a pap folytonosan hajlongó mozdulatokkal ott bókolt előtte, két kezét folyton gyúrva egymással, és soha az előtte állónak szemébe nem nézve: heves ellen-szenvet érzett iránta. Azok az áldott és jó papok jutottak eszébe hirtelen, akiket élete folyamán melegen szeretett, gondolatban azokkal vetette össze ezt az alamuszi, hüllőszerű, álnok embert és szeretete volna azonnal mellen ragadni. De türtőztette magát. Ha valaha, akkor mostani helyzetében nem volt tanácsos pappal gorombáskodnia.

— Azért jöttem kegyelmedhez, — mondta kentes hangon a barát, pillantását mindig Galileo mellé fordítva, hol egyik, hol másik oldalon, — hogy ünnepelesen megkövessem.

— Köszönöm. A bocsánat kész.

— Ugyanis emlékezetes szentbeszédem óta, amelyre hitem lángoló szeretete ragadott, arról győ-

zódtem meg, hogy kegyelmes uram buzgó és hű fia az egyháznak. Ezt egyházunk több főpapja itt Rómában egyaránt hangsúlyozta előttem. Én tehát eljöttem megmondani, hogy bármilyen elégtételre hajlandó vagyok.

Galileo figyelmesen nézte a dominikánust. Még megalázkodásában is volt valami utálatos, édeskés hiúság. Színész volt ez is, mint ő és mint jó értelemben minden olasz. De ez rossz színész volt. Canossa-járása mögül kilátszott a meggyőződés hiánya. De vajjon miért jött ide?

— Köszönöm, én a tudomány terén főtisztelendőségedtől nem kaphatok elégtételt. Egyházi téren pedig a szénám már rendben van.

— Tudományos térre nem is gondoltam, kegyelmes uram. E tekintetben monsignore Bellarmin nézetét követem, aki ezeket a tanokat helyteleneknek tartja. Én emberi elégtételre gondoltam. Ezennel bocsánatot kérek. De higye el, kegyelmes uram, méltatlan dolog, ha csak engem sujt haragjával. Vannak esetek, mikor az, aki a felelősséget mások helyett viseli, nem beszélhet.

— Kire céloz, padre Caccini? Beszéljen rendesen, vagy ne célozzon senkire.

— Teljesen igaza van kegyelmednek. A célzást vissza is vonom. Maradjon ez eltemetve örökre. De a hibám kisebb, mint például Lorini rendtársamé. Én közös városunkban csak a nyáját óvtam a rossz tanoktól. De ő Rómába fordult a tanok ellen a főpásztorokhoz, s a tanok ellen fordulván kegyelmednek is csak ártalmára lehetett.

Galileo felugrott.

— Lorini jelentett fel? Főtisztelendőség ki-prédikált, s ő ugyanakkor feljelentett? Szépen ki-tervezték. De hát miért, miért? Bántottam én egyikeket is valaha?

— A hitért. Erre esküdtünk, kegyelmes uram.

— Jó, jó, a hitért. Rendben van. Hol jelentett

fel Lorini? Az inkvizíciónál? Feleljen erre, nagyon kérem. Nem felel. Tehát ott. Jó lett volna, ha megégetnek, mi?

— Bocsánatot, azt nem mondtam, hogy ott tette a panaszt.

Galileo csak nézte és mélyen szedte a lélegzetet. Most már eléggé kitisztult mindaz, aminek nyomasztó homálya annyi idő óta kínozza. Ezeket a firenzei érsek, a volt tanítvány, felbujtotta. Caccini prédikált ellene, Lorini pedig, az Ipernikusz-Lorini, feljelentette, kétségkívül az inkvizíciónál, hogy istentagadó és eretnek. A Szent Hivatal megindította az eljárást. Adatokat rendelt. A pisai érsek igyekezett megszerezni az eredeti levelet. Tanukat hallgattak ki. Ximenest, ennek rendtársát és Attavantét, akiket ez kihallgatott és bizonyára rosszul értett. Talán Galileáról beszéltek s ő Galileinek értette. Az eljárás semmi eredményt nem tudott mutatni, közben ő eljött Rómába és itt kitűnő személyes hatást keltett. Az ügy be van fejezve. S most itt ül előtte azoknak egyike, akik így megkínózták.

— Jól van, nem faggatom, padre Caccini. De most mondja meg őszintén és négyszemközt, mi baja van velem?

A beszélgetést félbeszakították. Cesi herceg jött két Hiúzzal. Galilei leültette őket, bemutatta Caccinit, bort hozatott. S mintha tovább folytatná az elvágott beszélgetést, azonnal rákezdte állandó tárgyát, a föld kétféle forgását. Azonnal élénk eszmecsere fejlődött, amelyből, Galileo csodálkozására, Caccini vette ki a részét legjobban. Élesen elítélve Kopernikust. A peripatétikus fegyvertárból való régi érveket használt, annyira, hogy ezeket Cesi herceg is könnyűszerrel megcáfolhatta. Ő azalatt figyelte a papot. Nézte konok alkotású koponyáját, nőies és hazugság benyomását keltő kezeit. És figyelte beszédét. Korlátolt ember volt ez és rosszindulatú. Kicsiny és rossz lélek. Az ilyen esetleg vi-

lághírű tudósok vesztét okozhatja, akiknek tanításáról fogalma sincs. És miért? Hogy hatásos sikere legyen a templomban és felvigye perjelségig. Borzasztó.

Mikor Cesiék elmentek, Caccini még mindig maradt. Éneklő, cukrozott hangon kezdte rá:

— Most, hogy nincs többé köztünk neheztelés, engedje meg, hogy mint lelki atyja, hogy mint hitének papja forduljak kegyelmedhez. Tegyen le erről az új világrendről.

— Hogy az ördögbe ne, — nevetett Galileo bosszúsan, — hát még mit nem?

— Nézze, kegyelmes uram, az egyháznak ez a tan nem tetszik. És végül kegyelmednek százezer tudományos állításnál fontosabb a lelki üdvössége, amelyet csak az egyházon keresztül kaphat meg. Gondolkozzék erről, a Jézus hét sebére kérem.

— Köszönöm a tanácsot, már több mint huszonöt éve gondolkozom rajta. Amit az egész világgal el akarok fogadtatni, azt az egyház dicsőségére szánom.

— Ezt? Ezt a protestáns találmányt?

— Hogyhogy protestáns? Pithagorász tudtommal nem volt protestáns. Kopernikusz pedig thorni katonaként volt és művét III. Pál pápának ajánlotta. Hagyjuk ezt, főtisztelendő úr. Könnyebben rá tudna venni, hogy álljak be a sixtusi kápolna herélt énekesei közé.

De Caccini nem hagyta. Ott ült szívósan, mint a hittérítő a vadak közt. Mikor végre mégis elment, Galileo rögtön átsietett a villa nagy kerti udvarán és felkereste Guicciardinit a városra néző oldalon. Elmondta neki, hogy személyes ügye most már teljesen rendben van. Még azt a nem várt elégtételt is megkapta, hogy Caccini bocsánatot kért tőle.

— Kettőkor jött és hatkor ment el, a jó Isten áldja meg. De most már túl vagyok rajta. Lássa, kegyelmes követ uram, nem volt igaza. Mégis helyes volt nekem Rómába jönnöm. A kezem sem fáj

sokkal jobban, a lábanra alig sántítok és rágalmazóimat kitűnően elintéztam. Láttam már kegyelmed, mikor a romok közt egy nagy követ elhengerítenek helyéről? Nyüzsögve menekülnek a sápadt férgek és kukacok, amelyek remekül éltek a kő védelme alatt, de a napvilágot nem bírják. Hát ez történt.

— Ennek nagyon örülök, — szólt Guicciardini — mikor utazik kegyelmed?

— Én? Dehogyan utazom. Most kell csak igazán itt maradnom. A magam bőrénél is fontosabb ügy következik: a Kopernikusz ügye. Tudnia kell kegyelmednek, hogy az a Lorini nevű sötét alak roppant ügyesen nem engem magamat jelentett fel az inkvizíciónál, hanem „a galileistákat“. Követőimet. Célja az, hogy az egyház a tant ítélje el. Akkor alólam is kirántotta a pokrócot s velem már könnyű lesz elbánni. Csakhogy ilyen könnyen nem fog menni a dolog. Holnap megint elkezdem a látogatásokat. De most már Kopernikusz miatt.

Guicciardini arcán látszott, hogy nehezen tűrteti ideges türelmetlenségét.

— Nem könnyű ember kegyelmed. Kár ilyen hevesnek és erőszakosnak lennie. De hát én nem szólhatok bele. Hogy kegyelmedet ez a ház, amely nem az én házam, meddig látja vendégül, afelett az uralkodó dönt.

— Kegyelmed nem lát szívesen engem?

— Társaságának kiválóan örvendek. De idegessé tesz nézmem, hogy nem fér a bőrébe. Mit okozkodik ezzel a világrenddel? Mi az a világrend? Minek az? Most szabadult ki a csávából és most egy kiméra miatt újra kezdi. Csináljon, amit akar, én több tanácsot nem adok.

A követ visszafordult írásaihoz, jelezvén, hogy a beszélgetést befejezte. Galileo pedig vállat vonva ment vissza, hogy irtókának leveleket diktáljon. Másnap valóban elkezdte az új körutakat. Mindenekelőtt felkereste Gaetani bíborost, akiről tudta, hogy

a Santo Ufficio egyik kvalifikátora. Az eddig különböző kifogásokkal elbujt előre. Most fogadta.

Galileo most járt először az inkvizíció hivatalában. A Szent Hivatal a domonkosok rendházában székelt, amely a Santa Maria Sopra Minerva-templomot környezte, túl a Via Lata színes, sétáló tömeggel telt vidékén. Hatalmas sziget volt az a rendház a környező kicsiny épületek között, csak a Panteon közelben felívelő kupolája vetélkedett vele. Szabálytalanul épült, többfelé ágazó kőkolosszus, mintha nagyságával a rend világraszóló befolyását jelképezné. Mintha a világ domonkosai külön fővárost építettek volna a kereszténység fővárosának kellős közepén. De csak tiszteletet gerjesztett ez a nagy épülethalmaz, borzadályt korántsem. Szép temploma áhítatos kedvességű volt és melegítette a néző lelkét, egy fülkeszerű kis mellékcéllában ott feküdt maga Sienai Szent Katalin, üvegfalú koporsóban, felöltöztetett szent tetemének titokzatosságával még halkabbá intve a betévedt hívek suttogását. Csoszogó léptekkel járkált a kőcövekön a sekrestyés, az oltár gyertyái körül motoszkálva hosszúnyelű, kupakos koppantójával, egymásután ötször is térdet hajtva és keresztet vetve, valahányszor elhaladt az oltári szentség tabernáculuma előtt. Idilli ájtatosság lakott az inkvizíció templomában, nem félelmisség. És amott, az épület túlsó szárnyának emeletein, ahol a Santo Ufficio hivatalos szobái sorakoztak, nyájasan mosolygott be a folyosók tágas ablakain a kora tavaszi napsugár, laikus fráterek jöttek-mentek aktákkal, kandallóba való tűzifával, inkább valami érseki hivatalnak, vagy más előkelő egyházi intézménynek tetszett az egész, semmint a máglyán ordító áldozatok borzasztó bíróságának.

Gaetani bíboros igen szívesen fogadta a látogatót. Gratulált neki ahhoz, hogy közhallomás szerint milyen fényesen sikerült magát tisztáznia a mérgezett élű mendemondák vádjai alól. Aztán

igen nyájasan megkérdezte, mivel lehetne a híres-neves tudós szolgálatára.

— Egy rég elhalt német kanonok érdekében jöttem, monsignore. Érdeklődöm, vajjon ez a magas hivatal foglalkozik-e Kopernikusz és követőinek tanaival.

— Hogy a Santo Ufficio mivel foglalkozik, arról nincs módomban felvilágosítást adni. De Kopernikusz kérdése érdekel. Ami e tárgyban elolvasható, azt elolvastam. Egyelőre nem látok tisztán, de inkább a régi, bevált tanok felé hajlom. Ha már itt van kegyelmed, nevezzen meg nekem egy pártatlan és tekintélyes szakértőt.

— Campanella, — mondta Galileo habozás nélkül.

— Hm, Campanella. A nápolyi börtönben. Tulajdonképpen nem is rossz, ha magánúton kérdezem meg. Köszönöm. Különben hogyan szolgál kegyelmed egészsége? Nem akar pipára gyujtani?

Hosszabb és szíves társalgás következett, de teljesen felületes dolgokról. Galileo többször rátért Kopernikuszra és felemlítette Foscarini ügyét, de a bíboros símán kitért minden érdemleges kérdés elől és a firenzei borok iránt érdeklődött. Galileo még azt sem tudta kivenni belőle, hogy mikor és kiknek részvételével ül össze akármilyen testület, amely az elvi kérdéssel foglalkozni fog. Innen tehát elment Orsini bíboroshoz, akit fő-ütőkártyájának hagyott utoljára. Orsini lekötölezettje volt a firenzei udvarnak, másrészt Pál pápa különös szeretetének örvendett. Cosimo igen meglehangú ajánlólevele a bíboroshoz ott volt a Galileo zsebében.

— Monsignore, — mondta a mozgékony, derűs, életböles kis aggnak, — támogatását jöttem kérni. És nem is kis dologban.

— Halljuk, kedvesem, halljuk.

— Az előzmények hosszú történetét nem mondom el, a lényeg az, hogy egy csillagászati elvi kérdés az egyház elé került. Csak azt nem tudom, hogy

az egyháznak milyen hatósága elé. De akárhová került, a döntő szót Őszentsége mondja ki...

— Várjunk csak, kedvesem, mi az a csillagászati kérdés pontosan?

— Hogy a nap forog-e a föld körül, vagy a föld forog-e a nap körül.

Orsini bíboros nevetett.

— Hát nem mindegy az? Nézzen ki az utcára, milyen szép a tavasz. Ó, Istenem, milyen hiábavalóságokon rágódnak az emberek ahelyett, hogy hálásan megköszönnék Istennek ezt a gyönyörű világot. Nos?

— Én azt állítom, hogy a föld forog a nap körül. Őszentségének valóban mindegy lehet, hogy melyik hogyan forog. Az én kérésem tehát az lenne: kegyeskedjék Őszentségével beszélni, hogy ne ellenfeleimnek, hanem nekem adjon igazat. Engedje bármilyen egyházi hatóságnak azt kimondani, hogy a föld forog a nap körül.

— Ennyi az egész? Nagyon szívesen. Holnap éppen konzisztórium lesz, mindjárt szólni is fogok a Mi Urunknak. Délután jöjjön el, majd beszámolok, hogy mit beszéltem.

És még búcsú közben is megbocsátó mosollyal ingatta a fejét a kis böles öreg: milyen csacsi a világ, hogy felnőtt emberek ilyen gyerekségekből problémákat csinálnak.

Guicciardini, mikor meghallotta, hogy Galileo Orsinit mozgatta meg a pápa befolyásolására, már nem leplezte bosszúságát. Az asztalra csapott.

— Messer Galilei, kegyelmed a legnagyobb oktalanságokat csinálja. Már az a rögeszme, hogy a papok konokságát egymaga legyőzheti ebben a városban, olyan, hogy az embernek ettől égnek áll a haja. Mit piszkálja ezt a dolgot? Miért nem megy az irhájával szépen haza Firenzébe és miért nem várja meg otthon, mit mond az egyház? Hátha elaltatják az egész kérdést és az egyház nem mond

semmit? Nyugodtan folytathatja tudományos vitáit tovább. De nem, nem hallgat az okos szóra. Most megint égbekiáltó hibát követett el.

— Mi itt a hiba?

— Ha engem előbb megkérdez kegyelmed, megmondhattam volna, hogy Pál pápa teljességgel járatlan a természettudományokban, minden ilyesféle kérdés idegessé teszi és bosszantja. A pápai udvarnál divat, hogy a főpapok a pápa előtt kérkedjenek a természettudományokban való tudatlanságukkal, mert ezt a pápa nagy örömmel hallja. Most ráküldi az öreg Orsinit egy tudományos kérdéssel? Az embernek megáll az esze. Mondja, miért hívja ki maga ellen mindenáron a végzetet?

— Végzetről itt nincs szó. Nem lehet nekem semmi bajom. De harcolok, mert győzni akarok.

— Egyedül akar győzni egész Róma ellen?

— Nem vagyok egyedül. Velem van az igazság. Az igazság erősebb, mint Róma.

Guicciardini megrázta az ég felé két kezét.

— Isten, hallod ezt? És nem dől össze a Villa Medici, hogy ezt felnőtt ember eresztette ki a száján? Én nem is értem, miért kezdek mindig tuskodni kegyelmeddel, Messer Galilei. A vége mindig az, hogy felbosszankodom és azt mondom, hogy csináljon, amit akar. Most is azt mondom. Részemről befejeztem. De valamit nem hallgathatok el. A maggiordomo jelentette, hogy kegyelmed ma késő éjjel nem egészen józan állapotban jött haza irtoka, Messer Annibale, és két túlságosan jókedvű nő társaságában.

Galileo nem felelt. Lehorgasztotta a fejét, mint a gyümölcslopáson kapott gyermek.

— Mivel a ház jó híréért offenségének én vagyok felelős, nagyon kérem, hogy engem ne hozzon ilyen kínos helyzetekbe. Hogy a napi számlája, amelyet az én irodám fizet ki naponta, mekkora kocsmaösszegeket mutat, arról nem is beszélek. Ez offensége

dolga, és az ő pénze. De az ilyen éjszakai jelenetekbe már beleszólhatok. Hát vegye tudomásul kegyelmed, hogy haragban vagyunk.

— Ne haragudjék, követ uram, ezentúl jobban vigyázok.

— Mire? A házra, vagy saját dolgaira? De ne kezdjük elülről. És éppen Orsinit választani erre, aki azt sem tudja, hogy hol lakik a jó Isten. Majd holnap meglátja, hogy igazam lesz. Most menjen, és ne igyék sokat este.

Orsini bíboros másnap csakugyan beszélt a pápával. Megkérte, hogy abban a csillagászati kérdésben, amelyről most szó van, adjon Galileinek igazat. A pápa erre elkomorodott és azt felelte, hogy Orsini nagyon okosan tenné, ha Galileit erről a hóbotról lebeszélné. Orsini erősködni kezdett, hogy végre is nem fontos, melyik csillag forog és melyik nem, erre a pápa a mondat közepén félbeszakította, hogy ezzel a kérdéssel már az inkvizíció foglalkozik.

— Ezt nem is lett volna szabad elmondanom, kedvesem, most jut eszembe. De most már elszóltam magam. Örvendek, hogy ezt a jó újságot hozhattam kegyelmednek.

— Jót?

— Hogyne. Hiszen a saját személyének dolgában olyan fényesen tiszta maradt, a Santo Ufficio előtt, hogy most is így lesz biztosan. Ott magát minden jel szerint nagyon szeretik, kedvesem. Még azt is elmondhatom, hogy a Mi Urunk azonnal visszavonult erről a kérdésről tárgyalni Bellarmin bíborossal. Ez is jó hír.

— Nem jó hír, monsignore. Bellarmin nem szereti ezt a tant.

— Nem szereti? Ejnye, ejnye. Hát nem mindegy neki? Jaj de sok bajuk van az embereknek...

Galileo sietett Bellarmin bíboroshoz. Úgy indult a beszélgetés, hogy két percig fog tartani. Bellarmin megtagadott minden felvilágosítást, és megdöb-

benését fejezte ki, hogy az öreg Orsini bíboros felesgett a Santo Ufficio ügyeiről, holott ez igen szigorú büntetéssel jár, ha kitudódik. És csókra nyújtotta kezét. De az utolsó pillanatban meggondolta magát.

— Nézze csak, üljön le kegyelmed. Néhány emberi szót akarok váltani kegyelmeddel. Ide hallgasson. A Santo Ufficio semmiesetre sem állhat a kegyelmed tanítása mellé.

— Miért, monsignore?

— Megmagyarázom. De előre megmondom, hogy amit most beszélek, azt a becsületes embernek beszélem, aki ebből senkinek nem fog elkottyantani semmit. De ha elkottyant is, letagadom. S kettőnk közül aligha kegyelmednek fognak hinni. Tehát. Gondolkozott-e már azon, hogy az egyház milyen lángelméjű szervezet? Milyen hallatlan tehetséggel állította szolgálatába mindazt, ami az emberi lelket rabul ejtheti? Gondoljon templomainkra s azok pompájára, amelyek az egyszerű, szegény embernek azt a vigasztalást adják, hogy más nem jutott neki, de a miseruhák aranyos csillogása, a körmenetek dísze, az az övé. Gondoljon azokra a mű emekekre, amelyeket évszázadok legnagyobb tehetségei mind az egyház számára alkottak képben és szoborban. Gondoljon az orgona ellenállhatatlan szavára, a karénekek elringató harmóniáira. A tömjénfüstre, hogy a hívőt még érzékein keresztül is a valláshoz bilincseljük. Gondoljon a szentségekre, amelyek az emberi lényt világrajöttétől szerelméig, aztán haláláig az egyházhoz kötik. Gondoljon a gyónásra, erre a csodálatosan bölcs intézményre, mely millió és millió ember lelki nyugalmit, életkedvét, jó álmát adja vissza. Nincs az emberi léleknek semmiféle alkalma, megnyilatkozása, ügye, ahol az egyház őrt nem állana mellette, nehogy egyetlen pillanatra is lesikolják a vallás útjáról. Ez a csodálatos szervezet, amelynek bölcs voltát nem lehet eléggé magasztalni, első

részletétől az utolsóig a Szentírásból eredt, amelyben minden egyházi ténynek, minden legkisebb miserészletnek ott van az eredete. Az egyház mai szervezete tehát úgy, ahogy van, minden részletével isteni eredetű. Vagyis sok szerzetesrendje, kormányzata, az egész világra szóló közigazgatása mind isteni. Aki ezt kétségbevonja, eretnek.

— Dehogy vonom, monsignore, Isten őrizz.

— Lássá. Nekünk, főpapoknak, akik Isten kegyelméből és parancsából vezetőhelyen ülünk, szent kötelességünk ezt a gyönyörű szervezetet ápolni, fejleszteni, kormányzatát bölcs előrelátással az adott kérdésekhez alkalmazni. Arisztotelész és nyomában Ptolemaiosz még a kereszténység előtt felállították a világmindenség képét. A kereszténység ezt magáévá tette, mert szent céljainak megfelelt, Isten megteremtette Ádámot és Évát, általuk az emberiséget, aztán egyszülött fiával megváltotta. Minden a Kozmoszban ehhez az emberiséghez, mint a megváltás tárgyához viszonylik. Semmisem lehet fontosabb, mint a tömegből kiragadott, akár milyen földhözragadt ember üdvössége. A nap sem lehet fontosabb. Nap, hold, csillagok, mind csak tartozékai egy földi világnak, ahol a megváltás áldozatának hallatlan misztériuma lezajlik. Az a szegény ember, akit én a tömegből kiragadtam, s akinek a lelke nekem a világ minden tudományánál többet ér, úgy élt és az egyház kezében úgy nevelkedett fel, hogy semmi sem fontos, csak egy: az ő viszonya a földre szállott és keresztfeszített Isten áldozatához. Most megengedhetem én azt a gondolatot elharapódzni, hogy a föld csak aféle csatlós csillagocska s a mindenség közepe a nap? Megengedhetem az embereknek azt a tünődést, hogy az egész megváltás a földkerekséggel és az emberiséggel együtt nem a világ közepe? Megengedhetem megfoganni szívükben a kételyt? Ez nagyobb csapás volna, mint a reformáció és minden más eretnek-

ség. Ez a pápaság világi hatalmát áshatná alá, tehát az egyház gyönyörű és bölcs szervezetét. Az első kételyt követné száz más. A szervezet felborulhatna, az uralmat átvenné a hit helyett az okoskodás, az emberek boldogtalanok lennének. Nem, Galilei Galileo, én ezt nem fogom megengedni, míg a helyemen ülök.

— Bocsánat, monsignore, szabad egy kérdést feltennem?

— Tessék.

— Elképzelhetetlen, hogy amit tanítok, az igaz?

— Nem tudom. Én az eszem belátó képességével idegenkedem tőle, de attól még lehet igaz. Azonban engem nem érdekel, hogy igaz-e. Engem az érdekel, hogy mit engedjek hinni az embereknek az egyház és az ő üdvösségök érdekében. Hát fontos az, hogy mi igaz? A tudósoknak fontos lehet, hogy vitatkozhassék. Nekem millió és millió kis emberke hite a fontos. De tovább megyek. Ha kegyelmed tanítása helyesnek bizonyulna, azt az én hitem kibírná. Az én hitem van olyan erős. Én a megváltás szent rejtelmét egy olyan földön is el tudom képzelni, amely a nap körül forog. De a millió kicsiny, gyarló lelket nem mérhetem az én hitem mértékével.

— Ide akartam érkezni, monsignore. Én is így vagyok vele. Hiszem a magam csillagászati világerendjét és hívő tudok maradni. És a tömegből kiemelt embertől én nem is kívánom, hogy elhigye az ellenkezőjét annak, amit lát: elhigye nekem, hogy a nap reggel nem kel fel, hanem mozdulatlan. Én ezt a tudósoktól kívánom, akiknek vallási hite ezt elbírja. Az emberiség lassacskán tanul, halad és fejlődik. A Szentírás parancsa szerint: „Legyetek tökéletesek, mint a ti Mennyei Atyátok tökéletes.“ Majd egyszer jön idő, mikor a százezrek hite is elbírja a kopernikuszi gondolatot, és még később a millióké is. Miért ne taníthatnám tehát a tudósoknak, a szigorúan szakembereknek, máris?

— Azért, mert a tudósok közt sok a pap. A pap pedig ne gondolkozzék a maga fejével, hanem a pápáéval. Mert ha nem hiszi, amit prédikál, akkor annak a prédikációnak nem lehet ereje.

— És mi van a világi tudósokkal?

— Azokat nem lehet különválasztani. Nem csináltathatok kétféle indekszet az inkvizícióval. Nyugodjék bele, hogy ezt a tant, mint valóságot, tanítani nem engedhetem. Nézze, mi itt nagyon szeretjük kegyelmedet, megmondom a szemébe. Tudományos munkáját nagyrabecsüljük. A Mi Urunk pedig, aki tudományokkal nem ér rá foglalkozni, igen megbecsüli kegyelmedben annak a fejedelemnek udvari emberét, aki neki az egyház külpolitikájában nagyon fontos. Mi kegyelmeddel úgy bánunk, mint a hímes tojással. A napfoltokról szóló könyvéről például egy szót sem szóltunk eddig, pedig az kopernikánus munka, de felfogásom az, hogy az új tan alig tűnik ki belőle, másrészt nem ellenzem, ha a napról kiderül, hogy nem tökéletes, mert a nap nekem egyházpolitikai ellenségem. Egyszerűen mi kegyelmedet egészen másképpen kezeljük, mint például Foscarinit. Ha ezt a tanát mint különös és furcsa hipotézist kezeli, anélkül, hogy bele akarná vinni a gyakorlati életbe, még szemet is tudok húnyni. De viszont hirdetni, védelmezni nem engedem, mert jó pap vagyok, jó katolikus, és az egyház minden fiát boldognak szeretném látni. Hogy kegyelmed mit csinál, azt katolikus lelkiismeretére bízom. Hogy én mit csinálok, azt már eldöntöttem. És közölhetem, hogy a kérdést a Mi Urunk is eldöntötte, mert az ő atyai szíve ugyanazt érzi, amit az enyém. Amit majd meg kell tudnia, azt közölni fogom kegyelmeddel.

Galilei rövidesen értesítést kapott, hogy a Santo Uffició kvalifikátorai a pápa dekrétuma következtében összeültek, hogy szakértő véleményt adjanak két teológiai kérdésben. Először: igaz-e az a taní-

tás, hogy a nap a világegyetem közepe, és mozgása az égbolton csak látszólagos? Másodszor: igaz-e, hogy a föld nem középpontja a mindenségnek, hanem bolygó, azonkívül naponként saját tengelye körül is megfordul? A kvalifikátorok február huszonharmadikán összeültek a Sopra Minerva-palotában és kimondották, hogy az első tanítás botor, a filozófiával ellenkező és kimondottan eretnek tan, amennyiben nyilvánvalóan ellentmond a biblia sok helyének úgy a betű szerinti értelemben, mint az egyházatyák és tudós teológusok értelmezése szerint is. A második tant ugyanilyen gáncsok érhetik, s a teológiai igazság dolgában legalább is téves. Így döntöttek, noha Campanella hosszú dolgozatban magyarázta a nápolyi börtönből, hogy Galileinek igaza van. De a kérdést nem Campanella szakvéleménye döntötte el.

Galileót üzenet kereste a Medici-villában, hogy Bellarmin bíborost azonnal keresse fel a lakásán. Sietett a felhívásnak eleget tenni. A bíborosnál néhány domonkos tartózkodott éppen, akiket Galileo nem ismert. Azok vissza akartak vonulni, de Bellarmin intett nekik, hogy csak maradjanak.

— A kérdés eldőlt, kegyelmes uram. A nap forog a föld körül.

— Már hallottam, monsignore. De bocsánatot kérek, nem ez dőlt el. Hanem az, hogy mi az inkvizíció felfogása. Attól a föld még foroghat a nap körül.

— Hogyne. De ahhoz, amit most közölni akarok, még egyszer emlékeztetnem kell egy beszélgetésünkre. Nem az a fontos, hogy ebben a kérdésben mi igaz. Hanem, hogy mi felel meg a katolikus emberiség érdekeinek. Kopernikusz tanaiba szerintem belebukhatik a pápaság világi hatalma. Ezek után közlöm, hogy a Santo Uffició indeksz-bizottsága ezen az alapon fog állást foglalni. Én most azért kérettem, hogy a Mi Urunk nevében figyel-

meztessenem: hagyja abba ezeket a társaságbeli vitákat és előadásokat, mert az egyház most már állást foglalt.

— Értem, mónsignore. Engedelmeskedem. De meg kell mondanom, hogy én most is szilárdan meg vagyok győződve az igazságáról annak, amit tanítok.

— Ezt felteszem. Nem is képzeltem, hogy egy kvalifikátori állásfoglalás azonnal meg fogja győzni. De közölni akarom most már nyomatékosan, amit egyszer már mondtam: ezt a kopernikuszi tant másképpen, mint hipotézist, nem szabad kezelnie. Kopernikusz is annak kezelte, ezért az ő könyvét nem is tesszük indekszre, hanem kimondjuk rá a „donec corrigeretur“-t.

Galileo tudta, hogy ez az inkvizíciós műszó mit jelent. A „donec corrigeretur“-könyvet kiadják valamelyik egyházi szakembernek. Míg az egy-két szót, mondatot, vagy éppen kikezdést az inkvizíció szándéka szerint ki nem igazított, addig a könyvet „felfüggesztik.“ Ha a javítások megtörténtek, a könyv tovább foroghat közkézen. Szíve nagyot dobbant.

— És milyen változások lesznek a Kopernikusz-szövegben, ha szabad megkérdezni?

— Hogyne, ezt fontos is tudnia. Ki fogjuk húzni a III. Pál pápához intézett ajánlából azokat a sorokat, amelyekben Kopernikusz azt mondja, hogy hipotézise nem ellenkezik a Szentírással. Külömben csak egy-két helyen fogjuk kiírtani a „csillag“ szót, mikor a földet annak nevezi. Egyébként az egész Kopernikusz marad. De nem győzőm hangoztatni: csak azért, mert hipotézis gyanánt mond mindent! Barátságomat akartam kimutatni azzal, hogy erre nyomatékosan figyelmeztessen. Nézze majd meg a kijavított Kopernikusz-könyvet és ahhoz tartsa magát.

Galileo nézte a főpapot, aztán lelkesen így szólt:

— Az ilyen megkötöttségek roppant nehézze tesszik a munkámat. De meg kell mondanom, hogy monsignore hitének ereje és bölcsessége előtt le kell vennem a kalapot.

— Ilyen tudós részéről a bókot tudom értékelni. S mindjárt jó hírrel tudom viszonzni: a Mi Urunk fogadni fogja kegyelmedet, hogy amennyiben tudományos helyzetét nagyon nehéznek találná, néhány vigasztaló szót kapjon tőle.

A látogatás Galileo hálálkodásával és kitörő örömeivel ért véget. Mikor hazament és összegezte, ami történt, nem is látta sötétnek a helyzetet. Történhetett volna sok minden rosszabb is. Hiszen, mikor ebbe a városba jött, nem nagyon csodálkozott volna, ha mindjárt börtönbe vetik. Most pedig csak előzékenységet tapasztal mindenki részéről. Az, hogy Kopernikusz álláspontját az egyház indekstrette, kétségkívül igen kellemetlen. De viszont ha mint hipotézist megengedi, ez csak formai kényelmetlenséget jelent. Szóval félbukás és félgyőzelem: az utálatos Caccini győzött, mert az egyház kimondta, hogy az új tan ellenkezik a Szentírással. Viszont ő is győzött, mert kissé bonyolultabb formában, a fogalmazás nyelvén béklyókkal, de mégis módjában van tovább dolgozni élete nagy művén.

Március ötödikén a Szentszék nyilvánosságra hozta a Kongregáció dekrétumát:

„Mivel tudomására jutott a kongregációnak, hogy az a hamis, a Szentírással merőben ellenkező pithagorászi tan a föld mozgásáról és a nap mozdulatlanságáról, amelyet Kopernikusz az égitestek mozgásáról írott könyvében, Diego Zuniga pedig Jób könyvéhez írott magyarázataiban tanít, már kezd elterjedni, sokaknál hitelre talál, mint ez Foscari karmelita atya művéből is látható, melyben nevezett atya igyekszik kimutatni, hogy a nap középponti

voltáról szóló tétel igaz és nem mond ellene a Szentírásnak: ennél fogva, nehogy efféle vélemény a katolikus hit kárára tovább is elharpódzzék, úgy gondolja a kongregáció, hogy Kopernikusz és Zuniga műveit mindaddig fel kell függesztenie, míg ki nem javíttatnak, Foscarini karmelita atya könyvét azonban teljességgel megtiltotta és elátkozza, és minden ugyanilyen tanítású könyvet megtilt, elátkoz és felüggeszt.“

A pápai fogadást március tizenegyedikére tűzték ki. V. Pál pápa igen kegyesen, sőt tüntető jóindulattal fogadta a tudóst, a lábsók után megint nem engedte térdelni, felállította és valósággal vigasztalni kezdte:

— Sajnáljuk, kedves fiam, hogy a tudományodban nehézségeid lesznek. De jó katolikus vagy és Bellarmin bíboros, úgy tudjuk, megmagyarázta neked szent szempontjainkat.

— Igen, Szentatyám.

— Hát majd valahogy elboldogulsz. Nem félünk, eszes ember vagy. Erről elég is ennyi. Mi újság nálatok Firenzében?

Erre háromnegyedórás beszélgetés következett. Kopernikuszról, csillagászatról, nap és föld forgásáról egy szó sem, annál inkább a Medici-családról, az ifjú Carlo bíboros-herceg közeli látogatásáról, toszkánai népszokásokról, firenzei életéről. De a végén Galileo mégis csak akart saját ügyéről is szólni valamit.

— Szép volna az élet, Szentatyám, csak ne volna annyi ellenségem és galád rágalmazóm. El sem mondhatom itt Szentséged lábai előtt, mennyi izgalmon és gyötrelmen mentem keresztül. Még egyszer ezt nem tudnám végigcsinálni.

— Ettől nem kell félned. A Santo Ufficio előtt ártatlanságod, jó katolikus voltod és tisztességes

gondolkodásod a napnál fényesebben kiderült. Az egész inkvizíció derék, kitűnő embernek ismer, annak ismerünk mi is. Aki az életben hírnévre viszi, annak mindig lesznek rágalmazói. De mig mi élünk, semmitől sem kell tartanod. Akármiben szükséged lesz atyai hatalmunkra, jóindulatunkra, amíg az egyház hű fia maradsz, sohasem fogsz hiába hozzánk fordulni.

Galileo még egyszer megcsókolta a pápa papucsát, aztán büszkén hazament. Nem sok emberrel történhetett meg, hogy V. Pál pápa egy intézkedésért sajnálkozását fejezte ki előtte. Sietett ezt részletesen és büszkélkedve elmondani a követnek. Az unottan bólogatott rá, aztán így szólt:

— Igazán örülök, hogy már vége van ennek az ügynek. Amíg kegyelmed Rómában van, addig rettegni fogok, hogy valami páratlan baklövést csinál az ügynevezett „igazság” miatt.

— Pedig még maradok, kegyelmes uram. Picchena miniszterelnök úrral úgy beszéltem meg levélben, hogy megvárom Carlo bíboros-hercegünk bevonulását.

Guicciardini nagyot nézett. Aztán némán felsóhajtott. Négy hónapja ült már itt ez a garázda, folyton vitatkozó, nagyokat ivó, heves és rendkívül kényelmetlen ember. Most azt remélte, hogy végre megszabadul tőle. De hiába remélte. Galileo most már felszabadult a terhes látogatások munkájától, kissé jól is akarta magát érezni. Úgyis ritkán történt, hogy teljesen egészségesnek érezte magát. Az ifjú Medici-bíboros bevonulása alapján véve nem érdekelte túlságosan, de a Hiúzok közt annyi volt az eszes és mulatságos ember, a Trastevere kocsmáiban olyan jó borokat mértek, a legénykedő Cesi herceg, akinek gyásza letelt, annyi csinos és nem túlságosan erényes fiatal leányt ismert, hogy most igazán lehetett örülni az életnek.

De hamarosan újabb oka is akadt, hogy még

maradjon. A pápa jóslása, hogy mindig lesznek rágalmozói, váratlan hamarsággal valóra vált. Az a mende-monda jutott a füléhez, hogy nagy botránya volt az inkvizícióval és kényszerítették rá, hogy Bellarmin bíboros előtt esküvel tagadja meg minden eddigi tanítását. A lótás-futás újra kezdődött. Mindenáron meg akarta keresni a pletyka kútforrását. Valóságos rendőri nyomozást végzett, hogy kihez kitől jutott a mende-monda. De mint ilyenkor történni szokott, a híresztelésnek nem akadt gazdája. Akiket faggatott, hogy honnan vették, azoknak köre a nyomozásnál önmagába tért vissza. „Mindenki mondja“, — kellett végül hallania.

Nem tehetett mást, elment megint Bellarminhoz. Elpanaszolta neki, hogy megint milyen újabb baja van. A bíboros a türelmetlenség minden jele nélkül hallgatta végig.

— Én is hallottam ezt a híresztelést. Valóban elég gonosz dolog. Nem is gyanakszik senkire?

— Százra, monsignore, és egyre sem. Tehetetlen vagyok.

— De talán én nem. Mondja meg, mit csinálhatok.

— Ha merhetném megkérni, azt kérném, hogy kegyeskedjék írásbeli igazolást adni.

— Szívesen. Ami igaz, az igaz.

És azonnal kiállította a következő okmányt:

„Mivel mi, Bellarmin Roberto bíboros, arról vettünk tudomást, hogy Galilei Galileo urat olyan rágalmakkal illetik, mintha előttünk esküvel tagadta volna meg tanait és vezeklésre is kapott volna parancsot, kérésére és az igazság érdekében, ezennel kinyilatkoztatjuk, hogy nevezett Galileinek sem előttünk, sem mások előtt, sem Rómában, sem tudomásunk szerint máshol nem kellett tanait esküvel megtagadnia, vezeklésre sem kapott parancsot. Mindössze az tör-

tént, hogy közlést kapott a kopernikuszi tanpápai s az indeksz-kongregáció által nyilvánosságra hozott írási tilalmáról, amely szerint azt, hogy a nap a világegyetem közepe, s a föld körülötte forog, sem védelmezni, sem fenntartani nem szabad. Ennek igazolására a jelen bizonyítványt a mai napon sajátkezüleg kiállítottuk. 1616 május 26. Roberto Card. Bellarmin.“

Ez valamennyire megnyugtatta. Még megvárta a Carlo herceg bíborosi bevonulását, amely az egész római nép összecsisódulásával, nagy lovas pompával, pazar menetben folyt le, káprázatos tanuságot téve a legendás Medici-gazdagságról. A Medici-villában találkozott is az uralkodó öccsével, aki nagy örömmel üdvözölte és kegyesen engedte megcsókolni ruhája szegélyét, mely tiszteletadás csak a dinasztia tagjainak járt. Aztán utolsó nap még elment a Sopra Minerva-templomba, az inkvizíció székházába.

— Élek, — mondta boldog hálával és imádságképpen az oltár előtt, — nem égettek meg...

Majd kijött a templomból és megállván a kis téren, visszanézett a nagy épülettömbre. Felnézett balfelé azokra az ablakokra, ahol az inkvizíció teológusai tanácskoztak valahol. Ahol kimondották ítéletöket. A sugaras égen ragyogott a nap. Az óriás gölyö, amely körül e pillanatban is, mint mindig az idök örökében, rohant pályáján egy kis nedves kögölyö, a föld. Annak egyik száraz részén, egy szabad szemmel nem látható helyen, összeült néhány ember, porszemek milliomodrészei, s mialatt a kis kögölyö rohant velök a mindenségben, ök kimondották, hogy a gölyö nem rohanhat. A föld nem mozog.

Galileo felszólt az ablakoknak vidáman, nyelvöltögető hangon, mint valami vásott gyerek:

— És mégis mozog.

XVI.

A betegeskedő nagyherceg, akinek állandó lázain semmi orvos nem tudott segíteni, nem is vette át udvari matematikusa személyes beszámolóját. Galileo Picchenának, a miniszterelnöknek tett jelentést. Neki adta át a fejedelem számára hozott pápai áldást és valamennyi egyéb üzenetet. Beszélt például a spanyol követtel, aki említést tett a hajózási találmány négy éve húzódó dolgáról és megígérte, hogy mivel úgyis hazautazik Spanyolországba, megbizgatja a hivatalos útvesztőben kallódó aktát. Aztán átadta Cesi herceg bizalmas kérését: a fiatal herceg kinézett magának egy szép és gazdag Salviati grófnőt, aki szegről-végről rokonságban állott a Mediciekkal, és Cosimo támogatását kérte a családnál.

— És az új világrenddel mi lesz? — kérdezte végül Picchena.

— Azzal most kénytelen-kelletlen hallgatok egy darabig. Pedig nem esik könnyen. Éppen most intézett hozzám nyílt levelet egy igen értelmes ravennai ember, Ingoli nevezetű, amelyben felsorolja ellenvetéseit a kopernikuszi világnézet dolgában. Roppant viszket, hogy feleljek neki, de az idő nem arravaló. Nápolyban, mikor eljöttem, letartóztatták azt a könyvkiadót, aki Foscarini kopernikánus művét kinyomatta. Maga Foscarini belehalt a sok izgalomba. Most majd csak magamnak dolgozgatok ott-hon, aztán majd egy szép napon megint kiállok. Valami művel, amit tolvajnyelven fogok megírni. Az egészet hipotézis gyanánt kezelve. Ahogy Kopernikusz csinálta. Egyelőre költözködöm.

— Hol talált lakást?

— Ahogy délnek jövünk a Monte Oliveto útján, ott a Bellosguardo.

— Hogyne, ismerem. Csak nem a Segni-villát vette ki? Mert akkor szomszédok leszünk.

— De bizony azt. Nem tudok hova lenni az örömtől. Végre kényem-kedvem szerint elhelyezkedhetem. Nagy kert van, a kilátás gyönyörű. Jó szoba van a csillagvizsgálás céljaira. Nagyszerűen fogok ott dolgozni. Lesz majd, amibe az ellenségeim belekapaszzkodhatnak.

— Na nézze csak, nem is mondom az érdekes hírt. Emlékszik Sizzire?

— Hogyne emlékezném. Hiszen ő indította el a Medici Giovanni úr bujtogatására azt a lavinát, hogy amit hirdetek, az ellenkezik a Szentírással.

— Úgy van, Medici Giovanni úrtól sem kell tartania, velencei szolgálatba állott. Mi itthon már kissé terhesnek találtuk. Hanem Sizziről beszélek. Az kiment Párisba és ott belekeveredett a francia politikába. A minap kaptuk a jelentést, hogy kerékbe törték. Csúnyán végezte.

— Úgy kellett neki, — csattan fel Galileo, de aztán rögtön enyhébbre fordult — ámbár kissé szigorúan lakolt. Rettenetes kínszenvedés lehet az a keréketörés. Elég lett volna neki, ha jól megpofozzák. Szerencsétlen. Most már kezdem sajnálni... Öfensége nincs jobban?

— Hol jobban, hol rosszabbul. Árnyéka önmagának. Imádkozzék érte, Messer Galileo. A kegyelmed imája hatályosabb, most kapott áldást a pápától.

A Bellesguardo-villa csakugyan egészen más volt, mint minden eddigi firenzei lakása. Valóságos nagyúri szállás volt ez, már a bejárata is azt mutatta, hogy az ilyen kapu mögött csak előkelő uraságok lakhatnak. A kapun túl még nem is maga a villa következett a dús lombok között, hanem a kertészlakás. Maga a villa messzebb bújta meg a parkban, mintha csak erdő közepén építették volna. Galileo körülnézett, hogy alkalmas gazdasszonyt keressen a házvezetésre. Szólt a rokonságnak és ismerőseinek, hogy ajánljanak valami derék sze-

mélyt. Jöttek is jelentkezni a jelöltek egymásután. Galileo kiválasztotta azt, aki legtöbbet kért, de legcsinosabb volt. És alkú közben olyan tüzesen nézett rá, hogy a jóképű özvegy mindjárt megértő szeméremmel sütötte földre a pillantását.

Az élet szépen belezökkent rendes kerékvágásába. Az udvari matematikus végezte megfigyeléseit minden nap, vagy inkább minden éjjel, megcsinálta jegyzeteit és másnap jó későn kelt fel. Akkor elnézett az udvarhoz, beszélgetett azzal, akit éppen előtalált, néha magával Picchenával is, nagyritkán az uralkodó házaspár, vagy az anyahercegnő színe elé is jutott. Aztán hazament és végezte postáját. Európa minden tájáról érkeztek tudományos levelei híres emberektől és ismeretlenektől egyformán, valamint a régi ismerősökkel is fenntartotta a levélbeli érintkezést. Sarpiról, Sagredóról, Cesiről mindig volt híre és állandóan levelet váltott Bartoluzzival is, aki, mint Páduát járt hírhozók mondták, igen boldog házasságban élt Marinával. Keplerről is tudta, hogy merre jár, mit csinál. Az most Linzben élt és hogy nevetlen gyerekeinek anyát adjon, másodszor is megházasodott. A nagyralátó Barbara előkelősége után nyilván csendes és egyszerű házi nyugalomra vágyott, mert egy Stahremberg báróné komornáját vette feleségül. Már ez is két gyermeket szült neki, amellet egy haszontalan bátyjának a gyermekei is az ő nyakán éltek. Aztán más ismerősökről is hozott hírt a posta. Az öreg Fabriziót, a páduai orvosprofesszort, elvitte a szeles tavaszi időjárás. Bolognában váratlanul meghalt Magini, a harminc éve áskálódó ellentudós, nem tudván befejezni a Medici-csillagok pályájának pontos adatairól szóló művét, amellyel a felfedező dicsőségét szerette volna megtépázni. De ismeretlenekről is hozott hírt a Portugáliába, Angliába, Lengyelországba hazaszéledt régi tanítványok tenger postája. Egy angol példánl éppen most írta, hogy az

Avon folyó melletti Stratfordban meghalt hazájának egyik híressége, nevezetes színész, aki színdarabokat is írt. De Galileo ennek a halottnak nevét, amelyet sohasem hallott, nem tudta a levélből kibetűzni.

Ebéd után mindennap a fia jött hozzá. Ő maga oktatta Vincenzót az elemi ismeretekre. Nem volt éppen ostoba a gyermek, de most, tízéves korára, már látszott, hogy lángelme aligha lesz belőle. A tanuláshoz nem is nagyon fogott az esze, szívből únta a leckét, egy tantárgy sem akadt, amely érdekelte volna. Jellemvonások dolgában pedig apja meglepve állapította meg, hogy a fiú szakasztott más a másokra támaszkodó, csak saját előnyét kereső és igényes Michelagnolónak, aki különben ritkán adott hírt magáról, Münchenből. Két gyereke volt már annak is.

Ha a gyerek elment, ő is fogta kalapját és elnézett a városba. Jó messzi séta esett innen a Belloguardóból a másik partra, de természete megkívánta a sétát is, az embereket is. Ha nem akadt, akit éppen meg akart látogatni, elment a Piazza del Duomo sarkán a Grazzini-patikába, a tekintélyes firenzeiek ez ősi találkozóhelyére, ahol hajdani időkben még Macchiavelli vitatkozott ismerőseivel az orvosságos tégelyek polcai alatt. Vagy elment a Crusca-akadémia minduntalan előforduló valamely összejöveteleire. Ott mindig érdekes dolgokat lehetett hallani. Az olasz nyelv nagy szótárának kiadását már nyélbeüttették s akkora volt vele a Crusca sikere, hogy a példán más nációk is fellelkesedtek. Most jött a hír, hogy Weimarban a németek „Fruchtbringende Gesellschaft“ címmel ugyanilyen hazafias szótárkiadótársaságot alakítottak.

Az igazi nap azonban a vasárnap volt, a kolostorlátogatás ideje. Ilyenkor Vincenzo szabadnapot kapott, az apa pedig rögtön ebéd után nekivágott a hosszú útnak. Lejött a partra, hogy aztán befordul-

jon a Poggio Imperiale szép fasorába s a palotától aztán a gyalogösvényekre térjen, míg Arcetribe ér, de ha szép idő járta, keskeny hegyi ösvényeken is eligazodott a város háta mögött. Leányai már ott várták a megszokott helyen, a klastrom-udvar egy üres fészerében üldögélve. Ebben a pajtaféle alkotmányban gyökereztek azok a vén szőlőtőkék, amelyek kíváncsian kibújtak ágaikkal az utcára. A tőkék tövében várta Galileót a lóca s a lócán két apáca-lánya. Már nem úgy hívták őket, mint azelőtt. Betöltvén tizenhatodik évöket, ünnepélyesen felavatták mind a kettőt, a két leány letette monsignore Pandolfini érsekhelyettes, kolostori kormányzó kezébe a fogadalmat, hogy az engedelmességet, szegénységet és szüzességet egész életükre megtartják. S a fogadalomtételkor eddigi világi nevök helyett, hogy újjászületésüket ez is kifejezze, új nevet kaptak. Virginia lett: Suor Maria Celeste. Égi Mária nővér. És Livia lett: Suor Arcangela. Arkangyal nővér. De a két név hamar megtalálta a maga családi hangzását, a nagyobbik Celeste lett az apja számára, a kisebbik Angela.

A két apáca, mint felnőtt leány, egyaránt megtartotta gyermekkori tulajdonságait, sőt a két különböző egyéniség felnőtté érvén, még különbözőbb lett: Celeste légiessé, átszellemült, mennyeienderűs, mintha Fra Angelico cellafalairól lépett volna le a való életbe, Angela bizalmatlan lett, indulatos, szóvalan és haragtartó. Az égi élet maga volt az egyik, a földi élet maga volt a másik. Apjuk mindent elkövetett, hogy a két leány iránt egyenlő szeretetet mutasson, pedig belül Celestét sokkal jobban szerette és teljesen közel érezte magához, Angela hangjából és kifejezéséből jeges idegenség irányult feléje. Celeste imádta őt, Angela nem szerette. Angela nem szeretett senkit, csak saját magát. És ha szeszélyes indulatossága váratlanul ideges veszekeedésben tört ki, Galileo olykor elhűlve hallotta meg

a hangban anyja hangját. Igyekezett ezt a gondolatot rögtön eltávolítani magától, gyermekkorából még most is erősen megvolt benne a nagyon belénevelt tiszteletérzés és nem szívesen gondolt az öregasszony hibáira, aki most, késő vénségére, éppen olyan botrányokat csinált, mint azelőtt. De fia ezektől most már nem szenvedett, mert alig ment Landucciékhoz, csak néha az illendőség kedvéért. A halott inas leveleit sohasem hozta elő, csak éppen őrizte otthon a fiókban. De ha anyja szerencsétlen természetének leányában való kiütközése fájdalmasan szíven ütötte, bőséges vigasztalást kapott a másik leányban. Celeste kedves volt, türelmes, mindent belátó, mindent megbocsátó, végtelen melegségű és jó. Galileo teljesen átengedte magát neki, boldog volt, ha Celeste megrótt a ruhája rendetlenségéért és türelmesen szedte be a Celeste által rádiktált mindenféle házi orvosságokat.

De ezek az orvosságok nem használtak. Az izületi gyulladás újra kitört rajta és sokkal nagyobb erővel, mint eddig bármikor. Ehhez embertelenül kínzó vesefájdalmak járultak. Az orvos bólongatott. Azt mondta, hogy csoda volna, ha ennyi bor után ezek a vesefájdalmak nem jöttek volna. De csak magyarázni tudta a fájdalmakat, csillapítani nem. A beteg nem törődött azzal sem, ha a háznép összeszalad, hangosan üvöltött kínjában. Nem tudott olvasni, nem tudott béna kézzel a látócsőhöz nyúlni, nem tudott még gondolkozni sem. A nagyhercegné fivére, Lipót osztrák főherceg, aki hűgát látogatni Firenzébe jött, részvétből is, kíváncsiságból is meglátogatta a világhírű embert. Galileo minden erejét összeszedte, hogy a főherceg jelenlétében ne ordítson, szörnyű erőfeszítéssel kényszerítette magát hódolatteljes társalgásra, még arra is erőt szedett össze, hogy az apályról szóló dolgozat dedikálását felajánlja a fenséges vendégnek, de mikor az elment, a beteg alsó ajkából három helyen folyt a vér, úgy

belcharapott kínjában a szájába és egészséges kezének körmei is véres nyomot hagytak a tenyerében.

Hosszú hónapokig nyomta az ágyat. Vigasztalása nem volt más borzasztó kínlődésában, mint olvasni Celeste leveleit. A leány sűrűn írt beteg apjának, vigasztalta, a kolostor apró történeteivel szórakoztatta és minden sorba beleírta odaadó rajongását. Több levélben könyörögve kérte apját: tegyen fogadalmat, hogy Loretóba fog zarándokolni a Szent Szűzhöz, akkor biztosan meggyógyul. Hogy Celestének kedvében járjon, megtette a fogadalmat. De ez a kegyes ígéret is csak nagyon lassan győzte le a betegséget. Több, mint félesztendei kínlődás után érkezett csak oda, hogy felkelhetett. S hogy lánya előtt szégyenben ne maradjon, mihelyt jártányi ereje volt, valóban elment Loretóba.

Gyaloghintót kapott az anyahercegnőtől, aki máskülönben nem volt olyan gavalléros természetű, mint a fia, de sokkal katolikusabb volt, és hogy a veszedelmes tanokkal babráló matematikus Loretóba zarándokol, az élénken megragadta figyelmét. Június volt, kábitó hőség. A lábbadozó beteg fájó fejével verejtékezve pihegett az imbolygó alkotmány mélyén. Messzi volt az út, az anconai tengerpartig kellett menni. De végül oda érkezett. A gyönyörű kis zarándokhely elragadta és szívét hálával töltötte el Celeste iránt. Hosszú betegsége alatt leromlott idegei minden benyomásra fogékonyabbak voltak, s most attól, amit látott, minduntalan sírva fakadt. Szolgái felvitték a kies dombra, ahol a csoda állott. Rengeteg zarándok közepette ő is hallgatta a papok magyarázó előadását, amely szerint azt a názáreti házat, amelyben Gábiel arkangyal elmondta a Szűznek az üdvözlégyet, az 1291. esztendő májusának 9.-éről 10.-ére virradó éjjelén az angyalok Názáretben felemelték, átsuhantak vele az égen és letették Tersatto mellett, ott hagyták negyedfél évig, 1294 december 10. napján megint felemelték és letették Recanati mellett, majd

néhány hónap múlva harmadszor is felragadták és itt helyezték el a loretoi dombon. Most már székesegyház vette körül a kis Santa Casát. Galileo is ott térdelt az oltár két lépcsőfoka előtt a világ minden tájáról összesereglett többi zarándokkal. Aztán nagy kinnal felmászott a Campanile kilátásához, mert Celeste ezt is meghagyta neki. Délre a Sibillini-hócsúcsok fehérlettek, a hegyormok óriás, hullámozó vonalában, északra a Conero meredt fel mintegy váratlan kiáltásként a tengerből és keletnek az Adria tündöklő kéksége folyt bele az égbolt szelidebb kékjébe. Itt is elsírta magát, hogy milyen szép a világ.

De mikor aztán kipihente magát és ezzel-azzal szóba ereszkedett, mindenki a háborúról beszélt. Nagy háború tört ki vallási kérdések miatt az ultramontán országokban, vagyis a nagy hegyeken túl, és a nép mindenféle babonás jeleket ujságolt egymásnak. Volt, aki látta, hogy a Santa Casa oltárán a Szűznek nedves volt a szeme. Mások azt ujságolták, hogy valahol eső helyett vér hullott az égből. Számos vidéken csodaszörnyeket ellettek a tehenek. Most már csak az égi jel hiányzik.

Mire Galileo halálra fáradtan visszaérkezett a zarándokútról Firenzébe és első útja a kolostorhoz vitte, ugyanakkor megérkezett az égi jel is, a nagy háború kitörésének évében, 1618-ban, augusztusi napon. Az eddigi babonás jelek nem érdekelték a zarándokot, s a háborúval nem törődött. De az új jelek kimondhatatlanul felizgatták: az égen három üstökös jelent meg. Kettő kisebb volt és nem nagyon feltűnő, de a harmadik, amely a Skorpió csillagképének kellős közepén tűnt fel, erős és félelmes fénnel tündöklött. Firenze oda volt az izgalomtól. Napokon át nem mentek aludni az emberek, hanem az utcán sereglettek össze, s az összeverődött csoportok a félelmes mennyei üzenetet szemlélték. Rossz jel, — mondta remegve és ijedten mindenki.

Akinek legjobban kellett volna néznie ezeket a csillagokat, annak számára valóban rosszat jelentettek. A zarándoklat nem hasznára vált, hanem ártalmára. Amint hazaérkezett, ágynak esett megint. Fájdalmai nem voltak olyan szörnyűek, mint az év első felében, de mégis ágyhoz szegezték és megfosztották munkaképességétől. Nem tudta figyelni az üstökösöket. Testi erővel sem győzte, idegekkel sem. Volt egy kedves embere, tanítványból lett jóbarátja, Guiducci Mario. Az jött el hozzá minden nap és elmondta, hogy az elmúlt éjjel mit észlelt a Crusca egyéb tudásaival együtt. De a beteg csak érzéketlenül hallgatta és nem igen válaszolt semmit. Megint hónapokig feküdt. És mire tengersok gyötrellem, idegpróbáló egyformaság, folytonos fájdalmak után végre megint felkelt, az üstökösök megelégtették helyöket az égen. Kezdek halványodni. Januárra már egészen el is tűntek. A felmérhetetlen fontosságú csillagászati eseményt a világhírű csillagász nem tudta megfigyelni, s mikor most már dolgozhatott volna, a csillagok nem voltak sehol.

S velök együtt elment még valaki: Páduából levél érkezett. Bartoluzzi közölte kétségbeesett levélben, hogy Marina váratlanul, rövid betegség után valami belső bajban meghalt. Az orvosok nem tudják, hogy mi baja volt.

Galileo először fiával közölte a hírt. Az illedelmesen sírni kezdett, de mikor gondolta, hogy ennek a kötelességnek eléggé megfelelt, pénzt kért apjától, hogy muránói üveggolyót vehessen játszani. Galileo odaadta a pénzt és Muránóra gondolt, a Sagredo részeg illatú kertjére s a hídnál várakozó gondolára.

Aztán felment a kolostorba és ott elmondta a gyászhirot két apácának. Angela vállat vont:

— Én alig ismertem. Sohasem törődött velem. Majd fogok a lelki üdvéért imádkozni, de csak holnap, mert ma már nagyon sok imám van.

Celeste pedig soká nem szólt és tűnődve nézett maga elé.

— Kimondhatatlanul sajnálom szegényt, mert borzasztó csapással jött a világra. Nem tudott szeretni. Ennél borzasztóbb csapás nem érhet senkit. Annyi, mintha nem élt volna. De mivel jó volt, most már a menyországban van, az angyalok között. Most már egyszerre tele lett szeretettel. Látja, apámuram, milyen jó tud lenni Isten.

Galileo szó nélkül simogatta leánya kezét. Aztán elbúcsúzott mind a kettőtől, mert még fontos dolgot akart elintézni. Hazament a Bellosguardóra és átnézett a szomszédba Picchena miniszterelnökhöz.

— Kegyelmes uram szót küldött, hogy jöjjenek át, mert beszélni óhajtok velem.

— Úgy van. Resteltem, hogy fárasztottam, de gondoltam, a lakásomra könnyebben átnézhet, mint a hivatalba. Meg akarom kérni valamire. Caterina, a leányom beteg. Ez már így is elég gond nekem. eféle dologban teljesen tehetetlen özvegyembernek. De még hozzá el kell mennem az udvarral Pisába, hosszabb tartózkodásra. Nem tenné meg nekem, hogy naponta átnéz a leányomhoz, míg én oda leszek?

— Nagy megtiszteltetésnek tartom, ha átjöhetek. Majd úgy csináljuk, hogy arra az időre hozzám költözik Landucciné nővérem, aki áldott jó asszony. Ő akár egész nap itt ülhet a beteg mellett. .

— Tudtam, hogy csak kegyelmedhez kell fordulnom. Vajjon hogyan viszonyozhatom majd ezt a nagykedvességet?

— Mindjárt szaván fogom, kegyelmes uram. Nekem három törvénytelen gyermekem van. A két leány apáca, azoknál ez a kérdés nem számít. De a fiamnak fontos. Már rég szerettem volna törvényesíttetni, de nem lehetett, mert az anyja másnak lett a felesége, mire ez eszembe jutott. Most azonban meghalt. Arra kérném kegyelmedet, szóljon az uralkodó-

nak, hogy adja ki a törvényesítési rendeletet. Egyetlen tollvonás az egész.

— Ne is szóljon róla többet. Meglesz.

Galileo felkelt, hogy búcsúzzék. De figyelmét hirtelen olajfestmények ragadták meg, amelyek ott állottak a szobában a falnak támasztva.

— Milyen képek ezek, kegyelmes uram?

— Ezek még a Francesco nagyherceg idejéből való udvari képek. De Fernando száműzte őket. Most lehozattam mindet a padlásról, elég idő elmúlt már, visszakerülhetnek az udvarhoz. Az a legszélső Cappello Biancát ábrázolja.

Ő már nem hallgatott oda, rég a hajdani eszmény arcmását nézte. Fiatalkori szerelme mintha egy titokzatos madár szárnycsapásaként lebbent volna meg benne. Nézte az egykor olyan földöntúli rajongással imádott arcot és megdöbbenve látta, hogy Marina ehhez az archoz semmit, de semmit nem hasonlít. Pedig Marinába annakidején csak ezért a hasonlóságért szeretett bele. Nem is Marinát szerette, hanem Biancát Marinában. De miért? Honnan vette akkor régen, hogy Marina a megszólalásig hasonlít az eszményhez?

Amúlva nézte a képet, amely a Marináétól merőben különböző arcot mutatott. Ráismert, emlékeiből most frissen, érintetlenül bukkant elé ugyanez a szépséges, vöröshajú asszony. Hogyan lehetett ekkorát tévednie? És arra gondolt, hogy saját lelkének titkai még bonyolultabbak és csodálatosabbak, mint a csillagokéi.

XVII.

Bartoluzzi a Marina halála után is fenntartotta a jóismerősi viszonyt. Mintegy a Galileóval való barátságban élte tovább Marina iránt való elmúlhatatlan szerelmét. És most a nagy szakembernél érdeklődött az üstökösök titka felől, amely még mindig

izgatta az egész világot. Nem ő volt az egyetlen érdeklődő. Százával jöttek a kérdések messzi minde-nünnen már betegsége alatt is. Kitől kérdezték volna, ha nem tőle? Ő azonban nem válaszolt. Még pedig azért nem, mert jóhiszemmel nem válaszolhatott: nem tudta, hogy ez a feltűnt három csillag micsoda. Sokat beszélt róluk Guiduccival, de mást, mint halavány feltevéseket, nem tudott felállítani. S ezeket maga is bizonytalanoknak tekintette. Az általános ostromra tehát adós maradt a felelettel.

De két olyan helyről is érkezett végül kérdés hozzá, hogy itt már a választ nem lehetett elkerülnie.

Az egyik kérdést az udvar tette fel. Galileót egy napon hivatta az anyahercegnő. A nagyhercegné társaságában fogadta. Együtt ült a két fenséges asszony, anyós és menyje, fenségeknek nagyobb tudatában, mint valaha, mert nemrégien meghalt Mátyás császár, a trónra unokaöccse került, az eddigi Ferdinánd trónörökös, a nagyhercegné egyik testvérbátyja. A toszkánai uralkodó hitvesének testvére a roppant német-római birodalom császára lett, németek csehek, horvátok, morvák, magyarok beláthatatlan területeinek ura. S az a Lipót főherceg, aki a beteg Galileót a Segni-villában meglátogatta volt, ennek a trónnak lett várományosa. Az udvarnál egyszerre csak folyton a császárról volt szó. A nagyhercegné minduntalan talált valami okot, hogy a beszélgetésbe beleszójje: „bátyám öfelsége, a császár.“ Gyerekei minduntalan mondogatták Ferdinando bácsit, az imperátort. S még Cosimo nagyherceg is szívesen ejtett megjegyzést „felséges sógorunk, a császár“ felől.

A felséges császárnak egyelőre nehezen indultak dolgai. A csehek nem akarták elismerni királyuknak és megválasztották helyette V. Frigyst, a pfalzi választót, a protestáns hatalmak Uniójának fejét. És egy másik protestáns fejedelem, az

erdélyi Bethlen Gábor, sereggel támadt ellene, és már Bécs várát szorongatta. Mindez nem kis gondot és izgalmat keltett a firenzei udvarnál. Ezért hívták az udvari matematikust.

— Mondja meg nekünk, Messer Galilei, de egészen őszintén, mit jelent az a három üstökös. A császár őfelségének szent küzdelme, amelyet az eretnekség kipusztítására indított, a lelkünk mélyéig aggódo együttérzéssel tölt el bennünket. És olyan sokat hallani ezeknek a csillagoknak titkos égi jelentéséről, hogy erről beszélnie kell nekünk.

— Fenség, — felelte Galileo — a kérdés matematikai kérdés. Én, sajnos, nem foglalkozom a csillagok titkos jelentésével. Ez az asztrológusok és teológusok szakmája.

— Azt tudom, — szólt hűvösen Ferdinánd császár nővére, — hogy kegyelmed sohasem csinál horoszkópokat, de gondoltuk, hogy mikor felséges bátyámról és magáról a hitről van szó, talán mégis beszédesebb lesz. Hát semmit sem tud ezekről a csillagokról mondani?

— Biztosat ezen a földön senki nem mondhat, fenség. Hogy az úgynevezett üstökös lényegében micsoda, azt a tudomány mindeddig nem oldotta meg. Ezek a fénylő tűnemények szabálytalan időközökben jelennek meg és tűnnek el, rendszert bennök lehetetlen feltalálni.

— Dehogy lehetetlen, — szólt a nagyhercegné — az üstökösök mindig háború idején jelennek meg, ezt a gyerek is tudja.

— Természetes, fenséges asszonyom, mert soha még olyan pillanat nem akadt, mikor valahol a földön háború ne lett volna. Akármikor tűnik fel az üstökös, háború idején tűnik fel. Nekem van egy feltevésem, amelyet már elmondtam Lipót őfelségének is, de nem állok jól érte. Lehet, hogy ezek az üstökösök nem csillagok, hanem a föld légköréből elszabadult égő gázcsomók, amelyek rendkívüli

távolságokra jutnak el, annyira például, mint ide a hold. Fényesóvájokat optikai törvényekkel, látásunk tökéletességével lehet, úgy, ahogy, megmagyarázni. Aztán a gázcsomó ellobog, az üstökös eltűnik. Valaha ennek pontosan az ellenkezőjét tanítottam. De most már ez a véleményem. Szóval azt hiszem, hogy az üstökös nem csillag, hanem gáz.

— Igen, de mit jelent? — türelmetlenkedett az anyahercegné.

Galileónak mentő ötlete támadt.

— Fenséges asszonyom, nekem a pápa őszentsége személyesen megtiltotta, hogy teológiai kérdésekkel foglalkozzam. Ha azonban fenséged a Szent-székhez fordulna, hogy ez a rendelkezés...

— Nem, nem, — vágott közbe ijedten az anyahercegnő, — ha Őszentsége ezt parancsolta, akkor hagyjuk. Mást nem is akartunk kérdezni.

Az ilyen kihallgatások után Galileo mindig elment Picchenához, hogy minden mondatról beszámoljon és tisztázza helyzetét a dinasztia jóindulatában, esetleg tanácsot kérjen. Most is elment. Picchena gondokkal terheltén hallgatott. Majd így szólt:

— Ismeri kegyelmed Cioli lovagot?

— Felületesen. Az az érzésem, hogy nem nagyon vonzódunk egymás iránt.

— Hát én azt a tanácsot adom kegyelmednek, hogy igyekezzék mennél hamarább jóbarátságot kötni vele. Okom van azt hinni, hogy itt nehéz világ következik. Kegyelmed nem foglalkozik politikával, de néhány szóból könnyen meg fogja érteni, mi történik most a világon. Elérkezett a nagy leszámolás ideje. A pápaság leszámol a protestantizmussal. Európa leghatalmasabb uralkodója, a császár öfelsége, erős és ellentmondást nem tűró katolikus. Az eretnekeket el akarja söpörni a föld színéről. Én ennek csak örvendhetek, hiszen jó katolikus vagyok magam is. De a papok világi hatal-

mát nem szeretem. Ez a harc pedig a jezsuiták hatalomra jutását jelenti az egész világon. Tudnia kell, hogy az egész ellenreformációt, ennek a most megindult hatalmas küzdelemnek minden előzményét és mostani lendületét a jezsuiták indították és szervezték meg. Ferdinánd császár is a jezsuiták neveltje. A mi nagyhercegnénk is. Az anyahercegnő is. De Cosimo őfensége nem, és én sem. Az uralkodóval én kitűnően tudok dolgozni. Amíg él, addig mindig jóban leszünk a Szentszékkal, de a magunk urai maradunk. Amíg él. Sajnos, kimondhatatlan fájdalommal számolni kell azzal, hogy őt élete virágjában el fogjuk veszíteni. Akkor itt énrám nagyon rossz világ következik, Messer Galileo. Úgy fogok repülni ebből az állásból, hogy a lábam sem éri a földet. Mert a jezsuiták ezt így fogják diktálni. A hatalom két asszony kezébe kerül, akik már kinézték az utódomat. Ez Cioli lovag, a jezsuiták kedvence, Róma alázatos rabszolgája. Firenzében a jezsuiták fognak uralkodni. Messer Galileo, fogadja meg tanácsomat, amelyet a szeretet mondat velem: keresse a Cioli kedvét és ha jezsuita akad az útjába, azzal nagyon esinyján bánják.

— Semmi bajom nincs a jezsuitákkal, — mondta Galileo, — sőt igen kedves embereim vannak közöttük. Páduában a Bo jezsuita-ellenes mozgalmaiban sohasem vettem részt. Clavius atya, a boldogult jezsuita, atyai jóbarátom volt. Griemberger atyával kölcsönös nagyrabecsülés fűz össze bennünket. Belarmin bíboros, a legnagyobb jezsuita, tüntet irántam való jóindulatával. Még Scheiner atyával is, az ingolstadti jezsuita csillagásszal, aki tudományos ellenfelem, igen szíves és udvarképes hangot használunk vita közben.

— Ezek egyesek. De nem hiszem, hogy a jezsuita világszervezet jó szemmel nézné a kegyelmed kopernikánus személyét. Hallgasson rám: vigyázzon a jezsuitákra.

Galileo megfogadta, hogy elméjébe vési a jótanácsot. És ekkor szegeződött mellének az üstökösök dolgában a másik olyan kérdés, amelyre nehéz volt hallgatni. Grassi jezsuita atya a római kollégiumban előadást tartott az üstökösökről és hosszasan bizonyította, hogy azok nem gázjelenségek, hanem igazi csillagok. Az előadás részletesen kitért a csillagászat újabbkori fejlődésére, de nyilvánvaló éllel teljesen elhagyta Galilei megemlítését. Mintha a távollátó cső találmányának forradalma nem is létezett volna, mintha a Juppiter holdjai nem léteznének, mintha a Vénusz és a Szaturnusz bámulatos tüneteiről senkisé tudna.

Ez az előadás sok kézíratos példányban forgott közkezen, Firenzébe is került belőle. Guiducci felháborodva hozta el mesterének.

— Messer Galileo, erre válaszolni kell!

— Nem, nem, — tiltakozott ő élénken, — jezsuitával nem kezdek.

— Hát jól van, akkor majd válaszlok én.

Rövid idő alatt el is készült a válaszirattal. Elhozta mesterének megmutatni. Az még mindig habozott; valami homályos ösztön azt súgta neki, hogy az egészlet elejtse, és Guiduccit hallgatásra bírja. De mikor olvasni kezdte a dolgozatot, felébredt benne a szakember. Belejavított a szövegbe. Megváltoztatott egy-egy szórendet, amitől az egész gondolatmenet új és következetes értelmet kapott. És élvezte is a maga álláspontját leszögezve látni. Végül nem beszélte le Guiduccit. Az úgysis a maga ura, viseli a felelősséget maga. És hagyta, hogy a dolgozat megjelenjék. A firenzei akadémia adta ki.

Alig telt bele néhány hét, a Guiducci válaszára ellenválasz érkezett. „Csillagászati és bölcsészeti mérleg, amelyben Sarsi Sigensano Lotario megméri Galilei Galileónak a firenzei akadémián Guiducci Mario által kifejtett és nemrég megjelent nézeteit.“

Sarsi Sigensano Lotario álnév volt csupán, az ellen-választ maga Grassi atya írta.

Ez már nem tudományos vita volt Guiducci-val, hanem nyílt, szenvedélyes, heves személyes támadás Galileo ellen. Az üstökösök kérdését éppen csak a forma kedvéért, mellékesen említette. Az egész irat a Galileo személyével foglalkozott. Azzal kezdte, hogy tudós voltában kicsinyítette. Kétségbe-vonta, hogy Galilei Galileo bármit is feltalált vagy felfedezett valaha. Amit saját sikerének szokott állítani, azt mind más találta fel, vagy találta ki előtte. A látócsövet nem ő találta fel. A kompasszt Capra eszelte ki. A Juppiter holdjait Mayr találta meg. A napfoltokat Scheiner fedezte fel. Galilei szószátyár plagizátor. A sértések után aztán jött a körmönfont ügyességgel felvetett kérdés: mi van hát a kopernikuszi világszemlélettel, amelyre Guiducci nem hivatkozik, de amelynek Galilei megátal-kodott híve? Fenntartja még, vagy nem tartja fenn ezt az átkozott tant, amely „éppen úgy sérti az igazságot, mint a hívők jámbor fülét, amelyet minden istenfélő embernek utálnia kell“?

Ettől a vadul támadó írástól Galileo napokig nem tudott aludni. Fogalma sem volt, hogy most mitévő legyen. Ha válaszol a feltett kérdésre, akkor vagy meg kell tagadnia egész élete főgondolatát, vagy fenntartja, de akkor már mehet is az inkvizíció elébe. Ha pedig hallgat, akkor szégyenletesen magán hagyja száradni a vádak és becsü-letbe vágó sértéseket. És akármit csinál, a Picchena jóslata máris bekövetkezett: harcban áll egy jezsuitával, aki mögött a rend félelmes szervezettsége folytán ott áll az egész jezsuita világhatalom.

És nem tudott kinek a tanácsára hallgatni. Ahány emberrel tanácskozott, mind annyiféleképen beszélt. Egyik rémülten óvta attól, hogy egy árva szót is válaszoljon. A másik hevesen rábe-szélte, hogy jó gorombán koppintson rá a szerző

orrára, de az egész jezsuita rendet dicsérje meg, Kopernikusról pedig egyszerűen hallgasson. A harmadik azt a szokásos formát ajánlotta neki, hogy valamelyik barátjához intézett levélben feleljen. A negyedik azt javasolta, hogy Kopernikuszt, mint álláspontot, tagadja meg, de mint hipotézist tartsa fenn. A sok tanács megkeverte a fejét. Idegességében minduntalan az asztalt verte és hangosan kiáltozott. Érezte sajátmagáról, hogy nincs birtokában józan ítélőképességének. S mikor már azt hitte, hogy idegeinek ez a kínos feszültsége több megpróbáltatást már nem bírhat el, egy napon fuldokló zokogással állított be hozzá nővére, Landucciné. Annyira sirt az asszony, hogy jó ideig szóhoz sem juthatott.

— Ne bőgj már, az Isten szerelmére, hogyan segítsék rajtad, ha nem mondod el, mi bajod?

— Benedetto... az a gazember... harminc évi házasság után...

— Nos? Mi van vele? Bántott?

— Elszökött. Elment a szeretőjével. Itthagyt engem és itt hagyta a nyakamon a négy gyereket és Vincenzót, és a mamát egy soldo nélkül.

— Micsoda? Mikor ment el? Hogyan? Ez megfoghatatlan.

Virginia végre magához tért és elmondta az egészet. Benedettónak már hónapok óta viszonya van, valami külvárosi család leányát szedte fel. Otthon már tűrhetetlenül viselkedett az utóbbi időben. Gyakran nem is jött haza aludni. Férj és feleség már nem beszéltek egymással, csak cédulákat irdogáltak. Most aztán Benedetto összecsomagolta minden felsőruháját és fehérneműjét, kocsit hozatott és elment. Még gyermekeitől sem búcsúzott. Cédulát hagyott az asztalon, hogy nem bírja ezt az életet és elköltözik Firenzéből. Mindezt végig mondta Virginia és megint fuldokló zokogásban tört ki. Galileo megrendülve nézte, ahogy ott vo-

naglott előtte. Negyvenhétéves volt már Virginia, korán öszült, eltestesedett, ráncos asszony. Landucci, a mintapolgár, a hozományért pereskedő, az önérzetes itt hagyta öregségére. Galileo nagyot sóhajtott.

— Ne sírj. Azonnal költözzél ide a mamával és a gyerekekkel együtt. Amíg én élek, nem kell aggódnod.

Virginia sírva borult bátyja nyakába. Hálálkodott és férjét átkozta zokogva összezagyvált mondatokban. A család még aznap elindította a költözködést. Egyik családi jelenet a másikat érte. Mikor az anya megjött Vincenzóval, összeszaladt az egész Bellosguardo. Megállt a kocsin, amelyről leszállni készült, s ott megállván, mint egy emelvényen, hangosan kiáltozni és gyalázni kezdte a hitvány gazembert, akit ő soha ki nem állhatott. Lassanként hallgatóság gyűlt köréje. Mire Galileo kijött a kapu elé, már csödület hallgatta a kocsiról átkozódó öregasszonyt. Nagynehezen bevitték. Akkor jött a négy Landucci-gyerek külön holmi-rakománnyal, a legidősebb már házasulandó fiatalember. Virginia a kapuban várta őket és sírva borult külön mindegyiknek a nyakába.

A tágas villában volt hely elég, de a beköltöztek sokan voltak. Az első napokban a bútorok beosztása és tologatása okozott tűrhetetlen lármát, majd amikor nagysokára elrendeződtek, az anya összeveszett Galileo gazdaasszonyával. Kiállt a parkba és úgy kiabált, hogy zengett a környék.

Egy hónapig bírta Galileo ezt az állapotot, tovább nem. Mikor egy reggel arra ébredt, hogy az ismert fájdalmak megint jelentkeznek csúnyán megdagadt izületeiben, nem szólt senkinek, bevándorolt a városba és addig járkált, amíg kis lakást talált magának. Az Arno-parthoz közel volt ez, a Costa San Giorgio meredek lejtőjén, amely a Bel-

vedere felé kapaszkodott a hegyoldalban. Csinos házacskára lelt itt, egyemeletes, négy ablak szélességű épületre, amelynek kertecskéje is akadt, sarkában barátságosan zöldellő naspolyafával. Üresen állott, azonnal kapható volt. Nem sokat alkudozott, kivette. Másnap ideköltözött gazdaasszonyával. Hogy betegségében valamelyest nyugta legyen. Itt kínlódta megint az annyiszor végigcsinált, gyötrő fájdalmakat, hörögve és nyögve a csillapíthatatlan szenvedéstől. Ha fájdalmai néha szünetet adtak, végre egyedül és nyugodtan gondolkozhatott arról, hogy mit csináljon a jezsuitával. Még nem tudott dönteni magában, de hajlott affelé, hogy válaszol. A Kopernikusz-kérdés megkerülésének ügyes módját majd megtalálja valahogy. És végeredményben, akármi történik, itt van két nagyhatalom, mindkettő azt mondta, hogy amíg ő él, Galilei Galileót nem érheti baj: egyik V. Pál pápa, másik II. Cosimo nagyherceg.

Egy februári éjjel váratlanul megkondultak a város összes harangjai. Galileo addig rázta a csengőzsinórt és addig kiabált, amíg felverte a gazdaszszonyt. Meghagyta neki, nézzen ki az utcára, hátha akad valami éjszakai járókelő, aki meg tudja mondani, miért ez a nagy harangozás. A gazdaszszony mérgesen, félig alva teljesítette a parancsot. Csakugyan futkosó lépéseket lehetett hallani kint a szokatlan órában. S mindjárt jött is vissza az asszony, egyszerre ébren a megdöbbenéstől:

— A nagyherceg meghalt.

A beteg bölintott és aludni küldte a gazdaszszonyt. Egyedül akart maradni gondolataival. A világot is eloltotta, a sötétben csendesen könnyezni kezdett. Maga elé idézte a hajdani kis trónörököszt, aki kedves, csúnya, nagyorrú, kamaszos arcával olyan odaadóan figyelte a kompassz-magyarázatot és szemében az értelem öröme csillogott. Majd a fejedelmi nyaraló esti parkjára gondolt vissza, ahol

a titokzatos csillagokat mutogatta neki, s a fiú meghatottan elámult a végtelenség lehelletétől. Majd végigkísérte egész rövid életén, felújította magában beszélgetéseiket, és minden emlékéből csak az sajgott feléje a sötétben, hogy meghalt egy derék, jó ember, aki őt melegen szerette, s akit ő az ősi firenzei ember Medici-bálványozásával szeretett.

A harmincéves nagyherceget már a remekbe készült Medici-mauzoleumban helyezték örök nyugalomra, a drága berakású, pazar komorságú falak óriási ékszerdobozába. De hű tudósa nem mehetett el a temetésre. Testi kinjainak kohójában fetrengve hallotta a külső világ egymás után érkező híreit. A tízéves trónörökös II. Fernando néven elfoglalta a nagyhercegi trónt. Atyja részletesen rendelkezett a végrendeletben arról, hogy a gyermekuralkodó mellett anyja és nagyanyja töltsék be a régens-hatáskört, de őket is négy tagból álló kormánytanács gyámolítsa. És Picchena nem sokáig volt tagja ennek a kormánytanácsnak. Úgy történt, ahogy mondotta: nyugdíjba került, és helyét Cioli lovag foglalta el. A jezsuiták átvették Toszkána kormányzását.

A beteg sokat gondolt Sagredóra, és arra a levélre, amelyet Páduából való elköltözésekor kapott tőle. Annak a levélnek minden sora kezdett most beteljesedni, azt is az iránta való meleg szeretet diktálta. Vigasztalódásul maga elé idézte az elegáns velencei gavallér hegyes kis bajszát, drága bársonyzekéjét, csattos saruját és mindig gúnyos, mindig kételkedő, mindig ugratásra kész mosolyát. Erős vágy fogta el, hogy hosszút beszélgessen vele. Sagredo mindig hívogatta vendégül különböző birtokaira és ő soha nem ment el. Most elhatározta, hogy mihelyt felgyógyul, elmegy hozzá. Ez az elhatározás egészen vidámmá tette és egy napra még szenvedéseit is elviselhetőkké tette. Másnap hírt

kapott Velencéből, hogy Sagredo Gianfrancesco meghalt.

Elékerestette régi leveleit a hú barátinak, azokat olvasgatta, mintegy a halott üzeneteit a messzi csillagokon túlról. S a másik halottól is kapott üzenetet. Egy délelőtt azt hallotta, hogy hintó áll meg a ház előtt. Kisvártatva a gazdasszony lélekszakadva rohant be, hogy a nagyherceg van itt. S már be is lépett az egyik Piccolomini herceg és egy jezsuita nevelő társaságában a tízéves uralkodó. Fekete díszruhát hordott a gyermek, fehér fodros gallérral, oldalán ékköves aranytört. Odalépett a betegágyhoz és csókra nyújtotta kezét. A beteg nagy üggyel-bajjal tudott csak az udvari kézesók kitüntetésével élni.

— Boldogult atyánk öfensége, — mondta a gyermek-uralkodó, ahogy betanították, — még betegágyán szeretetünkbe ajánlotta kegyelmedet. Az ő parancsát, de saját érzéseinket is követve megjelentünk itt, hogy kegyelmednek gyógyulást kívánjunk és jóindulatunkról biztosítsuk.

— Hálásan köszönöm, fenség.

Ezzel a társalgás megakadt, de Piccolomini Enea herceg mindjárt szót kezdett. Elhozta fivérének, az elhunyt nagyherceg nevelőjének igen meleg érdeklődését és jókívánságait.

— Emlékszik még kegyelmed a kis Ottavióra? Pöttömnyi kölök volt még, mikor szabad volt hallgatnia kegyelmed magyarázatait Artiminóban. Most már katona. Húsz éves. Elment azzal a sereggel, amelyet Toszkána küldött Ferdinánd öfelsége megsegítésére a csehek ellen.

A jezsuita, aki szót sem szólt mindvégig, intett. A nagyherceg ismét csókra nyújtotta kezét a világhírű embernek, akit apjától örökölt. Aztán elvonultak.

— Márványtábla lesz a házon, Porzia, —

mondta a beteg a még mindig álmélkodó gazdasszonynak.

Aztán visszaesett komor gondolatai közé. Folyton a halál járt eszében, amelynek még gondolatát is gyűlölte, s amely most mindig körülötte settenkedett. Lidérces álmai voltak, az elmúlástól való rettegés megrázta és megrendítette. Este azzal készült neki az éjszakának, hogy vajjon milyen hírrel fog beköszönteni a holnapi reggel.

Nem soká kellett várnia. Egy reggel Virginia rohant hozzá sikítva, vele jött a közömbösen, illendőségből sírdogáló Nencio, ahogy Vincenzot családi körben nevezték.

— Galileo, — zokogta Virginia, — a mama meghalt.

Ez már csontja velejéig megborzasztotta. Kínzó fájdalmat érzett hasogatni a szívében. Az a sok szegény, baj és botrány, amit az öregasszony miatt el kellett viselnie, egyszerre nem volt sehol. Idegen lepelként hullott le minden mezítelen fiú lelkéről, amelyben ősi módon vonaglott a szülőhöz való ragaszkodás. Bömbölt és rázkódott fájdalomában, mintha nem ötvenhét éves lett volna, hanem hét. Panaszosan jajgatott, a mama szót kiabálta, mint az eltévedt kisfiú és görcsösen fogta ép kezével a Virginia kezét. Csak jóval később tudta végighallgatni, hogy az öregasszony már hetek óta nagyon rosszul volt, de neki nem merték megmondani, hogy ne izgassák. Az utolsó napokat teljesen eszméletlenül töltötte, s végül úgy halt meg, hogy észre sem vették. Nyolevanhárom esztendő telt. Temetése nagyon szomorú volt. Liviáék nem tudtak idejében eljönni Velencéből, Lenáék egy Isten háta megett faluban laktak a hegyek közt, Michelagnolo Münchenben volt, a két apáca-unokának nem volt szabad kijönni a klostorból. Illetve most már háromnak, mert az egyik Landucci-leány is oda ment apácának unokanővéreikhez, mint Suor Chiara.

Galileo pedig betegen feküdt. Csak Virginia volt ott négy gyerekkel, mikor az öregasszonyt elhantolták.

Kije marad még? Kire számíthat? Ki lesz embere, ha felgyógyul és elkezd megint dolgozni? Most már homályosan kezdett kialakulni benne, hogy mit kellene felelni annak a jezsuitának. Nem viszonválasz-veszekedést. Nem hevesen cáfolgató nyílt levelet. Hanem szép, nagy művet, amely egész tudományának, a peripatétikusokkal ellenkező, felszabadult és modern gondolkodása egész irányának életreszóló vallomása legyen. Ha valamit jól fog megírni, ennek alaposan nekifekszik. Szépet és nagyot is. Személyesen adja át Pál pápának és Bel-larmin bíborosnak, és élőszóval is megmagyarázza nekik, hogy miről van szó. Olyan nagy dologról, hogy abban a kopernikuszi kérdés is részletkérdés.

Lassan elkezdett dolgozni, olykor sziszegve még mindig sajgó izületei miatt, ha vigyázatlanul mozgott. Látogatói mindennap elhozták a külső világ izgalmas háborús híreit. Egy novemberi napon nagy győzelem hírét hozták: a katolikus seregek egy Weissberg nevű hegynél leverték a protestánsokat. Az ifjú Piccolomini is részt vett a csatában, mint egy lovasosztály parancsnoka és kitünően verkedett. Az udvar úszik a boldogságban és nagy öröm híre érkezik Rómából is. Nemsokára aztán azt ujságolták, hogy Pál pápa díszes hálaadó körmenetet rendelt a győzelem örömeire, a körmenet zavarában és izgal-mában szélhűdést kapott. Meghalt.

Galileón babonás rettegés vett erőt. Akire ragaszkodással, barátsággal gondolt, azt mintha gondolatai a távolból megmérgezték volna: meghalt. Babonás lett, gazdasszonyától tanult falusi varázslóigéket mormolt. De ezek sem nyugtatták meg a haláltól való borzasztó irtózását. Az utóbbi hónapok alatt tíz évet öregedett. Mikor ott ült asztala mellett és írt, arcára a rémület állandó kifejezése ült rá.

Új pápává egy beteg és törékeny aggot válasz-

tottak a bíborosok, Lodovisi Alessandrót, aki a tiarát XV. Gergely néven tette a fejére. Kormányozni nem igen kormányzott, helyette rokona, Lodovisi Lodovico gyakorolta a hatalmat, ügyesen minden befolyást a maga kezébe kaparítva. Csak egy pár tekintélyes, régi bíborosnak maradt meg valamelyes szava, mint például Bellarminnak.

Galileo lelki állapota romlott, de testi állapota javult. Egyre jobban győzte a munkát. Különös örömet okozott neki, hogy nagyon tetszetős címet talált a könyvnek. Grassi „Csillagászati és bölcészeti mérleg“-nek keresztelte el a maga támadását. Az ő könyvén ez fog állani: *Saggiatore*, Aranymérleg. Finom ötvösszerszám, amely csalhatatlanul ki fogja mutatni, mi az arany és mi a hivalkodva fénylő hitvány kavics.

A munka jól ment. A nyári idő is beköszöntött, veséjével már nem volt semmi baja, izületei majdnem teljesen meggyógyultak. A könyv kitünően haladt. Jó egynéhány fejezet elkészült már belőle. Ekkor egy délután Guiducci lépett be hozzá:

— Mester, most kaptam Rómából postát. Bellarmin bíboros meghalt.

Galileo előtt elsötétült a világ, a tárgyak elvesztették perspektívájokat. Eldőlt a székek és lehangyatlott a földre. Az író tollat ájultan is jobbmarkában szorongatta.

XVIII.

Már két és fél esztendő telt el a Grassi nyers támadásának megjelenése óta és a válasz még mindig hiányzott rá. Grassi félig-meddig már elérte célját: az ellenfél hallgatása szégyenletes megadásnak tetszett. Rómában a peripatétikusok diadalünnepet ülték. Cesi herceg türelmetlenül sürgette már az Aranymérleg kéziratát. Sőt sürgette egy pap is, aki valaha Páduában tanítványa volt s most hirtelen igen

befolyásos helyre emelkedett. Monsignore Ciampoli volt ez, a Vatikán számtalan papjainak egyike. Most az új pápa, XV. Gergely, ezt a Ciampolit vette maga mellé breve-titkárnak. Hogy tehát most már a pápa titkára türelmetlenkedett a jezsuitának adandó válasz miatt, az még külön is fűtötte a Galileo munkavágyát.

De teljesen most sem szentelhette magát a munkának. Lányai folyton betegeskedtek a klastromban, hol egyikkel volt baj, hol a másikkal. Aztán bele kellett avatkoznia a legnagyobbik Landucci-fiú dolgába. Az a fejetetejéig beleszeretett egy feltűnő szépségű leányba, bizonyos Diociaiinti Annába. Ezt a szerelmet már apja is szigorúan ellenezte s mióta az világgá ment, az ellenzést az anya vette át, aki a jó módú leányok egész sorát tartogatta számon, hogy fia azok közül házasodjék. Landucci Vincenzo azonban kitartott szerelme mellett. Megérezvén nagybátyjában az egyetlen pártfogót, elhozta hozzá a leányt bemutatni. Az csakugyan tündöklően szép kislány volt s még hozzá szintén főleg szerelmes a Landucci-fiúba. Galileo a fiatalok mellé állott. Azok nap-nap után eljöttek hozzá, hogy mindenféle terveik kivitelébe beavassák és segítségét kérik. Főleg pénzen mulott az egész. A Landucci-fiúnak nem volt semmije, a lánynak hasonlóképpen. S még a Diociaiinti-család ellenzését is le kellett győzni, mert a gyönyörű lánykát gazdag gavallérok is szívesen elvették volna. A döntő fordulatot az adta az egész szerelmi regénynek, hogy Landucci Benedetto, a megszökött apa, ismeretlen helyről levelet írt a fiának és tiltakozását fenntartotta. Ezen Galileo annyira felháborodott, hogy első haragjában kijelentette: ő fog a leánynak hozományt adni és a lakodalom költségeit is viselni fogja. Erre Virginia, az eddig folyton tiltakozó anya is elnémult. Nem szólhatott semmit, az egész családot Galileo tartotta, el kellett ismerni azt a jogát, hogy belebeszél a gyerekek dolgába. Ebből

azonban bámulatos mendemondák származtak. A szép leányt gyakran látták bemenni a Costa San Giorgio-beli házba és látták onnan kijönni. Megindult a rebesgetés, hogy az öreg kujon, ime, nem elégszik meg elég gyakran változó gazdasszonyaival, hanem most már fiatal barátnőt cserkészett magának és mivel arra is ráúnt, ügyesen unokaöccse nyakába varrja. Az esküvőig mindenestre zárdában helyezte el. A hozományról kötelezvényt adott unokaöccsének.

Volt még egy kisebbik Landucci-fiú, ezt bencés papnak adták. Egyik leány már apáca volt ugyanabban a klastromban, ahol Celeste és Angela. Hátra volt még egy leány, annak is kedve volt a fátyolhoz, elhelyezték a San Giorgio-zárdában. Virginiának egy gyermeke sem maradt otthon a négy közül.

Csak Nencio volt még nála, a Galileo fia. Ez pedig már elérte tizenhatodik esztendejét. Egyetemre kellett adni. Különös hajlandóságot semmiféle pályára nem mutatott a gyerek, különös tehetséget sem. Megszokta, hogy mindig mindene megvan. Ficsúrosan kezdett öltözködni, zsebpénzéhez minduntalan pótlékokat kunyorált s ha apja a pályaválasztásra terelte a szót, olyan arcot vágott, mintha a fogát húznák. Egyszerűen nem akart pályát választani, mert fázott a tanulástól. Mivel az volt a legtermészetesebb dolog a világon, hogy apja eltartja, igyekezett mennél tovább eltávoztatni magától azt a gondolatot, hogy egyszer majd a saját lábára kell állania.

— Nem értelek én téged, — fakadt ki az apa — hát semmi becsvágy nem szorult beléd? Nem ösztökél semmi, hogy majd vidd valamire az életben és megmutasd, hogy ki vagy?

A fiú csak vállat vont dacosan és nem felelt.

— Legalább nézz magadba és ha már lelki kényszerűen nem találsz, vágyat keress. Hogyan szeretnéd

elképzelni felnőtt életedet? Minek szeretnéd magadat látni, ha a jövőbe nézel?

— Diplomátának, — felelte habozva a fiú, — vagy más ilyen udvari embernek.

— Na. Ez legalább valami. Én nem szólok bele hajlamaidba. Tőlem csinálhatsz, amit akarsz, csak azt szeretném, hogy kedvvel csináld. Jól van, végezd el a jogot.

Megfordult a fejében, hogy Bóra küldi a fiút. De ezt meg kellett gondolnia. Mint mindig, most is erejét meghaladó anyagi kötelezettségeket vállalt másokért. Páduában tartani a fiút, az apa udvari tudósi rangjához mértén, sok pénzbe került volna, viszont Pisában nem mutatkozott nehéznek udvari ösztöndíjat elérnie. S mindezekén túl valami homályos lelkiismereti furdalás is szerepet játszott gondolataiban. Restellte kitenni magát annak az akár ki sem mondott megjegyzésnek, hogy a hálátlan apa mégis csak a Bóra fanyalodik, mikor fiáról van szó. Végül pedig, ha mint elvben a pisai egyetem tudósa, Páduába küldte volna fiát, ezzel Toszkána egyetemét kicsinyelte volna le. A fiút tehát egy szép napon útnak indította a pisai egyetemre. Hosszasan a lelkére beszélt búcsúzáskor, ellátta apai intelmekkel, de a fiú arcán látszott, hogy csak köteles tiszteletből hallgatja a számára roppant unalmas mondókát és alig várja, hogy már vége legyen.

A Bellesguardón a Villa Segni megint egészen megüresedett. Nem maradt ott más, mint Virginia. Galileo visszaköltözött a park miatt, de a Costa San Giorgio-lakást sem adta fel. Tartogatta, mint bármikor rendelkezésre álló menedékhelyet, ha a népes családban megint történik valami.

Sok ilyen családi viszontagság és vesződés közben folytatta az Aranymérleg munkáját. Ez nőttön-nőtt a keze alatt. Már is kétakkora lett, amilyennek tervezte, s még messze volt a végtől. De temérdek mondanivalója volt. Ahogy egy gondolatot leírt, abból tíz

másik tolakodott a tollára. Közben a türelmetlen római barátok nem győztek várni és ideiglenesen a nyilvánosság elé vetettek egy művet, hogy a peripatétikusok győzelmi harsonáit addig is elhallgattassák, amíg az Aranymérleg napvilágot láthat. Ezt a művet a Hiúz-akadémia egyik tagja, Stelluti írta. A Guiducci védelmében válaszolt Grassi atyának. Csak Guiducci védte, Galileót teljesen kihagyta a játékból, nehogy az Aranymérleg nagyszabású érveléseinek elébe vágjon. A könyv megjelent, el is küldték Firenzébe, de az Aranymérleget nem győzték sürgetni.

Az végre elkészült. Éppen három évvel a jezsuita támadás után. Mikor pontot tett a végére, elejétől végig elolvasta az egészet. S mintha nem is ő írta volna, az idegen olvasó izgalomával gyönyörködött benne. Úgy sikerült, ahogy tervezte. Az lett, aminek szánta. Számadás a maga tudományáról és eddigi eredményeiről, során annak a cáfolatnak, amelyben Grassi vádjait rendre veszi.

Soha nem tudtam megérteni, — így kezdődött a könyv — honnan eredt, hogy akármit nyilvánosságra hoztam eddig tanulmányaimból a mások kedvére és szolgálatára, sokakban bizonyos indulatot keltett, hogy széttépjék, letagadják és becsméreljék azt a kis érdemet, amelyet, ha a munkával nem, de igyekezetemmel megszolgáltam. Alig hagyta el a sajtót Csillaghírnököm, amelyben a mennybolt annyi új és csodálatos felfedezése tárul ki, s amely az igazi tudomány barátai előtt éppen ezért csak kedves lehetett, máris e felfedezések dicséretének egyszerre ezer szálú cselszövő ellenségei támadtak, sőt akadtak olyanok is, akik csak az ellentmondás kedvéért kétségbevonták, amit saját szemökkel láthattak. Az én dicső emlékü uram, II. Cosimo nagyherceg Őfensége megbízott, hogy írjam meg nézetemet a vízben úszó testek fenn lebegésének vagy lemerü-

lésének feltételeiről. Ennek a parancsuk eleget téve, kiteregettem mindazt, ami Arkhimédész tételén túl e tárgyról eszembe jutott, s ami helyeset erről éppen mondani lehetett: íme, egyszerre minden nyomtatvány az én tanulmányom ellen intézett támadásoktól hemzsegett, s ezek nem gondolván meg, hogy minden állításomat mértani levezetésekkel igazoltam, csak azért is ellentmondtak (ilyen ereje tud lenni a szenvedélynek), pedig a mértant tagadni annyi, mint az igazságot tagadni. Hányan és hányszor ütötték-verték a napfoltokról szóló írásaimat? Ezt a tárgyat, amely oly bámulatos következtetésekre kellene hogy ragadja az elméket, sokan nem értették, sokan nem értékelték, valamennyien lekicsinyelték és kinevették. Egyesek, csakhogy nekem ne kelljen igazat adniok, képtelen és mulatságos feltevéseket állítottak fel, mások aztán, mikor már érveim végleg sarokba szorították őket, meg akartak fosztani a csak nekem járó dicsőségtől és letagadván, hogy eredményeimről tudtak, e meghökkentő csodák felfedezőinek sajátmagokat akarták feltüntetni. Hallgatók magántársaságban előadott levezetéseimről, bizonyításaimról és tételeimről, amelyek közül igen sokat nem hoztam nyilvánosságra, s amelyeket mégis gonoszul támadtak és lenéztek, mások viszont ügyesen rájuk ugrottak és saját bölcsességek gyümölcsei gyanánt hirdetvén őket, az én gondolataimmal díszlegettek. Nem egy ilyen bitorlót tudnék nevén nevezni, de inkább elhallgatom őket, jöllehet, a közmondás azt tartja, hogy az első lopást enyhébben szokás büntetni, mint a következőket. Egy visszaeső bűnöst azonban nem akarok említés nélkül hagyni, azt, aki egyszer régen akkora vakmerőséggel már lopott tőlem, magának tulajdonítván a kompassz szerzőségét, noha én azt előbb már számos úrnak megmutat-

tam, megmagyaráztam, s végül használatát is nyilvánosságra hoztam. Bocsánatot kérek, ha természetem, szokásom és feltett szándékom ellen ezúttal a kelleténél nyersebben kelek ki hangos szóval az ellen, amiről annyi esztendeig hallgattam. Mayr Guntzenhausen Simonéről beszélek. Ő fordította latinra Páduában, ahol akkor működtem, a kompasszom használatáról szóló utasítást, mint saját találmányát nyomatta ki egy tanítványának neve alatt, aztán a bünetés elől hirtelen hazájába szökött, tanítványát benne hagyva a csávéban. Ugyanennek az embernek a Csillaghirnök megjelenése után négy évvel volt hír az arcán azt állítani, hogy ő fedezett fel olyan dolgokat, amelyek ebben a könyvben benne foglaltatnak. Mundus Jovialis címmel művet adott ki, amelyben vakmerően azt állítja, hogy előttem fedezte fel a Medici-csillagokat, amelyek a Jupiter körül forognak. De mivel az igazságot ritkán nyomhatja el az álnokság, ugyanez az ember ugyanebben a műben figyelmetlenségből és fogyatékos műveltsége folytán olyan helyeket ad a kezembe, amelyekből kétségtelenül kimutathatom rosszhiszeműségét és bebizonyíthatom, hogy nemcsak engem nem előzött meg e csillagok felfedezésével, hanem később sem látta őket tisztán. Többet mondok: igen valószínű, hogy sohasem látta őket.

Itt aztán fölönfogta Mayr egy tévedését és műve tudatlanságát mutatta ki, majd ami az időbeli elsőbbséget illeti, figyelmeztette az olvasót az Európában dívó kétféle naptár különbözőségére. A protestánsok ugyanis nem fogadták el a Gergely-naptár újítását, s még mindig makacsul a régi dátumot írták. Mayr azt állította, hogy ő már 1609-ben látta a Jupiter-bolygókat, Galilei csak 1610-ben. Már ez maga sem igaz, de a protestáns Mayr szerint

való 1609 december 28. későbbi dátum, mint a katolikusok szerint való 1610 január 5. Miután Mayrt így, hosszú esztendőök néma haragjának adva végre utat, elintézte, visszatért eredeti kiindulásához. Azt fejtegette, hogy ezek az állandó és rendszeres támadások elvették kedvét az írástól. Elhatározta, hogy semmiféle tudományos eredménnyel nem lép többé nyomtatásban a közönség elé, s így nem bosszantatja magát támadásokkal. De ime, ez sem segített. Ő néma maradt, mégis tovább marták és piszkálták. Most hát kénytelen feladni némaságát és kénytelen válaszolni úgy, hogy elvegye a kedvét azoknak, akik a közmondás szerint az alvó szelindeket rugdossák. Válaszolni fog, és nem követi Sarsi példáját, aki a Guiducci művében mindenáron őt akarta felfedezni. Ő nem nyúl hozzá a Sarsi név álarcához, nem törődik vele, ki bújik meg mögötte.

Azt gondoltam ugyanis magamban, hogy akik álarcban járkálnak, vagy hitvány senkik, akik az álarc segítségével igyekeznek úriembereknek látszani, vagy úriemberek, akik mikor felteszik az álarcot, ugyanakkor leteszik a rangjukkal járó modort és kötelező szabályokat, hogy, mint egyes olasz városokban szokás, kiki fesztelenül beszélhessen velök. Sarsi, azt hiszem, az utóbbiak közül való, és így nem veheti rossz néven, ha válaszómban azt a szabad hangot fogom használni, amelyet álarca természetessé tesz.

És most ízenként szétszedte a Sarsi könyvét. Több, mint kétszáz oldalon keresztül. Lenyomtatatta Sarsi egy-egy latin tételét, aztán azzal eljátszogatott olaszul. Nem latinul. Ezt a nyelvi kérdést nagyon meggondolta. Pályája kezdetétől az volt a felfogása, hogy a tudomány világi kérdés, a latin nyelv pedig az egyház nyelve. Ő nem a jezsuitával akart

vitatkozni, akinek egyházi voltát különben tudomásul venni sem óhajtotta, hanem egy római tudóssal volt baja. Ha pedig egy római, meg egy florenzai ember huzakodnak valamin, azt végezzék el az olasz országok közös nyelvén.

Már a Sarsi könyvcíménél megállt és mindjárt megadta egész válasza alapgondolatát. Sarsi a maga goromba támadását Mérlegnek nevezte, elmésnek találván azt az ötletet, hogy a címben bizonyos hasonlat is legyen, de meg célozzon a csillagképre is, amelyben a vitás üstökös megjelent. Tessék: Sarsi egész tudományos gondolkodási módjának pontos képe kicsinyben. Az üstökös nem a Mérlegben jelent meg, hanem a Skorpióban. De az Sarsinak mindegy. Akadt egy kedvenc gondolata, azt szilárd cölöp gyanánt a földre üti s a valóságot mindenáron ehhez a cölöphöz igyekszik kötni, akár megy, akár nem. Csakhogy könyvének Mérleg lehessen a címe, egyszerűen odahelyezi az üstököst. Ez a Sarsi hibája, de nemcsak az övé, hanem az egész peripatétikus iskoláé, az egész korabeli tudományé, amely merev, vak és szolgai. Előbb állítja fel a tételt, s ahoz csúri, csavarja, gyötri, alkalmazza a való jelenségeket. Holott az új, haladásra hivatott tudomány gondolkodási módja csak az lehet, hogy pontosan megfordított logikai sorrendet alkalmaz: előbb állítja fel a való jelenségeket, aztán a tételt ezekből vonja le, akár beleütköznek vaskalapos hagyományokba, akár nem. Az igazi tudós vakmerően szabad és független, ha tekintélyekről van szó, de ha matematikai okosságával kerül szembe, akkor alázatos lesz és meghajtván fejét, engedelmeskedik. A pállott és poshadt vermében megrekedt peripatétika fordítva csinálja: térdén áll alázatosságában a tekintély előtt, de ha a matematikai nyilvánvaló igazsággal kerül szembe, akkor vakmerően fellázad.

Ahogy aztán sorba vette Sarsi cáfoló érveit és sorba cáfolta a cáfolatokat, alkalma nyílt arra,

hogy leszegezzen soha még másutt le nem szegezett tudományos gondolatokat. Védekezvén a vád ellen, hogy a látócsövet jogtalanul hirdeti saját találmanyanak, részletesen kifejtette, hogy annakidején Páduában milyen optikai megfontolások vezették a cső megszerkesztésére. Más fejezetben kifejtette nézeteit az égitestek fénytüneteiről. Elmagyarázta felfogását az égitestek és a levegőburok összefüggéséről. Aztán hosszasan elmondta, amit eddig nem írt meg sehol: hogyan gondolkodik a hőről és pedig Arisztotelésszel teljesen ellenkező módon. Arisztotelész csak annyit tud a hőről mondani, hogy az a mozgás lényegével azonos, valami külön és önálló, a matematika területére tartozó. Galileo sok más egyebet is lerángatott a metafizika ködös bizonytalanságából a józan hétköznapi szemlélet keze ügyébe. Így tett most a hővel is. Kifejtette, hogy a hő nem önálló valami, és nem a metafizika országának lakója, hanem egyszerűen a mechanikáé. Megmagyarázta, hogy a hő igenis előállhat mozgás nélkül, de anyira az anyag létéhez és erejéhez hozzátartozó valami, hogy sohasem állhat elő munka és anyagfogyasztás nélkül. Azt is megmagyarázta, hogy mint a testek fajsúlya különböző, éppen úgy különböző anyagjuk folytán a hővel szemben is különbözően viselkednek. A fa egészen másként melegszik, mint a vas, sőt a vas és ólom is más-más viszonyban állnak a hővel. Mindezek merőben új dolgok voltak, a régi iskolával vakmerően ellenkezők, és a tudományok történetében most várták először a nyomdafestéket.

Mindezt a régóta eltűnt üstökösök kérdésében mondta el. És amilyen kevélyen biztos volt Sarsi a maga üstökös-magyarázatával, olyan óvatos volt ő ezen a ponton. A hőről szilárd hangon beszélt, amely nem tűrte a vitát. De az üstökösök dolgában egy helyen ezt írta: „Ezt nem tudom. S aki a kezében tartott tücsökről nem tudja megfajteni, hogyan éne-

kel, az szégyen nélkül megvallhatja, hogy nem tudja megmagyarázni, ami mérföldek milliányi messzeségében történik tőle.“

És szembenézett a körmönfont módon eléje tett színvalló kérdéssel is. Nyilatkoznia kellett Kopernikusról. Vagy megtagadni, vagy beleszaladni az inkvizíció nyitott késébe. Sarsi egyik kaján mondata a következőképpen hangzott: „Miért bűn az, hogy Tycho de Brahe nézetét követtem? Kit kellett volna követnem? Ptolemaioszt? Vagy talán Kopernikust?“ Galileo ezt a mondatot választotta ki arra, hogy erre felelvén, a kényes kérdésről nyilatkozzék.

„Mindenekelőtt kijelentem: valótlan, hogy én őt Tycho követésével vádoltam, bár ezt joggal tehettem volna. Mikor Sarsi erről beszél, messze eltér a tárgytól. De még messzebb esnek a tárgytól Tycho és Kopernikusz, akik az üstökösök távolságáról, nagyságáról és mozgásairól soha egy szót sem írtak, csakis a nappal foglalkoztak. Sarsi ugyanezzel az erővel Szófoklész, vagy Liviuszt is belekeverhette volna a dologba. Ő azt hiszi, hogy a tudományos gondolkodásban okvetlenül szükséges véleményünket valamely híres gondolkozóhoz kapcsolni, és elménk, ha másnak fejtegetéseivel nem párosodik, magtalan marad. Olyasfélé, képzeld ez a Sarsi, hogy a tudomány valami könyv, amit írt valaki, mint az Iliász, vagy az Örjöngő Lóránt, amelyeknél egyáltalában nem fontos, hogy igaz-e, ami írva áll bennök. Sarsi úr, a dolog nem így van. A tudomány abban a legnagyobb könyvben van megírva, amely folyton kitárul mindenki szeme előtt: a mindenségben. De csak az értheti, aki előbb megtanulta nyelvét, sőt még előbb megtanulta a betűket, amelyekkel írva van. Nyelve a matematika, betűi körök, háromszögek

és más mértani alakok, amelyek nélkül egy szót sem érteni belőle, csak sötét útvesztőben botorkálhat az ember. De tegyük fel, hogy értelmünk köteles alárendelni magát egy más ember értelmének, mint ahogy ő hiszi. S ha az égitestek mozgása dolgában választania kell ilyen pártfogó értelmet, igazán nem látom be, miért helyezi Tychót Ptolemaiosz és Kopernikusz elé. Ezek ketten teljes világregszereket eszeltek ki és végig ki is dolgozták. Tychóról ezt nem mondhatom el. Bár Sarsi talán megelégszik azzal, hogy Tycho hamisnak nyilvánította a másik kettő rendszerét, harmadikat ígért helyette, de azzal adós maradt... Ami a kopernikuszi világregszert illeti: a mi katolicizmusunk legmagasabb hatalmi tudása kihúzhatótt bennünket tévelygéseinkből és megvilágíthatta vakságunkat, de erre az áldásos feladatra a Tycho érvelése aligha lett volna képes. És ha eszerint mindakét világregrend téves, Sarsi nem veheti rossz néven tőlem, ha mint Seneca, én is szeretném megszerkeszteni az igazit. Ez nagy feladat s én nagyon vágyódom megoldani, de mégsem panaszolom fel könnyek között, mint Sarsi állítja, a rám mért nagy csapást, valamint a Guiducci művében sem lehet ilyen panasznak nyomát találni. Az igazság az ebben a Tychóra való hivatkozásban, hogy Sarsi egy bizonyos szándékot, egy bizonyos hozzám intézett mondanivalót ügyesen bele akart csomagolni valamibe, s ezért olyan támadást eszelt ki, amelyet sohasem intéztem ellene.“

Ezt gondosan elolvasta háromszor is. Benne volt minden. Benne volt, hogy egyáltalában nem szokott panaszkodni az egyház ellen a ráért csapásért, a kopernikuszi alapelv egyházi elvetéséért.

Benne volt, hogy az új világrendszer teljes kidolgozásáról nem mondott le. Benne volt minden értelmes ember számára, hogy gúnyos megalázkodása az inkvizíció hatalmi csillagászata előtt mit jelent, de maga az inkvizíció ebbe a mondatba nem kapaszkodhatott bele. És végül nyíltan benne volt a Sarsi számára az a megjegyzés, hogy kilátszik a lóláb.

A kéziratot elküldte a Hiúzok akadémiajának Rómába. Azok kitörő örömmel nyugtázták a küldeményt. A legnagyobb titokban nyújtották be a pápai cenzurához. Maga monsignore Cesarini, tehát papi ember, írta Galileónak, hogy a jezsuiták valahogy neszét vették az Aranymérleg elkészültének és rémregénybe illő módokat kísérelnek meg, hogy a kéziratot egy kis bepillantásra megkaparintsák. De a kézirat biztonságban van: ott fekszik a domonkosrendi examinátor, Monsignore Riccardi íróasztalán, aki javában olvassa. Most minden azon fordul meg, hogy a jezsuita ellen intézett könyv kinyomtatására engedelmet ad-e az egyház, vagy sem. Arra várni kell. S hogy meddig, azt nem mondhatja meg senki. Riccardit mindenesetre sürgetni fogják.

Galileo tehát várt. És várakozási idejét csupa gond és szomorúság töltötte el. Fra Sarpi Paolo meghalt Velencében. A halálesetek hosszú sorában, amely sehogysem akart megállani, ez megint megrázta, komorra tette és éjszakáit álmatlan vergődéssé változtatta. Vincenzo nagyon haszontalanul viselkedett Pisában, a hűséges Castelli, aki igyekezett törődni mestere fiával, kénytelen volt őszintén megírni, hogy a fiú botrányosan viselkedik, verekszik, iszik, nagyzol, összeférhetetlen. Ha így folytatja, kétségtelenül elveszti az ösztöndíjat. A kolostorban is folyton baj akadt. Celeste állandóan szenvedett soha nem szűnő fogfájásaival, huszonhárom éves létére már alig egy-két odvas gyökér lógott a

szájában, de viselte a kínokat angyali türelemmel. Annál kevésbé mutatkozott türelmesnek Angela, aki valami kifürkészhetetlen belső bajjal ágynak esett és senki nem tudott fájdalmain segíteni. Hogy beteljék a pohár, Virginia is súlyosan megbetegedett.

A cenzor döntése négy hónapig váratott magára, de megérte a várakozást. Magát a szakértői véleményt a domonkos atya magánizenete előzte meg: igen vágyik személyesen megismerni azt, aki az Aranymérleget írta. Cesi herceg boldog levélben sürgette Galileót, hogy jöjjön Rómába. Egyzsersmind mellékelte az examinátor döntésének hivatalos szövegét:

„A főtisztelendő pápai palotamester atya parancsára elolvastam az Aranymérleg című művet, és azonfelül, hogy a jóerkölcsökkel ellenkező dolgot semmit nem találtam benne, sem olyasmit, ami ellenkeznék földöntúli vallásunk igazságával, a természettudományokra vonatkozó olyan szép fejtegetéseket találtam benne, hogy azt hiszem: évszázadunk nemcsak az elmúlt tudósok kutatásainak egy örökösével fog dicsekedni, hanem a természet sok titkának feltalálójával is, amelyeket azok nem tudtak meglátni, a szerző finom és beható gondolkodása azonban meglátta. Boldognak tartom magam, hogy az ő korszakában születtem, amikor az igazság aranyát nemcsak nagyjából, hanem a legérzékenyebb mérlegen egész pontosan meg lehet találni. Fra Niccolo Riccardi.“

A könyvet most már aligha gáncsolhatta el a jezsuita hatalom. A Hiúzok nyomdába adták. De most már mindenki az Aranymérlegről beszélt, mielőtt szövege még ismeretes lett volna. Vadmende-mondák kaptak szárnyra: hogy a jezsuiták

ellopták a kéziratot. Meg hogy a Hiúzokat megfélemlítették, s azok nem merik a művet kiadni. Galilei felváltva beteg nővére és beteg leányai mellett ült, most nem mehetett Rómába. Ijedten írta a kérdező levelet: mi igaz a híresztelésekből? Cesi herceg válaszul két kiszedett ív nyomdai korrek-túráját küldte el neki, ennyi már el is készült.

Ezt az örvendetes hírt homályosította el fáj-dalmával az új haláleset, a borzasztó sorozatban a legutolsó. Virginia meghalt. Sokat szenvedett nagyon, alighanem rákja volt, de ezt nem lehetett megállapítani. Férje elhagyta, gyermekei elszéledtek. Csak bátyja maradt mellette, folyton betege-sen, idegesen, összetörten az is. Mikor a boldog-talan asszony utolsót sóhajtott, Galileo lefogta két fonnyadt szemhéjját, térdre esett imádkozni és gyerekeire gondolva könnyek között, rémülten motyogta a halott mellől az ég felé:

— Könyörgöm, Uram, tovább ne...

A halottat eltemették. Galileo maga lakott a Segni-villában és a Costa San Giorgio-házban. Válla meghajlott, térdei megroggyantak, szemében megtört a hajdani fény. Közel volt a hatvanadik esztendejéhez. Csak gyerekei voltak már; akik kedvesek voltak neki életében, sorra mind elmen-tek. Hiába igyekezett az árnyakra nem gondolni. Mihelyt eljött a magányos éjszaka sötétje, előlép-tek nesztelenül hosszú sorban: anyja, nővére, Ma-rina, Fra Paolo, Sagredo, Cosimo nagyherceg, Pál pápa, Bellarmin, az öreg Fabrizio, Clavius atya, mind-mind rettenetes, hívogató nézéssel, mereven tekintve rá kísérteties arcuk áttetsző rajzával. Ilyenkor elviselhetetlen halálfélelem vett erőt rajta. Hangosan felkiáltott a sötétben, hogy a maga hang-ját hallja, mint elveszett gyerek a rengetegben. Világot gyújtott és remegő rémülettel virrasztva bámult a lángba. Öreg volt, fáradt és tetőtől-talpig

beteg. De mindenáran élni akart, csak élni. Megérni az Aranymérleget nyomtatásban, forgatni, örülni neki, lemenni Rómába, ott is örülni a sikernek, aztán hazajönni, tovább élni, soha, de soha meg nem halni. Ha magányosan is, ha régi szeretteitől kifosztva is, akárhogy, csak nem elmulni.

Bús, haláltól rettegő, folyton tépelődő és már a tudománynak is szép nagy örömeiről lemondó idején egyszer aztán olyan hírt hallott, amely az égis csapkodó ujjongással töltötte el egyszerre. Az udvarnál hallotta a hírt azon frissiben, ahogy lovas futár hozta Rómából. Azonnal kocsit kerített és felsietett Arcetribe, a kolostorba. Angela feküdt, de Celeste azonnal előkerült.

— Csak nincs valami baj, apámuram?

— Dehogy, dehogy. Nagy hírt hoztam. A kolostornak is fontosat. A szegény öreg Gergely őszent-sége helyett megvan az új pápa. És tudod-e ki az?

— Kicsoda?

— Barberini Maffeo. Aki engem annyira szeret. Aki verset írt hozzám. Most már minden másképpen lesz. Majd kérdezd meg a fejedelemasszonyt, nincs-e valami fontos kérnivalója. Elintézem. Mindent elintézek. Mihelyt annyira erős leszek, hogy utazhatom, megyek Rómába. Egyenesen Őszent-ségéhez. Meg fog ölelni. Tréfálni fogunk együtt és a régi időkről beszélgetni. A könyvemről társalunk. A jezsuiták kénytelenek lesznek csinyján bánni velem. Minden egészen más lesz. Annyi fájdalom és baj után most végre a jó Isten megfordított mindent...

Celeste boldogan simogatta apja kezét. Vékony arcán úgy ragyogott apja boldogsága, mint a holdon a nap fénye. Galileo tündökölve nézett maga elé és vakmerően felkiáltott:

— És csak azért is előveszem Kopernikust!
Most már minden másképpen lesz!

Felkelt és kinyújtózkodott. Egyszerre úgy érezte,
hogy már sokkal egészségesebb.

(Vége a második kötetnek)

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár